

Jewer
1888.

LETOPIS
MATICE SLOVENSKE

ZA LETO 1888.

UREDIL
DR. LOVRO POŽAR.

ZALOŽILA IN NA SVETLO DALA
MATICA SLOVENSKA.

Z moje knjižnice
F. Levca

V LJUBLJANI.

NATISNILA „NARODNA TISKARNA“.

1888.

D 143/9

E. 9005808

~~Dupl. N. 7. v. 1959. / 145~~

Predgovor.

o se je letos dosedanji urednik g. prof. Levec zaradi drugih opravkov uredovanju Letopisa odpovedal, prevzel je podpisani po sklepu odborovem uredništvo; a načelo ostalo je isto, da se vsprejemajo v Letopis le izvirni in kolikor toliko slovensko izobraženo občinstvo zanimajoči spisi.

V stvarnem oziru sem le životopis Bož. Raića — dobro znajoč nepozabnega pokojnika blago osebnost — mestoma spolnil, mestoma nekoliko preosnoval; v formalnem oziru pa sem skušal doseči doslednost pisave v Letopisu in ednakost z ostalimi letošnjimi knjigami „Slovenske Matice“. Književni odsek posvetoval se je namreč in zedinil o nekaterih točkah pravopisnih in oblikoslovnih, ki imajo za vse društvene knjige veljati, ne, kakor bi bila samo ta pisava pravilna, druga pa ne, nego da pokažejo vsaj knjige istega društva in istega leta podobno si lice. V letošnjem Letopisu delajo izjemo le „Slovenske narodne vraže in prazne vére“ na izrecno željo pisateljevo. Upajmo, da dosežemo s časom popolno edinost.

Vsem gospodom pisateljem letošnjega Letopisa izrekam v ime odborovo na njih trudu najtoplejšo zahvalo ter jih prosim, da z drugimi dosedanjimi sotrudniki še nadalje Matici ostanejo zvesti, ob ednem pa uljudno vabim tudi druge znanstvenike, da stopijo v kolo našega društva, ki bodi edino naravno glasilo domačim znanstvenim pisateljem.

V LJUBLJANI, dné 22. oktobra 1888.

Dr. Požar.

Božidar Raić.

Spisal dr. K. Glaser.

Mej Rogaško-goro in ptujskim poljem, mej Dravo in hrvaško mejo razprostira se kaj lep vinoroden in precej obširen del slovenskega sveta. Uže po svoji naravni obrazbi nekako različno od ostale slovenske zemlje in ločeno celo od najbližje svoje okolice — vzdiguje se to pogorje in razteguje v sivo daljavo liki valovje morja, ki se je po burnem viharji spet utolažilo ter le še tu pa tam nekoliko više pljuske, v obče pa se mnogobojno leskeče v žarkih spet zasijavšega solnca. Stopi tu na eden izmej višjih holmov, pa se ti oko ne bode moglo nagledati nebrojnih marljivo obdelanih goric, izmej katerih kakor golobje zvedavo pogledujejo lični beli hrami in hramiči. Kakor kraj, tako razlikuje se tudi narod v tem kraji i po svoji govorici i po svojih šegah od svojih sosedov. To so Haloze in Haložani, to je bila druga domovina prerano umrlega Božidara Raića, priznane vodje štirskih Slovencev. Tu je pri sv. Barbari, skoro srednji a največji izmej peterih haloških žup (farâ), bival blizu 26 let, tu je z narodom veselil se in trpel, tu mu je bil ognjevit branitelj njegovih pravic.

Haloze baš niso narodile môž, po kojih bi se bile proslavile (jedini Šmigoc, ki je l. 1812. dal na svetlo za tisto dôbo prav dobro slovnico slovenskega jezika,¹⁾ bil je Haložan); da se je v Slovencih tudi po oddaljenih stranéh začelo govoriti o Halozah, da je zaslovela Sv. Barbara haloška na daleč okolo, provzročil je veliki nje župnik B. Raić s 26letnim neumornim pisateljskim in političnim delovanjem v tisti pokrajini.

Življenje in delovanje tega bivšega odbornika Matice Slovenske od njenega postanka pa do svoje smrti, tega izbor-

¹⁾ Theoretisch-praktische windische Sprachlehre. Grätz. 1812.

nega pisatelja in sploh ednega izmed najodličnejših Slovencev oglejmo si v naslednjem spisu:

Narodil se je Raić 9. svečana l. 1827. v župi sv. Tomaža. Očetu je bilo ime Jurij, materi pa Katra; brata ni imeš nobe-nega, pač pa tri sestre. Ta obitelj se je imenovala po domače „Vrleki“ in je imela v last hišo št. 5 na lepem vrhu Žvab.

Imovita sicer nista bila oče in mati našemu Matjašku, pa delovna sta bila oba in sta si precej premoženja prigospor-darila. Oče je opravljal trojni posel: po letu je zemljo obde-loval, na jesen sode delal, po zimi pa tkal. Umril je l. 1870., mati pa še zdaj živi 86letna ženica.

Narodno šolo je pohajal Raić pri sv. Tomaži, kjer je ta-krat učiteljeval neki Filipič. Poblize nam ni znano, kakó se je vedel, kako se je učil Matjašek v tej šoli; bržkone je uže takrat pokazal, da ima bistro glavico.

Filipič je bil kot učitelj za ono dóbo jako podkovan, ker je bil šest latinskih šol dovršil. Način poučevanju je bil oni čas jako neprimeren; celó verozakona so se morali po nemški učiti. Raić sam je pripovedoval, da je bil dostikrat kaznovan, če ni znal te tvarine po nemški dobro na pamet.

Vkljub tem zaprekam se je vendar odločilo, da pojde mladi Raić v latinske šole; mogoče, da je njegov bratranec, duhovnik Miha Raić, vplival na to. Poslali so ga v Varaždin na gimnazijo.

On čas so gimnazije imele samo po šest razredov; sedmi in osmi sta se nazivala „philosophia“ in sta bila navadno na kakem vseučilišči.

Mnogo štirskih Slovencev, posebno od ogrske in hrvaške meje, se je takrat šolalo na varaždinski gimnaziji; do dobra se je tedaj priučil hrvaščini, ki se je nekaterim toli priljubila, da so jo hoteli izvoliti pismenim jezikom tudi za Slovence.

Raić je dovršil vse latinske šole v Varaždinu v letih 1838.—44. Učil se je jako marljivo in dobival spričevala ali z odliko ali vsaj s prvim redom. Razven drugih predmetov učili so se dijaki tudi magyarsčine, katero je učil onda doslužen podčastnik!

Na jesen l. 1844. se napoti v Zagreb v modroslovje. Tu so bili njegovi učitelji Stephanus Muzler za verozakon, dr. R. Quatternik (Kvaternik) za zgodovino, dr. Cajetanus Petter za računstvo in naravoslovje, Stephanus Moyses, poznejši vladika na Ogrskem, kojega se je Raić sam še v poznih letih spominal kot najizvrstnejšega učitelja, za modroslovje in Josephus Machik za magyarski jezik.

V veronauku in v grškem in magyarskem jeziku mu spričujejo vse svedoče odliko. Čestokrat se je pošalil, da ga je vedno še sram, da je iz magyarsčine dobil najboljši red.

Nagovarjali so ga prè, da naj vstopi v kako ogrsko semenišče: prijazno ga tam vprejmò — in podelé mu brž dobro službo.

„Historia universalis“, „Historia pragmatica regni Hungariae“, potem „Psychologia“ in „Logica“ mu niso ugajale; v teh predmetih je bil izdelal samó za prvi red. Iz obeh spričeval l. 1846. še to omenim, da so se v prvem tečaju „Mechanicam“ et „Architecturam civilem“, v drugem pa „Oeconomiam ruralem“ et „Historiam naturalem“ učili; v vseh teh predmetih se je odlikoval.

L. 1846. odšel je Raić iz Zagreba, toda ni doli dovršil samo svojih šolskih nauk, nego je to šestletno bivanje v Varaždinu, a zlasti dveletno učenje v Zagrebu gotovo prav mnogo vplivalo i na vse poznejše njegovo delovanje in na njegovo mišljenje. Akoprem so bili nauki na obeh zavodih le latinski, vendar se je privadil do vzetni mladi Raić v zasobnem občevanji čisti kajkavščini in pozneje nekoliko i štokavščini v toliko, da je, kakor se to še zdaj dogaja, v čisti materinščini vsakoga, ki se je šolal na štajerskih gimnazijah, daleč presegal. Dasi je bilo uže zato skrbljivo, da se duh ravno vzbujajoče se narodne (ilirске) ideje ni širil mej gimnazijsko mladino: ipak je znatiželjni mladenič poznal za probujo hrvatstva zaslužne može, gledal na svoje oči z jedne strani nasilje vladino, z druge probujanje naroda in še v poznih letih pripovedoval je rad o krvavih prizorih zagrebških iz l. 1845. To vse je vplivalo na Raića, da si je tako obljubil Hrvate in njih narečje, da je vse življenje tako plamtel za združenje ž njimi.

Po dovršenih modroslovskih naukah se napoti v Gradec in vstopi v semenišče; hodili so naši mladi slovenski bogoslovci v oni dóbi v nemški Gradec, pa se vendar niso odtujili slovenskemu narodu; še ožje so se pridružili drug drugemu in se vadili v maternem jeziku.

Poslušal je Raić jako marljivo predavanje profesorja Kvasa na graškem vseučilišči. Ne mislimo sicer, da bi se bil kaj posebno okoristil s Kvasovim naukom, pa vendar se vidi, da je marljivi mladenec vsako priliko porabil, da bi mogel napredovati v znanji materinščine. Coloman Quass pa mu je tudi sè spričevalom v 5. dan junija l. 1848., št. 6 spričal, da je predavanje o slovenskem jeziku obe polletji jako marljivo pohajal in pri letnem izpitu dobil prvi razred z odliko.

Več nego pri Kvasu naučili so se ondašnji bogoslovci sami mej seboj. Po tem, kar je pokojni Božidar Raić često rad pripovedoval, imeli so graški slovenski bogoslovci v onih burnih časih zlasti l. 1848. precej svobode ter so se jako živo zanimali za vsa važnejša javna vprašanja, zlasti pa se je v njih vzbudil duh slovenski in slovanski in ponos na ime slovensko.

Duša vsemu gibanju bil je inteligentni Radoslav Razlag, tudi v poznejšem življenji Raiču vedno mil prijatelj. Slovenski bogoslovci tekmovali so onda v bogoslovnih naukih z nemškimi svojimi tovariši tako, da so drug drugega priganjali na marljivo spolnjevanje dolžnostij; v prostih urah pa so se vadili v svoji materinščini in učili se razven te še srbohrvaškega potem pa i ostalih slovanskih jezikov ter čitali in si tolmačili Bleiweisove „Novice“ pa i druge slovanske novine in knjige. Tako so s svojo rednostjo in znanostjo, pa tudi s precejšnjim številom imponovali svojim nemškim tovarišem, nekoliko pa tudi svojim predstojnikom in učiteljem. Kot vseskozi izvrstnega tovariša skozi vse študije spominal se je pokojnik Središčana Vuka, naposled župnika na Hajdini blizu Ptuja. Tako je umevno, da je mladi Božidar, kakor je sam pravil, prvi svoj spis, menda 1848. l., pisal — srbski v neke belgradske novine; tako je umevno, da je ravno v onih letih prof. Hanke: „Načala russkago jazyka“ iz češčine priredil za Slovence, in prevel iz poljščine na slovenski nekega znamenitega pisatelja „dušeslovje“. V strastnem proučevanju slovanskih jezikov in slovanske zgodovine užé v oni dóbi je deloma vir Raičevemu poznejšemu jezikoznanstvu in njegovemu neomahljivemu rodoljubju.

Po dovršenih bogoslovskih naukih ga je sekovski vladika, dné 31. julija posvetil v duhovnika, konzistorij pa ga z odlokom v 28. dan sept. 1850. l., št. 2413 nastavil pri župi sv. Janeza Krstnika v Ljutomeru kot „prekobrajnika“. ¹⁾ V tem odloku se upanje izraža, da se bo mladi duhovnik na pomoč kličeči božjo podporo trudil, „svoje stanovske poslove goreče in po pobožni vestnosti opravljati in da si bo blažil um in srcé, pridno čitajoč primerne poučne knjige itd.“

Slobodno se sme častitati mlademu Raiču na tej prvi službi, kajti Ljutomer se po resnici prišteva rajskolepim pokrajinam slovanskim. Živel pa je tudi blizu Prekmurcev, za katere se je pozneje živo zanimal.

Njegov prvi župnik in dekan Cvetko slovel je kot izvrsten govornik in je vsekako vplival na Raiča, ki je bil pozneje na Štírskem na glasu kot najboljši govornik za prosti narod. Raič se je tega svojega prvega predstojnika vedno s posebnim spoštovanjem spominal. V Cafovem životopisu ²⁾ pravi o njem: „Fr. Cvetko, najboljši in najizvrstnejši govornik, kar sem jih dosle poznal,“ in na drugem mestu spet: „Premeščen bivši iz Ljutomera, kder sem početnega polletja prekobrajnil pri

¹⁾ Ta izraz in pa „suvišnik“ rabil je R. sam za lat. supernumerarius. Duhovnikov bilo je namreč onda toliko, da R. sprva ni dobil kaplanije.

²⁾ „Letopis“ Mat. slov. 1878. str. 73.

navedenem glasovitem govorniku cerkvenem — Cvetku, kateri nam je včasih segret iskrenoj kapljico zlatorumenega ljutomersčana gladko in navdušeno krasnoslovil iz Deržavina ali Puškina kak obširnejši pesmotvor, kar nam je razigralo vsako žilico in srce razpalilo do skrajnosti.“

Služil je Raič v lepem vinorodnem Ljutomeru do aprila 1851. l.; potem preseli se v Slivnico blizu Maribora. Slivnica leži ob vznožji Pohorja in gleda proti vzhodu na Ptujsko polje, ki ga obrobkujejo Slovenske gorice in Haloze, na sever proti Mariboru, na jug pa proti gori Boč. Mimo Slivnice vodi velika cesta iz Dunaja v Trst; farna vas je dovolj živa. Do lepega Frama (po nemški: Frauheim) je tričetrt ure hodá. A tukaj je kaplanoval Oroslav Caf, mož tako obširnega jezikoznanja, kakor so jih Slovenci le malo imeli; vsaj so ga skromnega kaplana klicali l. 1857. na stolico primerjalnega jezikoslovja v Prago. Vesel, da ima takega soseda, nakloni se mu Raič takoj in ga naprosi, naj mu bode kot slovit učenjak v učenji na pomoč. Tako zahajal je Raič vsak četrtek v Fram k svojemu prijatelju in učitelju Cafu, s katerim je pri „Zlatem vrelcu“ zadaj za farno cerkvijo pri jezikoslovnih studijah marsikatero srečno uro preživel. Dasi je bil i sam uže preje zavzet za jezikoznanstvo, vendar je najbrže Caf toliko vplival nanj, da se je začel zanimati tudi za primerjajoče jezikoslovje. Kako dovteten učenec in kako veren prijatelj je bil Raič Cafu, tega se je osvedočil vsakdo, ki je občeval s pokojnikom. Rad in navdušeno je govoril o Cafu in njega obširni znanosti, še čez trideset let spominal se je razlagajoč mlademu svojemu učencu težkoče „Supraslskega zbornika“ natančno Cafovih razlag, rekoč: „Glejte, še danes pomnim vse, kar mi je Caf razložil,“ ali pa kak ugovor zavrnil z besedami: „Znam, znam, da ta in ta učenjak tako uči, toda Caf je stvar tolmačil drugače.“

Na mariborski gimnaziji sta tadanja učitelja verozakona, Davorin Trstenjak in Jurij Matjašič, tudi slovenščino učila; ker se je pa temu predmetu o tem času odkazalo po več ur, trebalo mu je posebnega učitelja poiskati. Oglasil se je Raič in dobil mesto. Ravnatelj J. Kurz mu z odlokem v 18. dan svečana 1853. l., št. 21 naznani, da ga je višja šolska oblast z odlokem v 10. dan istega meseca, št. 175 na njegovo prošnjo imenovala začasnim učiteljem za slovenski in zgodovinski pouk s tem pogojem, da prej ko slej dovrši izpit iz slovenščine.

Raič je dal slovó prijazni Slivnici. Starejši ljudje se še zdaj spominajo mladega in živega gospoda, ki so radi sosednim župnikom v stanovskih opravilih pomagali.

Sekovski konzistorij mu s pismom v 9. dan sušca 1853. l., št. 472 dovoli dopust kot duhovniku labodske škofije za čas učiteljevanja na gimnaziji, pa pristavi takoj: „wobei man sich

jedoch versieht, dass Sie sich hiebei nach Thunlichkeit auch zur Aushilfe in der Seelsorge verwenden lassen werden.

Njegov župnik Anton Jarec Raiću v 28. dan sušca med drugim spričuje, da je bil spoštovan in priljubljen v popolni meri.

Da je Raić prišel v Maribor za učitelja, izredno je razveselilo narodne kroge. „Mladež se je tega nauka živo poprijela. Po odstopu gg. prof. Matjašiča in Trstenjaka od tega nauka prednaša slovenski jezik g. Bož. Raić, katerega Slovenci poznajo po spisu njegove ruske gramatike v ilirskem narečju . . . . Že prvi pogled v svete bukve (Ostromirovo evangelije) napolnil je naše vrle dijake s svetim navdušenjem“¹⁾.

Samo tri mesece je še le učil Raić priljubljeni mu predmet, a uže je priznal njegov nadzornik Rigler, „čudeč se, kako so dijaki sedmega in osmega razreda staro-slovenščino brali in analizovali“²⁾.

Inel je tukaj lepo polje za svoje plodonošno večletno delovanje; glavni predmet mu je bila slovenščina po vseh razredih; po strani pa je učil tudi druge predmete v nižjih razredih.

Srečen je tist učitelj, kateri more v svoji najlepši dobi učiti svoj priljubljen predmet!

Raić je učil slovenščino od 27. do 34. leta svoje dobe. Pošteno se je trudil vnemati mladino za slovenski jezik; to mu je šlo gladko izpod rok: uradna pisma sama to priznavajo.

Njegove napore za pouk slovenskega jezika na mariborski gimnaziji bomo pozneje odkritosrčno razpravljali, če bi to povsod tudi ne ugajalo; naj se barem zve, kakov trpin je učitelj slovenščine.

Učile so takrat izborne sile na mariborski gimnaziji, ki se je za ono dobo mej prve v Avstriji štela; učiteljeval je Jurij Matjašič, zdaj stolni prošt v Mariboru, Davorin Trstenjak, nestor slovenskih pisateljev; Janez Majciger še zdaj v Mariboru v isti službi; Josip Šuman, gimnazijski vodja v Ljubljani; Zmagoslav Lipež, gimnazijski vodja v Rakovcu; tem slovenskim odlikašem moramo prištevati še Biehla, zdaj umirovljenega ravnatelja na Dunaji in Josipa Stegerja, ki je nedavno ravnatelj v Solnogradu umrl, oba odlična helenista, ki sta se tudi staroslovenski učila; sploh je živahno duševno gibanje vezalo te veljake.

Te ugodne razmere so nehale, ko je bilo treba potezati se za pravice slovenskega jezika. Naučno ministerstvo poslalo je namreč po namestništvu v Gradci 21. prosinca 1860. l. učno

¹⁾ „Novice“ l. 1853., str. 123.

²⁾ „Novice“ l. 1853., str. 152; glej tudi „Novice“ l. 1854., str. 227.

osnovo za nemški jezik na gimnazijah z učenci češkega jezika gimnazijskemu vodstvu v Mariboru, da bi se načrtale podlage, na kojih bi se naj pouk nemškega in slovenskega jezika na mariborski gimnaziji uredil.

Raič objavil¹⁾ je članek pod naslovom: Slovenščina in srednje učilišče v Mariboru, v katerem zahteva, „da se morajo tudi nekateri predmeti v slovenskem jeziku poučevati, ker tu gre za omikovanje in poučevanje, a ne za to, da bi se na tržišči za pšenico pogajalo ali v gostilnici bokal vina prodaval. Pouk v slovenskem in nemškem jeziku na nižji gimnaziji se naj takim učnikom izroči, ki znajo popolnem in temeljito slovnico slovensko, in nikar drugim, ki jo morebiti samo nekoliko razumejo, ali pa kako drugo slovansko narečje govore.“

Govoreč o mariborski gimnaziji, ki je dve leti poprej slavila stoletnico, pravi pisatelj, da so l. 1757. jezuiti ustanovili učilnico, in da se jim je po solnograškem vladiki naložilo, naj znata vsaj dva učitelja slovenski. Jezuit Štefan Becker, učitelj od l. 1784.—91. se je takó dobro slovenski naučil, da je v slovenski cerkvi pri Sv. Petru po slovenski propovedoval. L. 1794. je ob končni šolski svečanosti Ermenčev Jože govoril o koristi slovenskega jezika. L. 1794. se je osnovalo dvajset štipendij iz cerkvene matice za take gimnazijske učence, ki bi se dobro slovenski naučili, da bi bili prikladni za duhovski stan. Od te dobe do l. 1804. vodil je izpite iz slovenščine za take dijake mestni župnik Kavčičev Andrej; odslej pa molčé poročila do l. 1848.

Dalje pripoveduje, da se je slovenščina od l. 1852./53. počemši po dve uri na teden v vsakem razredu učila, da pa je kakor mušic v poletnem večeru bilo nasprotnikov, ki so spletke delali. Na drobno razpravlja, kako se je razpravljalo ob učni osnovi, katero je ministerstvo po namestništvu mariborskim gimnazijskim profesorjem poslalo v pretres.

Na to dobil je Raič v 24. dan julija, št. 173, to-le pismo:

Častivredni gospod!

V sestavku, objavljenem v „Novicah“ št. 28 in 29 t. l. in od Vas podpisanem mečete Vi učiteljem nemške narodnosti na tukajšnji gimnaziji take reči v obraz, katere bodo imele neugodne nasledke za dotičnike, če se morejo dokazati kot resnične; ináče pa nosite Vi odgovornost za posledice.

Gotovo smete pričakovati preiskave te zadeve in obsodbe od strani kompetentnih oblastij.

Oziraje se na svojo službo in spominaje se dolžnostij, katere imajo učitelji in vodniki mladine spolnjevati, zahteva

¹⁾ „Novice“ l. 1860., str. 219, 227.

podpisano ravnateljstvo od Vas, da čakate na določbe dotičnih oblastij in da ne poskušate, tirjati ustanovljenja načel, v katerih ima samo vlada, ali Njegovo Veličanstvo odločilno besedo.

Da se bodele temu zahtevanju lože pokorili, blagovolite se pred vsem na to ozirati, da je treba v mladini red in medsebojno prijazno občevanje vzbujati in pospeševati, inace utegne namesti reda in prijaznosti navstati sovraštvo z neprevidnimi nasledki, če bi se razpravljaje narodne interese v časnikih mladini pristopnih dalje rovalo.⁴

C. kr. gimnazijsko ravnateljstvo v Mariboru 24. julija 1860.

Dva dni pozneje oddal je Raić ravnateljstvu tá-le odgovor⁵):

Vsled dopisa, ki ga je slavno ravnateljstvo v 24. dan julija 1860. l., št. 173, ponižno podpisaneu poslalo, je on (podpisani) pripravljen, v javnih časnikih omenjene reči pred merodajnim sodiščem zagovarjati.

Kar se tiče zahtevanja, da se ne skuša tirjati ustanovljenja načel itd., je ponižno podpisani nemerodajnega mnenja, da je po svojem časnikarskem delovanju podpiral in zvrševal v ministerskem odloku v 8. dan avgusta 1859. l., št. 150, državljskega zakonika objavljene in za vse narode v Avstriji veljavne ukrepe naše presvitljene vlade, kakor to v mnogojezični Avstriji dolžnost vsacega pravega rodoljuba zahteva. Pri jasnem predpisu postav se pa tudi ne more govoriti o „poskušnji“ nego samo ob zvršitvi Najvišjega naloga, kateri je v besedah cesarskega Veličanstva pri otvarjanji državnega zbora „enake dolžnosti, tedaj tudi enaka prava za moje narode“ na novo potrdil.

Kakó bi tedaj podpisani mogel svoje narodne interese zagovarjati, to se ne more lahko umeti, ker vendar napominana postava velja za vse narode v Avstriji, tedaj tudi za 18 milijonov slovanskih enake potrebe čutečih sobratov, in je po Najvišjem zakonodajalcu potrjena, katera vendar nikogar ne more razburiti ali ujeziti, dokler se v pravno atmosfero druge národnosti siloma ne ulomi.

Ko bi pa nekateri častitih gimnazijskih učiteljev postavnim zahtevam ne mogli ali ne hoteli zadostiti, naj ta nedostatek sami zagovarjajo, kakor morejo in znajo: postava, koju uvajati v dejansko življenje je dolžnost vsacega rodoljuba, prištevaj se tej ali oni narodnosti, postava, narodnim potrebam ustrežajoča, temu ni kriva.

Slavno ravnateljstvo utegnulo je tedaj po onem zahtevanju določen delokrog prestopiti in to tem bolj, ker nad spolnjevanjem postav v javnem interesu že kompetentne oblasti strogo čuvajo

⁵) „Slovenski Narod“ l. 1888., št. 11.

in kakov Plus v tem obziru šolskim oblastnijam ne nalagajo. Mejsobno sovraštvu mej raznimi narodnostmi v Avstriji bi bilo samo takrat mogoče, ko bi komu na um prišlo, proti jasnim postavnim predpisom ravnati.

To so vzroki, zakaj se podpisani ne čuti navezanega na ono „zahtevanje“ in si bo, kakor poprej, takó slej javno naglašeno postavu kot edino voditeljico izvolil pri svojem dejanji; tudi na disciplinarne predpise se bo oziral.

Ta ponižen odgovor naj blagovoli slavno ravnateljstvo dotičnim aktom priložiti.“

Ta „ponižen“ odgovor je dovolj trpka ironija na službeno pismo, kajti iz njega se razvidi ona neupogljiva odločnost, kadar je šlo za pravico slovenskega naroda, odločnost, katera je kazala, da je bil tudi v javni službi „neizprošen, mož jeklen“.

Ministerstvo za uk in bogočastje je po namestništvu 21. prosinca l. 1860. gimnazijskemu ravnateljstvu v Mariboru poslalo učno osnovo, kakó bi se pouk v nemškem in slovenskem jeziku na oni gimnaziji uredil takó, da bi se zagotovil zaželjen uspeh.

Zahtevalo se je, naj učitelji odkritosrčno povedó svoje mnenje.

Božidar Raič in drugovi so izjavili v svojem mnenji, da je pred vsem potrebno, da se razširi pouk v slovenščini kot zapovedani učni predmet za vse učence, kakor se resnično godi v drugih nenemških kronovinah, da se pouk v slovenskem in nemškem jeziku konči v spodnji gimnaziji izroči takim učiteljem, ki znajo popolnem in temeljito slovnico dotičnih jezikov, nikakor pa ne drugim, ki jo morebiti samo nekoliko razumejo ali govoré kakó drugo slovansko narečje, ker tu gre za omikavanje in poučevanje, ne pa za to, da bi se pogajalo na tržišči za pšenico ali zahteval v gostilnici bokal vina od natararice. Klasična jezika naj se primerjata s slovenskim jezikom; pouku slovenskega jezika v spodnji gimnaziji naj se določi toliko ur, kolikor jih ima nemški jezik, da se more po takem v obeh jezicih jednako napredovati.“ — „Da se pa doseže poučni namen, ni zadosti, da se učenci pečajo samo s slovnico in berili, temveč povse potrebno je tudi, da se učé nekateri predmeti tudi v slovenskem jeziku, ker taka vaja daje moč in čilost v izrazu, pripravlja jasno mišljenje in urnost v govoru. Taki predmeti naj bi bili: verstvo, zgodovina, narāvopisje; vrhu tega pa je treba pogostoma primerjati med klasičnima jezikoma in med slovenskim jezikom.“ „Slovan“ l. 1885., p. 230.

Na to je prišel ta-le odgovor:¹⁾

¹⁾ „Slovenski Narod“ l. 1888., št. 11.

Častivredni gospod!

Visoko ministerstvo za uk in bogočastje je, rešivši ravnateljstvo poročilo v 14. dan aprila t. l. po odloku v 10. dan junija t. l., št. 7052, za uravnanje nemškega in slovenskega pouka na c. kr. gimnaziji ukrenilo to, kar se bode v eni prvih koferenc začetkom leta 1860./61. naznanilo, in kar bodo morali vsi učitelji zvrševati z ono vestnostjo, s katero se morajo vsa postavna določila višjih oblastij zvrševati.

V dodatku tega ukrepa visocega ministerstva prijavljenega po visokem namestniškem odloku v 29. dan julija, št. 11406, se tudi na Vašo izjavo priloženo ravnateljstvenemu sporočilu prav jasno odgovori: Napominani odlok ukazuje ravnateljstvu, Vam ta odgovor doslovno objaviti:

Iz zadržaja sporočilskih prilog, v katerih učitelji Majciger, posebno pa suplenta Raić in Lipež svoje mnenje o veljavi nemškega in slovenskega pouka na mariborski gimnaziji razpravljata, se z obžalovanjem razvidi, da se imenovani gospodje jako motijo o smislu in veljavi visokega ukrepa v 8. dan avgusta preteklega leta, v katerem se nič ne nahaja, iz česar bi se moglo sklepati, da vlada načela v Najvišjem ročnem pismu v 9. dan decembra l. 1854. (ministerska naredba v 16. dan decembra, državni zakonik št. 318) razglašena ne smatra več za prava, in tedaj merodajna za gimnazije, ki so od nje odvisne. V svoji pretirani navdušenosti pa so rabili tudi izraze, ki uže sami na sebi niso umestni, tem manj pa se v spomenici, v kateri naj bi oni na zahtevanje vladino povedali svoje mnenje, kakó bi se dali načelno uže ustanovljeni učni načrti zvrševati. Tem gospodom naj se tedaj pové, da resno preišljejejo, da pospeševanje temeljite omike mej Slovenci neizogibno zahteva, da se jim odpró zakladi svetovnega slovstva; kot svetovno slovstvo pa se mora v nemških zaveznih deželah (Bundesländer) v Avstriji iz javnih razlogov samo nemško smatrati; to slovstvo pa se mora tudi v popolni meri odpreti. Iz tega je razvidno, da bi tist učitelj jako škodoval, kateri bi mladini po izomiki hrepeneči te zaklade prikival, in gibljivo mladino uprav v oni dobi na zapeljive poti narodne enostranosti porival, ko jo je treba zmernosti učiti in na resnobno učenje navajati. Brezpogojno se imajo te razmere resnobno uvaževati, ináče bi vlada ne mogla verjeti, da bi dotični učitelj bil zmožen za težavni in odgovorni svoj posel.“

Da učitelj, ki taka pisma dobiva od svojih oblastnij, ne bode dolgo več služboval, to je jasno; a odločilna bila je še poslednja konferenca od 31. julija l. 1860., kjer sta Raić in Lipež ravnatelja odločno opomnila na nekoje nerednosti¹⁾ potem pa

¹⁾ Gl. „Slovan“ l. 1886., str. 229—231.

po burnem prizoru odšla ob jednom z Davorinom Trstenjakom. Raič je doslužil na mariborski gimnaziji; to nam kaže spričevalo, katero je dobil še isto leto.

Št. 311.

Častivredni gospod Matija Raič, duhovnik labodske vladikovine je bil vsled odloka v 10. dan februarja 1853. l., št. 175, po deželni oblastnji v Gradci, kot suplent na c. kr. gimnaziji v Mariboru nameščen. Učil je na omenjenem zavodu od šolskega l. 1853./54. počemši do 1859./60. na nižji in višji gimnaziji slovenščino in zraven tega še v šolskih letih 1858./59. v III. in 1859./60. v IV. razredu grščino.

Podpisano ravnateljstvo more častivrednemu gospodu Matiji Raiču spričati, da je svoje dožnosti kot gimnazijski učitelj trudaljubivo in jako spretno spolnjeval; posebno pa je znal vnemati in navduševati učence, da so se kaj radi maternega jezika in njegovega slovstva učili.

C. kr. gimnazijsko ravnateljstvo v Mariboru 15. okt. l. 1860.

Adolf Lang,
ravnatelj.

Začasni ravnatelj Jurij Mally pa mu je uže 12. julija l. 1853. spričal, da je Raič tudi nemščino in zemljepisje učil.

Po trudapolnem razburjenem šolskem letu 1859./60. napoti se Raič z iskrenim prijateljem prof. Majcigerjem nekoliko po slovenskem svetu. To potovanje je sam opisal v „Novicah“¹⁾ z naslovom: „Popotnikove misli in opazke hodé iz Maribora po ovinkih v Maribor.“ Najprvo sta krenila na zahodno stran iz Maribora čez Kamco v Selnico, od koder je baje 22 ljudij prišlo vladiko prosit (2 Nemca in 20 Slovencev), da naj bodo šole nemške.

Korakala sta potem čez Marenberg in Muto.

Prestopivša mejo štirsko prideta v staroslavni Korotan, opazujeta pozorno šege in jezik prebivalcev; potem zavijeta v labodsko dolino in občudujeta lepi razgled z bližnjih gor.

Od tod se napotita zopet proti štirski meji; dospévša v Soboto najdeta, da je uže l. 1847. dr. Muršec pohodivši te kraje v potniško knjigo zapisal: „... ali žalibože sem spoznal, da bode vendar čez kakih 20 let Sobota vsa nemška.“

Potem se obrneta na Travnik (Wies), Armež, Luče, Cmurek, povsod zasledujoč nemško-slovensko mejo. V Maribor prideta uprav k šolskemu izpitu v Graškem predmestji; z učiteljem Ferkom sta zastran njegovega poučevalnega načina zadovoljna.

¹⁾ l. 1860., str. 275 in sl.

Proti koncu tega daljšega potopisnega članka pa piše Raič doslovno: „Bravci naših „Novic“ vejo, da smo od visokega popečiteljstva letos razpis dobili, s prašanjem, kakó bi se v pouku nemškega in slovenskega jezika dobro napredovalo. Povedali smo svoje mnenje odkritosrčno, ter brez strahú, kakor so ga po priliki „Novice“ v slovenski prestavi razglasile, pa smo za to tudi posvarilo na laket dolgo dobili, katero o svoji dobi razglasimo¹⁾ . . . . .“

Zdravo, prijazni Maribor! Srečno, mili slovenski prijatelji in tovariši! Daj Bog, da minejo spletke, ki tlačijo pravice narodnega jezika v šolah naših!²⁾

Sedem srečnih in plodonosnih let preživel je Raič v Mariboru. Bil je prav vzor gimnazijskega učitelja. Še dandanašnji se ga vrsta hvaležnih učencev rada spomina, kajti bil je napram mladini potrpljiv in je skrbel zlasti za uboge a nadarjene slovenske mladeniče, kolikor in kjer je mogel. Znanost pa, kojo je razlagal, bila je njegov element, za-njo je gorel uže preje, zanjo je plamtel kot učitelj tako, da si ni ničesar bolj želel, kakor da bi mogel iti poslušat slavnih jezikoznancev na berolinsko ali lipsko vseučilišče, zanjo je živel še pozneje poln različnih stanovskih skrbij in jo je ljubil res prav do smrti. Vsakdo bode z nami obžaloval, da ni tak mož, tak značaj ostal pri idealnem učiteljskem poklicu, za katerega je bil kar ustvarjen. Še nečemu bode se pa cenjeni čitatelj gotovo čudil, in to je pogum, s kojim je kot — suplent poganjal se za pravice slovenskega jezika.

Dne 1. oktobra nastopil je kaj dobro pa tudi težavno kaplanijo pri Sv. Barbari v Halozah.

Leta 1867. prosil je dotično cerkveno oblast, naj mu dovoli pismeni del župniškega izpita (konkurs) doma izdelati. Vladika je z odlokom 31. julija 1867. l., št. 1722 tej prošnji tudi ustregel. Dva meseca pozneje, 4. sept. mu je labodski konzistorij z odlokom št. 2180 prijavil, da je Raič dobil iz vseh predmetov prvi red, propovedovanje pa in katehizovanje da je bilo izborno.

Prihodnje leto potegoval se je za službo župnika v isti župi (fari). Spričalo se mu je, da je „vse dolžnosti jako točno opravljal, posebno pohvalna pa da je potrpežljivost, kadar je

¹⁾ Ta nakana se zdaj, čez 27 let zvršuje.

²⁾ Da je ohranil v spominu zavod, na katerem je služil 7 let, in kateri je zapustil „necessitate coactus“, spričuje nam Sekolovskega pretres letnika Mariborske gimnazije 1861. l., v „Novicah“ 1861. l., str. 312, 319, 387. Tam pripoveduje, da je popečiteljstvo ponudilo boljšo uravnavo slovenskega pouka, da so se pa „trije učitelji spekli, ker so se tvegali, seči v grozovito mašino učniške birokracije.“

treba iti na spoved v onih krajih, kjer je znano, da so slabe poti; neumorno se je trudil, po marljivem čitanji najnovejših knjig svoj obzor si razširiti; razven tega si je s prijaznim in uljudnim vedenjem srca vseh pridobil itd.“

To službo je Raič tudi dobil in opravljal do smrti. A kako da jo je opravljal, znano je vsem ki so ga videli v njegovih duhovnih poslih. Napram svojim z večine ubožnim župljanom bil je prav oče, pomagal jim je rad, v čemer jim je mogel. Napake njihove vedno jim je z lepo besedo očital, psovati koga, pretiti mu in se groziti, bilo mu je neznano. Duhovnikom bil je zvest in ljubeznjiv tovariš. Uprav vzorno prijateljstvo bilo je mej inteligentnim duhovništvom završke in ptujske dekanije, a duša njihovi družbi bil je Raič. Njega so vsi spoštovali zaradi vsestranske učenosti in delavnosti, pa tudi ljubili zaradi njegove blagosti i skromnosti. A ne samo Raič bil je povsodi z veseljem sprejet nego i njegov posvetni gost bil je pri plemenitih teh duhovnikih vedno dobro došel. Tako spomina se mnogokdo, ki je bival kaj časa pod gostoljubno streho župnika Sv. Barbare, z veseljem še n. pr. Zavrča, Sv. Marjete, Leskovca.

Pred vsem bil je pa Raič kot duhovnik odličen propovednik. Akoprem se za navadne nedeljske govore ni mnogo pripravljaj, vendar mu je tekla beseda toli gladko, toli ganljivo tudi o najprostejšem predmetu, da je k njegovim propovedim ljudstvo kar vrelo. Ako je pa v velikih praznikih ali cerkvenih svečanostih Raič posebno pripravljen stopil na propovednico, ter so mej navdušenim govorom i njemu zalesketale se solze v očeh: tedaj polastiti se je moralo še takega mlačneža versko prepričanje, da celó neko versko navdušenje, dočim se je množica kar plakala pod mogočnim vtisom njegove besede. Bil je pa Raič kot duhovnik tudi Slovan, kolikor je to biti smel in mogel. Kako ga je razveselila slavna ona okrožnica sv. pape Leva XIII. Razlagal jo je svojim vernikom vsaj kakih 6 nedelj in razlagal tako, da se je videlo, da jo popolnoma tudi razumeje. Tu je narod strmel v duhu gledajoč starodavnost svojo, strmel je slišavši o nekdanjih pravicah svojega jezika celo v cerkvi, in pozorno poslušal staroslovenski evangelij iz Ostromirovega zbornika! Z istim navdušenjem delal je i doma i pri sosednih župnikih zlasti tudi na to, da se je praznik sv. Cirila in Metoda posebno slovesno praznoval.

To je zvananji obris Raičevemu življenju; osoda mu je naklonila v službo lepe kraje: vinorodni Ljutomer, prijazno Slivnico in Maribor pa divne Haloze. Povsod je našel duhovite in plemenite ljudi v teh krajih samih ali pa v bližnji okolici.

Raić pisatelj.

Plamtečemu rodoljubu Raiću ni zadostovalo, da je učitelj spretno spolnjeval svoje dolžnosti, da je posebno znal vnemati in navduševati učence, da je duhovnik in župnik vršil svoje stanovske posle; nego zavedal se je vse svoje življenjske dolžnosti pravega moža, ki jih je pesnik izrazil z besedami:

Dolžan ni samo, kar veleva mu stan,
Kar more, to mož je storiti dolžan.

Tako je Raić, mož uprav „češke marljivosti“ i z redko svojo zgovornostjo i z ostrim nedosežnim peresom tako mnogostransko deloval, kakor le malo drugih naših mož. Najljubša mu je bila res stroga znanost, zlasti jezikoslovje in zgodovina, in srečen je bil, kadar se jim je mogel mirno posvečevati, in znanstvenike je vedno brezpogojno spoštoval. Toda „inter arma silent musae“. Tako je moral tudi Raić uže za rana stopiti na bojno polje politično. Ko mu je prijatelj Caf prigo-varjal, naj popusti politiko ter naj se bavi samo z jezikoznanstvom, odgovoril mu je: „Klanjam se, prijatelj, tvojemu vzvišenemu delovanju, toda če bodedo vsi samo jezikoslovili, čez dvajset let tudi ti ne bodeš več imel slovenščine in Slovencev“. V naslednjem oglejmo si tedaj mnogostransko pisateljevanje Raićevo.

V prvi dobi vplivale so na Raića pisatelja okolnosti, v kojih se je izobraževal in osebe, s kojimi je občeval, pozneje pa se je oprijel čiste panonščine in nekega uprav Raićevega zloga, katerima je ostal zvest do smrti.

Omenili smo uže zgoraj, da se mu je stanujočemu na Hrvatskem, omilila blagoglasna beseda hrvatska; v Gradci in še pozneje bil je najboljši prijatelj Razlagu, navdušenemu „Iliru“; za Stanka Vraza navdušil se je zlasti spoznavši ga kot bogoslovec še osebno; jeli potemtakem čudno, da je Raić sprva i sam pisal „ilirski“, in da je priporočal do konca svojega življenja v jeziku približevanje k hrvaščini. Tako je goreč „Ilir“ spisaval si uže kot bogoslovec l. 1849. „*Besednik slavensko-němački ili dijački Božidara Raića, bogoslovca v Gradcu 1849*“. Naj navedemo tukaj nekoje besede na ogled: Benko = Benedictus, Bogdan = Isaias, Branislav = Heliodorus, Dalibor = Clemens, Ljubica = Amalija, Ljubomir = Filomenus, Naum = Eligius, Nevin = Innocentius, Pravomila = Justina itd.

Uvidevši važnost ruskega jezika in slovstva za vsakega Slovana predelal je češkega profesora Hanke: „*Načala ruskoga jazyka*“ za Slovence, tudi v „ilirščini“, in izdal v Zagrebu z naslovom: *Temelji ruskoga jezika protumačeni českim jezikom od Váceslava Hanke na jugoslavenski jezik prevel Božidar Raić. U Zagrebu, Tiskom i troškom Franje Župana. 1851.* V predgovoru

pravi mej drugim: „Promotrivši položaj Jugoslavénah u odnošenju prama inim plemenom slavenskim, osobito u najnovie doba, — za nuždno spoznah priučenje i věžbanje u jeziku, kojim govori najveća, najsilnia i najrazširenia grana slavenskoga plemena, dà, cèle Europe narod najveći — ruski“. itd. Eden izvod te ruske slovnice poslal je Raić tudi labodskemu vladiki Slomšku in prejel od njega naslednji list:

Predragi gospodine!

Hvala Vam lepa za Vaš blag dar, delo izvrstno, kojega ste na novo leto 30/XII. 1851. poslali blagovoljili; je moja zahvala pozdna, naj bode pristrčna, kakor je Vašo lično delce v vsem prijatlom Slovenščine prirodno, kateri se slovitega narečja Ruskega naučiti željé. Daj Vam bože mili ljubo zdravje; i moč jošče mnogo lepoga i koristnoga izgotoviti za slavo naroda našega. Poznam Vas zdaj po delu, željim spoznat tudi po obličji

Vaš

prijatelj

5./5. 1852.

Anton Martin,
škof Lavantinski.

Še le čez letodan se je prilika ponudila, da sta se Slomšek in Raić videla; to je Raića tako razvnelo, da piše leta 1853. v „Novice“, „ka je veselja i radosti srce vsacega iskrenega rodoljuba poskakovalo, ko je videl dve naj uglednejši osobi na obzorju jugoslovanskem“ (Jelačiča in Slomška).

L. 1852. izda Razlag „Zoro, jugoslovanski zabavnik za godinu 1852“. Knjižica obsegajoča v 12° 178 strani utegne biti mej Slovenci že kaj redka, ali zanimiva je za slovstvo one dobe. Na čelu ima „Koledar“ za l. 1852., a potem geslo P. Preradovića:

„Da je vréme slavskom sad vrémenu,
Da Slavjanin bez slavjanskog kruha
Gladien uvék siromak će biti. —
Tudji hlebec malo kog nasiti.“

Glavna vsebina so ji mnogi navdušeni članki in člančiči in pesni R. Razlaga, pesni L. Tomana, povest „Boris“ od Josipine Turnogradske, in životopisi vseh znamenitejših ondašnjih pisateljev slovenskih. Mej temi spisi je tudi: „Erbosajdan, narodna povest izvorna od Bož. Raića“.

V drugem tečaju „Zore“ l. 1853. razpravlja na str. 22—44. „Uvod v slovincę vseslavenskaję“, kjer poskuša na podlagi staroslovenščine skovati vzajemni jezik vsem Slovanom, v enakem smislu, kakor je pozneje Matija Majar spisal svojo znano Slovnico „Pravila kako izobraževati ilirsko narečje in obče slavenski jezik. Ljubljana. 1848.“ V podrobnosti se ne moremo spuščati; trezni jezikoslovci so v tem oziru tega mnenja, da se jeziki ne dajo „kovati“. Zanimivi so pa spisi Raićevi v tem letniku „Zore“ zaradi tega, ker vidimo, kako

je Raić stališče „ilirsko“ kot preozko uže nekako popustil ter stopil na široko stališče občega vseslovanskega jezika, in ker se kaže v njih vpliv učitelja mu Čafa in temeljitega proučavanja staroslovenščine. Vprašanje o vseslovanskem jeziku pa so uže preje sprožile „Novice“, in za njimi govori „Slovenska Bčela“ l. 1851. II. zv. „O zadevah eniga samiga slovanskiga jezika“ in trdi konečno pisatelj (str. 107): „Po naših mislih (mi ne govorimo „Cicero pro domo sua“) bi bil staroslovenski jezik tisti, ki bi se dal za književni jezik nar lože upeljati, zato ker je prvi, vsim Slovanom svet jezik, zoper kateriga se mende noben narod upiral ne bo. Slovnica po staroslovenščini naj se vpelje, besednjak naj se napravi“ itd. Dalje se razpravlja isto vprašanje ondi še na str. 152. in 183. Da pa čitatelj spozna zlog onega spisa, dovoljujemo si začetek sem postaviti, ki slóve takó-le:

Veleučeni jezykoslovci slavensci nam uže svétovahá veċ paťij, po kterých by vzmogli priti v razkošnaja domovina toli zaželéné vseslavensćiny. Vse jur večkrat naznačené paťi da — kako vodě k jednoistoj svrsě; no jedna těh jest najbližjaja bez velikyh stranpaťic, naime: *staroslavenščina*, jediny navor spasenja našega. . . . Ja sě dakle drznoh na podložě sveteċ staroslavenščiny osnovati načrt sklanje vseslavenské poleg sostava našega veleslavnoga dra. Miklošića; jeden 1) pako glaso- vitýjih jezykoslovcev spreċa vseslavenskaja.

Od str. 26—44 razlaga sklanjo, in konċa tako svoj se- stavek: „Ględě oblik jest sostavek ty pisan v obće-slavenščině razvě glagolja v kaċ. naċině sad. vrěmene i to ovdě ješće zbog lagljega razumka. Ako by kto prigovoriti hotěl, da se jest tom oblikam těċko privaditi, těše sě posloviceja: pečeni golábi ni- komu v usta ne letě.“²⁾

Skoz vse življenje ga je posebno zanimala zlata dóba slovenskega slovstva, dóba Cirila in Metoda. V isti „Zori“ l. 1853. napisal je str. 80—192 „*Ciril i Metod prvaja věrouċitelja slavenskaja*“, kjer nadrobno popisuje življenje naših blagovest- nikov po Palackem, Šafařiku, Kopitarji in drugih zgodovinarjih.

Da ga je tisoċletnica Cirila in Metoda 1863. l. slavljena s posebnim sijajem v Mariboru, kamor je mnogo odličnjakov iz vse Slovenije došlo, izredno veselila, to je jasno.

Ĉez deset let pozneje l. 1884. prizadeval si je, da bi knjigo o Cirilu in Metodu, katero so bili Ĉehi spisali na podlagi naj- novejših preiskavanj, brž ko mogoċe Slovencem v slovenski

1) To je storil v istem letniku „Zore“ str. 158—226 Čafov.

2) Mnogo let pozneje uvidel je pak, da je to le lepa domišljija, izumti vseslovanski jezik, in je svetoval, nauċiti se do dobra ruščine, „vse okolnosti kaċž na to, ka je mnogo leċe, med slovanskimi rareċji napraviti zvezo, nego li uniċiti tri in ustanoviti gospodujoċi jezik“.

obliki priredil. Dopisoval si je v tem obziru s čast. gospodom Vurm-om, državnim poslancem v Olomuci. Prosil je moravskega poslanca za napeve pesni velehradske o smrti sv. Metoda; ta mu je v prijaznem listu, pisanem 7. avg. l. 1884. odgovoril, da Raić najde vse te stvari v priročni mali molitveni knjižici, katera izide l. 1885. Meseca avgusta in septembra tega leta je Raić sproti prelagal vsako češko pôlo, kakor je bila tiskana, in poslal rokopis Družbi sv. Mohorja, ki pa je uže imela slično delo o Cirilu in Metodu, izdelano po M. Majerji, in ga tedaj ni mogla sprejeti. Kam je rokopis prešel, nisem mogel izvedeti.

Tretji članek v isti „Zori“ str. 153—157 ima napis: *Урмуна о всепыскои уарезунѣ*; pisan je v cirilici in razpravlja sedeže in staro zgodovino rusko; konča pa tako: „Uže iz velmi obširnyje prostorie, na kateroj ruščina gospodujet, se gotovo dajet zaključiti na blaga je badačnost, i odovad nuždno slědit svę-taja dlžnost za vsakoga izobražena Slavena kano sonarodnika toli ogromna plemene neopešanojā gorlivostijā dobro i točno proučiti dražest ruskoga jezýka.“

V „Slovenski Bčeli“ l. 1852. sprožilo se je vprašanje o vseslovanskem časopisu. Nato odgovarja Vrlekov (Raić) na str. 184 z navdušenimi besedami.

V „Šolskem Prijatlu“ l. 1855. napisal je:

Svetovit i Ciril. Radegostov i Perunov pad — itd.

Ko je postal pa učitelj, dopisoval je jako marljivo „Novicam“ pod različnimi imeni. Marsikatere številka ima kar po dva dopisa Raićeve. „Sekolovski“ pretresuje Evangelije Ostromirovo in nagovarja mladino, učiti se staroslovenščine in „uživati sladkih ostankov, katere so pradedje za porabo odločili.“¹⁾

V „Novicah“ od leta 1854. in 1855. ne najdem sledu njegovemu peresu; tečaj prihodnjega leta²⁾ pa prinaša pretres slovenskih beril. Berili za 3. in 4. razred, urejeni po dr. Bleiweisu, označuje kot knjigi visoke vrednosti, samo drugi del berila za 3. razred se mu zdi prelahak; kar se oblik tiče, pa krepko ugovarja in graja; mej drugim opozarja na nedosledno rabo *v-a* nam *u-ja*, povdarja, da se naj deležja pravilno obražujejo, in da se naj tuja imena pravilno pišó.

Berilu za 5. razred ugovarja radi pisem na konci knjige; pravi, da se rabi trepčno deležje sovsema na robe, graja napačno rabo glagolov dovršnih in se upira mnogim tujkam. Veselé se časov, ki so ugodni razvitku slovenščine končava svoj pretres takéle:

Blaga dóba! šče nikoli nismo imeli ugodnejšega časa za svoj materinski jezik in slovstvo, kakor zdaj; šče nikoli se ne

¹⁾ „Novice“ l. 1853., str. 188.

²⁾ „Novice“ l. 1856., str. 102, 106, 110, 115, 119, 121, 130 in 135.

je slovenščina predavala v učenih poslopih na tolikih učilnicah kakor v nazočnih dnevih; šče nikoli nismo poznali posebno dobrih bukev za učilnice, kder bi bila čista in gladka materinščina šumljala, razve kakih škrbljivih slovníc. „O mili i sladki glasi slovenski, v kterih rahlo pihlja blag in nepokvarjen duh domači, ter se vali iz premodrega piseka.“

„Novice“ so dvakrat storile svojo opazko k temu „pretresu“; koj v začetku st. 102 pravijo: „Radi smo se vdali željam gospoda profesorja in natisnili spisec natanjko takó, kakor smo ga prejeli, čeravno je tudi naše lastno delo na rešeto vzeto, daljnih opazk pa ne bomo delali.“ In na konci str. 143: „Ker gospod našo opombico zastran *namesto* in *namesti* pretresa, nam ne bo v zlo vzal, da črhnemo zdaj tudi mi eno. Človek se rad moti, saj tudi „pretresu“ našega čestitega pisatelja pomot ne manjka. *Zadržaj* ni *Inhalt* ampak *Hindernis*, *pisalo* ni *Schreibweise* ampak *Schreibwerkzeug*, *slikarstvo* ni *malerija* ampak *Bildhauerkunst*, *vodnjak* je tako malo *Brunnen*, kakor *črnilo* *Tinte*, *je ne* (ist nicht *namesti ni*) je tako hud germanizem, kakor je *šče se je ne* slovenščina predavala“ itd. in rekô konečno, da ne vedô, ali bo gosp. Miklošič gledé svojih oblik kaj odgovoril.

Ker so „Novice“ „pretres“ mnogo pozneje objavile, kakor jim je bil poslan, in ker so nekako zbadljivo odgovorile, razvidi se, da jih je „pretres“ vendar bil nekaj pretresel; pomirile so se pa s tem, da je vse pisano „iz blagega namena“.

Tako je tudi berilo za sedmi gimnazijski razred, katero je izdal Fr. Miklošič, temeljito presodil v „Slov. Glasniku“ l. 1858, str. 150, 167, 192—200.

V istem letniku „Novic“ pripoveduje Raič v dopisu iz „Sekolovskega na Štirskem“, kaj je slišal pri izpitih v ljudskih šolah na kmetih in o prilikah novih maš, kjer govorniki dostikrat „jarce streljajo“; propovednikom priporoča besede Slomšekove: „Duhovniki, razkladajte Božjo besedo povsod v knjižnem jeziku“. V „Novicah“ 1859. l. priobčil je dve lepi povesti: „Neman in Belana“, in „Balin“.

L. 1859. je za Maribor in za štirske Slovence važno, ker se je takrat sedež labodske vladikovine prenesel s Koroškega na Štirsko, in ker se je s tem omogočilo, da je labodska vladikovina dobila slovenski značaj. Vsi vrli rodoljubi so se tega dogodka izredno veselili. Tudi Raiču je bila ta sprememba zelo pri srci; uže l. 1853. sporočil je „Novicam“ (str. 319), „da se zelo imenitni možje z vso močjo trudijo za zedinjenje slovenskega oddelka sekovske vladikovine z labodsko“.

Ko se je to konečno res dognalo, piše v „Novice“ 1859, str. 299, „nikoli ni bilo veselejše, nikdar imenitnejše novine za nas, kot ta, ki vam jo danas naznanjam . . . . .“

Nismo več pastрки: dobili smo tudi mi podravski in pomurski Slovenci domačega vladiko, združili se z rodnimi brati labodskimi; tudi od 1. kimovca nismo več „Sekovčani“, temveč „Labodščani“, naš duhoven vladar, labodski vladika je prečastiti in prevzvišeni gospod Slomšekov Anton Martin; njegova pastirska palica bo vračala slovensko čredo; on nas bode vodil, da omikamo narod v veri, vedah in umah. Tedaj Bog pomozil!“

Ta veseli dogodek je Raića takó razvnel, da je v imenu podravske in posavske Slovencev prihod novega vladike pozdravil v „Novicah“ istega leta s šestomeri, in da je velikemu res slovenskemu vladiki tudi 1. 1862. („Novice“ 15. jan.) za god čestital v šestomerih: *Slava Antonu Martinu Slomšku, milostljivemu knezu in škofu labodskemu. 17. prosinca 1862.*

To sta kolikor nam znano, edna dva pesniška pojava Raićevega peresa. Oba sicer kažeta, da pokojnik pesniške žile ni imel, vendar naj sledi tukaj eden, da se spozna Raić tudi od te strani.

Slovenci
podravski in pomurski
pozdravljajo
novega višega pastirja
prečastitega
Slomšekovega Antona Martina
4. kimovca 1859.

Temo dnevov je bila zavita zemlja slovenska
V črni obleč noči neverške, časov poganskih;
Ljudstvo ni poznalo resnice svetih dolžnosti
Kor zverjad je besnelo po lepih lok domačih
Še nikaka vladarska oblast ni znala ravnati,
Da slavili Boga bi rojaki, srečno živeli.
Dokler ni Gospod jim poslal učenikov s Primorja,
Kder je Oglej slovel, krščanskih zibel očakov.
Toti sveti možje so kazali narodu svetlost,
Ktera premore prevesti zemljake v srečno domovje.
Teh glasovi nebeški doneli so v naših krajevih,
In blagó prinašali sadje božjih čednosti.
V Ptuj starinskem bili so vredni viši pastirje
Božji nauk širé v tretjem in štrtem stoletji —
Na Podravji, Pomurji za nevernih Rimljanov;
Spletali so mučénske si vence po trudih težavnih.
Žezlo rimljansko jim je zatrlo setev preblago.
Pa v poznejših se dneh so naključile hujše dogodbe:
Privihrali so grdi divjaki iz vzhodnih pokrajin
Strašno požgavši in pomorivši blago in ljudstvo.
Atila bil je na čelu take grozne derhali,
Ki spremenila lepó je selišče v divje pustinje,
In z nedolžno krvjo polila rodne poljane
Naglo podrla drevo krščansko krasno cvetoče,

Ter ljudi pogreznola pridne v propad nesrečno,
 Kder težkó zdihovala dolgo je revna družina;
 Ker znebila se vere, rojakov in blaga je vsega
 Solnce rumeno je néko spomlad ogrevalo zemljo,
 Kar prisveti s krajev večernih lučica verska,
 Ki nekoliko našim prededom sleparstva prežene -
 Niso umeli poslani tuji duhovni govora,
 Ki ga je narod imel, da daval bi stvarniku slavo.
 Kako bi bila prijela se klica njihove setve?
 Kako ne bi po malem slabela v prsih slovenskih?
 Vendar, o blagi spomin! prisvetile jasno od vshoda
 Zvezdi leščeči ste, tekla ko let je deveta stotina:
 Brata častita sta bila sveti Ciril in Metodij!
 Ta sta zasejala vero srečivno v narod sorodni.
 Dobro misli umé ter sladke glasove slovenske,
 Polna darú nebeške modrosti, polna resnice;
 Src je gorečih narod poslušal uke medene,
 Misli, delo, govor po njih marljivo ravnáje.
 Vnuki predavni še zdaj iskreno hvalijo Boga,
 Ki poslal toliko dobroto je nekda prededom.
 Naj si ravno so hudi sovražniki pačili rastek,
 Mlado krepko je brstje razvil, — Gospod ga je branil.
 Dosti po letih odsle je dobila drugo podobo
 Naša krajina po svetnih in cerkvenih vladarjih.
 Mile ovčice naše so pasli tuji pastirji.
 Niso umeli glasú slovenskega šest stoletij,
 Ovce pa jih ne, — kajti beseda bila je tuja.
 Milo, pobožno, gorkó so Slovenci prosili, molili
 Leta in leta, da bi nebeški Vladar nam pomagal
 In bi vendar poslal pastirja domačega ljudstvu.
 Ki bi privajal duše krščanske v rajsko veselje,
 Ki bi umevnih glasov uglajal narod slovenski;
 Krepko naj napreduje v véri in vedah in umah,
 Naj med ljudmi cvetó telesne, dušne blagosti.
 Glej! nebeški Vladar je razgenol roko darivno.
 Nam poslal pastirja, ki mila mati slovenska
 Ga je gojila skrbnó, da vzraste na zemljici naši.
 Sladkih domačih besed pozná premile glasove,
 Kraje pozná in ljudi in navade njihove dobro.
 Délo težavno sadú prinašalo bođe obilo,
 Vrlím Slovencem kazalo poti v nebeške višine,
 In dajalo moči krepivne občnej omiki.
 Čest Bogu Očetu, Sinu ter svetemu Duhu
 Hvalo neskončno zdaj davaj verno ljudstvo podravsko;
 Nikdar ne zabí, srce, pohlevno čestiti, moliti
 Večne modrosti, ki vse in povsod najboljše naravna.
 Hvala in slava in čest tedaj milostivim nebesom!
 Ti pa premili pastir stopivši prvič med svojce,
 Sprejmi darove, daruje jih Tebi srčna ljubezen,
 Sprejmi darove, ki pravi se jim: z v e s t o b a , p o k o r n o s t ;
 V venec darilni zapletamo je današnjega goda;
 Le nikolj ne poveni, venec črstev ostani!
 To trdnó ti obeča prihodna Tvoja detčica. —
 Božji poslanec! vodnik nam bodi po stezah težavnih,
 Da se sovražnih ognemo sil, steptamo napade, —
 Večni nebeški gospod! goreče te prosimo danes:

Rosi z darivnih nebes blagoslov obilo pastirju,
 Ki prevzel je sedaj pastirstvo novega dela,
 Da čestil, slavil, molil bo tebe brezkončno,
 Sebe in nas tukaj ter onkraj groba posrečil.¹⁾

L. 1860. je Raič posebno marljivo pisal o slovenskem šolstvu. „Novice“ str. 236—37 prinašajo sestavek pod naslovom: *Narodne učilnice, kako so bile, in kakó bi naj bile,*²⁾ v katerem razvija nazore pametnega slovenskega šolnika; konča pa takó-le: „Tu se predrzmem ponižno in pohlevno v imenu vsega-mogočnega Boga, ki vsak sebi vdan narod ljubi, ter neče njegovega pogina, ampak da se ohrani in živi, — v imenu presvete pravice, ki nam bodi povsod prva in prava vodnica, — v imenu poštenega naroda, ki je zvest Stvarniku in cesarju; prositi prevzvišene gospode škofo slovenske, ki jih hvala najvišjemu vladarju šest štejem, da v tej reči blagovolijo svojim milim ovčicam pomagati“ itd.

Izdelal je dva *Statistična pregleda*; v enem naštel je vse slovenske učitelje gimnazijske, („Nov.“ l. 1860., str. 250) in je dokazal, da uže takrat, tedaj pred 30 leti ni nedostajalo slovenskih učnih sil. V drugem³⁾ preračunuje gimnazije zadnjih dveh let, gledé na število učiteljev in učencev po narodnosti in najde, da je bilo 1852. l. 1973 Jugoslovanov, 465 Nemcev, 471 Lahov, 60 Madjarov. Na 13 gimnazijah se je učilo nemški, na 5 slovenski (namreč samo slovenščina), na 4 laški, na dveh po nemški in slovenski. L. 1859. da je bilo 3055 Jugoslovanov, 891 Nemcev, 300 Lahov, 76 Madjarov, 20 Vlahov; učiteljev je bilo v tem letu 86+31 (druga številka znači suplente) Jugoslovanov 19+1 Čehov, 43+8 Nemcev, 6+1 Lahov, 7+1 Mešancev.

Tudi v dijake⁴⁾ je dregnil Raič z dopisom, da se naj javijo Slovence pri zapisovanju v šole in da se naj ne oproščujejo nauka v materinščini.

Jezikoslovne njegove članke nahajamo po raznih časnikih; s početka so mu služile „Novice“; n. pr. l. 1857., str. 70. razlaga, kakšna je razlika mej *afriški* in *afrikanski*; dalje svetuje, naj se piše: *Slavomir govori slovenski in laški* namesti *po slovensko in laško*; na drugem mestu, str. 99. brani Dalmatina in Bohoriča proti Kopitarju, ki je ta dva pisatelja dolžil nemškurenja, pišoča: Vzami to-le dete in je meni doji (nam. ga doji) = accipe puerum illum et nutri eum mihi (Mos. II. 9). Deset

¹⁾ Neki dopisun „Tagespost-e“ 28. kimovca se je bil razjezil na tem, da se Slovenci vesele Slomška; temu je pošteno posvetil Raič v „Novicah“ istega leta str. 324.

²⁾ „Novice“ živo pritrjujejo, rekše: Že več kot deset let priporočajo „N.“ tako osnovo ljudskih učilnic, — ali naše ljudske učilnice namesti da bi bile *eseučilišča ljudska*, so še zmiraj Trivialschulen.

³⁾ „Novice“ l. 1860., str. 291.

⁴⁾ „Novice“ l. 1860., str. 261; prim. Naprej. l. 1867.

let pozneje zagovarja v istem časniku, obliko „labodska“ proti „lavantinska vladikovina“, in leto pozneje, „Nov.“ l. 1868., str. 174. govori „O slovenskem slovniškem imenstvu“. O vezniku *ka* pisal je dvakrat, v „Novice“ l. 1869., str. 20: „Na slavo vezniku *ka*“ in v „Zori“ V. 161—68. Sploh je v „Zori“ od l. 1872—1877. raztresenih mnogo Raičevih poučnih jezikoslovnih člankov, zaznamovanih s črkami B. R. Da koj omenim „Zorinega“ brata Věstnika, razkladal je v V. letniku str. 20—22: besedo „pajdaš“, in „ber“, potem str. 111—112: *brati, čteti šteti, čitati*; str. 153—155: *zuz, guz, korong.*, in v III. letniku str. 75—77: „bednik“.

Tudi v Jagičev „Archiv f. slavische Philologie“ je spisal; I. 620—621: *loza, čokot, trs*; III. 720—721: *ješče*.

Poleg svojega resnega jezikoslovnega dela pa je rad prirejal prostim Slovincem koristne in poučljive spise ali knjige, katere imajo uže tudi drugi narodi v svojem jeziku; takó je bil predložil l. 1857. „Družbi sv. Mohora“ rokopis obsegajoč prosti prevod knjige: „*Orbis pictus*“. V Raičevi zapuščini našel sem poročilo Mihe Pikla, bivšega kanonika v Mariboru, o tem delu; poročevalec takó govori, „da obsega dovolj koristnega in poučljivega, da je pa v taki obliki in v takem narečji narejen, da bi občinstvu, za katero so knjige te družbe pisane, ne ugajal. K temu se še nahaja v prvem članku „Bog“ nazivanem izrek, ki diši po heretiki, ter bi se moral vsekako prenarediti, če sploh rokopis pride v tisk“.¹⁾

Vsakega znanstvenega napredka v Slovincih se je razveselil, zeló se je pa radoval posebno ob ustanovljenji Slovenske Maticе. Toman je bil v „Novicah“ l. 1863. str. 146. in 154. naznanil, da vabijo dr. J. Srnec, Jos. Šuman, I. Majciger in Em. Chocholoušek k pristopu Matici in uže nekaj tednov pozneje²⁾ naznanja „Belanec“ iz Haloz na Štajarskem, da je ž njim vred dvanajst utemeljiteljev naznanilo svoj pristop. Matica mu je bila potem do konca njegovih dni prirasla na srcé; bil je od njenega početka do svoje smrti njen odbornik in spisal v „Letopis“ tudi več člankov. Ni se sicer ujemal popolnem ž njenim delovanjem, pa jo je vendar smatral za naš najimennitnejši zavod; menil je, da bi morala gledati pri izdavanji svojih knjig bolj na strogo znanost.

Pričakujé, da vsak narodnjak takó nesebično in požrtvalno dela za narod, kakor on, predlagal je l. 1867.³⁾, naj vsak odbornik zastonj dela in piše za Matico, kar se pa ne more zahtevati v naših skromnih razmerah; „odbornike bi on imenoval narodne starešine v dušnem obziru“.

¹⁾ Poročilo iz sv. Andraša na Koroškem 29. dan sušča l. 1857.

²⁾ „Novice“ l. 1863., str. 180.

³⁾ „Novice“ l. 1867., str. 287—288.

Eno leto pozneje, v XI. odborovi seji Matice 8. julija je navdušeno podpiral „velikansko misel, sproženo po Lesarji, naj izda „Naučni Slovník“, „ka bi nas moralo sram biti potomstva, ako se ne podamo junaško na borišče“.

Da je i sam marljivo pisal v knjige matične, ve vsakdo, ki jih pregleduje. Članki njegovi v „Letopisih“ pa so ti-le: „*Drobtiščica ob omiki z ozirom na slovenske učenjake*“, str. 63—66 in „*Modrišče*“, str. 66—70, v „Koledarčku“ in „Letopisu“ za l. 1867. Pisana sta bila ta članka ob ustanovitvi jugoslovanske akademije. „*Črtice o Prekmurcih i njihovem govoru*“, „Letopis“ 1868, str. 53—76, ob istem predmetu objavil je tudi prihodnje leto spis, („Letopis“ str. 57—84): „*Prekmurški knjižniki pa knjige*“. Ne moremo se spuščati v podrobnosti teh spisov, ker moramo pripoznati, da je Raić izmej vseh Slovencev najbolje poznal ogrsko-slovensko narečje. Radi tega ga je tudi Jagić l. 1878. pismeno poprosil, naj napiše za „Archiv“ razpravo o tem predmetu; bržkone mu je nedostajalo časa, da bi se bil odzval temu častnemu pozivu.¹⁾

Ko so kanili učeni naši rodoljubi na svetlo dati „Slovanstvo“, naprosil je onda gosp. Šuman v laskavem pismu²⁾ Raića, da spiše Bolgare. Za to je bil pa on tudi mej vsemi najbolj sposoben, ker se je z bolgarščino vedno rad pečal. Na lastne stroške si je tedaj omislil drage vire, slovanske in nemške, in je imel celo mladega Bolgara Suknarova dalje časa pri sebi kot gosta, da ga je izpraševal o vseh bolgarskih razmerah. Tako napisal je v omenjenem delu str. 315—354 za ono dōbo morebiti sploh najtemeljitejšo izvorno razpravo o Bolgarih, za katere se je še pozneje vedno jednako živo zanimal. Tvarino razdelil je na té-le oddelke: a) bivališče, b) bivalstvo, c) gospodarstvo, d) duševne in fizične razmere, e) zgodovina, f) bolgarski jezik, g) bolgarsko slovstvo.

Spis končuje s proroškimi besedami: „Stopaj čvrsto, mili mi, pa mrzko tlačeni narod bolgarski na častno pozorišče in hiti v kolo mnogobrojnih bratov; vsemu temu pogodba je, kakor pri vsakem narodu, kateri gažen hoče streti tuje igo, dušni razvoj, narodna zavest in omika.“

V „Letopisih Matice“ objavil je tudi dva životopisa in sicer: *Krempljevega*, „Letopis“ 1869, str. 86—94, in *O. Cafovega*, „Letopis“ 1878, str. 72—101.

Da ga je zanimalo opisovati delovanje in življenje vrlo odličnih mož, to se razvidi iz njegovega „Životopisja“ v I. zv.

¹⁾ Uže v Vilharjevem „Napreji“ 1863. l. pisal je: O Prekmurcih in njihovem govoru; na ta članek opozoril me je gosp. Levec; hvala mu za to. In še zadnja številka tega časopisa (29. sept.) ima iz Raićevega peresa opomin „Slovenskim dijakom“.

²⁾ „Slovan“ l. 1866., str. 324.

Jurčičevih Listkov str. 16—11, kjer se ne zлага z načinom, kakor je opisal Lesar Debeljaka in Kosa v „Letopis“ l. 1871.; tudi Urbasov životopis dr. H. Coste mu nikakor ni bil po volji.

Kar se Raičevih životopisov tiče, dozdeva se mi, da so njegovi uvodi neprimerni. V Krempljevem navaja vse slovnice in slovarje slovenske, ki so je Slovenci spisali pred dōbo tega zgodovinarja. Slovnice in slovarji z zgodovino niso v zvezi; bolje bi bilo kazalo povedati, kaj so Slovenci doslej v zgodovinski stroki napisali, kakó se zgodovinska znanost v Slovanih goji itd.

Skušal je dobiti za ta životopis zanesljivih podatkov in je branil Kremplja proti ostri obsodbi Preširnovi rekoč, „ka se da iz K. spisov marsikatero kleno zrno posneti“.

Izredno se je trudil, dve leti poprej, da bi se Krempljeva slavnost, katero je on izprožil, častno vršila; objavil je poziv¹⁾ in sam v to svrhu nabral v dveh dneh 105 gold. Povabil je „krasno-slovne pisatelje, naj spišejo glediščno igro, za K. besedo, tvarina bodi vzeta iz slovenske zgodovine“; najboljši igri ponudil je iz lastnega žepa 50 gld. V tej zadevi je istega leta mnogokrat v „Novice“ pisal.²⁾ Spisala se je igra „Samo“, katero je potem sam založil. Da je bil duša vsej svečanosti, razume se ob sebi.

V životopisu Cafovem³⁾ navaja v predgovoru nad 20 slovenskih pisateljev, ki so se porodili v divnem delu slovenske zemlje mej Muro in Dravo. To vse bi kazalo staviti pod črto v obliki opomnje, kajti taki uvodi motijo celoten vtis spisa.

V Slovencih je Raič kot učenjaka najviše cenil Miklošiča in Cafu; občudoval je može, ki odlične svoje moči posvečujejo modricam.

Popisal je Cafovo življenje verno, kolikor je premogel pri virih dostopnih mu v Halozah. Zopet je popisal Cafovo delovanje Marn v „Jezičniku“ XXIV. str. 73—79 in spopolnil s prineski iz „Novic“ l. 1845. Pridejati je še iz „Novic“ l. 1848: *Kmet na Tominskim*, str. 43; *Prigodba iz življenja ranjcega korarja gospoda Valentina Staniča*, str. 62; *Prerokovanje Slovincem poleg „Soče“*, str. 63; *Draga slovenska mladost*, str. 74; *Beseda za slovensko vseučilišče iz Štajerja*, str. 111—112.

To sem pristavil zaradi tega, da se razvidi, da se je Caf vsaj početkom tudi za druge stvari brigal, ne samó za jezikoslovje.

¹⁾ „Novice“ l. 1867., str. 196.

²⁾ „Novice“ l. 1867., str. 223, 231, 263, 273, 283, 306.

³⁾ Caf nabiral je gradivo za slovenski slovar in pošiljal zavoj za zavojem v Ljubljano. Raič se je zanimal tudi za to delo in je popital nekoč, kakó napreduje. Na to mu Pogačar (kot škof) v 13. dan junija l. 1876. odpiše: „Slovensko-nemški slovar gospod Pajk pridno izdeluje. L. 1875. je delo zeló zaostalo, ker je bilo moje življenje v mnogotere raztresenosti zapleteno in gospod Pajkovo tudi. Gospod Pajk v poslednjem pismu obeta, da kmalu prinese celo órko B izdelano v Ljubljano“.

Res da obžalujemo vsi usodo Cafovo, in da mi Slovenci nemamo večje koristi od tako marljivega življenja,¹⁾ pa nekaj si je usodo zakrivil sam s svojim temperamentom.

V Letopisu istega leta priobčil je Raič str. 187—190, „*Staro- in novoslovenske jezikoslovne črtice*“.

Za „Slovenski Štajer“ (II. del) napisal je bil uže zdavna svojo razpravo: „*Duševne razmere*“ — a se potem često srdil, da mu je spis — uže zastarél.

Znajoč njegovo delavnost naprosil ga je odbor matični l. 1880., naj bi uredil on Vrazovo zbirko narodnega blaga. Toda v tej dóbi imel je uže toliko drugega narodnega dela, da mu navzlic dobri volji ni bilo mogoče naloge prevzeti.

¹⁾ Slomšek je bil nekoč Cafu, ki je bil takrat učitelj na bogoslovnici v Mariboru, očital, da se (Caf) s takimi nauki (namreč s sanskrtom) peča, ki malo koristijo, rekši: „Na Vašem mestu jaz se tega ne bi učil.“ Znano je, kakó hudó so te besede spekle rahlega Cafu. Marn pravi l. c.: „Celó Macun priznava, da je v pravem pomenu zeló umestna bila beseda Slomšekova itd.“ Jaz pa nisem tega mnenja. Ko je bil Strofsmayer Hrvatom pred dvema letoma podaril svojo galerijo slik in ko je govoril oni znameniti govor, ki ga smemo imenovati njegovo oporoko, takrat rekel je mej drugim to, „da želi Hrvatom kolikor mogoče učenjakov, in da bi te ravno takó naj spoštovali, kakor vojaka, duhovna! Moja želja je, da bi si naša mladina kolikor mogoče prizadevala doseči kak sedež v akademiji znanosti.“ „Novice“ l. 1884, str. 406.

Taki ljudje so one goreče svetilnice, iz kojih se življenska moč razprostira v srednje in nižje slojeve narodove, taki ljudje počasté svoj narod pred svetom.

1° mojem mnenji storil je Caf v svojem življenji tri velike hibe. Prva je ta, da ni hotel iti v Prago ali Petrograd, kamor so ga klicali. Za Boga milega, kaj dela učenjak na vesnici ali v mesteci? kaj piše Kopitar Zupanu? (Kop. Spomenica, str. 130.) „Totum hoc koplunarstvo tuum jam pridem mihi non probatur; quid propheta inter Saulos hos? . . . . Relege initium Sallustii et vide, an recte moneam, qui te etiam atque etiam flagitem, et rure relicto in urbem redeas et cum barone sis, apud illum discas et illi subservias, ut ego et Vodnik olim.“

Kopitarjeve tri prošnje, objavljene v isti Spomenici, kaže, kakó se je Kopitar trudil v znanstveno ozračje priti, „damit seine Lieblingsbeschaeftigung zugleich seine Amtsbeschaeftigung werde“.

Druga Cafova hiba je bila, da ni hotel z Miklošičem vred izdati slovenskega slovarja. Raič piše („Letopis“ 1878, str. 83): „Miklošič, slišavši o njegovi (Cafovi) veliki zbirki, prišel je l. 1856. k njemu ter mu naznanil naslednjo ponudbo: „Vi imate obilo besednje tvarine nabrane, tudi jaz posedujem 4 zvezke v polni obliki spisane; če ste voljen, izdajva skupno slovar, na raslovnem listu natiskata se naju obeh imeni, in z dobičkom bodeva se delila.“

Če človek iz lastne skušnje vé, kakó težkó je znanstvene reči spraviti v svet, in če tukaj vidi, kakó se ugodna prilika zametuje, kar milo se mu stori.

Tretja hiba Cafova je bila, da se je držal preveč izreka: Nonnum prematur in annum. Ko sem Cafovo smrt še isti dan Miklošiču brzoglavnim potem naznanil, zahvalil se mi je Miklošič nekoliko dni pozneje za hitro obveščene žalostnega dogodka pristavivši, „da se tukaj vidi, kamo se pride, če kdo vedno tuhta in ničesar ne da od sebe“.

Cafu je nedostajalo potrebnega znanstvenega ozračja.

Ozrši se tedaj na lepo število spisov Raićevih v matičnih knjigah, spominajoč se, da se je pokojnik šestokrat iz tako oddaljenega sela štajerskega navlašč k matičnim sejam vozil v Ljubljano, in da je kot odbornik pri neštevilnih drugih poslih v prvi vrsti do zadnjega trenutka¹⁾ živo zanimal se za preimenitni ta literarni zavod, moramo pač želeti: Bog nakloni našemu društvu mnogo takih mož!

Pridno je donášal Raić tudi za slovar besed in rekov svojemu prijatelju Cafu, pa mu tudi često njegovo počasnost očital, češ: Saj tega dela ne bodem učakal. Žalibog se je beseda njegova uresničila, dasi se je tega slovarja tako veselil in se zanj vedno toliko zanimal.

Omeniti nam je še rokopisa „Dopolnek in razjasnila k Miklošičemu slovarju.“ Caf se je mnogo let trudil, da bi Miklošičev slovar spopolnil in popravil; to, kar je bil napisal, volil je Matici.

Ko je bil Raić l. 1876/7. po zimi pri neki matični seji v Ljubljani, ogleda si tudi knjižnico in naleti na Cafove rokopiše; takoj poprosi tajnika, naj mu je posodi.

To se zgodi drage volje. Marljivo je listal Raić rokopise in iskal zrna, kajti Caf ni imel redú v svojih spisih; izpisaval je one beležke iz rokopisa in po nasvetu prof. Kreka priredil za natis; ves rokopis obsega 51 pól Raićevega izdelka. Raić bi bil to delo rad o Miklošičevi sedemdesetletnici spravil na svetlo. Tudi Krek se je v ta namen mnogo trudil, kar razvidimo iz tega lista:

Predragi Božidar!

Gotovo Ti je uže po ustnem poročilu znano, da tiskarna društva sv. Mohora ne more prevzeti natisa Cafovih izbornih dodatkov do Miklošičevega staroslovenskega slovnika. Da bi Ti imel kaj ugodnega poročati, došla bi Ti bila vest mahoma, a ker je baš nasprotno istinito, odlašal sem od dné do dné, kajti kaj neugodnega izvemo še prerano. Neugodnega odgovora se nisem bil nadjal in reči moram, da me je vest bila preplašila. Da sem bil tiskarni knjigo priporočal, se umeje samo ob sebi a prav za prav priporočila ne bi bilo treba, ker sta vidva itak med nami kot jezikoslovca na dobrem glasu.

(Celovčani so ugovarjali mej drugim, da bi Miklošiča ne veselila taka knjiga, ki ga popravlja; na to pravi Krek v listu dalje):

Sè poslednjo bojaznijo sevêda se jaz nikakor ne strinjam, marveč mislim, da napredek učenosti vsacega učenjaka jako veseli. Saj vsega ne more nihêe dognati, in ako Miklošič res pripravlja za natis obêe-slovenski slovník, mu bodo taka raziskavanja posebno dobro došla. Toda o tem se ni tu meniti, ampak mi je na sreci, kako bi se vendar delo spravilo še do svetlosti na svetlo. Kaj pa ko bi Ti sam to poskusil? Morde bi Matica delo prevzela? Ti se vêsasih udeležeš sej matičnih, in êe stvar tako zagovarjaš, kakor je Tvoji izredni zgovornosti lastno, bi Ti bržkone pritegnoli itd.

Srčno Te pozdravlja Tvoj iskreni prijatelj in pobratim

Gradec, 24./I. 1883.

G. Krek.

¹⁾ Volil je tudi v svoji oporoki Matici 100 gold., vprašanje je le, ali jih bode Matica tudi dobila.

„Dopolnek“ v azbučnem redu ali navaja in razlaga taka slova, katera je Milošič v slovarji svojem¹⁾ prezrl, Caf pa v tem ali onem izvorniku zasledil, ali pa spopolnjuje posamezna slova, katera Miklošič sicer navaja, toda manj natančno (včasih tudi po Cafovem mnenju krivo) razlaga ali pa jim samo pri-
stavlja: *sensus dubius, obscurus; vocabulum dubium, obscurum* ali kaj enakega.

Vsekako smo toliko Cafu, kolikor Raiću dolžni iz ome-
njenege slovarskega dela nekaj zanimivejših besed za ogled
natisniti.²⁾

Miklošič: **накладънъ** adj. *sensus obscurus*: **на поуги** — **нѣтъ**
коробельнѣтъ men. mih. 162.

Dopolnek: **накладънъ** bržčas *sumptuosus*; ali k čes. *nakladní*
Auflade =, in v tem slučaju bi bil **поугъ** = **нѣтъ** *plataea*.

Miklošič: **нанице** adv. *ἀλλοίως* aliter *vost. e cod. saec. XV*: vo-
cabulum *obscurum* cf. **наниць**, **наниць одѣждоу одѣвати**
vestem *inversam induere* *trigl.*

Dopolnek: **нанице**; pr. **ниць**, ovde se vidi, ka je **накъ** mesto
ниакъ, nsl. *nicina* *kehrseite* — *lice, beim Tuch*; *sonn-*
abseitige nordgegend eines berges, tore verkehrt;
polj. *nica* *äbichte seite des tuches*, pr. *nicina*: pr. rus.
назвниць *rücklinks*; pr. *nak* in *nik*: **къзнакъ**.

Miklošič: **нештъ** f. *σπήλαιον* *specus. i. t. d. gl. lex. str. 562.*

Dopolnek: **нештъ** iz **некътъ** kakor **ноштъ**; prvi pomen pač — *kamin*;
нештъ *ofen* še *dvomljivo*, moglo bi se itak *stavljati*
k *πέτρα*; s. *pat* *findere*: po pravem *stein*, **камень** *kamen*
itd., vidi **ништъ**, **вештъ**; luž. polj. *pec* *m.*; *morti* itak
s. *patta* *stein . . . .*, *patthara* *felden*; pr. **нештера**;
Mikl. *stavlja* vsled *Zeitsch. VII. 177, 204. k specio,*
specus *zmotljivo*; rum. **Нешта** *stadt Ofen*; **Нештъ** *Ofen*;
srb. **Нешта**; magy. *Pest*; **нештъ** poleg **нѣштѣка** je pač
prelom *samoglasa* v besedi kakor *zvečine* se *godí* z
u in *i*: **дѣхнѣти**, **нѣхнѣти**; pa tudi *gostoma* pri *a*:
тѣкати, **тѣхнѣти**, **нѣтица**; tako je **нѣштѣка** = **нештъка**
prvinsko steinchen, potem kakor *calculus* iz *calx*;
pr. tudi *κλέρος*; pr. k temu **нештѣкати**; sem tudi
polj. *vaḡrić* *zweifeln*, **не-нѣт-нѣти**; potem je Miklošič
ноуѣка *ren neorgansko mesto нѣштѣка*; pr. slovaš.
oblička, *mn. nieren*; pr. *krebsstein*; nsl. *žrnivica*; lit.
vežic girnos, lotv. *vežu dzirnums*, kakor *accu dzirnuns*
augapfel (**нештъ** pr. *πετρίος* *stein*); pr. *gemma arboris*,
vitis; pr. *stpolj. pokrjetky* in čes. *pokrutky* *nieren*; pr.

¹⁾ Lexicon palaeoslovenico — graeco-latinum, emendatum auctum.
1862—1865.

²⁾ Moj prijatelj g. prof. A. Raić je bil tako prijazen, da mi je nekaj
besed iz tega rokopisa prepisal. Hvala mu za to.

Πέτογι iz **Πετοκ**, po pravem felsenburg, kakor **κολογ** = **κολοκ** itd.; rez. *peč* poprek kamen; čes. *pecinu* gemauerte hausbank, *pečka* in *pučka* obstkern; felsen im acker. Kde pa bi bila kor. za **ΠΟΥΚΑ**? k gornjemu je ločiti **ΠΑΤΚΑ** anas od **ΠΕΤΚΑ** avis, k čemur itak prvlje kor. *pat* negoli *pit*; pr. lotv. *putns* vogel; pr. nsl. *puta* henne; pr. zgoraj strus. **ΠΨΤΕΚΑΝΝΙΣ** = **ΠΣ** —; pr. **ΚΥΝΟΡΟΖ** **ΧΜΟΥΡΑ** itd. neorganski srb. **ΠΝΑ** kern, mesto **ΠΝΑ**; nsl. tudi *pička*, hrv. samo *pečka*; rez. *pečka*; prvi pomen pač petra, prim. Nestor Mikl.: „**ΡΑΖΓΟΡ** **ΣΑ ΠΕΨ**, **ΚΑ ΒΟ ΟΥΤΑΛ** **ΔΟΝΨΔΕΖΕ** **ΠΣ** **ΠΖΓΟΡ** **ΠΨ**“ onde 122.

Miklošič: **ΠΝΑ** f. sensus nobis ignotus: **ΠΝΙΤ** **ΜΟΡ**ΥΚΝΕ **ΣΤΡΑ**ΠΝΟΥ **ΚΥ**ΖΝΙΣΤΚΟΥΨΟΥΨΕ **Σ**ΝΙΤΔ **ΣΟΥ**ΓΟΥΚΟΥ **ΠΟΤ**ΡΕΒΟΥ **ΠΟ**ΔΑΚΛΟΥΤ. chrys.-lab.

Dopolnek: **ΠΝΑ** je **πίννα**, pinna, genus conchae, pinne; tudi perlenmuschel.
(Enako **ΠΙΝΝΙΣ** in **ΠΙΝΝΙΣΚ**.)

Miklošič: **ΠΡΟΤ**. m. *λύσσα* rabies, furor, itd. . . . . vocabulum obscurum.

Dopolnek: **ΠΡΟΤ** pač **πρετός** feberhitze, feber; pr. febris ariana; Mikl. stavlja **ΠΥΤΗΤΗ** k **ΠΥΣΤ**.

Miklošič: **ΠΡΕΓΝΙΑ** f. sensus dubius, itd. . . . . gl. str. 721.

Dopolnek: **ΠΡΕΓΝΙ**, **ΠΡΕΓΝΙΑ** mesto **ΠΡΕΓ** —, tedaj **περίοδος**, **ἐγκυμ**ός anfractus; dodaj nsl. *garoga* krümmung; Nuance; kranjsk. zapoge nom. topogr. iz zapogbe; srb. *cağ*, inclinatio = **СЪГ** (kakor srb. *сапои* funis mesto **СЪПОН**, a nikoli iz kor. **СЛН**, Mikl. Rad. 78.); pr. rus. *супонь* in naš spona; **ΠΟΥΜ** = **ΧΥΜ** — **ΧΥΜ** curvus k polj. *chy(b)nać* beugen, neigen iz *chybać*; odtoda **ΧΥΜΑ** mesto **ΧΥΜΑ** (pr. **ΧΥ** — **ΧΥΜΑ**, rus. *ошибка*, ker nsl. čes. polj. tudi *ši(b)noti* — neigen) fraus, naš *hiniti se*; pr. nsl. nagel (nagl) iz **ΠΛΓΕΝ**ЖТИ = **ΠΛΓНОТ**, **Ъ** je izpadel; pr. čes. *pohnutí*, pohl. srb. *погињати* iz *погнути*; srb. *прегнути* biegen, beugen, sich entschließen; potem *прегох*, celo *прегалах* = *прегињач* in *прегињати*; slično srb. *ошница*, tedaj iz *ошнѣ* — *ошинути*, kakor nsl. *gruča* iz *gruda*.

Miklošič: **ΠΡΕДН**ЖТ. m. sensus dubius: — **СЪТКОРНТИ** **ΠΡΟ**ΣΟΔΕΨΕΨ **ΗΟΜ** **ΜΗ**.

Dopolnek: **ΠΡΕДН**ЖТ **СЪТКОРНТИ**; prestavljač se je motil, ker **ΠΡΟ**ΣΟΔΕΨΕΨ **ΗΟΜ** pomenja samo *lucrum adferre*, in **ὀδεύω** iter facio.

Miklošič: **ΠΡΕΠΝΟΥΝΤΗ** vb. sensus dubius: **ΠΡΕΠΝΟΥΣ** **ΟΒΡΑ**ЦЕНН-**ИЕМ** int. 186.

- Dopolnek: **прѣннаунти**, pač mesto **прѣннаунти**; pr. **нинокость** terra peregrina, iz **нинокъ** = **нинокъ**; nsl. *toko* in *koko*: jedva k **нинокъ** monachus; pr. rus. **переннаунти** verändern.
- Miklošič: **прѣкляюкати** — **лжъ** — **лжши** vb. decipere **перск** — chron. 1. 26. cf. — **кликъ** —.
- Dopolnek: **прѣкляюкати**; pr. **кляюка** dolus, in **Лжъка**, tedaj spet dokaz za Mikl., ka je v **лжкати** *k* odpadel; pr. **клякати** — **кляуати**; pa to ne iz s. *kram* ali *kloniti*.
- Miklošič: **разбалаати** — **лжъ** — **лжши** vb. sensus dubius: **растокарникъ** **нан** — **лжъ** duš. 103.
- Dopolnek: **разбалаати** pr. srb. v Crnoj gori *бала* bündel; tal. balla; nsl. bala — platna.
- Miklošič: **разкина** f. **сиръзъ** catena **сказанымъ** — **нани** **грѣхъ** **нанихъ** **суг.** — hier. cf. **розкытъ**.
- Dopolnek: **разкина** catena mesto **разкина** iz **разкка**; pr. **раждие** in **розкытъ**, ker hrv. rozgva, k čemur *loza* in lit. lazda; lotv. lazda in lagzda; s. *rdh* crescere; pr. **родити**, **раст** — **ти**, **ражытъ**; pr. **разга**, **разгва**.

Razven omenjenega dela ostavil je Raić v rokopisu še jako obširno jezikoslovno razpravo „*O pripomu vz*“ dočim je bil uže pred mnogimi leti napisal temeljit *životopis Jana Husa* po najnovejših virih, ki je pa v uredništvu „Slov. Naroda“ premiril.

Po njegovi smrti natisnil je še „Kres“ l. 1886. dve Raićevi znanstveni razpravi: „*Kmet*“ in pa: „*Beteg, betež, betežen*“.

Da se tudi z Raićevo nemško pisavo seznanimo, postavimo semkaj še kratek odlomek iz njegovega sestavka: *Loza, čokot trs*, (Archiv für slavische Philologie I. 620—621.)

Das Wort *loza* leitet sich von der W. *leg* (лѣг) durch Steigerung des Vokals *e* zu *o* ab, wie *rek*, *tek*: *rok* (prorok) *tok* (potok), daher *log*; und *g* wird zu *z* wie im serb. *muza*, *muzara* (mulctaria) von der W. *mlęg*, oder *striza* (segmentum panni) von *strig*; nslov. *prezati* (z. B. lenove glavice se prezajo na solnci, springen auf) von *preg*; serb. *prezati*, sezati aus *preg*, *seg*. In der selben Weise *loza* von *leg*. Davon rührt der Ortsname in der slovenischen Steiermark *Haloze* her, die Bewohner heißen Haložani, Haložanje. Vergl. jedoch Fick Wtb. II. 648—9.

V veliko korist je njemu to služilo, da se je na Hrvaškem šolal, in da je v onem času bil začel pisateljevati, ko se je goreče delalo za „ilirizem“. Dandanašnji je marsikateri skušen slovenski narodnjak tega mnenja, da bi nam v sedanjih časih bilo na veliko korist, ko bi Hrvati in Slovenci imeli vsaj za vednostne stroke eden pismeni jezik. V Razlagovi „Zori“ l. 1853. je sicer pisal neko mešanico iz staroslovenščine, hrvaščine in slovenščine, katera bi ne bila obveljala, ker so se stare oblike preveč silile zopet v rabo; pa to mu je bilo v korist v pisavi,

da mu je bil dobro znan hrvaški zlog, ki še hrani več pristnega slovanskega blaga kakor slovenščina vsaj na mejah. Pa tudi v strogo slovenski pisavi poznejše dóbe mu je bila staroslovenščina vodnica v dvomljivih slučajih. V tem sta se vjemala z Levstikom.

Zraven tega se je trudil mnogo, da bi slovenske besede, ki se samo v narečjih nahajajo, v pisмено rabo spravil in tako nezaslužnega pogina rešil.

Posebno rad je rabil v pisavi deležja, morda včasih celo preobilno, takó da je zlog bil na prvi mah tamán; na prvi mah si tudi spoznal njegov „pisek“. Svoje članke je mnogo pilil in jim skušal dati karakteristično obliko.

Kot govornik govoril je vedno odbrano slovenščino, in rabil krepke, jedrnate stavke; kot taborski govornik ni imel vrstnika; svoje govore je rad tako končaval, da mu je morala zbrana množica prisegati, da se hoče zvesto tega držati, kar je slišala in kot dobro spoznala.

Raič zagovornik narodov.

Ko se je Raič po sedemletnem učiteljevanji zopet poprijel dušnega pastirstva, zanimal se je še sicer vedno za šolske razmere na slovenskih gimnazijah, (kakor kažejo članki v „Novicah“ l. 1861.) vendar ga je pa kot dušnega pastirja in državljana, ki davke plačuje od posestev, čakalo dovolj raznovrstnega narodnega dela.

Začel je šibati vse one osebe, ki imajo posel z narodom, pa ne znajo ž njim v narodnem jeziku občevati. Neki c. kr. „povérenik“ pride l. 1860. k Sv. Barbari v Halozah gledat volilnih zapisnikov, ne umejoč slovenščine: Raič odmeril mu je za to primerno plačilo.¹⁾

Duhovniki ptujske okolice imeli so dné 26. malega srpana shod, kjer so razpravljali svoje uradne poslove; krepko je Raič nagovarjal svoje duhovne tovariše, naj se služijo slovenščine.²⁾ Krvavo se je trudil za to, da bi se v labodski vladikovini slovenščini pripoznala pravica, kar se uradnega jezika v duhovniških zadevah tiče; spisal je bil slovenskim duhovnikom ročno knjižico, da bi jim bila v pripomoč pri izdelovanji službenih pisem. Odločno se je potegoval za to, da je treba matice v slovenskem jeziku pisati in je moral za to odločnost nad 100 gold. kazni plačati.

¹⁾ Dopis v „Novicah“ l. 1860., str. 24.

²⁾ „Novice“ l. 1861., str. 253.

Več ko dvajset let bil je Slovencem ptujskega okraja zvezda vodnica. Brigal se je živo za ustanovljenje ptujske čitalnice in je popisaval njene prve veselice v „Novicah“.

Prve pojave njegove politične brižnosti nahajamo l. 1862.¹⁾ ko opisujoč krivice, ki se nam Slovencem v poštnem poslovanju godé; „resno opominja g. poslanca za ptujsko in rogačko okolico, naj se oglasi za nas kot svoje volilce in naj se ta neprilika dotičnemu ministerstvu naznani, da vidi, koliko ravnopravnosti mi doma uživamo“.

Raznovrstne prilike, slovesnosti, besede rabil je v ta namen, da je v obliki, ki se je prikladala razmeram, Slovence, posebno pa prosti narod poučeval. Klanjal se je svobodomišelnim načelom, v kolikor se mogô z duhovskim stanom družiti. Obširnejše je svoje nazore razpravljal v članku „Svoboda“.²⁾ Tam pravi koj v začetku: „Zlata svoboda — blag porod kršansk; krepilno solnce društvenega življenja; tolažba slehernega umnega pojedinca; groza, strah, trepet mračnjakom, samosilnikom, črnovestnikom; sužnikom nerazumljiva, od bedakov krivo razumljena, od zažarjenecv jako napačno rabljena, vendar geslo vseh poštenjakov“.³⁾

Potem razlaga pojmove notranje in vnanje, politiške in čisto človeške svobode, dolžnost države svobodo braniti itd.

Še tisto leto stopi odločno v javnost⁴⁾ s člankom „Slovenski tabori“; naznanja, da je „cvet slovenskega razumništva na spodnjem Štajerskem se pogovoril dne 7. malega srpana, da se na vseh slovenskih taborih“ naj zahteva: 1. Slovenska skupina; 2. Uradnikom se naj dôba določi, do katere se morajo naučiti slovenščine; 3. Postavne pravice za slovenščino v ljudskih in srednjih šolah; useučilišče jugoslovansko v Zagrebu; troške naj pomagajo nositi Kranjsko, Koroško, slovensko Štirsko in Primorje. Za slovensko Štirsko še stavi posebne zahteve; konečno naznanja tabor v Ljutomeru 8. velikega srpana.

Na tem taboru govoril je Raič dvakrat, najpoprej o šolah, potem o „Zedinjenem Slovenskem“. Rezolucija gledé te točke bila je z viharnimi klici soglasno vsprejeta.⁵⁾

¹⁾ „Novice“ l. 1862., str. 409.

²⁾ „Narodni Koledar“ in „Letopis“ l. 1863., str. 78—85.

³⁾ „Novice“ l. 1868., str. 228—229.

⁴⁾ „Novicah“ l. 1867., str. 263 pripomina Raič o dualizmu in praša: „Kaj je na poti, da se brže ne dovoli in ustroji za vse zdržema živeče Slovence ena skupna narodna uprava? Trdno smo se nadjali, da bodo državni poslanci to previdevši kot prvo točko zapisali v spomenico, izročeno državnemu pečatniku, in to se nam je dozdevalo največi vzrok, zakaj so slovenski državni poslanci kumovali razdvoju, da se jim obeča in podeli zedinjeno Slovensko itd.“

⁵⁾ „Novice“ l. 1868., str. 272.

⁶⁾ „Novice“ l. 1868., str. 213—214.

6. septembra bil je tabor v Žavci, kjer je zopet govoril o šolah; „Novice“⁶⁾ so pod naslovom „Slovenske učilnice“ objavile ves njegov govor.

V isto leto spada tudi Raičev životopis: *K. Havliček Borovrsky*, životopis in politični nazori. Izhajal je ta članek najpoprej v „Slovenskem Narodu“, potem pa je izšel v posebni knjižici v Mariboru l. 1869., (39 str.)

V tem spisu riše Havličkovo življenje in kaže, kakošne so bile takrat razmere na Češkem. Havliček prepotoval je Češko, Moravsko, Slovaško in avstrijsko Poljsko;¹⁾ potem jel je izdajati l. 1848. „Narodne novine“, ki so bile jako razširjene in so mnogo vplivale na narod češki. Havliček bil je čist značaj, „povzdig in vzvišenje naroda češkega bila mu je zvezda, za katero je vedno ravnal svoje stopinje k delu.“ Raič želi Slovencem toliko Havličkov, kolikor je poslancev slovenskih v državnem zboru.

„Slovenska politika po Havličkovih nazorih“ je naslov drugemu poglavju tega spisa. „Kan slovanske politike mora biti, da vodi k sreči posamna plemena in pospešuje občno zloglo.“

Slovenski narod buditi je težja stvar kakor češki narod vzdamiti, ker mi nimamo slavne zgodovine; samo ugodna zavednost nam je najnovejši zavor, „ka mi Slovenci nismo sami, nego zelena čvrsta veja velikanske lipe slovanske, bratje ogromnega naroda, ki šteje 85 milijonov ljudi, s čijih obzorja solnce nikoli ne zajde; to je nebeška²⁾ pomisel Slovanstva.“

O vseslovanstvu je dobrodušni Raič takó-le sodil: „Vseslovanstvo, slovansko vzajemnost in edinost slovanskih narodov mislimo si na naravni porabni način takó, ka ni treba nikakšne enoličnosti niti v verskem niti v političnem niti v slovstvenem oziru k slovanski edinosti in vzajemnosti, nego samič skupne podpore proti skupnim sovražnikom, kolikor dopuščajo okolnosti. Razume se torej samo po sebi, ka nas Rusko ne bode podpiralo, pa tudi ondi ne bodemo pomoči iskali, ako si hočemo priboriti pravo ustavno svobodo in ustavna prava, zato pa nas podpira svojim obširnim slovstvom, izlasti v strogo znanstvenih predmetih, kakor nas podpira i v narodnem obziru po svoji negrozenski velikosti.“

V tretjem „Rusko“ imenovanem poglavju govori o sedežih in broji ruskih prebivalcev; hvali trgovce, plemstvo in častništvo, ki se ne deli kot vlastna kasta od drugih državljanov.

¹⁾ Pri tej priliki R. tudi slovenskim dijakom priporoča, „da bi se učili poznovati svojo očevino in slovenski jezik, šege in običaje, siromaštvo pa tudi zapuščenost slovenskega naroda. To goji rodoljubje in nam širi znanstveni krog.“

²⁾ Take „nebeške“ pomisli goji pošten Slovenec ki živi v malih razmerah v H-lozah in pozna Slovane iz knjig; pozneje je prišel v državnem zboru do drugega prepričanja o slovanski vzajemnosti.

Objavivši v četrtem delu svoje mnenje o vojski vpraša potem „*Zakaj sem državljan?*“ in pravi, „ka je država za to ustanovljena, da bi v nji državljani dosegli varnost svoje osebe in imetka, prava pravičnosti in večje pozemeljske blaženosti“ . . . .

„Le ustavna, svobodna, pravna in vsem državljanom enako pravična država sme gojiti zanesljivo upanje na častno bodočnost.“

Konečno odgovori na vprašanje: „*Kaj je ustavna država?*“ takó-le: „*Po ustavnih načelih je država za tó, da bi v njej državljani nahajali varnost svoje osebe in imetka, red in svobodno gibanje, napredek, omiko in društveno blaženost*“. Da se uprava vodi na najlepši način, potrebna je „*tiskovna svoboda, društvena svoboda, narodna ravnopravnost, osebna varnost, verska in učna svoboda, srenjska svoboda in samouprava*“.

Istega leta, ko je izdal Havličkov životopis, udeležil se je tudi tabora v Ormožu¹⁾ 8. avgusta. Ker se je prelepemu dovršenemu Raičevemu govoru o važnosti šol prisodil venec, hočemo tukaj nekaj njegovih mislij navesti. S početkom omenja, da mu je vršiti najimunitnejšo nalogo v vsem življenji, ker mora pokazati, kako se naj slovenska mladina uči, da bo na večjo korist sebi, narodu in državi; nič da ni vzvišenejšega in častnejšega nego navajati mladino svojega naroda po pravem potu v svetohram prijazne bodočnosti. *Blago srce, prebrisani in razviti um in zdravo krepko telo* delajo človeka srečnega in koristnega sebi in društvu. V osnovnih učilnicah se mora učiti v narodnem jeziku, kajti 99 otrok ostane pri motiki; Slovenci morajo tudi *gospodarske* in *gospodinjske* učilnice imeti . . . . . ne sme se prikrivati, da poldrugi milijon Slovencev šteje 2000 slovenskih dijakov, da pa nima nobene srednje šole.

Obrnivši se k mladini, jej reče, da jo narod postavlja za vernega stražnika svojih pravic, grobov svojih milih očetov in praočetov, da jih ne bode tlačila tujčeva peta, da ji je izročil najdražjo dedino — jezik in narodnost, da ohrani oboje zvesto in neoskrunjeno. Prosi jo v imeni slovenskih sprednikov, roditeljev, zatiranega naroda slovenskega, v imeni matere Slave in njenega poštenja in časti, njene boljše bodočnosti in v imeni vsega slovanskega naroda, naj bode stalno naša, značajna, narodna, naj nikoli ne popusti od slovenskega prapora. Videči mladino navdušeno za vse, kar je blago in narodno, zahteva od nje, naj mu s prisego potrdi svoje dobre nakane — kajti navdušenost se lahko izkadi kakor dim, mine kakor rosa s trave — da bode marljiva in delavna na korist svojemu narodu, da bode pravična, poštena in nrvnega vedenja, da bode

¹⁾ „Novice“ 1 1869., str. 258: „Spet je mati Slovenija doživela srečen dan“. Isti dan je bil pri Celji Verfassungstag.

po vzgledih *častnih* mož branila pravo, istino in svobodo do zadnjega vzdihaja, da se bode vselej upirala tujemu in krivičnemu gospodstvu nad slovenskim narodom; da hoče iskreno in brez strahu ljubiti dom in rod do črnega groba."

Veličasten je bil ta prizor, ko je mladina prisegala nemahljivo vernost narodu svojemu.

Govornik vsklikne prijemši prisego mladine: „Tako si mi, mila mladina slovenska, učinila prisego slovesno pred obilo zbranim narodom pod milim in vedrim nebom, katero je prestol božanstva; zvesto jo drži! Živelo zlato upanje bodoče sreče slovenskega naroda! Živelo!“¹⁾

Tudi Kopitarjeve slavnosti v Repnjah 22. avgusta l. 1880. se je Raić udeležil. Po obedu bila je pod milim nebom prosta zabava, pri kateri je o „zedinjeni Sloveniji“ tako navdušeno govoril, da se je navdušenost polastila vseh poslušalcev.²⁾

Živo se je Raić zanimal za tabor, ki so ga hoteli v kolotači ptujskem l. 1881. sklicati; „Slovenski Narod“ je uže objavil poziv 17. avgusta l. 1881. in Raić je dal 5000 vabil na svoje stroške natisniti; dr. Gregorec mu pa iz ozirov „visoke politike“ odločno odsvetuje tabore snovati.

Ta leta zabranila je vlada tabore, našel pa je Raić ugodne prilike, da je mogel narod poučevati, in te prilike so slovesnosti, ki so se slavnim možem na čast prirejale, n. pr. Stanku Vrazu dné 8. sept. l. 1880. v Cerovci; Štefanu Modrinjaku dné 25. sept. l. 1881. v Središči in Franu Miklošiču dné 2. sept. l. 1883. v Ljutomeru.

Pri Vrazovi svečanosti dal je odduška svojemu hrepenju po jugoslovanski vzajemnosti, za katero je bil vnet uže od mladih nog. Vilinsko-lepi Cerovec pa je tudi v tako ugodnem kraju, da se ni čuditi, da se je sešlo ondi toliko tisoč slovenskega in hrvaškega naroda — mej tem i najodličnejših mož — kakor še nikoli poprej.

Ker sodimo, da omikani Slovenec pozna Vrazovo življenje in njegovo važnost za Hrvate in Slovence, nočemo dalje razpravljati o pomenu te svečanosti, samo to je opomina vredno, da se je Raić o priliki Kopitarjeve slavnosti v Repnjah mesec popreje z ljubljanskimi veljaki, posebno pa z dr. Janezom Bleiweisom, o književni zvezi mej Hrvati in Slovenci razgovarjal, in da so v Ljubljani pritrčili njegovim nazorom in ga h krati pooblastili, da pri Vrazovi svečanosti bratom Hrvatom ta skončatek naznani.

Tako je tedaj v slavnostnem govoru izgovoril one idealne besede: „Slavni in odlični gostovi pobratimi Hrvatje! Pred

¹⁾ „Slovian“ l. 1886., str. 341—342.

²⁾ Kopitarjeva Spomenica str. 183.

kratkim zložili so se brez kakega prigovora *porabni* rodoljubi in pisatelji slovenski v Ljubljani: da Slovenci mahoma sprejememo srbsko-hrvatski jezik, nam najbliže sorodni vsaj istorodni, *kot književni jezik za strogo znanstvene stvari, ker tako odpira se nam večje občinstvo in širša domovina.*“ Da se to tem laglje omogoči, pristavlja, da „bode srednjim učiliščem na Slovenskem treba tudi skrbeti za točno naučenje tega odličnega narečja, kar uže veleva naučni črtež od 1849. leta. V jedinstvi je moč.“

Pri Modrinjakovi svečanosti dné 25. septembra l. 1881. v Središči govori o velikem vplivu pesnikov na narod in prehaja potem na politično polje; „potreba zedinjenja se mora pokazati pri vseh prilikah; *zedinjenje vseh Slovencev mora biti neprestano na dnevnem redu.*“

Tako je tudi dve leti pozneje znal osnovati v Ljutomeru 3. septembra l. 1883. velikansko narodno svečanost, sedemdesetletnico Miklošiču, največjemu jezikoslovcu. Uže leto poprej, t. j. jeseni l. 1882., ko sem bival nekaj dni pri njem, sprožil je misel, da se peljemo on, dr. Požar in jaz v Ljutomer, da se storé prvi koraki. Zapisnik tiste prve seje se je potem v „Slov. Narodu“ objavil. Vse leto 1883. skrbel je za to, da se slavnost častno zvrši. Slavnostni govor je govoril prof. Krek; za njim govori Raič in pravi naštevši najimennitnejša Miklošičeva dela, da Miklošiču slavljencu ni treba te svečanosti, a potrebujemo je mi, da se z nova navdušimo za narodne svetinje, ter obečamo stalno vernost svojemu narodu. Omenil je mej drugim tudi to, da so l. 1848. Slovani imeli na Dunaji društvo „Slovenijo“, ka teremu je predsedoval Miklošič; to društvo je izdalo okrožnico o zedinjenji Slovencev, o ravnopravnosti slovenščine v šolah itd.

Uže dosle smo videli, kolikostransko je bilo Raičevo delovanje, vendar trdimo, da mu je bilo na probujenji prostega naroda največ ležeče, in gotovo je, da je v tem svojem delovanji — res da potrošivši vse svoje gmotne in duševne sile — dosegel ravno največji uspeh. Saj pa tudi nihče ni tako hitro našel kake prilike, da se narod zbere, kakor on; in tudi nihče take prilike ni znal tako popolnoma izkoristiti, kakor Raič. Tu ali tam narodil se je pred toliko ali toliko leti mož, Slovenec, v tem ali drugem obziru koristil je svojemu narodu: evo, treba se ga je spomniti, treba ga narodu postaviti v zgled.

Svečanost bila je sklenena. Ali kako jo uprizoriti? Od Sv. Barbare gredo pisma v Ptuj, Ormož, Ljutomer, Maribor župnik Raič se še nekaterekrati veze v Ptuj ali Ormož — in kmalu je „Slov. Narod“ naznanjal, da se bode tu in tam vršila svečanost, a da bode govoril Bož. Raič. In kako je govoril? Le čitaj te govore njegove, dal je vse na svoje stroške ponatisniti, da se razdele v stotinah mej narod, da obrodé

zaželeni sad. To niso v zadnjem hipu lepo nanizane elegantne fraze. Raič je navadno uže dolgo poprej dobro premislil, od katere strani se mu je predmeta lotiti, da dobi velika zbrana množica kaj haska od svečanosti; v govoru pa, za katerega je cele tedne popreje zbiral in prebiral misli in izraze, skusil je narod kolikor mogoče poučiti o pravicah, ki ga idejo, in o krivicah, ki se mu povsodi godé. Toda ne zaradi ednega samega govora hotel je zbirati tisoče naroda, nego „tolmačiti“ — kakor je rekal sam — moralo se je izlasti še potem prav posebno, ko je posedla ogromna množica okolo miz ter je bila okrepčavši se z dobrim prigrizkom in rujno kapljico tembolj dovzetna za poučno navdušeno besedo. Pa tudi te napitnice — kakor se jim pravi —, niso bile samo „ad personam“ nego izlasti „ad rem“. Take so bile slavnosti, katere je snoval Raič, in uspehi ne dadé se tajiti.

Premišljeni udeležitelj take slavnosti mora le želeči, da bi se jih vršilo še mnogo, toda ravno takih, po vsem Slovenskem. Kdor je opazoval narod naš v takih in enakih prilikah, sprevidel je, kako se zanima, kako rad posluša, kako pozneje še doma pripoveduje to, kar si je zapomnil. Žalibog da se po inod vrše take svetkovine bolj za *omikance*, katerih — tako je Raič vedno zatrjeval — ne treba poučevati na shodih, dočim *narod* gleda le od daleč!

Poznal je pa tudi nezmerno važnost narodnega šolstva za probujo Slovencev. Javno je to izrazil na taboru v Žalci mej drugim z lapidarnimi besedami: „Arkimed je rekel: Dajte mi stalo, kamor naslonim svoje orodje, in zemljo vzdignem. Jaz pa velim: Dajte mi učilnice v oblast, in s celim dušnim svetom bodem gibal!“ Zlato načelo, katero še dandanašnji najtopleje priporočamo visokim in nizkim politikom slovenskim.

Zato se je dal voliti za prvomestnika krajnemu šolskemu совету in šola ni imela — v vseh dobah — boljšega prijatelja, kakor je bil Raič. Z večine je njegova zasluga, da se je pri Sv. Barbari v Halozah razširila šola s primerno majhnimi stroški — v trorzrednico, in trudil se je pridobiti tej šoli tudi najsposobnejših ob jednem i narodnih učiteljev. Ko so zmagali Slovenci pri volitvah v ptujski okrajni zastop, tedaj pride Raič l. 1881. kot odbornik okrajnega zastopa še z drugimi slovenskimi izvrstnjaki v *okrajni* šolski svet, v kojem so imeli sedaj Slovenci večino.

K tem sejam vozil se je Raič ne le iz Haloz v vsaki dōbi in v vsakem vremeni točno, nego tudi pozneje še z Dunaja kot državni poslanec. Pred vsako sejo pa so se še člani slovenske večine sešli ter zedinili, kako imajo v vsaki točki postopati, kaj imajo predlagati. Res da je odločnim narodno važnim sklepom te večine predsednik običajno ugovarjal,

ter je take ugovore tudi višja oblast potrdila, vendar bi se bile morale konečno za Slovence stvari ugodno zasukati, ako bi bili prihajali jednaki sklepi dosledno tudi od drugih stranij. In Raić nameraval je uže tudi dogovor s slovenskimi šolskimi svetovalci tudi drugih okrajev znajoč, da „v edinosti je moč“. Kdor je, kakor pisec tega, opazoval delavnost tega *okrajnega* šolskega sveta za dōbe Raića in dr. Gregorića — tēr pozna nekoliko šolske razmere po Slovenskem: ta pač želi, da bi se mnogokoji naši možje, imejoči še mnogo večja prava in važnejše dolžnosti, zgledali nad umrlim Božidarom.

Razven tega je pa Raić tudi znal ceniti narodno učiteljstvo ter je je smatral poleg duhovščine najvažnejšim činiteljem za razvoj narodne zavesti. Čutil je pač nedostatek vzgoje na mariborskem učiteljišči ter vedno in povsodi, s pismom in besedo zahteval na tem pedagogiji zdrave pedagogike, da se imajo ponudniki učiteljstva vseh predmetov učiti slovenski, ako mislijo službovati na slovenskih šolah; zato je učitelje vedno spodbujal, naj mnogo slovenskega beró in tudi v omiki slovenski napredujejo. Pri nobenem shodu ni izpustil učiteljstva, da bi se ga ne bil spomnil z navdušujočimi besedami, naj bode značajno, naj dela za narod, iz katerega in za katerega je. In res, kadar je on v njihovem društvu nastopil, ni ga bilo omahljivca v njih številu.

Kakor za pravice slovenščine v uradu in šoli, tako trudil se je za iste pravice i v cerkvi. Kakor je zahteval, da se učitelji, namenjeni slovenski deci, uče sami dovoljno slovenski, tako se je trudil tudi, da bi se v labodskem semenišči učili bogoslovci slovenski predmetov svojih slovenski. A ne samo to, nego sprožil je i veliko, njega povse vredno pomisel, da se posvečeni jezik staroslovenski mora učiti po naših slovenskih semeniščih. Zato ga je zlasti papa Leva XIII. slavni „Grande munus“ navdušil. Deloval je za to svojo prelepo pomisel najprvo mej svojimi zavednimi duhovnimi tovariši, potem pa pisal i vladiki, naj v tem obziru blagovoli kaj ukreniti. In res, udal se je — to slavo mu morajo Slovenci priznati — vladika zlasti še vsled sklepa vladikovinske sinode (l. 1884.) tej zahtevi in odredil, da se predava staroslovenščina bogoslovcem 3. in 4. leta, sicer kot neobvezni predmet, a vendar kot predmet!

Žalibog od sklepa ni prišlo do zvršitve, ker se je profesor, kateremu se je bil pouk namenil, branil učiti predmet kot prostovoljni. Raić gojil je namreč pri tem krasno nado, da utegne cerkev še kedaj Slovincem podeliti, kar je njihovega. —

Tako smo dospeli do zadnjega leta, v katerem se je Raić potegoval za pravice Slovencev kot *zasobnik*; prihodnje leto, to je l. 1884. je uže kot državni poslanec povzdignil svoj glas

v svetli prestolnici naši. Predno o tem govorimo, oglejmo si še drugo stran njegovega političnega delovanja in sicer v *pomirjevalnem*¹⁾ smislu.

Znano je, da se v letih 1873. blizo do 1876. slovenski politiki niso strinjali gledé pota ali načina, kako bi se Slovincem moglo pomagati; nekaterim so ugajala bolj svobodomiselná načela, drugim zopet konservativná; navstalo je navskrižje in izustila se je marsikatera britka beseda v ostrem mejsobnem boji. Vsak treznomislec Slovenec je obžaloval te razmere in želel konca prepiru.

Raić je dostikrat premišljeval o tem predmetu in se s svojimi prijatelji, posebno z dr. Geršakom pogovarjal. V prijateljski družbi sta si 31. avg. l. 1874. „delo naložila“²⁾ stranke pomiriti.

Geršak piše: „Mnogo sem premišljeval in premetaval semtertje, pa že pred začetkom gine upanje na vspéh; torej še tudi nisem nikomur pisal. Včeraj sem bil v Središči pri gosp. Kočevarji z gosp. prof. Šinkom in sem to stvar omenil; on želi, da bi se hitro začelo in pričakuje vspesne nagodbe; pa neomahljivo trdi, da se gosp. Kosar ne sme opustiti; Šinko pravi, da je gosp. dr. Ulaga prenapet tudi v verskih zadevah in da ga Kosar večkrat pomirjuje. — Mislim torej, da bi treba bilo obema pisati, in da bi Ti pisal Ulagi, jaz pa Kosarju. Na drugi strani pa bo spet treba pisati dr. Vošnjaku in dr. Razlagu, ter bi Ti pisal Vošnjaku, jaz pa Razlagu, ker se mi dozdeva, da bodedo v Ljubljani pri stranki „Slov. Naroda“ nahajali večje težave, kakor pri stranki „Novic“.

Predlagala sta nov program, in nekakov nadzirateljni odbor nad vsemi poslanci³⁾ in te svoje nazore v pismu dné 3. oktobra Bleiweisu sporočila. Ta Raiću dné 14. oktobra l. 1874. také-le odgovarja:

Prečastiti gospod!

Vsled cenjenega dopisa od 3. t. m. počastujem se Vam sledeče odgovoriti:

Vaš predlog, ki namerava porazumljenje in spravo med slovenskima strankama, mora pač vsak rodoljub pozdraviti s pristréno radostjo, kajti nesrečni razpor podira, kar smo zidali z velikim trudom in olajšuje nasprotnikom slovenstva dosego hudobnih njihovih namer.

Po vsem tem si tedaj lahko mislite, da je pismo Vaše razveselilo vse pionirje naše domovine, ki že mnogo let na straži stojé za blagor njen in za upor proti germanizaciji.

Čital sem čestito Vaše pismo včeraj narodnemu klubu naših poslancev, ki vse rodoljube deželnega zbora izvzemši dr. Razlaga, dr. Zarnika in Obrezo obsega. — In soglasno je bilo odobreno, naj na Vaše cenjeno pismo odgovorim to-le:

Porazumljenje in popolna sprava med slovenskima strankama se mahoma izvrši s tem, da so narodnjaki, ki so zapustili častitljivo slovensko zastavo, zopet vrnejo pod to zastavo. Kajti gesla narodnih protestantov,⁴⁾

¹⁾ V „Slov. Narodu“, letnik IV. št. 110; letnik V. št. 95, in 118 je pisal Raić tudi v tem smislu.

²⁾ Pismo dr. Geršaka Raiću dné 9. sept. l. 1874.

³⁾ Hermann piše Raiću dné 28. sept. l. 1874., da ti ničesar ne obeta o takih predlogih.

⁴⁾ Nekateri ostri izrazi sredi tega pisma so izpuščeni, da bi se nikoga ne žalilo.

ki se glasijo: „Vse za omiko, svobodo in napredek“, motijo ljudstvo, ker vsa dejanja slovenskih voditeljev od l. 1840. so merila in merijo na omiko našega naroda, na svobodo v razvitku njegovih pravic, v napredek v vsem. Ali nismo edini napravljali čitalnice? — ali nismo edini snovali Matico? — ali nismo edini borili se za obveljavo narodnega jezika v šolah, pisarnah? — ali nismo napravili šol za poljedelstvo? — ali nismo spisali knjig mnogovrstnega obsežka? — ali nismo na taborih edini razlagali naš program? — vsaj na fotografiji največjega taborja slovenskega v Vižmarjih l. 1869. še vidimo Bleiweisa in Costo, Razlaga in Zarnika, Vošnjaka in Tonkljia?⁶

Potem razpravlja pismo, da je na Mladoslavence preveč vplival tuji liberalizem, da se mej duhovniki in grofi nahaja več poštenih zagovornikov slovenskih tirjatev, da se tedaj ne sme proti tem stanovom delati in nadaljuje tako:

„Nekaterim mlajšim rodoljubom našim se je morda za malo zdelo strinjati se zmirom z idejami in načeli starejših. Ali tega pa nihče ni zahteval; veljal je zmirom le večine glas. To pa mora biti, kajti brez discipline ni nobenega redu na svetu; disciplina tudi slabe dela močne; kam pridemo, če vsak svoje trdi in se ne vda večini? In *necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas!* — Pod tem ščitom nam je lahko zloznim biti za geslo naše starodavno „za vero, dom, cara“.

To, prečastiti gospod, so moje in mojih političnih prijateljev misli. Izročujem Vam jih z željo, da jih Vi in Vaši resno in s čisto ljubeznijo do milega našega naroda prevdarite.

Ako to storite, uverjen sem, da mi ne boste očitali, da zahtevam kaj, kar ni mogoče. Kako neki bi to moglo napačno in krivo biti, kar je od l. 1843. do 1872. pravo in vzajemno bilo.

Drago bo meni in mojim prijateljem; ako daste od svojih glas, da se brez kovanja novih prislovic najdemo vsi Slovenci pod tistim geslom, v katerem prava omika, prava svoboda, krepki upor germanizaciji, pravi napredek, in po vsem tem blagostan naroda našega najobširnejše polje imajo.“

Z odličnim spoštovanjem

Vam udani

V Ljubljani 14. okt. 1874.

dr. Jan. Bleiweis.

Raić je veljal kolikor toliko kot vodja mladoslavenske stranke, a se je trudil na vse strani, da bi zbližal obe stranki. Hermann priznava, da se „Raić z ozirom na žalostno stanje, v katerem se slovenski narod nahaja, s prijateljem Geršakom v blagem smislu trudi, zediniti zopet obe stranki“. O novem programu in o kakem odboru, ki bi delovanje vseh slovenskih poslancev nadziral, si Hermann malokaj prida obeta.

Po mojem mnenju nobeden volilni okraj na Slovenskem ni imel narodnjaka, ki bi se bil takó skrbno brigal za vsako narodno zadevo, kakor Raić za okraj ptujski.

Tako je deloval Raić mnogo let v svojem okraji kakor v blagor ožjih svojih rojakov tako v prospeh vsega slovenstva. Pri tem pa, da se je vse življenje imel trdo boriti se z nasprotniki pravice in resnice, tolažilo in bodrilo ga je vsaj to, da so vsi Slovenci njegov značaj in njegov trud priznavali, in da ga je zlasti njegov okraj oboževal. Tu niso izvrstni rodoljubi ničesa stvorili, da bi se ne-bili preje vprašali: „Kaj poreče k

⁶) List od dné 28. sept. l. 1874.

temu Raič? — Zato so o najvažnejših narodnih stvareh skleпали najprvo pri Sv. Barbari v Halozah, pri izrednem župniku Raiči. Jasno je tedaj, da so Slovenci ptujskega okraja temu dolgo let priznanemu prvoborniku — po smrti Hermannovi namenili državno poslanstvo, ter da niso branečemu se, češ da je uže prestar, da ni jurist ali zgodovinar, nehali prigrivarjati, predno ni te častne pa težavne naloge tudi sprejel. Vsaj pa tudi tako delavnega, tako zmožnega, tako jeklenoznačajnega, tako nezavisnega in tako občeprijubljenega moža daleč na okolo ni bilo najti. Udal se je slednjič prošnji svojih rojakov, a pristavil tudi usodne za-se besede: „Vem, da idem v smrt, a ker hočete, bodi za narod“.

Raiču ni bilo treba mnogo se predstavljati in programa razvijati, kajti povsod so ga radostno vsprejeli, kjerkoli se je pokazal. 31. januarja l. 1884. je bil izvoljen državnim poslancem s 318 glasovi, nasprotnik jih je dobil 42. Še istega leta, 19. avgusta je bil na mesto istega Hermanna izvoljen tudi v deželni zbor štajerski.

Kako se bode novi poslanec potegoval za narod svoj i v zbornicah, kažeta gesli, koji si je bil uže davno preje izvolil. Na pečatniku svojem urezani je imel besedi: „*Rodu pravico*“, a v „*Novicah*“ l. 1868. izrekel je bil zahtevo: „Dajte Bogu, kar je božjega, cesarju, kar je cesarjevega, a tudi narodu, kar je narodovega! In dobro bode na svetu“.

Volilcem je obečal se potegovati za to, „da bodo osnovne šole na Slovenskem slovenske, učiteljišče v Mariboru bodi za slovenski Štajer slovensko, nemščina pa bodi v njem obvezni predmet; za slovenske pravnike naj se osnujejo na graškem usučilišči stolice, da se bodo ondi razlagali slovenski: občni državljanski zakonik, pravdni in nepravdni postopnik, kazenski zakonik, kazenski postopnik, trgovinsko in meniško pravo; deželno šolsko svetovalstvo v Gradci se preinači ali pa se, kar še bolje želimo, preseli za Slovence na spodnje Štajersko takó, dá bode nam pravično; šolski nadzorniki in načelniki okrajnih šolskih svetov, nam Slovencem protivni, naj se odstrané; vsi na Slovenskem kruh trošeči uradniki morajo znati slovenski v besedi in pismu in morajo uredovati z vsemi slovenskimi občinami slovenski; Mali Štajer naj dobi poseben oddelek namestniški, ali pa naj se združé vsi Slovenci v jedno upravno celoto — Slovensko; slovenski poslanci naj se tesneje združé s slovanskimi poslanci dalmatinskimi. Siromakom naj se ženitev omeji. V gospodarskem oziru pa: deroča Drava naj se omeji na slovenskem Štajerskem; železnica naj se gradi od Radgone nad Ljutomer v Ormož, cena soli naj se znantno zniža; mitninska zveza odbijaj se s Prusko; naloži naj se visoka mitnina ali dača na tuja vina, osobito magyarska;

dače naj se pobirajo po dovršeni mlatvi, po vinskih goricah pa po dokončanem branji; uvedi se borzni davek; veliki kapital obdači naj se bolje; kmečki domovi naj se uredé, da se ne bodo smeli prodajati, posestva ne kosati, preveč zadolževati ali ne prodajati za nekoliko dolžnih goldinarjev; občinam naj se pošiljajo dopisi od vseh uradov jedino v slovenski besedi in občinskim predstojnikom se odvzemi preobilno mnogopisje¹⁾.“

Svoje nazore je brez strahu in odločno zastopal. „Pokojni Raič je imel vse dobre lastnosti, samo ni bil diplomat,“ je pisal njegov stari prijatelj.

Oglasil se je Raič takoj na korist Slovincem v proračunski obravnavi l. 1884. in je mej drugim dokazoval, da je ime Slovan uže staro. Iz Kronike Antona Popa Vramca,²⁾ tiskane v Ljubljani l. 1578. je državne poslance seznanil s temi podatki: L. 280. Aurelius probus rimski cesar na Slovenieh umorjen bil. L. 401. Atila kralj posta, slovensku zemlju i Orsag do morja zavje. L. 429. Sveti Hieronim doktor Sloven. L. 683. Trebelin kralj slovenski i Bugarski ovo ureme posta. L. 744. Huni drugoč v Panoniu ali Slovensku zemlju jesu došli. Velika množina Vogrov Slovenov in Hrvatov poginuše. L. 1537. Ivan Kocian general Ferdinanda krala vojsku proti Turkom na Slovenski Orsag ali zemlju dopelja. L. 1570. Veliki strašan glad je bil na Slovenieh; vstali i zdignuli su se bili proti svoje gospode in plemenitim ljudem. L. 1578. Gospodin Christof Ungnad posta Hrvatskim i Slovenskim banom. L. 1564. Draškovič Juraj na Zagrebečku biskupiu dojde na Slovenie.

Razpravljajoč potrebo slovenskih stolic na graškem vseučilišči je državnim poslancem iz ustanovnega pisma omenjenega vseučilišča iz l. 1885. mej drugim tudi ta odstavek čital: *Universitatem in nostra civitate Graecensi Styria Metropoli eum in finem instituere et erigere intendimus, ut quod alii principes suorum subditorum saluti commodisque prospicientes, sibi licere existimabant, illud nos quoque, qui plures easque ampliores diversarum nationum et linguarum provincias (čujte! na desnici) possidemus, multo majori ratione et jure posse omnes intelligent.*

Tudi kot deželni poslanec se je v zboru v Gradci dostikrat oglasil; 22. sept. l. 1884. interpeloval je namestnika o nameščenji profesorjev na ptujskem deželnem gimnaziji, 30. sep. l. 1884. namestnika kot predsednika deželnega šolskega sveta o sestavi izpraševalne komisije za osnovne in meščanske šole.

¹⁾ „Slovan“ 372.

²⁾ Ker je navedena knjiga redka, naj častiti bralci dovolé, da se ta stvar tudi tukaj omeni
Pis.

Dné 7. dec. l. 1885. interpeloval je Raič spet namestnika štirskega o mariborskem učiteljski z ozirom na ministerski ukaz, po katerem bi moral slovenščino formalno izprašan učitelj učiti po štiri ure na teden; dné 15. dec. l. 1885. kazal je Raič v deželnem zboru štajerskem na krivice, ki se godé Slovincem ptujskega okraja s tem, da ni postavno izprašanega učitelja za slovenščino na ptujskem gimnaziji.

Istega leta se oglasi Raič drugokrat v državnem zboru 28. feb. zahtevajé šolskih nadzornikov slovenščine popolnem zmožnih.

Poslednjikrat oglasi se Raič v državnem zboru 19. sušca l. 1886. razkrivajoč krivice, ki se Slovincem posebno v ptujskem okraji godé.

Raič človek in gostoljub.

Božidar Raič bil je mož orjaške postave, izredno nadarjen in ostroumen, imel je pa in si ohranil tudi do smrtne svoje bolezni neko redko mladeniško živahnost. S temi svojstvi združeval je pa jekleno voljo in uprav češko marljivost. Dasi izvrsten jezikoznanec, vendar je kakor pri najvažnejšem stavku tako tudi pri navadnem dopisu vsak izraz dobro preudaril, ki ga je kanil rabiti. Zato sta se mu pa tudi sčasom jezik in slog slovenski tako pokorila, da mu ni bil — kakor se splošno in po pravici trdi — v karakteristični pisavi nihče kos. Dasiravno je bil rojen govornik ter je znal kakor le malokdo tudi v improvizovanem govoru poslušalce očarati in razvneti, ipak se je za vsak javni govor prav vestno pripravjal. Jedva je bil odločen, da bode tu ali tam govoril, uže se je vsak dan za rana zjutraj sprehajal po krasnih vrhovih svojih goric ter ondi razgledavajuč se po rajski okolici čital knjige, snoval govor ter si beležil zanj vzvišene misli.

Raič je bil sicer selski župnik ter se je rad šaljivo nazival „haloški kmet“, ali v resnici ni na nič tako nerad mislil kakor na veliko svoje gospodarstvo, nego je blagrovat uradnike, katerim se razven s poklicem ni treba baviti z drugimi takimi za znanstveno izobraženega moža neprimernimi posli. Vse drugače so ga zanimale knjige. Ko si vstopil v pritlično njegovo sobo-obednico, zazdelo se ti je, da si naletel h kakemu vseučiliščnemu profesoru. Tu so se v visokih skladanicah vrstili slovarji vseh slovanskih in še drugih jezikov, tu so v debelih zvezkih domovali Bopp, Schleicher, Fick, Miklošič in množica drugih, a z mize sem pozdravljali so te skoro vsi vsakdanji znanci časopisi, mej njimi navadno tudi hrvaški, češki, ruski,

„Tvrđ bodi, neizprosen, mož jeklen,
 Kadar braniti je česti in pravde
 Naródu in jeziku svojemu!
 Ne varaj sam se, varati ne daj se
 Sovražnikom — — — — —“

Te zlate besede umirajočega Tugomera spolnjeval je Raič vse svoje življenje. Tvrđ je bil kakor jeklo kot narodnjak, in ipak kot človek — kako mehek, kako blag! Lastnost, ki kaže plemenito srce, lastnost, po kateri se Slovani, osobito pa Jugoslovani odlikujejo, lastnost nesebične gostoljubnosti imel je Raič v najvišji meri. Dasi mu je vsak pošten Slovenec dobro došel o lepem ali slabem vremeni, ipak je nadarjeno in marljivo mladino najrajše sprejemal pod svojo prijazno streho. Vsakokrat ga je v srce veselilo, kadar je mogel krdelce mladih odličnjakov zbrati okolo sebe; takrat mu je beseda tekla v divnih napitnicah in marsikaterega navdušila, da se je za trdno odločil, živeti vedno za domovino. Radoval se je, če je zapazil, da tudi temu ali onemu mladeniču beseda gladko teče, ker je bil prepričan iz lastne skušnje, kako koristen je dar odlične zgovornosti.

Mladeniču pa hotečemu se mirno posvečevati znanosti dal je preblagodušni ta gospod na razpolaganje vse, kar je imel. Tako piše preblagi ta prijatelj slovenske mladine modroslovcu Požaru, uredniku tega Letopisa, v Gradec: „Veseli me, ka imate zaupnost na mojo neznatno osobnost . . . . . Jaz razpolagam vrh župnega hrama tudi v najkrajši bližini na krasnih hribih z dvema priličnima vinogradskima hramoma, kder je v toplejšem letnem razdobji jako primerno in ugodno klanjati se modricam; živa duša vas ne bode motila.“ In res bil je omenjeni gospod dve leti preblagega župnika gost, a ob jednem i marljiv učenec, tako da se vedno spomina pokojnega Raiča kot najblažjega dobrotnika in učitelja. Toda te svoje velike gostoljubnosti pokojnik ni smatral kot kako posebno svojo vrlino — zato je bil sploh preskromen —, nego je čutil v sebi uprav potrebo, da v oddaljenem selu občuje z osebami goječimi znanost in višje ideale. Pri vsaki priliki je zatrjeval, kako vesel je izvrstne mlade družbe, kako potreben je je, da se i sam mej njo pomlaja; in res se je pomlajal duh njegov vedno v znanostih in v nazorih. A ne samo zato, da se je sam navduševal za vse lepo in vzvišeno, marveč tudi zato zbiral je tako rad vrlo slovensko mladino okolo sebe, da jo je sè svojimi obilnimi skušnjami in z navdušeno besedo utrjeval v nazorih ter jo pripravljaj za poznejše javno delovanje. Čestokrat rekel je: „Glejte, draga, častna mladina, kadar nas ne bode, tedaj nastopite vi. — Sanguis martyrum semen christianorum.“ Zato je vabil k sebi le nadarjene in marljive dijake, Lahko

trdimo, da je bil težko kdo slovenski učeči se mladini toliko priljubljen, kakor je bil Raić, dobronik ji pa gotovo nihče ni bil večji. —

Da je bila pa ta gostoljubnost njegova res prava slovanska gostoljubnost, svedoči tudi to, da je z lastno mu prijaznostjo in taktnostjo sprejemal in pogoščeval tudi svoje politične in ob jednem osobne nasprotnike, kadar so dohajali v Haloze.

Še nekega značajnega svojstva Raićevega ne moremo zamolčati. Nikoli namreč ni pokojnik trpel pogovorov o zasobnih slabostih katerekoli, a najmanj narodne osebe, sploh obrekovanja ni poslušal, in spletke, naj jih je spletal kdorkoli in proti komurkoli, sovražil je iz dna plemenitega svojega srca. Klevetnik pri njem nijeden ničesar ni opravil. Zato čutil se je gost stopivši pod gostoljubno njegovo streho še posebno srečen, zato imelo je življenje pri njem še izlasti tist idiličen značaj, ki bi ga človek zaman še kje drugje iskal.

Odlične Slovane, ki so ga pohajali, rad je za nekaj časa pridržaval pri sebi in tožno mu je bilo pri srci, kadar so odhajali. Bolgar Suknarov bil je dalje časa Raićev gost; mej drugimi mnogimi odličnjaki pohodil ga je nekoč i profesor Budilovič; l. 1883. na jesen bival je poznanjski Poljak dr. J. Leciejewski, privatni docent slovanskega jezikoslovja na Dunaji, dva meseca pri njem zlasti zato, da se je do dobra seznanil sè slovenskim jezikom. Pisatelj tega životopisa bivši učenec Raićev uže v prvem gimnazijskem razredu preživel je cele počitnice l. 1884. pri blagem Božidaru.

Besede, ki jih je bil izrekel Raić ptujskim rodoljubom, ko so mu prišli ponujat poslanstva po Hermannovi smrti, besede, da bodè ta posel njegova smrt, žalibog so se prerano uresničile. Kot odločen mož je bil prepričan, da se v ostrem in odločnem boji več doseže kakor v bojazljivem in koristolovnem odlašnji. Starejšim Čehom ni bilo po volji, da je vse posebne slučaje krivičnosti, ki se godi Slovencem, po vrsti našteval, mislečim, da se s tem nič ne doseže. Veliki duševni napor in njegove skušnje o slovanski vzajemnosti zlasti o priliki zadnjega njegovega govora dné 19. marcija l. 1886.¹⁾ vcepile so mu smrtno kal v orjaško telo, ki še od bolezni prestane štiri leta preje ni bilo popolnoma okrevalo. Kmalu po tem poslednjem govoru svojem zbolel je na Dunaji. Poslanec g. Miha Vošnjak prepeljal ga je 31. marcija iz zasobnega stanovanja pri minoritih v občno bolnišče, kjer je ležal štiri tedne za legarjem.

¹⁾ O njegovem političnem delovanji v državnem zboru in žalostnih razmerah mej našimi politikí gl. „Slovan“ l. 1886., str. 372—378.

Na veliki četrtek pride njegov bratranec g. prof. A. Raić ponj ter ga prepelje s seboj v Ljubljano. Solze radosti so ga polile, ko se je pripeljal na domača slovenska tla, čutil se je spet poživljenega. Tu sta se poleg dr. Vošnjaka, najiskrenejšega mu prijatelja, vestno trudila i dr. Bleiweis-Trsteniški in dr. Kapler, vrniti mu spet drago zdravje; tu si je prizadeval njegov ljubeznjivi bratranec prof. Raić na vso moč, da bi ohranil Slovincem drago to življenje, ali bilo je vse prizadevanje zdravnikov in strežnikov, bile so vse goreče želje nebrojnih prijateljev zaman. Vsemogočnik sklenil je rešiti ga življenja — trpljenja. Dne 7. majnika spravil se je z Bogom in uredil tudi posvetne svoje razmere. Tudi v tem je pokazal spet svojo ljubezen do naroda. Kajti kakor je sam vedno zahteval od istinito narodnih mož, naj se spominajo, ako nimajo skrbeti za zapuščene rodbine, v oporokah naroda svojega, tako volil je tudi sam z majhno izjemo vso svojo skromno ostalino svojemu narodu.

Bolezen se je bila sčasom sicer toliko na bolje obrnila, da se je 18. majnika peljal uže na sprehod, da se je potem redno vsak dan po dvakrat sprehajal po drevoredu, in da so prijatelji uže mislili, da jim okreva preblagi Božidar, ali tem huje zadela je nepričakovana strašna novica, da je v nedeljo 6. junija l. 1886. ob sedmih zjutraj mirno zaspal. Črno obrobjen prinesel je „Slov. Narod“ 7. junija nekrolog jednega iz mej največjih Slovincov,

Ko se je izvedela smrt njegova, zaplakal je slovenski narod in od blizu in daleč izraževal srčno svojo bol o veliki izgubi.

Na krsto položili so mu prijatelji, razna društva, poslanci i dr. 41 dragocenih vencev. Pogreb njegov dne 8. junija bil je velikanski; dasiravno je bil Raić v Ljubljani osobno le malo in le z odličnejšimi Slovinci znan, vendar ga je poznal in spoštoval ves narod po slavnem imeni. Spremili so ga k poslednjemu počitku v nepregledni vrsti duhovni in posvetni dostojanstveniki, vsa narodna društva in velika množica drugega razumnega občinstva. Prišlo je tudi veliko število odličnih rodoljubov iz Štajerske — mej njimi tudi prostih kmetov — poslovit se od umrlega svojega voditelja. Na grobu poslovil se je od njega najboljši prijatelj njegov g. dr. Vošnjak v tako krasnem in ginljivem govoru¹⁾, da ga ni bilo očesa brez solz, dočim so mnogi prijatelji pokojnikovi glasno plakali. Položili so ga tu pri sv. Krištofu, na počivališči toliko slavnih slovenskih mož, v družbo najslavnejših, dr. Jan. Bleiweisa in Jurčiča. Častilci njegovi šli so takoj na delo, da se postavi

¹⁾ Izvrstni ta govor gl. „Slov. Narod“ 15. junija l. 1886.

izrednemu temu možu dostojen spomenik in tako se je v ta namen dosedaj nabralo uže nekaj čez 600 gld., a vendar še premalo za velik spomenik in takemu spomeniku primeren prostor. Zato sklenilo je „Pisateljsko podporno društvo,“ prevzemši vso skrb nase — položiti trupli Raičar in Levstika v skupen grob ter obema postaviti skupen spomenik. V ta namen dalo je društvo oba moža prenesti iz prejšnjih grobov v novo skupno rakev,¹⁾ kjer se ima uže meseca oktobra t. l. postaviti tema slavnima Slovencema res veličasten spomenik.

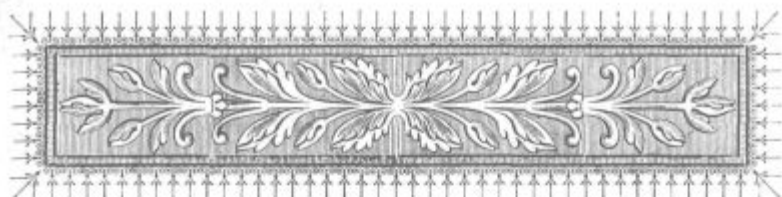
Kot duhovnik, učitelj, pisatelj in branitelj slovenskega naroda opravljal je izborna svoje dolžnosti; ni bil rojen, da bi užival, nego vse njegovo življenje bilo je prvoboriteljstvo. Bil je mož plemenitega mišljenja in dobrega srca.

Dasi je želel še dalje živeti, ne sebi, nego, da bi mogel koristiti toli ljubljeni domovini, itak je mogel slovo jemajoč od tega sveta, mirno reči:

„Non omnis moriar.“

¹⁾ Dne 15. majnika t. l.

Kaj človeštvo prideluje in uživa.

Spisal dr. J. Vošnjak.

Drugi del.

I. Živalske prirrodnine.

Malone povsod, kjer človek biva, udomačil si je nekatere živali, katere mu dajó hrano in obleko. Zlasti pa se je človek sam hitreje stalno naselil v krajih, kjer so doma sesavci, prežvekavci, kakor v delih zemlje, kjer ni teh za človeštvo prekornistnih živalij. Povsod pa je skušal človek udomačiti take živali, katere je spoznal, da so mu koristne za njegove potrebe. Uvidevši pa, da se tudi pri živalih podedujo nekatere lastnosti in da se dajo razne lastnosti spreminjati po odgoji, izbirati je začel za plemo ravno tiste samce in samice, pri katerih so bili oni deli života in one lastnosti, koje je človek potreboval, najbolj razvite. Taka požlahtnitev plemen vrši se še dandanašnji in rodi vsakovrstne nove pasmine. Kakšen razloček mej divjim konjem in arabskim ali angleškim brzim tekalcem ali težkim pingavcem! Koliko razlike je pri kravah, pri prašičih, pri kuretnini, pri psih itd. V obče se kmału močno razločuje udomačena žival od poprejšnje divje, ker ne postaje samo krotkejša, temveč se tudi posamični telesni deli spreminjajo na isto plat, katero človek želi bolj ali manj razviti.

Zraven domačih živalij pa sega človek tudi po divjih ter rabi ali njih mešo za živež, ali kožo za obleko, ali druge dele života za razne namene.

1. Pozemske živali.

Konj. V najstarejši dóbi človeštva predstavlja se nam konj uže za ukročeno žival v človeški družbi. Njegova domačija je nemara srednja Azija, kjer še danes živi mnogo, kakor

se misli, divjih konj. V južni Ameriki se sicer po nezmernih planotah pasejo velike črede konj, ki pa so le podivjani potomci konj iz Evrope v Ameriko pripeljanih. Pred prihodom Evropecev v Ameriki konj niti bilo ni. V manj ko 400 letih pa so se tako pomnožili, da je zdaj uže v zedinjenih državah nad 10 milj. konj.

Največ konj pa redi še vedno Rusija, namreč 21.570.000, Avstro-Ogrska 3 $\frac{1}{2}$ milj. (na Kranjskem 22.000), Nemčija 3.350.000, Francosko 2.880.000, Angleško 2.790.000, Španjsko 680.000, Italija 657.000. Vsa Evropa ima 34 milj. konj, 9 do 10 glav na 100 prebivalcev. Vrednost se sme ceniti na 3.500 milj. gold. V vojaški službi je ob času miru do 700.000 konj. Zraven konja se redé v južnih evropskih deželah še mule in osli, katerih se je naštelo pri poslednji štetvi na Francoskem 398.000, na Španjskem 2.300.000, na Italijanskem 294.000 mul in 674.000 oslov.

V zedinjenih državah je bilo l. 1883. naštetih 10.838.000 konj, (28 na 100 ljudi) v vrednosti 1.600 milj. gold. in 1.871.000 mul. Kanada ima 2.624.000, Argentinsko in Urugvai 5.600.000 konj. V Avstraliji jih je le 305.000, koliko v Afriki in Aziji. ni znano.

Mejnarodna kupčija s konji pa ni tako velika, kakor bi se utegnilo soditi po številu teh živalij. Znaten izvoz kaže le Rusija, 40.000 konj, potem Avstrija 30.000, Nemčija jih pa uvaža 57.000, dalje Italija 20.500, Rumunija 22.900.

Konj služi človeku v prvi vrsti kot vprežna žival in za ježo. Iz kobiljega mleka napravljajo si Tartari in Kalmuki neko opojno pijačo, kumis, katera se v Rusiji, pa tudi uže v naših krajih rabi za zdravilo pri jetiki. Za klajo se konj nikjer ne redi, meso pa se povžije, ako zdravi konj ponesreči. V novejšem času se celó posebne mesnice, kjer se prodava meso od tacihi ponesrečenih ali za delo uže nesposobnih konj. Meso se povživa sveže ali posušeno ali v klobasah (tako zvanih frankfurtericah), konjska koža ni posebne vrednosti, tudi dlaka ne, izvzemši rep, iz čegar žime se delajo sita in čopiči, toda v sitarijo stopila je žica (drot) na mesto žifne.

Velblod (kakor trdé nekoji jezikoznanci, prihaja slovanski izraz iz gotskega ulbandus, kamela), eno- in dvogrbi, je prebivalcem v peščenih puščavah južne Azije in severne Afrike najjimenitnejša žival, brez katere bi ne mogli živeti, še manje pa se premikati skozi puščave. Koliko je teh pridnih živalij, ne da se presoditi. Pri Tartarih ima včasí ena sama rodbina do 1000 velblodov. Ves promet skozi puščave vrši se na velblodih. Le v Algeriji so jih naštelí 186.000. Velblod daje mleko, meso se povživa, iz dlake se dela jako stanovitna tkanina, iz

kože mehovi, v katere se shranjuje pijača, in celó gnoj je v puščavi edino kurilo.

Severni jelen je krajem skrajnega severa to, kar je velblod vroči puščavi. Udomačen je uže od starodavnih časov pri Lapih, Samojedih in Finih, ki ga redé v čredah po več tisoč. Severni jelen nadomeščuje tem v najmrzlejših krajih živečim narodom ovco, govedo in konja. V Evropi se ceni število severnih jelenov na 600.000 repov in sicer 263.000 na Ruskem, 53.000 na Finskem in 279.000 na Švedskem in Norveškem.

Prežvekalci, najimennitnejše živali za človeštvo, ki se v našem času redé posebno zaradi mesa, dajejo tudi mnogo drugih produktov za hrano, obleko in druge užitnosti.

Evropske države kažejo sledeče številke prežvekalcev po 1000 repov.

	goved,	prašičev,	ovac,	koz,
Rusija	29.331	— 10.574	— 49.108	— 2.020
Nemčija	15.785	— 9.206	— 19.185	— 2.640
Avstrija	8.584	— 2.722	— 3.841	— 1.007
Ogrska	5.311	— 4.160	— 9.840	— 333
Francija	11.767	— 5.711	— 23.496	— 1.568
Anglija	10.059	— 3.960	— 28.289	— 600
Italija	4.783	— 1.164	— 8.596	— 2.016
Španjska	2.353	— 2.349	— 16.939	— 3.813
Druge države	13.155	— 6.586	— 19.784	— 5.407
Skupaj	101.128	— 46.442	— 179.078	— 19.304

Na Kranjskem je 225.144 goved, 3.900 ovac, 73.130 prašičev.

Na 100 prebivalcev pride goved na Ruskem in Nemškem blizu 34, v Avstriji 38, na Ogrskem 33, na Angleškem 19, (na Irskem 81), na Francoskem 31. Prašičev pride na 100 ljudi v Srbiji 99, v Bosni 36, na Ogrskem 27, na Nemškem 20, na Francoskem 15, na Ruskem in v Avstriji 12; ovac v Srbiji 207, na Španjskem 102, na Angleškem 83, na Ruskem 68, na Ogrskem 62, na Francoskem 63, na Nemškem 42, v Avstriji 17.

Število živine v Evropi sicer pojemlje, zato pa se redé boljša pasma in je povprečna teža dosti višja mimo teže pred 30 ali 40 leti. Na Angleškem tehtal je l. 1720. vol 168 *kg* in danes so voli po 600 do 700 *kg*. Na Francoskem naraščala je povprečna teža volovska od 248 *kg* l. 1840., na 300 *kg* l. 1873.; na Nemškem je bila teža l. 1883. za vole in bike 466 *kg*, za krave 380 *kg*, za prašiče 116 *kg*. Če se tedaj manje glav živine redi, daje pa ta veliko več mesa in drugih produktov.

Vrednost vsega mesa, kar se ga pojé v Evropi, ceni se na 660 milj. gold. Prvi mesojedci so Angleži, kjer pride na glavo in leto 53 *kg*, na Francoskem 38, v Nemčiji 35, na Avstro-Ogrskem 28, na Ruskem 22, v Italiji le 11. V Ljubljani

zaklalo se je l. 1886. 33 bikov, 2.983 volov, 92 krav, 8.184 telet, 2.974 ovac in koštrunov, 6.162 prašičev, 98 konj; v Celovci 26 bikov, 3.089 volov, 175 krav, 4.860 telet, 1.810 prašičev; na vsem Kranjskem 96 bikov, 9.240 volov, 4.328 krav, 22.369 telet, 26.616 prašičev. V mrzlejših krajih, človek v obče potrebuje več živalske hrane, nego v toplih ali vročih, kjer ljudem bolje prija rastlinski živež. Dočim je protejinin (beljakovine, sirnine itd.) v mesu 170 do 220 v 1000 delih, nahajamo je v pšeničnem kruhu le 90, v rižu 50, v rži 107, v pšenici 135, a v grahu 223 in v leči 264, toda zraven teh tolstotvorov (skrob) po 500 do 800 v 1000 delih. V živalskem živeži pa ni tolstotvorov, temveč tolsče, le v kravjem mleku jih je 40 na 1000 delov.

Trgovina s klavno živino je precej živahna, dasi v poslednjih letih zapirajo države svoje meje proti uvozu ali ga vsaj zavirajo po visokih carinah. Avstro-Ogrska izvozila je 1882. l. 118.000 goved, 788.000 ovac, 310.000 prašičev, Nemčija 244.000 goved, 1.451.770 ovac in 439.130 prašičev, Rusija le 23.800 goved, ker je uvoz v Avstrijo in Nemčijo zaprt. Največ živine uvaža se na Angleško, 474.000 goved, na Francosko 215.000, v Nemčijo 188.000, v Švico 110.000. Ako se primerja, koliko živine da se izvaža iz evropskih držav in koliko uvaža, kaže se, da Evropa sama ne pokriva svojih potreb, temveč da se mora živina uvažati še iz drugih delov sveta, v prvi vrsti iz Amerike. Anglija dobiva iz zedinjenih držav nad sto tisoč goved (volov in juncev). Zraven tega se je v Evropo uvažalo za 200 milj. gold. mesa, svežega, slanega in posušenega. Torej, kakor z žitom, začenja Amerika tudi z mesom Evropo preskrbevati.

Na nezmernih ameriških planjavah zedinjenih držav redi se 41 milj. goved, l. 1873. le 23.820.000; mej tem je 13 milj. krav. Ovac redi se 49 milj., prašičev 43 milj. V Argentiniji je 14 milj. goved, 72 milj. ovac, v Uruguay-u 7.300.000 goved, 20 milj. ovac. Od leta 1870. se je živinoreja v Ameriki gorostasno razvila. Na velikih prêrijah v zahodnjih državah, kjer so najboljši travniki pod ugodnim podnebjem, pase se mnogo milijonov goved in lastnikom družega ni treba, kakor jih spravljati na železniške postaje, od koder jih ali žive odvažajo ali v velikanskih klavnica pokoljejo. Amerikanci pa tudi skrbé za požlahenje plemen, in domača ameriška pasmina, ki je pritlikava in ne za mleko, ne za meso, nahaja se le še malokje. Nizki prevoznji tarifi po železnicah, ki deželo prepregajo na vse strani, omogočujejo konkurencijo v daljne kraje in celó preko morja zlasti, odkar so se iznašli načini, da se meso dobro ohrani za daljšo prevoznjo. Večji lastniki, ki imajo do 50.000 in več goved, postavljajo si sami klavnice, in drugi

pa prodavajo živino v klavnice, od velicnih društev ustanovljene. V Chicagi, kjer je, kakor z žitom, tako z živino, velik promet, so pokrita dvorišča za 15.000 goved, 100.000 prašičev, 22.000 ovac in 1200 konj. Ta dvorišča so zvezana po progah z vsemi 31 v Chicagu držečimi železnicami. Le v eni sami klavnici pobije se na dan 1000 volov in pokolje 10.000 prašičev, pri čemer ima opraviti 4000 delavcev. Delo se naglo in točno vrši, ker je vsak delavec dobro izvežban. Vol se pobije se strelom iz puške ali na drug nagel način in je v dveh ali treh minutah uže iz kože in v dve polovici razdejan. Ti kosi obešajo se na 48 ur v hladivnico in potem se meso razpošilja sveže po mestu prodajalcem ali po železnicah v posebnih vagonih na ledu v druga mesta. Slabše meso pa se osoli in v plehnatih puščicah razpošilja po svetu. Kože, rogovi, dlaka, drob, kri, kosti, vse se porabi. Mesni konsum v zedinjenih državah znaša 62 *kg* na glavo in leto in vendar še ostane za izvoz 60 do 70 milj. *kg* govedine, 40 do 50 milj. *kg* svinjetine, 230 do 300 milj. *kg* gnatij in špeha, 120 do 190 milj. *kg* masti v skupni vrednosti 200 do 300 milj. gold. Izvoz živine in mesa nese zedinjenim državam do 350 milj. gold.

V južni Ameriki, v Argentini in Uruguay-i pase se na neskončnih stepah do 30 milj. goved, prostora pa bi bilo še za desetkrat toliko živine. Poprej so to živino redili le zaradi kož, zdaj pa se je začel tudi izvoz mesa, posebno pa mesenih ekstraktov, na primer tako zvanega Liebigovega v Fray Bentos, kjer na leto pokoljejo 200.000 goved le za napravo tega ekstrakta. Goveje kože se nasolé in v velikih sodih razpošiljajo v trgovska mesta ter prihajajo preko Trsta tudi k našim usnarjem.

Avstralija ima rastočo živinorejo in redi uže 8 milj. goved, 74 milj. ovac in 900.000 prašičev. V novejšem času začelo se je meso izvažati na Angleško in promet vedno narašča. Le bravine (koštrunovega mesa) se je l. 1883. poslalo za 7 milj. gold. na Angleško.

Razven govedine, bravine in svinjetine uživa se tudi še konjsko meso v Aziji in južni Ameriki, manje pri nas. Na Italijanskem in Francoskem je se tudi oslovsko meso, v Afriki velblodsko. Dalje se redi domači zajec na Francoskem, kjer se jih pojé po 70 milj. na leto in na Angleškem po 20 milj. V Avstraliji se je ta žival tako silno zaplodila, da je postala prava nadloga ter so začeli izvažati prëservovano zajčje mesó. Tudi divjačina se uživa, čeprav v prosvečenih deželah ni več toliko divjačine, kakor je je bilo na razpolaganje v starih časih. V Avstriji se postrelja po 1 milj. zajcev, 42.000 srn, 6.000 divjih koz (gamzov), 8500 jelenov in 2100 divjih prašičev. Na Angleškem, kjer je $\frac{9}{10}$ vse zemlje v lasti nekaj žlahtnih rodbin

katerim je lov glavni sport, postreli se na leto 30 milj. zajcev, na Nemškem 2 do 3 milj. Na Kranjskem postrelja se na leto po 6000 zajcev, 1500 divje perotnine, 650 lesic, 150 kun, 50 vider.

Skupni letni mesni konsum za celo Evropo ceni se na 70 do 80 milj. *qu* ali na 22 *kg* na glavo in leto, vrednost vsega povžitega mesa pa na 350 do 400 milj. gold. Angleški pisatelj Mullhal računa po 20 gold. na glavo, torej vkupe 660 milj. gold., gotovo previsoko z ozirom na kolikost povžite mesenine.

Prežvekalci pa nam ne koristijo le s svojim mesom, ampak tudi z mlekom, ki je jako važen faktor za človeško hranbo. Mleka se namolze od krav milj. *hl* na Nemškem 93, Francoskem 65, Angleškem 68, v zedinjenih državah 217. Na Kranjskem namolze se od 80.000 krav okoli 700.000 *hl*, od 12.000 koz 27.000 *hl*, od 16.000 ovac 9000 *hl*. Ako se računa na glavo in leto 100 *l* mleka, povžilo bi se ga v Evropi 330 milj. *hl* v vrednosti 260 milj. gold. Toda znaten del mleka se povžije ali prodava kot surovo maslo, sir in maslo. Odkar je mogoče razpošiljati surovo maslo po daljnih krajih, ne da bi se pokvarilo, pošilja se celó iz Amerike v Evropo. Angleško ga uvažuje za več ko 1 milj. *qu* iz Nemčije, Francoskega, Nizozemskega, Danskega in Amerike. Konsum surovega masla ceni se za vso Evropo na 9 milj. *qu* v zedinjenih državah na 4 $\frac{1}{6}$ milj. *qu*. Pred nekaj leti pa so začeli v Ameriki surovo maslo ponarejati in je napravljati umetnim načinom iz goveje mrenske masti. Kemična preiskava je namreč pokazala, da je ta mast tako sestavljena, kakor smetana, le da ima še več buterina. Mast se spušča v kotlih, površno olje se snema, spreša in pomeša z eno tretjino mleka. V posodi z ledom obdani se strdi in surovo maslo je gotovo, ki se od pravega ne razločuje niti po okusu, niti po vnanjosti. Leta 1881. je pri neki gospodarski razstavi dobilo surovo maslo drugo darilo, katero se je potem razglasilo za umetno narejeno. Vsled te fabrikacije padla je cena surovemu maslu, zlasti odkar se je začelo tudi na Angleškem, v Holandiji, na Francoskem in celó pri nas v Avstriji delati tako umetno surovo maslo. Ker po svoji sestavi ni škodljivo zdravju, ne more se prepovedati. Po izreku posebne v to svrhu sestavljene komisije kemikov in mikroskopikov je oleomargarin, to je glavni del umetnega preparata, ravno tako okusen in zdrav, kakor pravo surovo maslo.

Sir se čimdalje okusnejši izdeluje in reprezentuje znaten del živinorejnih dohodkov. Angleško, kamor se je l. 1860. uvažalo 300.000 *qu* tujega sira, potrebuje ga zdaj uže 900.000 *qu*. In tu so spet Amerika, in posebe zedinjene države in Kanada,

ki čimdalje več sira razpošiljajo preko morja. Izvoz narastel je od l. 1860. s 6 do 10 milj. gold., na 35 milj. gold. 1881. l. V Evropi se največ sira izvaža z Nizozemskega in iz Švice. Sira se napravlja na Angleškem $1\frac{1}{2}$ milj. *qu*, na Francoskem 617.000 *qu*, v Nemčiji 1.200.000, na Avstro-Ogrskem 980.000, v Italiji 316.000, v Švici 550.000, na Nizozemskem 417.000, v severni Ameriki s Kanado 1.750.000 *qu*. Na Kranjskem se je po prizadevanji župnika Mesarja v Bohinji lepo razvila sirna produkcija. Ustanovile so se zadruge, katere do 4000 *qu* prav okusnega sira izdelujejo. Razven tega delajo v raznih krajih ovčji sir za domačo rabo. Na slovenskem Štajerji napravlja se sir za prodajo v Zalogu pri Celji in v Rogaisu pri Mariboru.

Usnje. Živalska koža je bila prva človeška obleka in odeja. Kože, čeprav na primitiven način, tako pripravljati, da ne gnijó, strojiti jih, znal je človek že v prazgodovinski dobi in znajo še zdaj divja ljudstva. Strojarska umetnost je seveda napredovala pri omikanih narodih, dasi na starih egiptovskih slikah vidimo malone iste načine strojenja, s katerimi se v naši dobi iz surovih kož dela trpežno, več ali manj fino usnje. Glavni razloček in napredek je v tem, da prirodna ljudstva obdelujejo le notranjo stran kože ter jo pusté kosmato, pri nas pa se dlaka odpravi in koža stroji in obdeluje na obeh straneh. Strojilo dajo povsod rastline, ki imajo v skorji ali lesu ali drugih delih dosti čreslovine.

V starih časih slovelo je perzijsko in babilonsko usnje. V srednji Evropi se je strojarstvo začelo razvijati še le v preteklem stoletji. Zdaj pa je usnjarska industrija med najimennitnejšimi obrtmi, in vrednost v Evropi izdelanega usnja ceni se na blizu 1000 milj. gold. Pred vsem odlikuje se Francija v finih usnjih ter izvaža zlasti lakovano usnje in kože za rokavice. Na Angleškem se peča s strojarstvom 55.000 strojarjev, usnjarsko blago pa izdeluje 25.000 sedlarjev in jermenarjev, 21.000 rokavičarjev in 225.000 čevljarjev. Izvaža se 220.000 *qu*. Na Avstro-Ogrskem je strojarska obrt povsod razširjena. V Cislitvaniji je 1880 večjih obrtij, mej temi 75 tovarn s 1002 konjskimi močmi, katere izdelujejo $1\frac{1}{2}$ milj. kož v vrednosti 15 do 20 milj. gold. Uvaža se po 170.000 *qu* surovih, izvaža pa po 70.000 *qu* strojenih kož. Na Kranjskem, je strojarska obrtnija precej važna, ker zraven 2 tovarnic v Ljubljani, izdeluje usnje 181 usnjarjev in 16 irharjev. Čevljarjev pa je v deželi 319, rokavičarjev 5, krznarjev 6, sedlarjev in jermenarjev 60. V Ljubljani se stroji 15.000 govejih kož, 10.000 telečjih in 85.000 ovčjih. Tudi na spodnjem Štajerskem je strojarska obrtnija že od nekdanj dobro razvita, dasi morajo v novejšem času poprejšnje majhne obrtnije po-

nehavati vsled tovarniške konkurencije in ker se usnje prodava po vseh kramarskih štacunah. V Mariboru ob Dravi je ena večja tovarna in več majhnih strojarij, v Celji so tri večje strojarije, v Šoštanji pa je tovarna s 50 delavci, ki izdeluje le tako zvano blankusnje. V Konjicah sta tudi dve večji strojariji za podplatno usnje. Sploh je na spodnjem Štajerskem 120 strojarjev. S čevljarsko obrtjo se peča 470 čevljarjev, sedlarjev in jermenarjev je 58.

Na Nemškem zraven navadnega usnja izdelujejo za izvoz sloveče lakovano in barvano usnje. Uvaža se po 620.000 *qu* kož, izvaža pa 240.000 *qu*. Ker se stroji domačih kož po 800.000 *qu*, kaže se konsum 1.100.000 *qu* usnja ali 2-4 *kg* za osebo. Na Ruskem, od koder se dobiva znani juft in safjansko usnje, je 3554 strojarij z 22.480 delavci, ki strojijo 8 milj. govejih in konjskih kož, 7 milj. manjših kožic. Glavni sedež strojarske obrtnije je Petrograd, potem Varšava. V evropski Rusiji je 6 tovarn z letno produkcijo od 1 milj. rubljev in črez, 14 tovarn od 500.000 do 900.000 rubljev in 72 z letno produkcijo v vrednosti 100.000 do 500.000 r.

Velikanska živinoreja ameriška začenja Evropo tudi s kožami preskrbovati. Samo La Plata države nam pošiljajo 6 do 7 milj. govejih, 600.000 konjskih in 300.000 ovčjih kož. Zedinjene države, kjer se v domačih strojarijah izdeluje usnja za 450 milj. gold., izvažajo 100.000 *qu* usnja. Angleško dobiva surove kože še iz Indije 400.000 *qu*, iz južne Afrike in Avstralije. Usnjeno blago se povsod večinoma doma porablja, le s Francoskega se izvaža finejšega obuvalnega blaga za 30 do 35 milj. gold., rokavic pa za 15 do 20 milj. gold. Usnjato galanterijsko blago se posebno na Nemškem izdeluje in pošilja črez meje za 40 milj. gold.

Volna. Ovca je bila v najstarejših časih udomačena in dajala volno za obleko. Več ko 1000 let pred Kr. se je trgovalo z volnenimi plašči babilonskimi. Ovce so se gojile v severni Afriki in južni Evropi, najžlahnejše na Španjskem. Strabo pripoveduje, da se je žlahen španjski oven plačal z 1 talentom (1.500 tolarjev) in slavi španjsko volno kot čudež lepote. Merinovca, ki daje najfinejšo volno, prišla je še le v 14. stoletji iz Afrike na Španjsko in odtod v druge dežele. V Avstriji se je ovčjereja posebno pod Marijo Terezijo začela razvijati, na Ruskem pod Petrom Velikim. Število vseh ovac, ki dajejo volno, ceni se na 440 milj. repov, katerih se 180 milj. v Evropi redi. Na Kranjskem naštelo se jih je 1880. l. 67.431 s 12.00 *qu* volnene produkcije. V zedinjenih državah in sploh v Ameriki se čimdalje več ovac redi, isto tako v Avstraliji, kamor so ovce prišle z evropskimi naseljenci, a sedaj jih je

tam uže blizu 80 milj., izvažata pa se do 140 milj. *kg* volne, največ na Angleško.

Velikanska je volnena manufaktura, dasi jej veliko konkurencijo dela bombažna s svojim cenejšim, a manj stanoovitnim blagom. Še le v najnovejšem času pričela se je pri obleki zopet prednost dajati volni iz zdravstvenih obzirov, in znani prof. Jäger je s svojo propagando za volneno obleko dosegel, da mnogi nosijo ne le vunanjto volneno obleko, temveč tudi spodnje srajce iz volne. Gotovo je volna na životu zdravjša nego bombaž ali laneno platno. Ako pošlataš ovco, čutiš dlako na površji mokrotno, koža pa je suha. Izhlapenje se vrši redno in počasno po volni in prehlajenje, katero je krivo mnogim boleznim, ni tako lahko, kakor pri platneni obleki. Zato celó v južnih krajih rajši nosijo volneno obleko nego bombažno, in so se stari narodje sploh oblačili le v volno. Najbolj razvita je bila volnena manufaktura od nekdaj na Angleškem. Uže Julij Caesar o njej govori in jo hvali. Na Angleškem so izumili predilne stroje, in dandanašnji se tam suče 5.600.000 vretenec in dela 150.000 parnih statov, ki prekrbevajo ne le Angleško z volnenim blagom, temveč ga toliko izdelujejo, da se ga izvažata za 260 milj. gold. Domači konsum pa se ceni na 320 milj. gold. Na Francoskem štejejo 3 milj. vretenec in 80.000 parnih statev, na Avstrijskem 42.000 parnih statev.

Na Kranjskem je stara volnena industrija na Gorenjskem in po Kočevskem, toda le hišna, ki izdeluje *loden, tepihe, plahte* in *močno sukno*. A kakor lanena tudi ta pojema, premagana od velike obrtnije. Statistično poročilo kranjske trgovinske in obrtnijske zbornice našteva 30 etablisementov s 13 vodnimi motorji, 511 delavci in 3.500 vretenci. Največja tovarna je v Udmatu pri Ljubljani.

Iz Francoskega se izvažata za 180 milj. gold., iz Nemčije za 120 milj. gold., iz Avstrije za 42 milj. gold. volnega blaga. Povprečni volneni konsum se ceni za človeka na Angleškem na 9 gold., na Francoskem na 10 gold., na Nemškem na 5·4 gold., na Avstrijskem in Ruskem na 3·60 gold., na Italijanskem na 2·40 gold. Za vso Evropo se ceni konsum volnega blaga na 1.800 milj. gold., za zedinjene države pak na 600 milj. gold. ali 12 gold. za osobo.

Razven ovčje volne se rabi še razna živinska dlaka, na primer prašičje ščetine, katerih Rusija izvažata 23.000 *qu*, potem konjska žima, konjska dlaka itd. Še celo človeški lasje se kupujejo in prodavajo. Dostikrat se prigodi, da si jih dekleta postrizejo in oddado kakemu prekupcu za denar ali ničvredni lišp. Na Francoskem se speča do 100.000 *kg* človeških las.

Cena za kito je 1 do 6 frankov. Najfinejši so francoski lasje, kojih kita tehta 10 lotov, italijanskih 12, nemških 20.

Kožuhovina. Za mrzle severne kraje je kožuhovina človeku neobhodno potrebna, da ga varuje mraza; pri nas je bolj potrata, zlasti za ženske. A kdor se mora po zimi voziti po sneženi cesti, temu i pri nas kožuh dobro šteje. Stare babice na kmetih pa ga celo v poletni vročini ne devajo od života. Na severu pa se nahajajo tudi v izobilji živali z gosto kožuhovino; dočim iz tropičnih krajev levje in tigrove kože služijo le za odejo in tepihe. Rusija in severna Amerika preskrbevata Evropo, Azijo in Ameriko s kožuhovino. Glavni trgi so v Novgorodu na Ruskem za rusko, v Londonu za severno-ameriško, na Lipskem za obojno kožuhovino. Vsa produkcija kožuhovine se ceni na 30 milj. kož v vrednosti 48 milj. gold. Na sejmu v Novgorodu se privaža 2.300.000 kož, mej temi 1.340.000 veвериčnih, 200.000 hermelinovitih, 200.000 lisičjih in 250.000 marmotičnih. V London se uvaža 700.000 kož morskih sesavcev ali plavutonožcev in 21 milj. kosov druge kožuhovine. Na dveh sejmovih v Lipskem o Veliki noči in sv. Mihaelu speča se za 24 milj. gold. in več kožuhovine. Sploh prihaja v svetovni promet na leto: 7 milj. veveričnih kož iz Sibirije, 5 milj. kraljikovitih iz Evrope in Avstralije, 4½ milj. zajčjih, 2 milj. jagnjetovitih, 1 milj. mačjih, 3 milj. podganjih, pižmarskih, 600.000 dihurskih iz Evrope, 200.000 hrčkovih iz Evrope, 500.000 rakunskih (Waschbär) iz Amerike, 400.000 hermelinovitih iz Sibirije, 258.000 sobolskih iz Sibirije, 200.000 kunjih, 200.000 bobrovih, 55.000 medvedovitih, 55.000 risovitih (50.000 iz Amerike), 55.000 jazbičevih, 25.000 volčjih, 40.000 opičnih, 500 levjih, 720.000 lisičjih, 1.200.000 kož tulnja ali morskega psa in 45.000 vidrnih. Na Kranjskem se pobije na leto 3 do 4 medvede, 40 do 50 vider, nekaj jazbecev, dihurjev in kun, več sto lisic in več tisoč polhov. Nekdaj je bila na Gorenjskem, v Stražišči pri Kranji sloveča sitarska industrija, katera je porabila 1000 *qu* žime, a v novejšem času se namestu žime jemlje železna ali kositarska žica (drot).

Sesavci nam ne dajejo le mesa, krvi in kože, temveč tudi kosti in čreva in mnogi še rogovje. Iz črev izdelujejo se strune. Ena sama francoska tovarna pri Parizu porabi na leto čreva od 800.000 ovac. Za strune so pripravna le tanka črevesa mladih ovac in ker na Italijanskem že v prvem letu ovce pokoljejo, tam najboljše strune izdelavajo. Sploh so črevesne strune boljše in polnglasnejše od svilnatih. Jako imenitne za narodno gospodarstvo so kosti. Zemlja postaja v naših obdelanih deželah čimdalje bolj izpita in potrebuje močnih gnojil. V kostéh so tolšče, organske in neorganične snovi, amonijak in fosfati. Kostni na pol žgane, da se odpravi tolšča,

dadu kostno oglovje (spodium), katero služi v sladkornicah za čiščenje sladkornega soka. Potem se spodium z žvepleno kislino razkroji in daje superfosfatna gnojila. Ali pa se zmeljejo kosti in s to moko se gnoji njivam, travnikom in sadnemu drevju. Na Angleškem, kjer so že zdavnaj spoznali gnojilno moč kostij, parkljev in rogov, porabljajo razven 1 milj. *qu* teh živinskih odpadkov doma zaklane živine, vsako leto še 1 milj. *qu* in čez, katere uvažajo, v vrednosti 6 do 10 milj. gold. Tudi Nemčija uvažuje zlasti iz južne Amerike 600.000 do 700.000 *qu* živinskih odpadkov, iz katerih se izdelujejo umetna gnojila.

Veliko imenitnejši od umetnih gnojil je živalski gnoj, ki se pripravlja iz živalskih ekskrementov, pomešanih s streljo, slamo itd. Po številu živalij v raznih državah se je izračunalo, da znaša neposredna produkcija živalskega gnoja v milijonih *qu*: na Ruskem 2.770, v Nemčiji 134, na Avstro-Ogrskem 118, na Francoskem 114, na Angleškem 105, v celi Evropi brez Turčije 9.210 milj. *qu*, ali povprek na eden hektar njiv 30 do 40 *qu*. Po pomešanji s streljo pa se pomnoži gnoj tako, da na primer na Angleškem, kjer se živina le v hlevih krmi, pride 380 *qu* gnoja na hektar njiv, na Belgijskem pa celo 1.140 *qu*. Za Angleško se vrednost vsega porabljenega gnoja ceni na 240 milj. gold. K gnojilom spada *guano*, govno morskih tičev na otokih in ob obalah južne Amerike in Afrike. V Evropo se je *guano* začel privažati še-le l. 1840., da si je že po Humboldtju znana bila njegova gnojilna moč in množina. Le na treh Chincha-otokih je bilo po zasledovanjih francoskih inženerjev l. 1853. nakopičenih 120 milj. *qu* *guana*, ki je do danes že ves porabljen. Istotako na drugih krajih, tako da uvažanje *guana* v Evropo od leta do leta pojema. Na Angleško ga je prišlo l. 1881. 510.000 *qu*, l. 1883. 75000 *qu*, na Francosko l. 1881. 150.000 *qu*, l. 1883. 11.000 *qu*, v Nemčijo l. 1882. 1.063.000 *qu*, l. 1883. 730.000 *qu*.

Slonova kost je najžlahnejša mej živalskimi kostmi. Toda tako znana slonova kost nista le slonovi okli, temveč tudi njegovi kočnjaki, dalje zobovje nilskega konja in očnjaki iz spodnje čeljusti mroža (Wallross). Slonova kost je že v najstarejših časih služila v lišpanje hišne oprave. V asirskih kraljevih palačah se nahajajo umetne rezbarije iz slonove kosti. Prestol kralja Salomona bil je izdelan iz slonove kosti in zlata, ravno tako rimski kurulski stol. Pri Rimljanih je bil običajen lišp iz slonove kosti, iz katere so izdelovali flavte, lire, mizne noge in celo postelje, v krščanski dóbi pa razpela, hišne oltarje, podobe svetnikov, škofovske palice itd., pozneje tudi posvetne stvari. Najbolj je cvetelo rezljanje slonove kosti v 17. stoletji, ko so se celo mnogi nemški vladarji s tem pečali. Najfinejše rezbe pa se dobivajo iz Kitaja in Japonskega,

na primer znane kroglice, po 30 druga v drugi se vrteče, katere izdelovati treba časa celega življenja. Največ slonove kosti pride iz Afrike, kjer še živi na milijone teh velikanskih sesavcev, da si jih na leto 100.000 in več pobijejo. Iz Afrike se namreč izvažajo do 4 milj. *kg* v Evropo, Azijo in Ameriko. Eden slonov očnjak tehta 20 do 30 *kg*, največji tudi do 50 *kg*. Indijski slon nema nobenih ali pa prav kratki okli, zato se tudi tam in sploh po Aziji le afrikanska slonova kost rabi. Ako se *kg* slonove kosti ceni na 12 gold., dobiva Afrika zanje 48 milj. gold. Največ slonove kosti uvažajo Angleško, l. 1883. 689.000 *kg*, potem Francosko 177.000 *kg*, Nemčija 143.000 *kg*, Avstro-Ogrsko 10.000 *kg*. Pariške rezbe iz slonove kosti slovijo po vsem svetu. V Sibiriji nahajajo se na medmedovih otokih, potem med Jano in Indigirsko nezmerni skladi mamutovih kostenjakov, in tu se dobiva na leto do 20.000 *kg* slonove kosti, ki je silno trda, pa ne tako bela kakor afriška.

Tu mi je omeniti še **mošusa** ali **pižema**, znane dišave, katera se dobiva od pižema, srni podobnega prežvekalca, ki živi v čredah na visokih planinah srednje Azije in Tibeta in v Sibiriji do bajkalskega jezera. Mošus se zbira v mošnjici za popkom in služi za zdravilo, pa še bolj za parfum. Po Kitajskem je ta dišava tako priljubljena, da jo moški in ženske vedno nosijo seboj ter ji pripisujejo posebno zdravilno moč. Koliko mošusa Kitajci porabijo, ne da se ceniti. Izvažajo se ga do 1.800 *kg*. Samo za ta izvoz treba je pobiti 60.000 pižemov, koliko pa za domači konsum!

Kuretnina. Ni je hiše ali hišice na kmetih, po trgih in manjših mestih, kjer bi se ne redila kuretnina. Pri ljudskem štenji ni za kuretnino nobene rubrike, da si bi zanimivo bilo poizvedeti, koliko teh koristnih živalic redé pridne gospodinje, in da si v gospodarskem oziru veliko haska donasajo. Najimnitnejše so kokoši, potem race, gosi in purani. Kokoš znese na leto 100 in še več jajec, izvali 12 do 15 piščet in konečno še sama pride kuhana ali pečena na mizo. Reprezentuje torej vrednosti 6 do 7 gold. Francosko, ki slove zaradi svoje kuretnine, skupi za izvažana jajca 12 do 14 milj. gold., Italija in Avstro-Ogrsko približno toliko. Na Francoskem se redi okolo 40 milj. kuretnine v vrednosti 50 milj. gold. Od teh 40 milijonov se peti del pokolje. Piščet se izreja več ko 100 milijonov v vrednosti 60 milj. gold. Ako se računa še vrednost jajec, katerih znesó kokoši do 4 milijarde, znaša dohodek od kuretnine na Francoskem 170 milj. gold. V samem Parizu pojedó na leto 35 milijonov *kg* kuretnine in divjačine in 400 milijonov jajec, zraven tega 1.500.000 *qu* govedine in teletine, 248.000 *qu* svinjetinj, 266.000 *qu* rib, 55.000 *qu* sira in 1.430.000 *qu* sadja in sočivja. Berolin povživa 191 milijonov jajec, 1 milijon gosij,

Dunaj 600.000 kokošij in piščet, 450.000 puranov, gosij, kopunov in rac, London 6 milj. *kg* kuretne in divjačine. Na Angleškem se redi 23 milijonov kokošij, 9 milijonov rac, 6¹/₂ milijonov gosij in 2¹/₂ milijona puranov, na Češkem, Moravskem in Sileziji 8 milijonov gosij. Gobin ceni, da se povžije kuretinskega mesa na Angleškem 697.000 *qu*, na Francoskem 586.000 *qu*, na Avstro-Ogrskem 142.300 *qu*, na Italijanskem 117.700 *qu*, na Pruskem 114.100 *qu* in po vsej Evropi 2.287.540 *qu* v vrednosti 165 milj. gold. Še več kuretne pojedó v Ameriki, kjer je ne uživajo le sveže, temveč tudi preservovano.

Jajca, kuretinska in tičja, rabijo se za razne namene, na primer od knjigovezov, v tovarnah galanterijskega blaga, v barvarijah, osobito pa na Francoskem za čiščenje vin, k čemur treba beljaka od 80 milijonov jajec. Velike tovarne za napravo jajčjega albumina so na Ruskem, v Avstriji in na Francoskem. Tovarna v Koroči na Ruskem porabi po 16 milijonov jajec na leto. Rumenjak pa potrebujejo pri izdelovanji usnja za rokavice. Jajca divje kuretne, zlasti morskih tičev se nabirajo, pa bi se dobivala še v večji množini, ko bi trebalo. Znana in priljubljena so pribina ali vivkina (Kiebitz) jajca. Na otokih, kjer gnjezdi na milijone morskih tičev tonovščic, galebov, pingvinov itd., nabralo bi se lahko brezštevilo jajec. Nojina jajca so čimdalje redkejša, ker se noj v Afriki presilno preganja. Za promet so najimennitnejša jajca domače kuretne. Na Angleško se uvaža 900 milijonov jajec na leto, največ s Francoskega. Ako se došteje domača produkcija, lahko se ceni poraba jajec na Angleškem na 3000 milijonov. Francosko izvaža jajec 196.000 *qu*, Avstrija 245.000 *qu*, Italija 254.000 *qu*, torej v najnovejšem času Avstrija in Italija presegata Francijo. Nemčija je za 160.000 *qu* pasivna, Rusija pa izvaža 50.000 *qu*. Za vso Evropo se ceni število porabljenih jajec na 21.150 milijonov v vrednosti 540 milj. gold, in vrednost povžite kuretne, mesa in jajec, na 720 milj. gold. V zedinjenih državah znese kuretina 9.600 milijonov jajec na leto in bruto-dohodek se ceni na 600 milj. gold. Redilnost jajec ni tako velika, kakor se navadno misli. V tisoč delih je 134 protejinina t. j. toliko, kolikor v ¹/₂ kila govedine, toda sveže jajce je jako lahko prebavljivo, povžiti se ga mora z beljakom, kajti v rumenjaku so malone same tolšče. Ako jajce tehta 60 *gr*, pride na lupine 6, na beljak 36, na rumenjak 18 *gr*. Kuretinsko meso ima v 1000 delih 196 protejinov, 14 tolšče in 762 vode, najmanj tolšče mej živalskim živežem.

Perje kuretinsko se rabi za blazine, podvzglavnice, za pernice itd. Najfinejši in najdražji je gagin puh. Gaga (*Eiderente*) biva na Islandskem in sploh po pokrajinah okoli severnega morja. Ne boji se človeka, ker je ne preganjajo, temveč

jo pusté mirno gnjezditi blizu človeških stanovanj in to zaradi njenega puha. Samice se namreč samé opipljejo in obložé gnjezdo s puhom, katerega vdrugeč naložé, ako se jim prvo odmakne. Gagin puh je tako elastičen, da se s $1\frac{1}{2}$ *kg* napolni cela blazina. Letna produkcija znaša 10—15.000 *kg*. Navadnega puha od gosij in rac se veliko dobiva v Avstriji ter izvažá 30.000 *qu* v vrednosti 7 milj. gld., iz Rusije pak 16.000 *qu*. Perje mnogih tičev služi za lišp, zlasti na klobuke, moške in ženske, na primer perje divjega petelina. Nojevo perje, sloveče uže v starih časih, priljubljeno je še tudi dandanašnji. Ker pa divji noji v Afriki vsled neprestanega lova zginjavajo, začeli so jih rediti v ograjenih prostorih v južni Afriki, na Kapu, na otoku Mauritius in drugod. Pri prodaji neke take nojerejnice se je 100 parov valečih nojev cenilo na 320.000 gld. V občé se plačuje za dvojico 600 do 1400 gold. Eno jajce velja 60 gold. Samica zleže 18 do 20 jajec po $1\frac{1}{2}$ *kg* težkih. Valitev prepušča ob dnevu solnčnim žarkom. V drugem letu je noj dorastel in daje na leto perja za 180 gold. Noj je jako požrešen ter piča njegova mnogo stane. Tudi v Algiriji so v novejšem času Francozi začeli noje rediti. Ves izvoz nojevega perja iz Afrike znaša 12 do 18 milj. gold.

Tolšča nekaterih tičev se rabi v obrtnijah za svečavo in tudi kot domače zdravilo. Pingvinov na milijone ubijô na Falklandotokih samo zavoljo njihove maščobe, katera služi strojarjem za mazanje usnja. Na Angleško se uvažá te maščobe 40.000 galon.

Indijska lastovkina gnjezda so poslastica (delikatesa), katera prijá Kitajcem. Lastovke gnjezdijo na javanskem otoku v teško pristopnih duplih in zidajo svoja mična gnjezdica iz slin, ki se zbirajo iz bezgal in kakor gumi strdé. Gnjezda se jim odvzemo štirikrat na leto, pa lastovke hitro spet nova napravijo. Na Kitajsko se uvažá 50 do 60 *kg* takih gnjezdic v vrednosti 3 do 4 milj. gold.

Konečno se trži še z živimi ticami, pevci in drugimi, ki se goje le zaradi lepote. Kuretnina torej ni baš majhen faktor v gospodarstvu narodov. Francoski socialistični pisatelj Fourier je izračunal, da bi se ves francoski državni dolg, ki znaša 36 milijard frankov dal v enem letu poplačati, ko bi se napravilo 60.000 kuretninskih dvorov, vsacega z letnim doneskom 60.000 frankov. Kdo pa bi povžil toliko jajec in kuretninskega mesa, tega Fourier ni povedal.

Žuželke. Troje vrst žuželk vzreja človek na debelo zaradi koristi, katere mu donšajo: Bučela, košeniljka in sviloprejec. Najiminenitnejši uže od starodavnih časov je pri vseh kulturnih narodih sviloprejec. Njegova preja daje delo milijonom ljudij in spravlja v promet milijardo kapitála.

Svila. Prvotna domovina sviloprejca je Kitaj, kjer je bila svila že 4000 l. pred Kr. r. znana, prava svilopreja se je pa začela 2600. l. pr. Kr. r. Prva svila, ki je v Evropo prihajala, bila je tako draga, da se je zanjo davala enaka teža zlata. V sv. pismu starega zakona omenjajo se svilene obleke že 600 let pr. Kr. r. Pri Rimljanih so pisatelji (Ciceron, Ovidij) grajali nošo svilene obleke, ki se je pa širila pod cesarji tako, da se je pod Markom Aurelijem začela redna trgovinska zveza s Kitajem. Svilopreja v Evropi se je začela stoprav v 6. stoletji po Kr. Tačas sta prinesla, tako pripoveduje pravljica, dva grška meniha v izdolbenih palicah jajca tega metulja v Carigrad. Odtod se je razširjala sviloreja čez Grško, Laško, južno Francosko na Španjsko in je segala čimdalje bolj proti severu. Celo v naših krajih se je nasadilo mnogo murb in vzrejal sviloprejec, pa poskus se ni obnesel. Sviloprejec se levi štirikrat, potem se zapreda v gost, dolg zapredek (kokon) v velikosti in podobi golobjega jajca. Kokon ima tri plasti. Zunanji ovojek daje kosmato ali zadnjo svilo (Florettseide), srednja plast je najdragocenejša, sestaja iz pravilne 250 do 300 metrov dolge svile. Notranja plast daje tako imenovano svilno vato.

V Evropi se je l. 1883. pridelalo 4,216.000 *kg* surove svile in sicer na Laškem 3,200.000, na Francoskem 611.000, v Avstriji 180.000, ostalo v Turčiji, na Španjskem, Grškem in Ruskem (10.000 *kg*). Uvažala pa se je v Evropo iz Kitaja 3,647.000, z Japonskega 1,611.000, sploh 6,518.000 *kg*, torej je Evropa porabila do 10 mil. *kg* svile. Na prvem mestu stoji Francosko s svojo svilno obrtijo, katera na 140.000 statvah izdeluje za 330 milj. gold. svilene tkanine. Potem pride Nemčija s 87.000, Angleško s 77.000, Švica s 35.000, Rusija s 25.000. Laško z 20.000, Avstrija s 15.000 statvami. Glavni sedež francoske svilne industrije je Lyon s proizvodom v znesku 180 milj. gold. Izvoz svile in svilenega blaga s Francoskega znaša 230 do 250 milj. gold. Nemška svilna manufaktura se je močno povzdignila in zakaj? Znano je, da se Nemci pri izdelovanju vsega blaga ravnaajo po geslu: Billig, aber schlecht. Vsa nemška obrt se je le s tem tako razširila, da preplavlja svet s svojim malovrednim, a cenim blagom in da brezvestno ponareja tuje obrazce ter celó znamenja tujih tvrdek. (Glej nesramno predrznost nemških fužinarjev, ki na kose vbijajo štirske tvrde). Tako tudi pri svili. Ker je svila jako draga, začeli so nemški tovarnarji izdelovati na pol svilnato lahko tkanino in s to slepariti kupce. Lyoneški solidni tovarnarji tega sleparstva niso hteli posnemati, a čutivši konečno, da se jim ruši njihova starodavna manufaktura, morali so tudi oni začeti z izdelovanjem lahkejšje robe. Nemčija uvažaa 3½ milj. *kg* ko-

konov, surove svile in svilne preje, izvažata pa 6,642.000 svile in svilnega blaga v vrednosti 126 milj. gold. Angleška svilna industrija je tudi trpela po nemški konkurenciji. Število delavcev se je od l. 1861., ko jih je v tej industriji delalo 171.980, skrčilo do l. 1881 na 63.577. No to so nemalo storili stroji, po katerih je čimdalje manj človeških rok treba v raznih obrtih. Angleško je uvažalo l. 1883. 4.713 *kg* surove svile, izvažalo le 506.000 *kg* blaga. Laško svilno industrijo je hudo zadela bolezen svilnega prelca, kajti l. 1875. se je pridelalo še 3 milj. *kg* svile, l. 1878 2 $\frac{1}{2}$ milj., l. 1879. le še 1.200.000 *kg*. Stoprv od 1881. naprej je spet naraščala produkcija na 3 milj. *kg* l. 1883. Na Laškem se peča 5300 občin s svilorejo ter je več sto tisoč hektar zasajenih z murbami, na Francoskem le 50.000 hektar. V sviloprejnicah na Laškem se vrti 2 milj. vreten in dela 75.000 delavcev. Izvoz znaša 150 milj. gold. V Avstriji je sviloreja že precej stara. Za Kranjsko je cesar Karl IV. l. 1740. ukazal zasajenje neobdelane prazne zemlje z murbami, na Ogrskem se vlada močno zanima za svilorejo, pa bolezen svilnega prelca v 1870tih letih je mnogim svilorejcem vzela veselje do te stroke kmetijstva. V Gorici se je ustanovila l. 1869. posebna svilorejna poskuševalnica, katera preiskuje jajčica, ali so zdrava ali okužena. Po avstrijskem vzgledu so se napravile take poskuševalnice na Laškem, Francoskem in celo na Japonskem. Avstrijska sviloreja je štela l. 1880. 70.000 vretenec, izvoz svilnega blaga je znašal 12 milj. gold. Glavni sedež svilne manufakture je na Dunaji. Ruska svilna manufaktura izdeluje za 35 milj. gold. svilnega blaga za domačo rabo. Svilopreja v Krimu donša le 10.000 *kg* svile, tem bolj se razvija v Transkavkaziji, kjer se prideluje do 800.000 *kg* svile, tako, da se kavkaška svila uže začinja izvažati, Turčija, Španjsko in Portugijsko izdeluje za svojo potrebo dovolj svilnega blaga. Svilni promet kaže za Evropo uvoza in izvoza vrednost 1.300 milj. gold.

V zedinjenih državah bilo bi dovolj zemlje za svilorejo, pa dosle se goji le v Kaliforniji bolj na debelo. Svilna manufaktura pa se naglo in močno razvija. V 386 tovarnah izdeluje 31.000 delavcev svilnega blaga za 100 milj. gold. Število vretenec znaša 508.000, statev 8.474. Toda ta svila ne zadoščuje ter se uvažata še za 90 milj. gold. svilnega blaga.

Koliko se na Kitajskem, v prvotni domovini sviloprejca, prideluje surove svile, ne ve se nič gotovega. Produkcija se pa ceni na najmanj 10 milijonov *kg* v ugodnih letinah, pa vmes so tudi neugodne, ker je svilni črv jako občutljiv za vreme. Izvoz znaša do 6 milj. *kg* v vrednosti 65 milj. gold., ostala svila se doma izdeluje na 350.000 statvah. Tudi iz Japonskega se izvažata do 1 milj. *kg* svile, iz vzhodnje

Indije pa 200.000 do 250.000 *kg*. Perzija pošlje svojo svilo, kolikor je doma ne rabijo, na Rusko, kakih 200.000 *kg*. Vsa svilna produkcija v Evropi in Aziji ceni se na 18,380.000 *kg* v vrednosti 340 milj. gold., vrednost vsako leto izdelanih svilnih tkanin na 700 milj. gold.

Med in vosek. Kdo se še ni razveseljeval nad hrumečim, nikdar mirujočim ljudstvom mičnih žuželk, ki letajo od jutra do mraka, da nanosijo vosek, med in cvetni prah. S kako čudovito umetnostjo stavijo svoje šesterovoglate lončke, kamor spravljajo živež (med) in kjer se tudi zalega godí. Na tisoč je tacihi lončkov v panji in mej satovi le toliko prostora, kolikor je treba bučelam, da lahko hodijo sem ter tja. In spomladi, ko se je razvila prva mlada matica in začne „peti“, vsuje se roj iz panja, da si poišče in napravi novo domovje, za njim drugi in včasí celo tretji. Bučeloreja donaša velikó dobička, a lastniku je treba le malo kapitala, pač pa paznosti in skrbnosti po leti in po zimi.

Najbolj je bučelarstvo razvito na Francoskem, kjer so našteli do 2 milijona panjev, ki dadó na leto 10 milj. *kg* medú v vrednosti 7 milj. gold. in 2,800.000 *kg* voska vrednega 4 milj. gold. Blizu toliko panjev kakor Francosko, ima Nemčija, dalje Avstrija 1,550.000, vse druge države pa 100.000 do 240.000 panjev. Na Kranjskem je imelo o poslednji ljudski štetvi 4827 lastnikov 31.125 panjev. Sicer pa je kranjska bučeloreja uže od časov Janše, ki je bil od cesarice Marije Terezije poklican na Dunaj, da je praktično poučeval o ravnanji z bučelami, svetovno znana. Kranjska bučela rada rojí in zato jo radi gojí tudi izven Kranjskega. Vsako leto se razpošilja na tisoče mladih matíc v druge kraje, posebno na Nemško. V Nemčijo uvažalo se je l. 1883, 2,358.000 *kg* medu, 612.000 *kg* voska, izvažalo pa le 101.000 *kg* medu, 232.000 *kg* voska, kar kaže, da domača produkcija ne zadostuje za domači konsum. Francosko pa za 300.000 do 400.000 medu več izvažá, nego ga sprejema iz drugih dežel. Na Angležko se uvažá 600.000 do 1,900.000 *kg* medu. Avstro-Ogrsko pa izvažá 300.000 do 500.000 *kg* medu, 200.000 *kg* voska. Izvažajo dalje še Rusija, Srbija in Bolgarija. V Ameriko je prišla bučela z evropskimi naseljenci in se tam, kakor vsako podjetje, na debelo goji, tako da iz zedinjenih držav, iz Mehike iz San Dominga itd. izvažajo 2,700.000 *kg* medu in 800.000 *kg* voska. Tudi Kitajci in Japonci se pečajo z bučelorejo in pošiljajo do 400.000 *kg* voska v Evropo. Med sestoji iz sadnega sladkora (levuloza) in grozdnega sladkora (dekstroza), nekoliko mravljinjske kisline, barvila, aromatičnih snovij, sleza in vode, ni torej brez redivnosti, kar so spoznali uže stari narodje. Mleko in med sta bila prvi živež človeku in — bogovom (ambrosia). V starem sv.

pismu se na mnogih mestih hvali med, tudi v koranu. Med se uživa čist, otrokom zelo priljubljen, ali skvašen, po čem postane opojna pijača. Dalje se rabi v lekernah, za sirupe in v kuhinjah za ohranjevanje (konservovanje) sadja. Odkar pa se sladkor izdeluje iz pese, za svečavo pa služi petrolej in stearin, padla je vrednost medu in vosku, in bučeloreja ne donša več tistih velikih dobičkov, kakršnih so se veselili bučelorejci še pred nekoliko desetletij.

Škrlatni črvec ali košeniljka (*coccus cacti*) je tretja žuželka, katero človek redi in, sicer zaradi krasne rudeče barve (karmin), ki se nareja v njenem majhnem životu. Košeniljka živi na necem kaktu. Življenje s preobrazovanjem vred traja šest tednov. Doma je v Mehiki, kjer jo redé v posebnih kaktovih vrtih. Časi jih poberó in posušé na železnih pločah. Iz Mehike so jo prenesli v Indijo in v Algir. Pa odkar so se iznašle anilinske barve, izgubljevala je košeniljka svojo prejšnjo vrednost. Iz Mehike, odkoder se je poprej izvažalo 500.000 *kg* vrednih 7 milj. gold., poslalo se je l. 1882. le še 16.000 *kg* v Evropo. Uvoz na Angleško, do l. 1877. 1.690.000 *kg*, padel je na 1 milj. *kg* l. 1883., v Nemčijo od 280.000 na 141.000, na Francosko od 759.000 na 559.000 *kg*. Vsa košeniljska produkcija se ceni na 2.400.000 *kg* v vrednosti 3 milj. glđ. V enem *kg* košenilja je 140.000 do 160.000 košeniljk.

Španjska muha ali **priščnjak** (*Lytta vesicatoria*) se mora tudi tukaj omenjati, da si promet znaša k večjemu par sto tisoč gold. Španjska muha služi za napravo mazil, tinktur, obližev itd. Nabira se na Španjskem, v Siciliji, na Ogrskem, največ pa v južni Rusiji. Na sejem v Poltavo se privaža 5000 do 20.000 *kg*. Muha je tako drobna, da je za *kg* treba 15.000 do 20.000 teh živalic.

Konečno služijo nekatere žuželke zaradi svoje svetle bliščeče barve za lišp v brošah, prsnih iglah, na ženskih klobukih itd., n. pr. prekrasen brazilijanski briljantar, borovi krasnik in druge žuželke, živeče v Indiji in južni Ameriki.

2. Vodne živali.

Poljedelec obdeluje s težkim trudom zemljo, a ne vé, ali mu bode obrodilo sejano seme sadu. Kdor ne seje, ne žanje, pravi stari pregovor. No nekemu stanu ni treba sejati, ne izrejati živine, on sam to žanje, kar prirašča brez njegovega dela in to je ribič. Neštevilne ribe plavajo po morji, plodé se in rasto in če jih ribičeva mreža danes ujame na milijone, jutri jih ravno toliko, kolikor poprej se ziblje po morskih valovih. Narodi, ki ob morji živé, ne le da imajo sami dovolj živeža, lahko se obogate z ribjim lovom, svoj plen pošiljajoči

v notranje dežele. Manj bogati na ribah so potoki, manjše reke in manjša jezera, kajti tu jih preveč polové. O imenitnosti ribjega lova naj pričajo sledeče številke. Na Angleškem nalovi 120.000 ribičev 5 do 6 milj. *qu* rib. Samo lov na slanike vrže na leto 30 milj. gold., lov na druge ribe pa 60 milj. gold. Koliko pa dobé ribiči za školjke, ostrige, jastoge (Hummer), rakovice (Krabben)! Ves dohodek od ribištva se ceni za Angleško na 130 milj. gold. Sam London povžije vsak dan 5000 *qu* rib, ki dadó približno toliko mesa ko 1000 goved. Francozi imajo 23.000 bark s 84.000 ribiči na morji, kateri nalové rib za 45 milj. gold., Lahi za 24 milj. gold., Rusi za 42 milj. gold. Na Norveškem se polovica prebivalstva živi od rib in strži zanje še po vrhu 30 milj. gold. Kitajci in Japonci bi morali gladú umirati, ko ne bi morje in velikanske reke jim davale rib do izobilja. Na Japonskem štejejo ribiči z ženami in otroki 1,530.000 glav, kateri leto in dan na 187.220 čolnih s 437.000 mrežami ribe lové.

Amerika, obdana okrog od velikanskega morja, plačala je uže v prejšnjem stoletju polovico uvoženega evropskega blaga z ribami. Vsakoletna vrednost nalovljenih rib, kitov, trsek (Kabeljan), vretenic ali lokard (Mukrele), ostrig in jastog znaša za zedinjene države na 270 milj. gold., za Canado in severno-ameriške britiške teritorije na 100 milj. gold.

Na Nemškem se peča v pomorskih krajih 14.000 ljudij z ribištvom, ter uvažá Nemčija ribe, dasi bi jih lahko na morji blizu nemškega obrežja dovolj nalovili. Tudi pri nas v Avstriji se premalo brigamo za ribištvo po Jadranskem morji, temveč je pripuščamo laškim ribičem, ki lové ne le ob vsem dalmatinskem obrežju, ampak tiščé prav do Trsta. Le 9.400 ljudi na 2.900 barkah se pri nas peča z ribjim lovom.

Najimnitnejše ribe in druge morske živali za ribji lov so: losos, trska, slanik, vretenica, tun, kit, tulenj in mrož (Robben), morski som, polip, sipa, ostriga, školjke, jastoge, rakovice, sladkovodne ribe in raki.

Losos (Lachs) je ob enem morska in sladkovodna riba. Spomladi, kadar se drsti, potuje iz Vzhodnega in Severnega morja v reke ter prihaja celo v majhne potoke, preskočivši slapove in jezove. Jeseni se spet vrne v morje, toda suh in sestradan. Zato je prepovedano loviti ga od septembra do februarja. Po Renu potuje navzgor do Švicarskega, v Avstriji v Labo in Vislo in njihove pritoke. Lovi se brez truda ob morskih obalah in v rekah. Nastavljajo se mu mreže, ali se napravljajo jezovi, kjer ga na tisoče ulove. Le za Angleško se ceni vrednost nalovljenih lososov na 4 milj. gold. V severni Ameriki na pacifiških obalah so reke pokrite z njegovo zalego in s potujočimi ribami. V novejšem času jih iz Amerike

v plehnatih pušicah konservovane razpošiljajo po svetu. L. 1883. na primer 53 milijonov pušic z 26 milj. *kg* lososovega mesa. Samo v Oregonu se nalovi nad 1 milijon lososov po 5 *kg* in težjih. Meso te ribe je jako tečno, ima 153 protejinina v 1000 delih in 48 toščice, približno toliko, kolikor kravje mleko in malo manj ko svinjina (57‰). Zato se pa čimdalje bolj skrbi za zaplodenje lososa po rekah in ustanavljajo se posebne valilnice, iz katerih na milijone ribic spuščajo v reke in potoke. Donavsko porečje nema lososa. Nadomestuje ga pa podobni sulec ali solač (Huchen), čegar meso je belo in jako okusno. Po algvinskih jezerih živi glavatica (Lachsforelle), v naših mrzlih, bistrih studencih pa postrv. Oboji te ribi sta žlahnejši od lososa, pa vsled preobilnega lova je postrv postala uže prav redka. Kranjsko ribiško društvo obrača svojo glavno skrb na to, da glavatico in postrv v naših potocih pomnožuje.

Trska (Stockfisch) prebiva v neizmerni množini v severnih morjih okoli Evrope in severne Amerike. Vsako leto odpluje 600 francoskih, 2000 angleških in 3000 ameriških ladij s 50.000 mornarji v kanadsko morje trsk lovit. Nalovi se jih po 40.000 na eno ladijo. Toda cena se od leta do leta znižuje. L. 1876. je veljal *qu* 12 gold., l. 1880. le 6 gold. Skupna vrednost nalovljenih in posušenih trsk se ceni na 50 milj. gold. Meso se je presno, posušeno in osoljeno. Iz tolstih jeter pa se dobiva ribje ali jetrno olje (Leberthran). Plodé se v neznanškem številu, kajti ena sama trska znese več milijonov jajec.

Sled ali slanik (Häring) prebiva tudi po globočinah Severnega morja v nezmernih družbah, katere za časa drstenja priplavajo do obal, kjer jih lové. Tak slanikov vlak je včasi po več milj dolg in širok in tako gost, da človek ribe lahko z rokami grabi. Morje pa je daleč na okolo kalno od iker in otrtih lusek. Nobena riba se ne pokaže v taki množini in nobene se ne polovi toliko, kakor slanikov. Priplava iz severnega morja celó do francoskega obrežja. Število nalovljenih slanikov doseže baje 3.800 milijonov rib. Samo norveški ribiči ga nalové 1000 milijonov, angleški ravno toliko, Rusi 160 milijonov. Vsa vrednost nalovljenih slanikov se ceni na 66 milj. gold. Sledi se ne jedó presni, temveč jih razparajo, jim iztrebijo škrge in drob, pomečejo v razsol ter jih posujejo z grobo soljo in v hrastovih sodih razpošiljajo po svetu. Ali pa jih posušé v dimu. Prvi način ravnanja s slaniki je iznašel holandski ribič Benkelzoon († l. 1449.) in s tem svojim rojakom odprl neusahljivi vir blagostanja. Ko je 100 let pozneje mogočni cesar Karol V. njegov grob obiskal, izrekel je: „Ta prosti sledov ribič je svoji domovini več koristil, nego bodem jaz mogel storiti vzlic svoji sili. On je deželo storil bogato.“ Holandsko je zdavnaj zgubilo svoj monopol sledovega lova, pa še izvaža

300.000 do 400.000 *qu* na leto, Angleško 640.000 do 1.100.000 sodov po 800 do 1000 slanikov v vrednosti 12 do 16 milj. gold. Norveško blizu toliko. Nemčija pa uvaža vsako leto več, l. 1870. stoprav 487.000 sodov, a l. 1884. uže 962.977 ter izda za ta živež 22 milj. gold. V Avstrijo se jih uvaža le 70.000 do 80.000 *qu*. Mar je na Nemškem priljubljenost slanikova v zvezi s pivom? Največji slanikov sejem je v Londonu, kjer se tekom leta razpečava 1.200 milijonov slanikov.

V srednjem morji ni slanikov, temveč druga vrsta njemu podobnih le manjših ribic, **sardele** in **sardine**, katerih se nalové velike množine. Sardine se z oljem zalite spravljajo v kositarne posode. Ena sama tovarna v Le Mans na Francoskem napolni na leto 2 milijona takih škatljic ter znaša izvoz sardin s Francoskega 10 do 12 milj. gold. za 9 do 13 milj. *kg*.

Lokarda ali **vretenica** (Makrele, laški: scombro) prebiva po vseh evropskih morjih, ni tako imenitna za svetovni promet, kakor slanik, pa za pomorske kraje, kjer se nahaja, glavni živež prebivalcev, ker ima jako okusno in tečno meso, nalovi se pa lahko v obilnem številu. Na Norveškem odpluje 2.500 čolnov na lov na lokarde in vrnejo se s 30 do 35 milijoni teh ribic. Pojedó se presne ali se vlagajo v razsol. Na londonski sejem prihaja 24 milijonov lokard, do $\frac{1}{2}$ *kg* težkih. Kanada jih izvažá 170 milijonov. Dogaja se, da se jih na eden vlak ulovi 250.000 kosov in da jih včasih tolika množina pride v mrežo, da se mreža raztrga. V Kanadi se peča 10.000 ribičev na 2000 čolnih z lokardolovom. V Srednjem morji se tudi nahaja lokarda, pa ne tako številna, kakor v Severnem. Avstrijski ribiči jih nalové za 120.000 gold. Dohodek iz vsega lokardinega lova se ceni na 36 milj. gold. V starih časih so iz lokard kuhali neko jako čislano juho.

Tun (laški: tonino), precej velika riba, ki živi na čopore v Srednjem in Črnem morji, časi na tisoč glav skupaj. Zraste do 4 *m* dolgosti in tehta celó do 5 *qu*. Na Sardiniji in Siciliji ga lové v velikanskih aparatih in je lov ob enem velika ljudska veselica. Razpošiljajo ga v sodih, katerih 16.000 do 20.000 napolnijo v vrednosti 2 $\frac{1}{2}$ do 3 milj. gold. Presno meso je imeniten živež za prebivalce teh dveh otokov. Preservuje se v olji, kakor sardine.

Kiti so velikani mej morskimi živalmi. Pravi kit (Wall-fisch) srednje velikosti ima tisoč in več *qu*, tedaj odvaga 200 pitanih volov ali pa 30 slonov. Lovi se zaradi ribje masti in ribje kosti. Prve daje 45.000 do 50.000 *kg*, slednje pa 1.700 *kg*. Ribja kost (Fischbein) so rožene ploče, katerih ima kit čez 300 v zgornji čeljusti; najdaljše so 4 do 5 *m* dolge. Ribja mast se dobiva od tolišče, ki ovija vse telo. Kit živi v ledenem morji ali posamičen ali na pare. **Glavač** (Pottfisch) je največji

morski velikan. Dolg je 20—22 *m* in ima v 450 *qu* teški buči najfinejšega olja, tako imenovanega spermaceta 45 *qu*. On daje tudi ambro, ki se nahaja v drobu. Meso teh rib so dosle zavrgli, ker diši po ribji masti, a v novejšem času so skušali iz njega narediti konzerve, kar se je baje posrečilo. Neprestani lov na kite je njih število zelo skrčil. L. 1855. so ameriški ribiči še nalovili 600 kitov, l. 1880. le še 40. Iz Hamburga je v prejšnjem stoletju odplulo po več sto ladij na kitov lov, zdaj le še 40, iz Londona poprej 90 ladij, zdaj nobena. Lov je težaven in nevaren, pa donaša veliko dobička, kadar se posreči, do 60.000 gold. za eno ladjo.

Plavutonožci (Robben) prebivajo v vseh morjih v veliki množini in se love zaradi dragocene kože in masti. Eskimo, Kamčadali in drugi manj civilizovani narodi pa uživajo tudi njegovo meso. Navadni **tulenj** ali **morski pes** živi v severnih morjih, gre včasih na suho, pa je jako neukreten, da se tu lahko pobija. **Mrož** (Wallross) živi tudi v Severnem morju, lov ga zaradi kože in masti. Njegovih dveh okel smo uže omenili, ko smo govorili o slonovi kosti. Z lovom na plavutonožce se pečajo Angleži, Amerikanci in Norvežani. Poslednji pošiljajo na ta lov 16 parnih in 20 drugih ladij. Na londonski trg prihaja na leto 700.000 do 900.000 kož plavutonožcev v vrednosti 7 milj. gold.

Morski som ali **požerún**, najstrahovitejši in najpožrešnejši morski velikan se lovi zaradi svoje masti, ki je nakopičena v jetrih, do 8 *qu* v enih samih. Meso se povžije posušeno, dasi ni okusno, hrapava koža pa se porabi za likanje. Iz kože požerunove se nareja šagrinovo usnje. Kitajcem so želodci in plavuti delikatesa. Norveški ribiči jih toliko ulové, da spravljajo po 80.000 do 100.000 *qu* jeter v kupčijo.

Mekužci (molluscae) dajó tudi človeku svoje meso, na primer Trepang, katerega Kitajci jedó in hobotnica, ki živi v Srednjem morju. Od hobotnic se pripoveduje, da s svojimi dolgimi lovskami kopajoče se ljudi pograbi in na dno potegnejo. Pri Tunisu se nalovi do 1.500 *qu* te živali ter se meso v kositarnih posodah konservovano prodaje. Navadna **sipa** (Tintenfisch), se pa živi pogostoma v Jadranskem morju in je Lahom priljubljen živež. Sipa ima v trebuhu s črno-rujavim sokom (sepid) napolnjen mehur. Bela hrbtna lupina se rabi v likanje, tudi se dela iz nje prah za zobé.

Od morskih školjk je najmenitnejša **užitna ostriga** (Auster). Nahaja se v vseh evropskih morjih, prirasla na skale, kole in druge stvari v veliki množini. Ena sama ostriga znese čez 1 milijon jajec, zato se jako lahko in hitro zaplodi. Uže Rimljani so jo močno cenili kot okusno jed in jo v ribnjakih gojili. Cesar Vitelij je baje pri enem obedu povžil 1000 ostrig.

Na Francoskem, Angleškem, osobito pa v zedinjenih državah je ob morji ostriga del ljudskega živeža. Po ameriških poročilih se nalovi na leto v zedinjenih državah 11.200 milijonov ostrig, na Angleškem 2.500 milijonov. V mnogih hôtelih ameriških pridejo ostrige brezplačno kot dodatek na mizo, kolikor jih kdo hoče pojedsti. V New-Yorku je 7000 prodajalnic za ostrige in pojé se jih na dan eden milijon, v Parizu pa 300 milijonov na leto. Torej sama ta tri mesta: London, Pariz in New-York povžijo 1000 milijonov ostrig. Ker so po silnem lovu ostrige pojemati začele, jeli so v novejših časih napravljati ostržišča, zlasti ob francoskem obrežji.

Zraven ostrige so še druge školjke, ki so užitne ali služijo za vabo pri ribolovu. Na londonski ribji trg prihaja na leto približno 50 milijonov užitne klapavice (*Mienmuschel*) in 400 milijonov jako dobrega polža „*Periwialke*“ imenovanega. Sladkovodne školjke se nahajajo v velikih množinah v Ameriki in Avstraliji. Pri nas se redi veliki vrtni polž, ki je posebno na Dunaji priljubljena jed.

Ribe in druge morske živali so torej imeniten faktor za narode ob morji živeče, kar se vidi iz množine od njih povžitega ribjega mesa, na primer pride v Parizu na glavo in dan 25 deka, v Londonu malo manj, v Berlinu le $\frac{1}{2}$ deka, na Dunaji pa prav neznatno, do 2 grama.

Sladkovodne ribe ne dade se primerjati morskim gledé množine, pa mnoga jezera in reke so prav bogate na različnih ribah in v novejšem času, ko se je spoznavati jela važnost ribištva v gospodarskem oziru, skrbi se za zaplodenje žlahnejših rib in se postavno ureja ribolov. Bogato na ribah je Ogrsko. Czörnig ceni vrednost na Avstro-Ogrskem nalovljenih rib na 25 milijonov gold. za 725.000 *qu*. Znanega fogaša se nalovi v Blatnem jezeru 3000 *qu*. Najbolj imenitni in najštevilnejši mej sladkovodnimi ribami so: ogór, krap, jeseter (*Stör*) in beluga (*Hausen*).

Navadni ogór (*Flussaal*) stanuje po vseh evropskih rekah razen onih, ki se zlivajo v Črno morje. Na Slovenskem se dobiva v Soči in v njenih pritokih: v Vipavi in Idrici (*Erjavec*).¹⁾ Ogór potuje iz rek v morje za drstenja, narobe od lososa. Mladi ogorčiči vračajo se potem v dolzih ozkih vlakih v reke. Meso je jako okusno, zato so skušali to ribo udomačiti tudi v donavskem porečji. Na veliki laguni pri Comachio nalové ga na leto do 800.000 *kg*.

Krap (*Karpfen*) je ena naših najnavadnejših rib, ki najrajši prebiva v stoječih vodah. Drže ga po ribnjakih, kjer

¹⁾ Prirodopis živalstva. Fr. Erjavec, 1881. I. Iz te knjige sem sploh zajemal prirodopisne opazke. *Pis.*

zraste do 1 metra dolgosti in 20 *kg* teže. Koliko se ga vsako leto polovi, zlasti o postu, znano je le za posamične ribnjake, n. pr. pošilja se le iz ribnjakov pri Trebonji na Češkem 2000 do 3000 *qu* krapov na Dunaj. Krapu podobne ribe so mreene, platnice, kleni, belice in zlatice (Goldfisch). Zlatica je doma na Kitajskem, a drži se pri nas zaradi svoje lepote po sklednicah in ribnjakih.

Jesetri, beluge in somi so sladkovodni velikani, ki se lové zaradi mesa, kavijara in ribjega kleja. Beluga ali viza (Hausen) stanuje v Črnem in Hvalinskem morji in potuje odtod v reke, zlasti v Volgo, kjer ulové največ in najtežje beluge, 6 do 8 metrov dolge in 1100—1500 *kg* težke. Belugam podobni so jesetri (Störe), ki se nahajajo v Jadranskem, v Severnem in v Vzhodnjem morji in v rekah v ta morja se zlivajočih. Od manjših jesetrov prebiva čiga (Sterlet) v Donavi in tudi v Dravi in Savi. Belug je v Donavi od dne do dne manj in le sem ter tja še katera pride do Dunaja. Na debelo se love v Dnjestru, Dnjepru, Volgi in Uralu. V Astrahanu ulové v enem letu 100.000 belug, 300.000 jesetrov in $1\frac{1}{2}$ milijona sevrug. Največje teh rib dadé 4.000 *kg* iker za kavijar. Povprek se računa za belugo 1.640 *kg* kavijara in 123 *kg* ribjega kleja. Dohodek od belugolova se ceni na 10 milijonov gold. Izvoz kavijarja iz Rusije močno narašča od 2,857.618 *kg* l. 1881. na 4,101.148 l. 1883. v vrednosti 10, oziroma 15 milijonov gold. Ribji klej se izvažá čez Peterburg, 80.000 *kg* v vrednosti 600.000 gold. na leto. Klej se rabi za čiščenje tekočin, vina in piva, za naravno galert itd., pa ne prihaja le od jesetra in beluge, temveč od mnogih drugih rib v Evropi, Ameriki, na Kitajskem in Japonskem.

Riboreja je posebno pri Kitajcih razvita. K vsaki boljši hiši spada ribnjak, v katerem se ribe rede za domači užitek tako, kakor pri nas kuretina. Nad rekami in javnimi ribnjaki in jezeri pazijo mandarini v to svrhu nastavljeni, da se ribe lové le v dovoljenem času. V 14. veku gojila se je riboreja skrbno na Francoskem, Nemškem in drugod. Na Švedskem se ob času, ko so ribe drstile, ni smelo zvoniti, da se drstujoči ribji vlaki niso odplašili. Pozneje pak je propadala riboreja in šele v novejšem času se je spet spoznala važnost rib za gospodarstvo. Ribji lov se je postavno urejal ter so se določili letni časi, kadar se rib ne sme loviti. Ikre žlahnih rib se v valilnicah izvalé in mlade ribice se spusté v reke, potoke in ribnjake. Vsled tega ravnanja se povsod ribe množé in sčasoma ne bodo le, kakor je dosle bilo pri nas, delikatesa na mizi bogatinovi, temveč živež za ljudstvo.

Jedo se še druge vodne živali: jastogi, želve, raki, rako-vice itd. Jastogov (Hummer) se ulovi na skotskih obalah za

3 $\frac{1}{2}$ milijona gold., v Kanadi za 6. Morska želva (Seeschildkröte) zraste okoli 2 m dolga in 400 do 500 kg težka. Živi v vseh toplejših krajih Atlantskega oceana tu in tam v veliki množini. Ob izlivu Drinoka polaga nezmerno število želv svoja jajca, katera ljudi pobirajo ter iz njih iztiskajo neko oljnatu tolščo. Pozabiti ne smemo še **raka** — osmokraka, za Kranjsko še pred malo leti zelo imenitnega košarja, kateri se je živ v mnogih tisočih razpošiljal po svetu, v še več tisočih pa pojedel doma. Nesrečna kuga pa, ki se je zanesla iz nemških rek tudi v kranjske vode, ga je v poslednjih letih malone popolnoma uničila. Koliko škode so s tem trpeli lastniki in najemniki ribolova, lahko se presoja iz tega, da je en sam lastnik pri Rudolfovem dobival za rake po 1000 gold. na leto. Najokusnejši in najimenitnejši raki so v Krki.

Spužve ali gobe. Morska spužva, katere prožno rebrovje je tako imenovana goba, živi v Srednjem in Rudečem morji v globočini 200 do 600 m prirasla na šlake. Od teh jo ribiči trgajo s harpunami, pri čem se morajo spuščati pod vodo v potapljavnicah. Gobe se potem odrgajo, izpirajo in na solnci posušé. Največ gob, za 1.200.000 gold. dobodo na Grškem, ob dalmatinskem obrežji le za 30.000 gold. Na tržaški trg se privaža 400.000 kg v vrednosti 2 $\frac{1}{2}$ milijona gold. Na Francosko se uvaža 500.000 do 600.000 kg. V vsem srednjem morji se nalovi nad 1 milijon gob v vrednosti do 8 milijonov gold.

Korale ali polipi so na dnu morja živeči mehovci, ki se dostikrat ponašajo z najkrasnejšimi barvami. Lov na korale je star in so uže Babilonci ž njimi tržili. Sedaj se pečajo z lovom koral in njihovim izdelovanjem Lah in Francozi. Rudeča korala se nahaja na laškem obrežji, pri Tunisu in Algirji. Glavni sedež koralne industrije je v Torre del Greco, kjer se v 40 delavnicah 3200 ljudij z izdelovanjem koral peča. Laško pošilja 500 ladij s 4.200 mornarji na koralni lov, ki naberejo do 160.000 kg, zraven teh se uvažajo še iz drugih krajev surove korale na Laško, od koder se izvažajo izdelovanih 10.000 kg in še več v vrednosti 30 milijonov gold. Laško torej dobiva po izdelovanju koral 20 do 25 milj. gold. Francoska koralna industrija je dosti manjša. Večina koral izvažajo se v Indijo in na Kitajsko, kjer se mandarinska obleka s koralami obšiva.

Biseri in biserna matica dobivajo se od **prave bisernice** (Perlenmuschel), školjka, ki se nahaja soseben v Perzijskem zalivu in v Indijskem oceanu prirasla na skalah. Biseri leže v školjkah ali so prirasli k lupini. Razne so velikosti, najmanjše drobne ko pesek, največje gruškam podobne do 30 milimetrov dolge. Na poslednji londonski izložbi je bil videti velikanski biser težek 450 karatov. Bisernica živi v skupinah, 5—30 m globoko v morji. Potapljavci jo iščejo in spravljajo

na suho, kjer bisernica hitro pogine. Školjke se potem same odpró in preiskujó na bisere. Biserna matica se z dletom odlušči od lupine. Starodaven je lov biserov v Perzijskem zalivu, kjer jih vsako leto ulové za 3 do 4 milj. gold. vrednosti. Cena je različna po velikosti, velike in lepe se drago plačujejo, po 100.000 in več gold. Za časa lova vse mrgoli v Perzijskem zalivu čolnov in ladij in se zbira nad 30.000 ljudi na lov in kupčijo. Največ biserov se prodá v Indijo. Tudi pri Ceylonu se nahajajo bisernice ter jih tam ulové 27 milijonov, tisoč po 25 do 35 gold. Dalje se najde bisernica v Ameriki v mehiškanskih in kalifornijskih zalivih in v Avstraliji, kjer so jih izteknili v najnovejšem času ter jih ulové 450.000 *kg* v vrednosti 1 do 2 milj. gold. **Potočna bisernica** prebiva v čistih, bistrih potocih in rekah, toda ne povsod. Tudi ona ima čási bisere manjše vrednosti. Na Kitajskem se v nekaterih krajih pečajo z rejo bisernic, katerim vtikajo mej lupine kroglice ali podobice Buddhe. Okoli tega izloči bisernica biserno snov. Sicer se pa biseri tudi ponarejajo, zlasti na Laškem in Francoskem, kjer so cele tovarne za to obrt. Biserne matice se uvažá na Francosko 2½ milj. *kg*, na Angleško 1½ milj. *kg*, v Nemčijo 400.000 *kg*, v Avstrijo 1 milj. *kg*, v skupni vrednosti 6 milj. gold.

II. Rudninske prirodnine.

1. Kovine in rude.

Železo je človeštvu najkoristnejša in najpotrebnejša kovina. „Zlato, tako pravi Michel Chevalier, lahko bi izginilo s sveta, ne da bi se motila civilizacija. Svetovna nesreča pa bi bila, ko bi izginilo železo. Civilizacija bila bi ustavljena.“ Kulturni razvoj človeštva sloni na železu in pričel se je s tistim dnevom, ko je človek našel železo in si iz njega skoval prvo še tako primitivno orodje. Kako težavno si je človek kamenene dóbe pridobival svoj živež, kako težko in neukretno se branil proti zverem. Železo mu je stoprav omogočilo, z lehka si pridobivati živalske in pridelovati si rastlinske hrane. Zgodovinarji sicer trdé, da je po kameneni dóbi bila bronova, ker se po njej najdejo le bronaste posode in bronasto orožje. Toda neverjetno je, da bi človek poprej bil znal izdelovati sestavljeno kovino iz bakra in cina, kateri se sami zase le malokje nahajata, nego železo, ki ga je povsod v izobilji. Res da se nahajajo iz dóbe, ki je sledila kameneni, le bronaste stvari, železne pa ne. Temu se pa ni čuditi, kajti železo se na vlažnem zraku ali zemlji spreminja malo po malo v rudo, železno rjo, bron pa je trši in obstaja tisočletja, ne da bi razpadel.

Najstarejši kos železa se je našel vzdian v ghizejski piramidi. Star je 4.900 let. Na egiptovskih spomenikih se nahajajo podobe, kako so tačas izdelovali železo. Zamorci v Afriki ga še dandanašnji po tem prvotnem načinu iz rude talé. V starem sv. pismu se na mnogih krajih govori o železu, v zgodovinski dóbi pa se je zgodaj pričelo tržiti z železom in železnim orodjem. Ta čas je noriško (štajersko) jeklo slovelo daleč po svetu, a bilo drago, ker se je nezmerno drv potrebovalo za talenje. Angleški gozdi so padali pod sekiro in začetkom 18. stoletja se je parlament bavil z vprašanjem, kako ustavljati pokončevanje gozdov. Na primer mu je eden sam plavež v Samberhurstu, ki je talil na teden pet ton železa, požgal 200.000 sežnjev drv na leto. Stoprav, ko se je iznašlo, da se tudi s premogom lahko kurijo plaveži, povzdignila se je železna industrija v velikanskih razmerah. L. 1740. se je na Angleškem v 59 plavežih dobilo 17.000 ton surovega železa, l. 1848. v 623 plavežih 2 milijona ton, a l. 1882. množina $8\frac{1}{2}$ milijona ton v 550 plavežih. L. 1796. je eden plavež dal 1000 ton, l. 1840. 3000, l. 1870. 9000, l. 1882. pa uže 15.000 ton. Zato se je število plavežev od l. 1872. s 974 znižalo na 550 l. 1882.

Surovega železa se, koliker je znano iz statističnih podatkov, prideluje 19 do 22 milijonov ton v vrednosti 5000 do 630 milj. gold. Za Angleškim se ga dobiva največ na Nemškem, $3\frac{1}{2}$ milj., na Francoskem 2 milijona, v Belgiji 770.000, v Avstriji 522.000, na Ruskem 505.000 ton itd., v zedinjenih državah pa 4.632.000 ton. Produkcija se je silno množila od l. 1874. do 1882. Bila je tako pretirana, da so cene železu na več ko polovico znižali. Na Glasgowskem trgu, kjer se določuje cena železu za ves svet, veljalo je l. 1873. 117 *sh*, l. 1876. je padlo na 58 *sh*, l. 1884. celó na 40 *sh*. To storila je tako imenovana „Überproduktion“ in naše alpinske dežele so hudo trpele po tem nezasluženem padanji cen. Kar je starih plavežev bilo, morali so ponehati, in konkurencijo zdržujejo le še po najnovejših iznajdbah izdelani plaveži.

Od surovega železa dobiva se **kovno železo** (Schmied-eisen), ki je skoro čisto železo, kajti nema niti 1 odstotka ogljika. Trdno je in raztezno ter se da kovati. Od kovnega železa pa se dobiva **jeklo**, ki je trše od litega in kovnega železa ter ima 1 do 2 odstotka ogljika. V novejšem času se čimdalje več jekla izdeluje in porablja. Namesti šin iz železa litih polagajo se uže povsod po železnih progah jeklene šine in namesti lesenih podlag jeklene. Angleška železna industrija stoji uže od nekdaj na prvem mestu in razun tega, da pokriva velikanske domače potrebe, še izvažá 4 milijone ton železa, jekla in železnega ter jeklenega blaga v vrednosti 350 milj. gold. V zedinjenih državah znaša produkcija surovega železa 4

do $4\frac{1}{2}$ milijona ton. Zdeluje se pa Poessemer-jekla $1\frac{1}{2}$ milijona ton, kovnega železa 2 milijona in ves železni konsum se ceni na 1.700 milj. gold. Tretja v vrsti je Nemčija. Železne rude se izkoplje 8 do 9 milijonov ton, iz katerih izdeluje 334 fužin s 57.000 delavci $3\frac{1}{2}$ milijona surovega železa v vrednosti 100 milj. gold. in tisoč lijaren s 42.800 delavci 652.000 ton litega železa. Zevsema deluje pri železniški industriji 129.000 delavcev. Nemčija izvažata železne rude in železnine 3 milijone ton, največ žice (drata) in železniških šin, uvažata pa 1 milijon ton v vrednosti 42 milj. gold. Na Francoskem znaša produkcija surovega železa 2 milijona ton iz 4.820.000 ton rude. Uvoz rude in železnine s 2.614.000 ton presega izvoz za 300.000 ton. Belgija pa izvažata za 100 milj. gold. železnine, mej temi za 24 milj. gold. strojev. V Avstriji so najstarejši rudokopi v planinskih deželah. Omenili smo uže, da je noriško železo slovelo že pri Rimljanih. Tudi še zdaj spada od vse avstrijske produkcije surovega železa, znašajoče 522.400 ton, blizu tretjina ($30\frac{2}{3}\%$) na Štajersko, $10\frac{7}{10}\%$ na Koroško, ostalo na Moravsko, Češko in Silezko. Na Štajerskem se izdelujejo zraven drugega železnega blaga izvrstne kose, ki se prodajajo po vsem Ruskem, a Nemci jih skušajo izpodriniti s svojim ponarejenim slabim blagom.

Na Kranjskem je bilo l. 1880. 17 podvzetnikov, ki so s 311 delavci kopali železno rudo ter jo našli 88.243 *qu*. Plavežev je bilo 10, 8 na Gorenjskem, 2 na Dolenjskem. V teh plavežih se je iz 144.096 *qu* rude plavilo 16.806 *qu* surovega železa, 13.152 *qu* kovnega železa, 11.000 ferromangana in 6.099 litega železa. Lijarne so štiri: v Ljubljani, Bohinjski Bistici, v Dvoru in Gradci s 132 delavci, ki so izdelale 9.888 *qu* blaga iz litega železa. Fužin je delalo 18, vse na Gorenjskem, razun Dvora, ter so izdelovale 26.984 *qu* razne železnine. Jeklo se je delalo v fužinah pri Beli Peči na Gorenjskem, 3.120 *qu*. Železne žice so v dveh etablissementih napravili 1.110 *qu*, osem fužin pa se je pečalo z izdelovanjem raznega jekla. Žrebljarska industrija, ki je nekdanje če ne dobro, vsaj za silo redila mnogo rodbin v Kamni Gorici, Kropi in Železnikih, ponehala je in se bode morala nadomestiti s kako drugo obrtnijo. Vodnih sil je tam dovolj. L. 1880. je bilo kovačnic za izdelovanje žrebljev v Kropi 14, v Kamni Gorici 10, v Železnikih 8, v Bohinjski Bistrici 1 s 164 ješami in 808 nakli. Z žrebljarstvom se je pečalo 795 moških, 447 žensk in 252 otrok. Izdelovali so pa iz 18.896 *qu* žrebljarskega železa 14.193 *qu* raznovrstnih žrebljev. Tovaren za izdelovanje žičnih klincev (Drahtstiften) je dvoje, v Ljubljani in v Lipenci pri Kropi, ki sta napravili 4.500 žičnih klincev. Železne verige izdeluje ena kovačnica v Kropi, pile dvoje kovačnic v Tržiči in Beli Peči,

kose in sekire fužine v Škofji Loki, Tržiči, Beli Peči in Kamniku, zevsema 180.000 kos, 55.000 srpov, 16.000 slamoreznih nožev, 58.400 žag, sekir, motik, lopat, kladiv itd. Kovaških obrtnij je na Kranjskem 439, nožarja dva: v Ljubljani in v Kamniku, žrebljarjev 14, pilar 1, ključavničarjev 95, od kojih 13 v Ljubljani, 8 v Kranji, kleparjev 35, izmej teh 7 v Ljubljani. Na Slovenskem Štajerskem pa je 360 kovačev, 64 ključavničarjev, 18 kleparjev, 34 žrebljarjev, 7 nožarjev, 3 pilarji, 7 puškarjev. Velikanske so mehanične delavnice južne železnice v Mariboru, v katerih dela nad 1000 delavcev. Železna ruda se koplje v Velikih Pirešjih pri Celji, v Sopotah in Šentvidu pri Podčetrtku in pri sv. Antonu na Pohorji. V Štorah pri Celji so velike fužine, kjer so se poprej zdelovale ploče za oklopnice, a sedaj vsakovrstno železno blago. Dalje so manjše fužine v Oplotnici, v Vitanji, v Mislinjah in pri Slovenjem Gradci. Na Koroškem je mnogo plavežev in fužin. V Borovljah pa se je lepo razvila puškarska industrija, katero zelo pospešuje tamošnja puškarska šola.

Na Ruskem se je dobilo surovega železa l. 1881. 469.500 ton. Zdelovanje jekla pa močno narašča, od 18.000 ton l. 1870. na 301.144 ton l. 1880. Železne rude se dobiva 1.203.000 ton, uvaža se pa železnine 340.000 ton. Švedsko pošilja v svetovni promet 270.000 ton železnine v vrednosti 3 milj. gold.

Ako seštejemo vse vsote, kolikor jih je znanih o svetovnem prometu z železom, najdemo, da se železa porabi 22 milijonov *qu* na leto in da znašata uvoz in izvoz 2.400 milj. gold.

Baker ali med. Dobiva se iz različnih rud, katerih je najznamenitejši bakreni kršec (Kupferkies), ki ima 35% bakra in zraven 35% žepa in 30% železa. Druge bakrene rude so rudeči bakrenec, ki se nahaja v Banatu, na Francoskem in po Uralu na Sibirskem ter modri bakrenec in malahit. Bakreni kršec in malahit se nahajata na Kranjskem mej Škofjo Loko in Cirknim, a vendar ne v izdatni množini, kajti topilnica v Škofjem se je opustila zaradi nedostatka rude. Največ bakra za svetovni promet daje Južna Amerika, osobito Chile, kjer se bakrena ruda malone povsod nahaja. L. 1882. je Chile izvažalo 600.000 *qu* finega bakra v vrednosti 30 milj. gold., Venezuela 150.000 *qu*. Severna Amerika produkuje do 40.000 *qu*. V Evropi je najstarejša bakrena produkcija na Španjskem. Tamošnje topilnice ga stopé 250.000 *qu*, v Nemčiji 180.000 *qu*, na Angleškem 40.000 *qu*, na Francoskem 55.000 *qu*, na Avstro-Ogrskem 50.000 *qu*. Rusija ima ogromne zaklade bakrenih rud, toda prideluje le 36.000 *qu* bakra. Zevsema se torej bakra prideluje 732.5000 *qu*, ki se ceni na 120 milj. gold. Baker se porabi ali sam po sebi brez primesi druge kovine za kotle, žice, pločevino, novce itd. ali s kovinami zlit. Bron je zmes

bakra in cina, rumena med (Messing) je zlitina bakra in cinka, pakfong, novo srebro, kitajsko srebro pa so zlitine bakra, niklja in cinka. Tudi zlatnini in srebrnini se pridaje nekaj bakra. Na Slovenskem so edine bakrene fužine v Gorenji Bistrici pri Slovenski Bistrici. Zdelujejo bakrene kotle za jugoslovanske kraje, bakrene in medene ploče za okovanje ladij, bakreno in medeno žico itd. Baker dobivajo te fužine iz Ogrskega in Španjskega. Tudi bakru so od l. 1872. sem cene močno padle, kakor vsem kovinam in v obče vsem prirodninam.

Svinec se nikjer ne nahaja kot samorodna kovina, temveč se plavi iz belega in črnega svinčenca in iz svinčenega sijajnika. Najbogatejša teh rud sta Španjsko in Amerika. Svinec je jako mehek, raztezen, lahko raztalen. Uže Rimljani so ga poznali in vodo napeljevali v svinčenih cevéh. In tudi danes delajo iz njega ploče in cevi, osobito ga pa potrebujejo za vojsko in ker se zdaj vsi narodi silno oborožujejo po suhem in morji, raste poraba svinca. Španjska produkcija znaša 1,300.000 *qu.* ameriška, l. 1830. le 38.000 *qu.*, dosegla je Španjsko in l. 1883. že znašala 1,391.000 *qu.* Glavni trg za svinec je London, dasi na Angleškem le plavijo 500.000 do 600.000 *qu.* V Nemčiji se svinčena ruda nahaja na mnogih mestih in se svinca plavi 950.000 *qu.* Na Avstrijskem se nahaja beli svinčenec posebno na Koroškem, kjer ga kopljejo v Rablji, v Bleibergu, na Obiru; ravno tam tudi svinčeni sijajnik. Kranjsko ga ima v Knapovšči, v Kamenici blizu Vač, pri Litiji, v Dolih blizu Šmarjega in drugod, pa nikjer v tako obilni množini, da bi se izplačalo rudokopanje. V starih, baje za Rimljanov uže obstoječih rudokopih pri Litiji so v naši dóbi zopet začeli delati in postavili velik plavež. L. 1880. se je nakopalo 5872 *qu* rude, plavilo pa le v Litiji 623 *qu* svinca. Skupna svinčena produkcija po vsej zemlji znaša blizu 5 milj. *qu* in se ceni na 66 milj. gold.

Cinek se tudi nikjer ne nahaja kot samorodna kovina. Plavi se iz kalamina (Galméi) in cinkove svetlice (Zinkblende). Svetal je, nekoliko krhek, a vendar se da teniti. Rabi se za posode, strešne žlebove, za pokrivanje streh, najbolj znamenit pa je kot elektrobudnik. Njegova poraba silno raste, torej tudi produkcija, ki je znašala l. 1860. v Evropi 980.000 *qu.*, a l. 1882. uže 2,400.000 *qu.* Največ cinkovih jam je na Pruskem ter je Nemčija izvažala l. 1883. 724.183 *qu* surovega cinka v vrednosti 14½ milj. gold. Belgija plavi 844.000 *qu.*, Angleško 260.000 *qu.* Ker pa poraba na Angleškem znaša 850.000 *qu* cinka in cinkovega blaga, mora se, kar manjka, uvažati. V Avstriji se nahaja kalamina v koroškem Rablji, v Bleibergu, v Rožeku, cinkova svetlica pa v Črni in Rablji na Koroškem, pri Šoštanji in v sevniškem okraji. Rudokopi v Rablji so državni, ruda se pa plavi v novi državni cinkrarni pri Celji,

ki se je bila postavila l. 1876, v nadi, da so cinkovi rudokopi v sevniškem okraju, onda lastnina državnega poslanca Brandstetterja, dovolj bogati, da se bode cinkrarna z rudo lahko iz njih preskrbevala. Neki višji uradnik poljedelskega ministerstva jih je vsaj tako opisal in cenil na milijon gold. vrednosti. Pa kmalu se je pokazalo, da je ruda redka in jame so se opustile. Tudi Šoštanjске jame so uže v prejšnjih stoletjih najboljše rude oddale tako, da se ne spleča daljno kopanje. Zato zdaj prevažajo rudo iz Rablja in Bleiberga v Celje. Na Kranjskem so cinkovo rudo kopali in cinkrarne postavili pri Radečah in v Zagorji. Prva je ponehala, druga pa plavi iz 41.000 *qu* rude 13.000 *qu* cinka.

Amerika je tudi na cinku bogata. Rude se izkoplje 1.200.000 *qu*, iz katere se plavi cinka 421.000 *qu*. Kakor drugim kovinam, padla je cena tudi cinku od 25 gold. za *qu* l. 1875. na 16 gold. Skupna cinkova produkcija znaša 3.020.000 *qu* v vrednosti 50 milj. gold.

Cin ali kositer, mehka in jako raztezna kovina, plavi se iz kositerovca. Od njega se vlivajo posode in delajo razne kovne zlitine, tudi nam rabi v povlak drugih kovin, železne pločevine, bakrene kuhinjske posode itd. Kositerovec se nahaja pri nas v Avstriji le v Krušnih Gorah na Češkem. V velikih množinah se nahaja na Angleškem, kjer ga kopljejo uže več tisoč let. Feničani so odtod dobivali kositer. Cinove jame so 600 do 700 *m* globoke in dade kositera do 100.000 *qu*, premalo za domačo porabo, za katero se potrebuje 170.000 *qu*. Vrh tega Angleška izvažata belih pločevin (Weissblech) 2.737.000 *qu*. Torej mora uvažati 250.000 do 250.000 *qu* kositera. Dobiva ga pa iz Azije, kjer se kositerovec nahaja v Vzhodnji Indiji, na poluotoku Malaki in na otokih Banka in Billiton. Malaka pošilja 170.000 *qu*, Banka in Billiton 80.000 *qu* v Evropo in Ameriko. Na poslednjih dveh otokih dela v jamah in plavežih 15.000 Kitajcev. V Kaliforniji se nahaja kositerovec v veliki množini, pa zedinjenim državam ne zadostuje ter morajo uvažati nad 100.000 *qu* kositera v vrednosti 15 milj. gold. in 1.962.000 bele pločevine vredne 45 milj. gold. Nemčija ima nekaj domače produkcije, pa neznatne in uvažata 62.000 *qu* v vrednosti 7 milj. gold. Vsa kositerova produkcija znaša 461.800 *qu* in se ceni na 51 milj. gold.

Zlitina iz bakra in cina je zvonovina, iz katere se zvonovi lijó. Na Kranjskem je v Ljubljani stara zvonarna, katera izdeluje zvonove, svečnike, lestence (lustre), gasilno orodje, sesalke in razne lite stvari. Lijarna za zvonove je tudi v Mariboru.

Živo srebro, jedina kovina, ki je pri navadni toploti tekoča, nahaja se v prirodi jako po malem v majhnih kapljicah.

Dobiva se v večji množini iz naravnega cinobra, ki pa se nahaja le v malo krajih, pri nas v Idriji, potem v Almadenu na Španjskem in v Kaliforniji. Živo srebro raztaplja v sebi zlato, srebro, cin in cinek. Te raztopine zovemo amalgame. Z živim srebrom se izloča zlato in srebro iz stolčnega zlatonosnega in srebronosnega kamenja, polnijo se toplotni in tlakomeri ter se dela umetalni cinober. S cinovim amalgamom delajo se zrcala, sè zlatim pa se v ognju pozlačujejo druge kovine. Živo srebro oziroma preparati njegovi so tudi imenitno zdravilo, toda pri daljši porabi jako škodljivo telesu in v večjih dozah strupeno. V Idriji se dobiva na leto iz 32.000 *qu* rude 4000 do 5000 *qu* živega srebra, ki se rapošilja v železnih loncih. Rudniki so državna last in tudi topilnice so državne. Pri Tržiči tudi kopljejo cinober, pa nahaja se ga tam le malo. Veliko več živega srebra nego v Idriji dobiva se v almadenskih rudnikih na Španjskem. Državna so lastnina, pa prepuščeni židovskim Rothschildom kot poroštvo za neko državno posojilo. Torej odločujejo Rothschildi ceno živemu srebru po tem, da ga več ali manj spravijo na trg. Letna produkcija v Almadenu znaša 20.000 do 25.000 *qu*. Veliko konkurencijo je delala nekaj časa Kalifornija, ki je od l. 1850—1883 razposlala 1.357.000 loncev, a idrijskega in španjskega se je v istem času razpečalo le 1.316.000 loncev. L. 1884. pa je v Kaliforniji od prejšnjih 27 rudnikov delalo le še pet in produkcija je padla od 50.000 na 34.000 loncev. Dalje se dobiva živo srebro še na Laškem do 2.300 *qu*, v Mexiki in Peruvu in na Kitajskem. Vsa produkcija znaša 50.000 *qu*, od katerih se porabi na Angleškem 21.300 *qu*, na Nemškem 4000 *qu*. Cena je silnò različna ter se spreminja tekom leta včasih za 100%. Sploh pa je zelo padla od l. 1874., ko je bila najvišja, za loncec 300 gold., na 60 do 70 gold. l. 1884.

Nikelj, belkasta, jako raztezna kovina, rabi se največ v razne kovne zlitine, od katerih je najznamenitejša pakfong ali novo srebro, ki se zliiva od 54 delov bakra, od 17 delov niklja in od 29 delov cinka. Dobiva se iz nikljevega kršča, ki se nahaja v raznih krajih. Vsa produkcija znaša 10.000 *qu* v vrednosti 4 milj. gold. Iz našega cesarstva se izvažajo rude 2.100 *qu*.

Antimonov sijajnik ali **ráztok** (Spiessglanz) je siv, kakor svinec in trd, kakor sadra (Gips). Antimon daje primešan mehkejšim kovinam večjo trdost, zato se rabi v kovne zlitine (britania-kovina), v litev tiskarskih pismen, za zrcala itd. Ráztoka se največ nahaja na Ogrskem, odkoder se ga izvažajo 2.500 *qu*, potem na Francoskem in Japonskem, katero pošilja na trg do 10.000 *qu*. Nekaj malo ráztoka nahaja se pri Trojani na Kranjskem in pri Šoštanji na Štajerskem.

Bizmut (Wismuth) se jako lahko tali in rabi največ v brzotalke zlitine, pa tudi v nekatere fizikalne naprave in za zdravilo. Letna poraba znaša 700 *qu*. Dobiva se po največ na Saksonskem. V novejšem času so se bogati bizmutovi rudniki odkrili na Francoskem in v Utahu v Ameriki.

Platina je sivkasta kovina, ki se čudo težko tali in na zraku ne spreminja. Nahaja se le redko v Novi Granadi, na Uralu in na otoku Borneo. Po denarni vrednosti stoji mej srebrom in zlatom. V Rusiji so od l. 1827. do 1845. denar kovali iz platine. Zdaj rabi v izdelovanje raznega kemijskega orodja, pločevine in žice za elektrokemične aparate. Platinski kotel za koncentracijo žepene kisline velja 24.000 gold. Platina se nahaja v grušči in pesku v dolinah in nižavah, kjer se potem izpira iz naplavljenega proda. Največ je daje Ural, kjer najdejo do 12 *kg* teške gruče samorodne platine in zevsena na leto do 180 pudov = 3000 *kg*, od katerih se večina v Rusiji porabi za izdelovanje platinske posode, 1.300 *kg* pa izvažajo.

O zlatu in srebru govorimo pri denarnih sredstvih.

Arsenik, znani močni otrov, rabi spojen s kislikom kot arsenikova kislina, spojen z žeplo kot rumena barva in še za druge barve. A ker se sploh prepoveduje rabiti take otrovne barve, nazaduje arsenikov konsum.

Od najbolj strupene kovine prestopimo do raztopne rudnine, ki je človeštvu najbolj koristna in njemu in živalim neobhodno potrebna, to je

2. Soli.

Kamenena sol, slan kamen ali kuhinjska sol. Kamenena sol ni le záprava (Würze) našim jedilom, brez katere bi vsaj civilizovani narodi ne mogli prebivati, ona služi še za marsikatero drugo porabo. Ž njo solimo meso in ribe, da si je ohranimo dalj časa. Mnogi obrtniki potrebujejo sol in tudi soda se dela iz soli. V vodi se hitro topi, v ognji poka in se razprši. Sol se nahaja po mnogih deželah v mogočnih skladih, vrhu tega pa je vse morje močno slana voda, iz katere se na pripravnih krajih sol useda ali pa dobiva po izsušenji v mlake (gredice) napeljane morske vode. Po nekaterih krajih, na pr. v stepah srednje Azije, okoli Hvalinskega morja in po Kitajskem pricvete v suhem vremenu iz tal ter je potem zemlja videti, kakor bi ležala močna slana po njej.

V Evropi se sol malone v vseh deželah nahaja. Rabi se je 66 milj. *qu*, od katerih je 20 milj. *qu* morske soli. Največ morske soli, 5 milj. *qu* napravlja Rusija, potem Francosko 3.700.000, Laško 3.200.000, Portugalsko 2.400.000, Turčija 500.000, Avstrija 408.000 itd. Kamenene soli pa se porabi 46

milj. *qu*. Naše cesarstvo more se ponašati z obilo soljo v Karpatih pri Vjelički in Bohnji v Galiciji in v Alpah, v tako zvanem „Salzkammergut“. Solni skladi pa navadno niso čisti, temveč leže mej sadro in ilovico in sol se pripravlja v solovarnicah ter zato imenuje varena sol (Sudsalz). V Avstriji se dobiva na leto v okroglih številkah 600.000 *qu* kamenene soli, 1.600.000 *qu* varene soli, 500.000 *qu* morske in 120.000 *qu* industrialne soli v skupni vrednosti 25 milj. gold. Ker je prava soli državni monopol in so tu vsi solni rudniki in solovarnice državni, določuje država ceno za sol in sicer tako visoko, da ima iz tega monopola 16 milj. gold. čistega dohodka. Na glavo in leto porabi se pri nas 10⁴ *kg* soli. Nemčija napravlja kamenene soli 3.364.000, varene 4.689.000 *qu*, od katere doma porabi 6 milj., izvažajo pa 2 milj. *qu*. Od porabljene soli gre 3¹/₂ milj. za ljudi ali 7 *kg* na glavo, 1 milijon *bu* za živino, 1.483.000 za soda-fabrike in 409.000 *qu* za druge industrije. Na Angleškem se dobiva 26 milj. *qu* soli, od katere se izvažajo 10 milj., ostalo pa doma porabi, torej pride na glavo 44 *kg*. Vsa Evropa napravlja soli 65.856.000 *qu*, od katere izvažajo 14 milj. *qu*, ostalo pa doma porabi.

V Aziji se kamenena sol nahaja na mnogih krajih. Največji skladi so na vznožji Himalaje in pri mestu Mundi, kjer drži cesta skozi sklade čiste kamenene soli. Od tod se Afganistan in Indija preskrbevata s soljo. Morska sol se povsod po posušenih jezerih (stepah) in po morskem obrežju v izobilju dobiva, ravno tako v Afriki in v Ameriki. Zedinjene države porabijo 11 milj. *qu* soli, ki se deloma uvažajo iz Južne Amerike, Zahodne Indije in drugih otokov. Na glavo pride 22 *kg* soli.

Grenka sol (Bittersalz), Glauberjeva sol in galún se nahajajo v raznih krajih, še več pa jih dobivajo kot postranske pridelke pri kemičnih industrijah. Grenka sol, znano čistilo, nahaja se tudi v idrijskem rudniku. Galún rabi barvarjem in strojarjem ter služi tudi v zdravilo. Največ prodaja se samodelskega galuna. Velike imenitosti za poljedelstvo so kaline soli: karnalit in krint. Mogočni skladi teh solij so se našli pri Devinu na Pruskem, kjer se izkoplje 50 do 60 milj. *qu* teh gnojil.

Solitar. Povsod, kjer na zraku gnijó stvari, dela se solitar, na gnojiščih, v živinskih hlevih, na zahodih (straniščih). Na Ogrskem mej Marosom in Tiso se vsako leto proti jeseni tla pokrijejo s prašnim solitarjem, ki se z vročo vodo izpere in očisti. Dalje se nahaja na Španjskem, Laškem, posebno obilno pa v Vzhodnji Indiji na Bengalskem in v Južni Ameriki. Indijskega solitarja se pravaža v prodajo vsako leto 400.000 *qu* v vrednosti 6 milj. gold. Proda se pa na Kitajsko. V Ameriki so glavni skladi v Chile, odtod ime chilski solitar, katerega se

dva milj. *qu* izvažata, sploh pa se pošiljata iz Južne Amerike v Evropo 5 $\frac{1}{2}$ milj. *qu* solitarja v vrednosti 50 milj. gold. Kakor pri vseh produkcijah se je tudi solitarja več privažalo na trg, nego je zahteval konsum. Zato mu je cena močno padla. Solitar rabi največ v izdelovanje strelnega praha ali smodnika in solitarne kisline.

3. Vnetice.

Premog. V oni dobi, v kateri človeka še ni bilo, pokrita bila je zemlja z nezmernimi gozdi in drugimi velikanskimi rastlinami. Drevje je razkošno rastlo, in kakor v naših pragozdih, povzdignilo se je mlado drevje na mesto starega, ki se je podiralo in ležalo na tleh. Na te sklade je voda nanesla prsti, peska in blata ter jih popolnoma pokrila. Naplavljeni grez se je sčasoma strdil v kamenene plasti, a pod njim pokopano rastje je polagoma ogljenelo. Znano je, da les, ako je zakopan v zemljo, kjer zrak ne more do njega, ne trohni in ne gnije, temveč da izgubiva nekatere sestavine, ki izstopajo v obliki vodne pare, ogljikove kisline in nekih drugih plinov. Ostanki pa so bolj ogljičasti, bogatejši na ogljiku, in čimdalje traje ta presnova, tem bolj se je rastlinska tvarina spremenila ter se porudninila. To presnovo imenujemo: ogljenitev, a spremenjeno rastlinsko tvarino: premog¹⁾. Po tem, kakor je ogljenitev bolj ali manj dovršena, razločamo a) črni premog, b) rjavi premog in c) ropo ali šoto.

Kar se je nanadilo na naši zemlji v oni prazgodovinski dobi v nezmernih množinah, služi zdaj človeku, da si na tej podlogi zida in razširja svojo kulturo. Ne moremo si misliti velikanskega gospodarskega prevrata, ki se je vršil tekom našega stoletja po iznajdbi parnega stroja, brez premoga, brez one toplote in sile, ki sta nakopičeni v globočini naše zemlje. Les naših gozdov bi že zdavnaj bil sežgan, ko bi se morali ž njim kuriti neštevilni parni stroji, ki delujejo v industriji in prometu.

S premogom so na Angleškem kurili javaljne že v rimski dobi. Prve premogove jame pa so začeli kopati na Belgijskem v 12. stoletju. L. 1660. je na Angleškem že 400 ladij prevažalo premog. Začetkom našega stoletja je angleška premogova produkcija znašala 10 milijonov ton, dandanašnji 163 milijonov ton. In v istih razmerah naraščal je povsod premogov konsum, da bi človeka res obšel strah, da se bodo v kratkem času izčrpali če še tako bogati premogovi zakladi. A če se oziramo

¹⁾ Fr. Erjavce: „Prirodopis rudništva“. 1883. l. Iz te knjige, klasično pisane, kakor „Prirodopis živalstva“ sem zajemal prirodopisne opazke rudniških prirodnin

po naši zemlji in pregledamo številke, izračunjene po preiskovanju premogovih skladov, gledamo lahko brez skrbi v bodočnost človeštva, kajti skladi, smelo trdimo, so neizmerni, neizcrpljivi, v vseh delih sveta.

V Evropi nobena večja dežela ni brez premoga. Na Angleškem se razširjajo premogove plasti čez 9000 angleških kvadratnih milj in kolikost tu nakopičenega premoga se ceni na 150.000 milijonov ton. A te plasti ne leže samo pod suho zemljo, temveč se stegnujejo naprej pod morjem, kako daleč, kdo vé? Na Francoskem se premog razteza nad 1.800, v Nemčiji čez 3.600 angl. kv. milj. Samo v nižjerenski in vestfalski dolini ga je 35.000 do 39.000 milj. ton, dovolj za 5000 let. Nahaja se pa še v saarski kotlini 45.000 milj. ton, v Sileziji, na Saksonskem itd. Avstrija je posebno bogata rjavega premoga, ki leži na Češkem v dolgosti 152 kilometrov v velikanskih skladih, dalje na Silezkem, Moravskem, Štajerskem, Kranjskem, v Istri, na Ogrskem in Hrvatskem. Za Španjsko se ceni premogova zaloga na 3000 do 3.500 milijonov ton. Nezmerni premogovi skladi leže po Rusiji. Moskovski skladi obsegajo 2 $\frac{1}{2}$ milj. hektar, donski 27.000 kvadratnih kilometrov, uralski so tudi jako obširni. Dalje se nahaja premog v zahodnjih gubernijah, v Kavkazu blizu Tiflisa, v Sibiriji, Turkestanu in na Sakalinskem otoku, kjer en sam premogov revir obsega 1.200 kv. milj. Najbogatejši na premogu pa je po novejših poročilih Kitaj, kjer se premogovi skladi raztezajo čez 200.000 angl. kv. milj. Edini premogovi skladi v Šensiji bi lahko preskrbevali vso zemljo s premogom skozi 2.400 let. Na Japonskem, v Tonkingu, na otokih Borneo in Sumatra, v Afganistanu in drugod po Aziji je dovolj premoga.

Amerika je, kakor na vseh prirodninah, bogata tudi na premogu. Premogovi reviri obsegajo v zedinjenih državah 194.000 angl. kv. milj. Premogovi skladi pa se razširjajo proti severu in na jug, kjer so se v Braziliji, Peru, Chile uže odkrili na mnogih mestih. V Avstraliji se premog razteza na 24 angl. kv. milj. Jasno je torej in tolažljivo, da je še za sto in sto tisoč let dovolj premoga nakopičenega na zemlji. Tem manj se je treba bati pomanjkanja kuriva, ker se bode z napredujočo tehniko znalo bolj štediti ž njim, kakor zdaj, ko se malone dve tretjini kurivne sile izgubita.

Koliko se spravlja premoga na dan vsako leto? 371 milijonov ton. Od te množine jih Angleško spravlja 163 milj. ton iz 3.707 jam s 515.000 delavci. Tržna vrednost tega premoga je 1.200 milj. gold. Večina se porablja doma, 22 milj. ton pa se izvažajo: na Francosko, na Nemško, Laško, v Indijo itd. Na Nemškem se spravlja 70 milijonov ton iz 456 jam črnega in 636 jam rjavega premoga. Delavcev se šteje 234.000.

Vrednost znaša 200 milj. gold. Izvaža se 9 milj., uvaža pa $5\frac{1}{2}$ milj. in sicer 2 milj. angleškega premoga, $3\frac{1}{2}$ pa rjavega avstrijskega. Nemčija torej porablja za se $66\frac{1}{2}$ milj. ton ali po 1.479 *kg* na glavo, l. 1872. le 776 *kg*. Na Francoskem dobiva se premoga $21\frac{1}{2}$ milj. ton in ker se uvaža 9 milijonov, znaša ves konsum $30\frac{1}{2}$ milj. ton ali 795 *kg* na glavo. Na Avstro-Ogrskem je l. 1883. v premogokopih delalo 70.000 delavcev, ki so na dan spravljali 7.194.096 ton črnega in 9.853.865 ton rjavega premoga, od katerega se je izvažala 2.869.566 ton. Rjavi premog je mlajši od črnega ter ima 50 do 75 odstotkov ogljika, a črni 75 do 90. Erjavi je čisto še ves lesu podoben, večkrat pa prav črn, ali raza mu je vendar rjavkasta. Na slovenskih tleh imamo nezmerno zaklade rjavega premoga. Zeló stare so premogove jame na levem bregu Save od Zagorja preko Trebovelj, Hrastnika, Laškega okraja do Griž pri Savinji.

Za Kranjsko izkaže poročilo trgovinske zbornice, da se je spravljalo v l. 1876. do 1880. — 1 do $1\frac{1}{2}$ milijona *kg* na leto po 700 do 800 delavcih. Železničnih prog za prevažanje premoga je v jamah 13.489 *m*, vzunaj jam 6.318 *m*. V poslednjem času se je v Šaleški dolini na Štajerskem mej Šoštanjem in Velenjem odkrila nezmerna zaloga rjavega premoga, na mnogih mestih po 30 *m* in več debela, toda precej globoko pod zemljo. Vsa zaloga se ceni na 10.000 milijonov *qu*. Uže se delajo priprave za zgradbo železnice, ki bode zvezala šaleško dolino z južno železnico pri Celji.

Rusija iz svojih bogatih premogovih jam le 3 milijone ton spravlja, večidel črnega, uvaža pa na Poljsko iz Prusije in z Angleškega do 2 milijona ton. Domača produkcija pa naglo raste. V zedinjenih državah že dobivajo do 90 milijonov ton črnega premoga, l. 1800. le 15, na Kitajskem od nezmernih skladov le 3 milijone ton.

Šota ali ropa (Torf) je najmlajša ogljenina in se dela vsevdilj po barjih, največ od necih posebnih mahov, ki po barjih posebno brstno raste. Suha ropa rada gori, a za njo ostane mnogo pepela. Tudi ropa je, kakor premog, razširjena po vsej zemlji in tam, kjer se v večji množini nahaja, služi za kurjavo, na primer v Berlinu, kjer je požgó 80 do 130 *kg* na glavo, v Ljubljani, kamor jo privažajo z ljubljanskega barja. Na Nemškem se peča 10.000 oseb s kopanjem rope, na Francoskem se rope nakoplje 5 milj. *qu*. Razun za kurivo se rabi šota še za napravo gnoja.

Kameneno (kamen) olje ali petrolej. Plin in petrolej sta izpodrinila malone vso drugo svečavo. Od l. 1860., ko so našli v Severni Ameriki neizerpne vrelce kamenenega olja, prodrla je ta svečava uže skoraj v vsako kmetsko hišo. Petrolej je bil sicer

znan že starim Grkom, za svečavo rabi se le od onaj, odkar so Američani iznašli njega čiščenje. Kajti petrolej, kakoršen priteka iz zemlje, ni za svečavo. Mora se poprej učistiti, rekše, odstraniti je treba iz njega vse hlapne in upaljive sestavine. Glavne zaloge kamenenega olja so v Ameriki, v Galiciji in pri Baku ob Hvalinskem morji. V Ameriki je l. 1859. bil navrtan prvi obilnejši vrelc in od onod se je vsako leto več petroleja dobivalo ter se zdaj uže 12 do 13 milijonov sodov v vrednosti 120 milj. gold. razpošilja, vrhu tega se še oskrbe zedinjene države s petrolejem. Zaloga, ki leži pod zemljo, razteza se na 34 kvadratnih milj. Olej teče iz več ko 20.000 vrelcev, 300 do 600 metrov globokih. Odteka se po ceveh v velikanske rafinerije, kjer ga čistijo in ali v sode po $1\frac{1}{2}$ kl velike polnijo ali v posebnih vagonih po železnicah razpošiljajo. Izvažata se pa v Južno Ameriko, v Nemčijo, na Angleško, na Francosko, v Belgijo, na Avstro-Ogrsko itd. Kako dolgo še bode Amerika mogla izvažati take množine petroleja, ne da se povedati, ker se še vedno odkrivajo novi vrelci. Toda ob enem je mnogo starih izcerpanih. Po dozdanjih skušnjah se kaže, da usahne vrelc v enem do petih len, in kdor potuje po Pensilvaniji, kjer je največ petroleja, videl bode večkrat razvaline mest, katera so se postavila pred 10 ali 20 leti na krajih, kjer so našli bogate vrelce, a v malo letih so se vrelci posušili, mesta pa se opustošila. Na primer so našli l. 1865. petrolej pri Pittholi v Pensilvaniji. Poprej nezatna vas je še v istem letu narastla na 16.000 prebivalcev in v malo letih je tu stalo veliko mesto s 50 hôteli, z bankami in ulicami angleško miljo dolgimi. A tako naglo, kakor je rastlo, razpadalo je mesto, ko so vrelci začeli pojemati. In zdaj se tu vidijo le še razvaline, v katerih nobeden človek ne stanuje. Kjer se je nekdanj plačevalo za stavbene prostore po 100.000 dolarjev za acre, so zdaj pašniki. Nekemu farmerju (kmetu) tik mesta ponujali so tačas za njegovo posestvo 700.000 dolarjev ($1\frac{1}{2}$ milj. gold.), kar se mu je zdelo premalo, a dve leti pozneje jo še za 7000 dolarjev ni mogel prodati. Zato je sreča, da se petrolej še na mnogih drugih mestih nahaja, da se torej ni še bati izcerpanja. Nahaja se ne le v Ameriki, temveč tudi v drugih delih sveta, vzlasti v Aziji in v Evropi.

Na Gališkem so močni vrelci kamenenega olja ob severnem vznožji Karpat do Bukovine, iz katerih priteka nad 800.000 *qu* surovega petroleja, ki daje 400.000 *qu* rafinovanega. Ves avstro-ogrski konsum pa znaša 1,472.000 *qu*, torej se mora uvažati mnogo petroleja iz Amerike in Rusije, ki se pa večinoma pri nas čisti ali rafinuje. Takih tovaren je 63 v Avstriji od teh 56 v Galiciji, in 14 na Ogrskem. Največja rafinerija je v Reki, ki plačuje davka 2,860,000 gold. Sploh vrže carina na petrolej

državi 6 milj. gold. in pri tem je petrolej še cenejši, nego je bil v prejšnjih letih.

Po ameriških največje zaloge kamenenega olja so na vznožji Kavkaza. Da se tu nafta nahaja, vedelo se je uže v starem veku in Perziji, ki so molili ogenj, sezidali so pri Baku tempelj, iz katerega so „sveti ognji“, goreči vreli kamenenega olja, kvišku plamteli. Kraji, kjer se nafta nahaja, raztezajo se na 612 geografičnih kvadratnih milj, a stoprav z letom 1877., ko se je odpravil na Ruskem davek na dobavo petroleja, začelo se je na debelo dobivati kameneno olje. Trije inženirji, bratje Nobel so se lotili dela, navrtali vrele in napeljavali nafto po ceveh do železnice in na parnike. Ustanovili so družbo s 15 milijoni rubljev kapitala, katera družba zdaj ima v Baku 32 vrelcev ter na leto dobiva iz njih 130 do 140 milj. *hl* nafte, ki velja na mesti 35 krajc. za *qu*. Kavkaški surovi petrolej se torej postavlja na Dunaj, ker znašajo vozni troški od Baku do Dunaja 4 gold. 15 kr., za 4 gold. 50 kr. *qu*. Zdaj (meseca septembra 1887.) velja na Dunaji gališki rafinovani petrolej *qu* gold. 19.40, kavkaški surovi gold. 4.70, rafinovani gold. 20.40, ameriški rafinovani 22 gold., torej dela rusko blago močno konkurencijo ameriškemu.

Kamenenega olja se porabi v Nemčiji 3,606.000 *qu*, na Angleškem 2,505.000, na Avstro-Ogrskem 1,572.000, na Francoskem 1,121.000, na Laškem 610.000 itd. Za Rusko ni znan konsum. Največ petroleja na glavo in leto se požge na Holandskem 12 *kg*, na Belgijskem 9, v Švici 8.4, na Angleškem 7.1, na Nemškem 7, na Francoskem in v Avstriji le 3 *kg*.

Kamenena smola ali **peklina** (Erdharz, Asphalt) je strjeno kameneno olje in se dobiva v Rablji in Bleibergu na Koroškem, pri Vogorci v Dalmaciji, na Tirolskem, v Švici, v Nemčiji, največ pa v Mrtvem mórji in v njega okolici. Na Laškem ga dobivajo do 340.000 *qu*, na Nemškem 430.000 *qu*, v Švici 150.000 *qu*. Francosko ga uvaža 700.000 do 900.000, Angleško 200.000 *qu*. Sploh se v Evropo uvaža 1 milj. *qu*. Od kamenene smole se dela pečatni vošek, pókost (Firniss), lép (Kitt) in po mestih ulični tlak. Ž njo se mažejo ladije, plahte in lesovina itd.

Grafit se nahaja na južnem Češkem okolo Krumlova, na Moravskem, in Gorenjem Štajerskem. Avstrijska produkcija znaša 170.000 do 180.000 *qu*, od katerega se polovica izvažata. Največ grafita pa dajejo jame v Sajanski gori Sibirije. Iz njega zdeluje olóvke Faberjeva tovarna v Norimbergu. Grafit izvažata tudi otok Ceylon do 120.000 *qu* na Angleško in v Trst. Iz grafita in gline se delajo topilni lonci in nezgorna opeka. Ž njim se mažejo stroji, železne peči itd. Najznamenitejši je pa zaradi tega, ker se iz njega zdelujejo svinčeniki ali olóvke. V Norimbergu je zraven sloveče Faberjeve še 25 tovarn s 5.500 delavci,

znan že starim Grkom, za svečavo rabi se le od ondaj, odkar so Američani iznašli njega čiščenje. Kajti petrolej, kakoršen priteka iz zemlje, ni za svečavo. Mora se poprej učistiti, rekše, odstraniti je treba iz njega vse hlapne in upaljive sestavine. Glavne zaloge kamenenega olja so v Ameriki, v Galiciji in pri Baku ob Hvalinskem morji. V Ameriki je l. 1859. bil navrtan prvi obilnejši vrelec in od onod se je vsako leto več petroleja dobivalo ter se zdaj uže 12 do 13 milijonov sodov v vrednosti 120 milj. gold. razpošilja, vrhu tega se še oskrbe zedinjene države s petrolejem. Zaloga, ki leži pod zemljo, razteza se na 34 kvadratnih milj. Olej teče iz več ko 20.000 vrelcev, 300 do 600 metrov globokih. Odteka se po ceveh v velikanske rafinerije, kjer ga čistijo in ali v sode po $1\frac{1}{2}$ *kl* velike polnijo ali v posebnih vagonih po železnicah razpošiljajo. Izvaža se pa v Južno Ameriko, v Nemčijo, na Angleško, na Francosko, v Belgijo, na Avstro-Ogrsko itd. Kako dolgo še bode Amerika mogla izvažati take množine petroleja, ne da se povedati, ker se še vedno odkrivajo novi vrelci. Toda ob enem je mnogo starih izcerpanih. Po dozdanjih skušnjah se kaže, da usahne vrelec v enem do petih let, in kdor potuje po Pensilvaniji, kjer je največ petroleja, videl bode večkrat razvaline mest, katera so se postavila pred 10 ali 20 leti na krajih, kjer so našli bogate vrelce, a v malo letih so se vrelci posušili, mesta pa se opustošila. Na primer so našli l. 1865. petrolej pri Pittholi v Pensilvaniji. Poprej neznatna vas je še v istem letu narastla na 16.000 prebivalcev in v malo letih je tu stalo veliko mesto s 50 hóteli, z bankami in ulicami angleško miljo dolgimi. A tako naglo, kakor je rastlo, razpadalo je mesto, ko so vrelci začeli pojemati. In zdaj se tu vidijo le še razvaline, v katerih nobeden človek ne stanuje. Kjer se je nekdanj plačevalo za stavbene prostore po 100.000 dolarjev za acre, so zdaj pašniki. Nekemu farmerju (kmetu) tik mesta ponujali so tačas za njegovo posestvo 700.000 dolarjev ($1\frac{1}{2}$ milj. gold.), kar se mu je zdelo premalo, a dve leti pozneje jo še za 7000 dolarjev ni mogel prodati. Zato je sreča, da se petrolej še na mnogih drugih mestih nahaja, da se torej ni še bati izcerpanja. Nahaja se ne le v Ameriki, temveč tudi v drugih delih sveta, vzlásti v Aziji in v Evropi.

Na Gališkem so močni vrelci kamenenega olja ob severnem vznožji Karpat do Bukovine, iz katerih priteka nad 800.000 *qu* surovega petroleja, ki daje 400.000 *qu* rafinovanega. Ves avstro-ogrski konsum pa znaša 1.472.000 *qu*, torej se mora uvažati mnogo petroleja iz Amerike in Rusije, ki se pa večinoma pri nas čisti ali rafinuje. Takih tovarov je 63 v Avstriji od teh 56 v Galiciji, in 14 na Ogrskem. Največja rafinerija je v Reki, ki plačuje davka 2,860,000 gold. Sploh vrže carina na petrolej

državi 6 milj. gold. in pri tem je petrolej še cenejši, nego je bil v prejšnjih letih.

Po ameriških največje zaloge kamenenega olja so na vznožji Kavkaza. Da se tu nafta nahaja, vedelo se je uže v starem veku in Perzijci, ki so molili ogenj, sezidali so pri Baku tempelj, iz katerega so „sveti ognji“, goreči vrelci kamenenega olja, kvišku plamteli. Kraji, kjer se nafta nahaja, raztezajo se na 612 geografičnih kvadratnih milj, a stoprav z letom 1877., ko se je odpravil na Ruskem davek na dobavo petroleja, začelo se je na debelo dobivati kameneno olje. Trije inženirji, bratje Nobel so se lotili dela, navrtali vrelce in napeljavali nafto po cevah do železnice in na parnike. Ustanovili so družbo s 15 milijoni rubljev kapitala, katera družba zdaj ima v Baku 32 vrelcev ter na leto dobiva iz njih 130 do 140 milj. *hl* nafte, ki velja na mesti 35 kraje. za *qu*. Kavkaški surovi petrolej se torej postavlja na Dunaj, ker znašajo vozni troški od Baku do Dunaja 4 gold. 15 kr., za 4 gold. 50 kr. *qu*. Zdaj (meseca septembra 1887.) velja na Dunaji gališki rafinovani petrolej *qu* gold. 19'40, kavkaški surovi gold. 4'70, rafinovani gold. 20'40, ameriški rafinovani 22 gold., torej dela rusko blago močno konkurencijo ameriškemu.

Kamenenega olja se porabi v Nemčiji 3.606.000 *qu*, na Angleškem 2.505.000, na Avstro-Ogrskem 1.572.000, na Francoskem 1.121.000, na Laškem 610.000 itd. Za Rusko ni znan konsum. Največ petroleja na glavo in leto se požgé na Holandskem 12 *kg*, na Belgijskem 9, v Švici 8'4, na Angleškem 7'1, na Nemškem 7, na Francoskem in v Avstriji le 3 *kg*.

Kamenena smola ali **peklina** (Erdharz, Asphalt) je strjeno kameneno olje in se dobiva v Rablji in Bleibergu na Koroškem, pri Vogorci v Dalmaciji, na Tirolskem, v Švici, v Nemčiji, največ pa v Mrtvem mórji in v njega okolici. Na Laškem ga dobivajo do 340.000 *qu*, na Nemškem 430.000 *qu*, v Švici 150.000 *qu*. Francosko ga uvaža 700.000 do 900.000, Angleško 200.000 *qu*. Sploh se v Evropo uvaža 1 milj. *qu*. Od kamenene smole se dela pečatni vosek, pókost (Firniss), lép (Kitt) in po mestih ulični tlak. Ž njo se mažejo ladije, plahte in lesovina itd.

Grafit se nahaja na južnem Češkem okolo Krumlova, na Moravskem, in Gorenjem Štajerskem. Avstrijska produkcija znaša 170.000 do 180.000 *qu*, od katerega se polovica izvažá. Največ grafita pa dajejo jame v Sajanski gori Sibirije. Iz njega zdeluje olóvke Faberjeva tovarna v Norimbergu. Grafit izvažá tudi otok Ceylon do 120.000 *qu* na Angleško in v Trst. Iz grafita in gline se delajo topilni lonci in nezgorna opeka. Ž njim se mažejo stroji, železne peči itd. Najznamenitejši je pa zaradi tega, ker se iz njega zdelujejo svinčeniki ali olóvke. V Norimbergu je zraven sloveče Faberjeve še 25 tovaren s 5.500 delavci,

ki izdelujejo 250 milijonov olóvk v vrednosti 7 milj. gold. Na Dunaji pa je enako sloveča Hardtmuthova fabrika olóvk.

Žeplo ali **sera** spada tudi med vnetnice ter se nahaja po mnogih krajih. Izlasti se dobiva v žeknih (Krater) mnogih vulkanov in naposled se seseda iz žeplenih toplic. V našem cesarstvu se koplje žeplo v Radoboju na Hrvaškem, v Svosovicah blizu Krakovega v Galiciji in v Katinki na Ogrskem. Najbogatejša na žeplu pa je Sicilija, ki oskrbuje ž njim malone vso Evropo in Severno Ameriko. Žeplo pa se tudi dobiva v veliki množini kot postranski produkt pri napravi sode iz žepleno-kislih solij. V Siciliji je 300 jam, kjer nakopljejo žepla nad 3 milj. *qu* ter ga izvažajo 2 milj. *qu*, sploh iz Laškega 2.900.000 *qu* v vrednosti 14 milj. gold. Avstrijska produkcija znaša le 4.500 *qu*, Angleško uvaža 400.000 do 500.000 *qu*, Nemčija 150.000, Avstrija 74.000, Francosko 605.000 in zedinjene države 860.000 *qu* žepla in žeplene rude.

4. Kameni in prsti.

Stiva (Meerschaum) dobiva se v jedrnatih gručah, kepam ali gomóljam podobnih. Dasi spada mej kamene, tako je lahka, da plava na vodi, dokler se je ne napije. Iz stive, kakor je znano, izdelujejo tobačne pipe in smotkovnjače. Turki so prvi stivne pipe pošiljali v Evropo. Potem se je ta industrija širila in sedaj se najimnitnejše blago napravi na Dunaji in v Parizu. Stiva pa se dobiva iz Anatolije, kjer so pri mestu Eski Šeir veliki stivni skladi. Avstrija uvaža 3.300 *qu* stive v vrednosti 1.200.000 gold., a izvažata stivinega blaga 2.700 *qu*.

Smirek (Schmirgel) je drobno zrnati, sivkasti kornev, ki se rabi kot brusilo za drage kamene in za jeklo. Nahaja se na grškem otoku Naksu, v Mali Aziji, v Indiji in na Kitajskem. Pred nekoliko leti so odkrili bogate smirkove zaloge v Dalmaciji. Od otoka Naksa ga prihaja 25.000 *qu* v kupčijo.

Kameni ali **prsti**. Kameni, katerih je dovolj po naši zemlji, kakor tudi razne prsti (glina, kaolin, ilovica) so važni za trgovino in potrebni za človeški konsum. Razni kameni, osobito vapnenec, rabi se pri zgrajanji hiš. Iz vapnenca dela se žgano apno. Bel in zrnat vapnenec je beli mramor, pisan ali šaren imenujemo pisani mramor. Ako je vapnencu primešana glina, pravimo mu: lapor, in če se rad kolje: opóka (Mergelschiefer). Tudi kreda, kapniki in siga (Kalksinter) so vapnenci. Koliko se porabi na leto kamenja, zna se le za malo držav. Na Angleškem ga nalomijo 60 do 70 milj. *qu* v vrednosti 50 do 60 milj. gold. V Nemčiji se 100.000 ljudij bavi z lomljenjem kamenja, z izdelovanjem mramornega blaga in kamenoseštvom. V severnih državah dela 40.000 delavcev v

kamenolomih. Iz Laškega izvažajo imenitni mramor kararski, 500.000 do 700.000 *qu* na leto. Francosko izvažata mlinskih kamenov 12. 18.000 kosov, dalje blestnika (Glimmerschiefer), dalje kremenjaka za porcelansko fabrikacijo, krede in sadre. Ne manj važne so prsti. Glina rabi lončarjem v izdelovanje pečij in razne kuhinjske in namizne posode. Iz kaolina ali porcelanke, ki je čista glina, izdeluje se porcelan; iz ilovice pa opeka. Na Angleškem se ilovice in kaolina izkoplje 3 milijone ton na leto. V Nemčiji dela 230.000 delavcev v industrijah, ki se pečajo z obdelovanjem kamenov, sadrenega, cementnega, glinastega, steklenega in porcelanskega blaga. Vsa letna produkcija se ceni na 400 milj. gold. V zedinjenih državah je v omenjenih industrijah naloženega kapitala 210 milj. gold., dela 147.000 delavcev ter se izdelata blaga v vrednosti 320 milj. gold.

V našem cesarstvu je bilo l. 1880. 11.259 podvzetji, ki so se pečala z izdelovanjem kamenov in prsti, glinastega in steklenega blaga. Delavcev se je naštelo 37.272, vrednost blaga pa cenila za leto na 60 milj. gold. Od kamenov in prsti se nahajajo: lep šaren mramor pri Tržiči, na Pohorji, Nabrežini blizu Trsta, v Idriji, pod Pečjó pri Ljubljani in dr. Spreminasti mramor lomi se v Bleibergu in na Obiru. Kapnikov in sige nikjer ni tako obilnih in čudovitih, kakor v jamah na Notranjskem, posebnó v postojinski. Granita nima Kranjska, v obilji ga pa ima Koroška in nekoliko tudi Štajerska. Pohorjevo jedro je od samega granita. Navadna glina in ilovica se nahajata na mnogih krajih, kaolin ali porcelanka pa le na Pohorji blizu sv. Martina in v Črni pri Kamniku, potem na Češkem, kjer se v premnogih tovarnah žgé najlepši porcelan. V Evropi porcelan še le izdelujejo od l. 1710., a Kitajcem je bil znan uže od starine. Omenjati nam je še čistilnega praha, ki se dobiva v Bistriški dolini pri Kamniku v gori Kopi, in bohinjke (Wocheinit) ali Bauxita, ki se koplje pri Bohinjski Bistrici in daje žgan nezgorno opeko in nezgoren zamaz, ki se rabi pri plavežih.

Industrija v kamenih, prstéh, glini in steklu je na Kranjskem močno razvita. Večji kamenolomi so na mnogih krajih. Kamenoseških obrtnij je 32, zidarskih mojstrov 57, lončarjev 96, od katerih je največ v Mlaki kamniškega okraja, namreč 46, potem 8 pod Šmarno Goro, 6 pa v Dolenji Vasi pri Ribnici. Opeka se žgé v 72 opekarnah, raztrošenih po vsej deželi. Zraven teh je še 14 večjih opekaren s 24 pečmi, 16 mojstri in 320 delavci, ki izdelujejo 6 milijonov razne opeke. V Črni pri Kamniku izperejo iz 40.000 *qu* surovega kaolina 8.000 *qu* čistega. Cement se žgé v Zagorji, v Podrtiji pri Idriji, v Kamniku in v Šmarci pri Kamniku, zavsema 54.000 *qu*, dalje pri Zidanem

Mostu na Štajerskem. Tovarna za izdelovanje glinastih pečij in nezgorne opeke je v Ljubljani, v Kamniku pa fabrika za izdelovanje bele ali kameninske (Steingut) posode. Steklaren je dvoje: v Kočevji in v Toplicah pri Zagorji. Skrilavec se lomi pri Zalogu, pa tudi na drugih krajih. Na Slovenskem Štajerskem je 27 zidarskih mojstrov, ki delajo z 220 pomagači. Apna se žgá 400.000 *qu*, opeke 8 milijonov kosov. Bela glinasta posoda se izdeluje v tovarnah pri sv. Neži, v Grižah in pri Vranskem. Lončarjev je 196. Grafit se koplje pri Brezniku v mariborskem okraji, kaolina ali porcelanka na Pohorji. Steklarne so ob Pohorji, ker se iz njegovih gozdov preskrbujejo z drvi: v Hudem Kotu marenberškega okraja s 50 do 60 delavci, pri sv. Lorenci v Puščavi s 50 delavci, v Smolniku s 50 delavci, v Lobnici s 30 delavci, v Oplotnici kneza Windischgraeza s 60 delavci, v Žušemu šmarijskega okraja s 40 delavci, v Libojah celjskega okraja, v Trebovlji, v Logu rogaškega okraja in v Sopótah pri Kozjem. Vse te tovarne potrebujejo kremenjaka 18.000 do 20.000 *qu*, drv pa 20.000 sežnjev. Zdelujejo belo in zeleno steklo. Kremenjak se dobiva po Pohorji raztrošen, v konjiškem in šmarijskem okraji, največ pa pri Voitsbergu. Marmor se lomi na Pohorji v konjiškem in slovenje-bistriškem okraji, granit v Ribnici marenberškega okraja in v Kotu pri Konjicah. Mlinski kameni se izdelujejo v celjskem, mariborskem, gorenje-radgonskem in rogaškem okraji, brusi v rogaškem in konjiškem okraji 350 do 400 *qu*.

Dragi kameni. Brez dragocenih kamenov bi človeštvo lahko shajalo, ker služijo samo v lišp ženskam in moškim, pa vendar se vsako leto zanje potratijo veliki zneski, ki bi se lahko rabili v druge bolj koristne namene. Največ dragocenih kamenov se nahaja v južnih deželah, v južno-vzhodni Aziji, na Ceylonu, v azijski Turčiji, v Braziliji, v južni Afriki, pa tudi na Uralu. Iz statističnih izkazov o uvozu in izvozu dragocenih kamenov se ne da soditi, koliko vrednost so v resnici imeli. Kajti Angleško na primer kaže na leto le uvoz dragocenih kamenov v vrednosti 200.000 do 300.000 gld., Nemčija 300.000 gld., Avstrija 2¹/₂ milj. gold.

Demant, prvak mej vsemi dragimi kameni, nahaja se vzrasel v kamenje, a ko to razpada, izluščijo se demantovi kristali in voda jih odnaša v doline, kjer jih potem iščejo in izbirajo iz peska. Do 18. stoletja nahajali so demante le v Prednji Indiji in na otoku Borneo. Potem so jih zasledili tudi v Braziliji in l. 1866. v južni Afriki v ravninah Vaal in Oranje-reke. Glas o najdenem velikem demantu je l. 1869. privabil na tisoče pustolovcev v te puste kraje. In res se je posrečilo l. 1883. najti demant, 604 karatov težak, ki je najtežji od vseh dozdaj znanih demantov, kajti „Orlov“ konci ruskega cesarskega žezla tehta

le 194 karatov, francoski „regent“ 136, „kohinur“, last angleške kraljice 106, Florentinec v avstrijski riznici 139 karatov. Toda ti demanti so brušeni, pri čem izgubé veliko od svoje teže. Kohinur tehtal je poprej baje 672 karatov. Cena demantom se je znižala, odkar jih v Afriki nahajajo v tako obilnem številu, da znaša vrednost odtod izvoženih demantov 40 do 50 milj. gold. Iz Brazilije se jih izvažá 14.000 do 18.000 gramov vrednih $1\frac{1}{2}$ do 2 milj. gold.

Smaragd se nahaja v Južni Ameriki in v Sibiriji na uralskih obronkih. Eden karat = 1.206 grama plačuje se po 35 do 50 gold. Topaz prihaja iz Brazilije in iz Sibirije. Od granatov so najbolj znani češki granati, ki se nahajajo po nekaterih krajih na Českem v veliki množini. Prozorna zrna brusijo, vrtajo in nižejo na konce ali je sestavljajo v razne gizdovine. Opal se nahaja v Ogrski blizu Košic. Safiri in rubini prihajajo k nam iz Vzhodnje Indije in z otoka Cejlona. Lepi rubini v ceni ne zaostajajo za demanti.

Omenjati nam je še vod rudnic (Mineralwässer) in toplic. Voda se na svojem tekanji skozi površino zemlje, navzame, ako prihaja skoz take plasti, raznih solij in drugih rudnin ter dobiva po njih poseben okus. Vode rudnice služijo v zdravljenju, nekatere pa tudi pijó zdravi ljudje kot hladečo, žejo gasečo pijačo. Vod rudnic se nahaja brezštevilno po naši zemlji, le Kranjsko jih pogreša. Na Štajerskem je okoli Slatine blizu Rogatca vse polno slatinskih vrelcev, ravno tako okoli Radinje pri Radgoni. Rogaška slatina ima zraven ogljikove kisline še Glauberjevo sol v sebi, kakor sloveča karlovovarska voda, dalje po malem železa. Zato se vino pomešano s slatino počrni. Radenjska slatina pa je podobna bilinjski na Českem in slavni francoski Vichy-vodi. Iz obeh teh slatinskih krajev se razpošilja na leto po več milijonov steklenic vode. Čuditi se je le, da še mnogi ljudje rajši uživajo umetno narejene soda-vode, ki so včasih polne bacil, ker se delajo iz navadne studenčnice, ne da bi pili naravno slatino brez bacil. Vsaj v poletnem času ni zdravjše in bolj okrepevalne pijače, nego slatina z vinom pomešana. Po požirku premrzlega piva je uže marsikdo si nalezel želodčni katar, po slatini z vinom pa si ga je spet odpravil. Na Koroškem slovi preblavska slatina, na Hrvaškem imajo tudi več kiseljakov in drugih vod rudnic. Sploh se vode rudnice delé po sledečih vrstah:

1. Toplice, v katerih je le prav malo raztopljenih solij in rudnin, ki služijo kot kopeli. Voda je gorka od 20° — 65° C. Takšne toplice so na Kranjskem pri Novem Mestu in pri Zagorji, na Štajerskem: Rimske toplice, Laški trg, Dobrna pri

Celji in Tobelbad pri Gradci. Tudi pri Šoštanji je takšen vrelec, pa izvira z hladno vodo pomešan. Na Hrvaškem imajo v Topuski znane toplice. Svetovno znane so: Gastein na Solnograškem in Toplice na Češkem.

2. Kameno-solni vreli. Najbolj znane so toplice v Kissingenu, v Homburgu in v Wiesbadenu na Nemškem, Ischl, Aussee in Gmunden v Salzkammergutu, v Hallu na Gorenjem Avstrijskem in v Lipiku v Slavoniji, poslednji dve imenitni zaradi joda, ki se v njih nahaja.

3. Alkalične slatine, od katerih smo uže omenili radenjsko, preblavsko, bilinsko in vichysko. Le sem še spadajo vreli v Gleichenbergu, v Luhačovicah na Moravskem in v Emsu, potem Karlovi vari in Marienbad na Češkem in Rogatec na Štajerskem.

4. Grenke vode (Bitterwässer), ki imajo v sebi žeplo-kisle soli, so pri Budi na Ogrskem, Hunyadi-Janos, Pilna in Zaičič.

5. Železninske vode (Eisenquellen), hladne in tople, izvirajo v Francovih toplicah (Franzensbad) na Češkem, v Pyramontu, v Szinczu na Ogrskem itd.

6. Žepleni vreli, mrzli in topli, se nahajajo na mnogih krajih. Najbolj znani so: Baden pri Dunaji, Trencsin in Pistyan na Ogrskem, Varaždinske in Krapinske Toplice na Hrvaškem, Piatigorsk v Kaukazu itd. Mrzel žepleni vrelec izvira tudi ob cesti, ki pelje iz Šmarija na Podčetrtek na Štajerskem, blizu Pristove, a toplic tam ni. Le živina to vodo rada srka.

Razun teh toplic se rabi še navadna mrzla voda v mrzlôvodnih zavodih (Kaltwasserheilstalten), na primer na Bledu, v Radegundu pri Gradci in na mnogih drugih krajih, dalje morska voda v morskih kopelih (Seebäder) in konečno še sam zrak v klimatičnih zdravilnih krajih (klimatische Curorte).

V vse te toplice in zabavišča se vali v poletnem času skoro da nebrojna množica ljudi, bolnih, še več pa zdravih, in ko bi človek vedel, koliko se denarja potroša v toplicah, čudil bi se velikanskim svotam. V sesiji l. 1887. je bilo n. pr. mej topliške goste vpisanih: v Wiesbadenu 65.400, v Baden-Badenu 50.300, v Karlovi varih 28.100, v Ischlu 14.500, v Norderneyu 14.400, v Marienbadu 12.300, v Homburgu 10.700, od 10.000 do 5000 gostov je bilo v Ausseu 6000, v Gasteinu 6.800, v Francovih toplicah 7.300 itd. Naše domače toplice se ne morejo ponašati s takimi številkami, vendar izkaže Slatina pri Rogateci 2.100, Krapina 2.200, Varaždinske Toplice 3.300, Laško 1.100, Dobrna 1.100. Okoli Vrbskega jezera pri Celovci je bilo nastanjenih 3.400 gostov. Ako se računa, da toplice obiskuje vsako leto najmanj 500.000 ljudi in ako se za vsakega po-

vprek vzame le 100 gold. izdatka, dobimo številko 50 milj. gold. Vrhu tega razpošilja se vsako leto mnogo milijonov steklenic, napoljenih z vodami rudnicami.

III. Svetovno gospodarstvo.

Pregledali smo prirodine, katere zemlja ponuja človeku, da ž njimi zadostuje raznovrstnim svojim potrebam. Toda mnogih prirodnin bi se človek ne mogel posluževati, ko ne bi bil iznašel uporabe onih sil, ki mu omogočijo premagati zapreke časa in prostora in ukrotiti surove prirodne moči. Te sile so: voda, par in elektrika.

Voda s svojim strmcem je najprva nadomestovala človeško roko ter opravljala dela, za katera je poprej trebalo mnogih človeških sil. Po vodi so plavali prvi čolni od kraja do kraja, kjer so nepristopni pragozdi in močvirja zapirali druge poti. Ladije so nosile človeka čez daljno morje in ga seznanjale z drugimi deli sveta in z drugimi narodi.

Pa velikanski gmotni in duševni razvoj človeštva pričinja se še-le z dnevom, ko je James Watt izumil prvi parni stroj, ki je gonil ladije in vsakojake stroje. Na spomeniku, katerega je postavil hvaležni angleški narod izumitelju parnega stroja, s'ove besede: „Kralj, njegovi ministri, mnogi plemenitaši in državljani so postavili ta spomenik Jamesu Watt-u, ki je nupril moč svojega stvarljivega, v vednostnih preiskovanjih rano vežbanega duha na vzboljšanje parnega stroja, s tem razširjal pomočne vire svoje domovine, pomnoževal človeško silo ter se postavil na vzvišeno mesto mej najslavnejše može vednosti in dobrodelnike človeštva. Postavili so ta spomenik, ne v večno proslavo imena, ki bode trajalo, dokler bodo četele umetnosti mirú; temveč da naznanjajo svetu, da se je človeštvo učilo častiti tiste možé, ki so najbolj vredni hvaležnosti.“ In angleški narod sme res srčno hvaležen biti svojemu ženijalnemu rojaku, kajti brez parnega stroja bi se nikdar ne bil povzdignil do onega bogastva, moči in veljave, katero še dandanašnji uživa mej vsemi narodi.

Parna sila pa ni le pomnoževala delavne sile sploh, temveč je vzbujala k novim izumom in storila, da so se namnožili in nakopičili kapitali, ki se znova investujejo v tovarniških podjetjih. Delo, zvršeno po parnem stroji, ni le natančnejše, kakor bi ga mogla storiti človeška roka, ampak tudi hitrejše; zato je po njem izdelano blago veliko cenejše nego bi bilo sicer. Najbolj se to vidi pri tekstilni industriji. V predilnicah je spočetka za vsako vreteno trebalo enega delavca, z zboljšanim mehanizmom ščasoma za dvanajst, štiriindvajset itd. Ko pa

je začel par goniti stroje, zadostuje en sam delavec za več tisoč vreten in blago je enakomernejše in natančnejše izdelano ter stane 50krat manj nego poprej. Tkanine, ki so nekdanj pristopne bile le bogatašem, nosi zdaj priprosta delavka. Pred 100 leti je za vso tekstilno industrijo zadostovalo 2 do 3 milijone *kg* bombaža, a sedaj se ga porabi tisočkrat toliko, 2000 milijonov *kg*. A vzlic prihranitvi delavskih močij raste število delavcev še v večji razmeri nego število prebivalstva sploh. Na Angleškem je bilo l. 1817. mej 20 milijoni prebivalcev 5.200.000 delavcev, l. na 4:1, l. 1871. mej 32 milijoni prebivalcev 7 $\frac{1}{2}$ milijona delavcev ali 1 na 3 $\frac{1}{5}$. Na drugi strani seveda pojemajo samostalni rokodelci, ker ne morejo zdržavati konkurenije s stroji in kapitalom preskrbenih tovaren. Parna sila je torej segala globoko v socialni red, ki se je v našem stoletju bistveno spremenil in še ni našel stalnega temelja. Kapital in delo si stojita nasproti kakor dva sovražna brata, ki sta prisiljena skupno delati, ker bi vsak zase nič ne ali le malo opravil, a drug drugemu očita, da ga prevari pri zaslužku.

Število tovaren se povsod množi, še bolj pa število delavcev, kar kaže, da so tovarniška podjetja čimdalje večja. V zedinjenih državah Severne Amerike je bilo l. 1870. 252. 148 tovaren s 957.000 delavci, vrednost izdelanega blaga je znašala 11 tisoč milijonov. L. 1880. je v 253.852 tovarnah delalo 1.310.246 delavcev, vrednost blaga pa je znašala 14 tisoč milj. gold. Število parnih konjskih sil je od l. 1870. do 1880. narastlo od 1.324.822 na 2.185.458. Vrh tega pa je tudi voda dala 1.225.379 konjskih sil, torej je v zedinjenih državah delalo 3.410.837 konjskih sil, na Angleškem 2 milijona, v Nemčiji 1.360.000, zraven 170 vodnih konjskih sil, na Francoskem 492.418, v Belgiji 568.139, na Avstro-Ogrskem 157.279. Sploh se ceni število vseh v industrijalnih podjetjih delujočih parnih konjskih sil na 15.500.000, kapital pa, ki je naložen v teh podjetjih, dalje v železnicah in parnikih na 75.300 milj. gold.

Malone vsaka obrt se poslužuje več ali manj sestavljenih strojev in večina tudi motorjev. Zato se baš v našem času skušajo izumiti taki motorji, katere bi si mogel pripraviti tudi mali obrtnik ter si tako omogočiti obstanek zraven kapitalističnih podjetij. Plin, kameneno olje, sila stisnjenega ali segretega zraka itd. uporablja se za majhne motorje. Kako sega delo s stroji v obrt, kažejo najbolj rokodelstva, ki človeka preskrbejajo z obleko. Kakšen velikanski prevrat in napredek je povzročil šivalni stroj. Sama Amerika, kjer je Howe izumil prvi takšen stroj, izdeluje 700.000 šivalnih strojev na leto v vrednosti 40 milj. gold. Na Nemškem se ceni število strojev, ki se vsako leto izdelujejo, na 400.000. Take tovarne pa so tudi v vseh

drugih državah in skoraj ne bo večje vasi na kmetih, kjer bi krojači in šivilje ne delali s šivilnimi stroji. Koliko pa je strojev v hišah po mestih, kjer je le malo boljših obitelij brez šivalnega stroja. Tovarne za izdelovanje obleke pritiskajo na malega obrtnika krojača in čevljarja, kajti obuvala se začenjajo izdelovati v velikih tovarnah, dasi bi človek gledé na veliko razliko našega stopala mislil, da se dobro obuvalo da narejati le po nogi. A pokazalo se je, da je treba le blizu 50 različnih kopit in mej temi se gotovo eno prilega tvoji nogi. V zedinjenih državah se uže nahaja 1.950 čevljarskih tovarnen, v katerih deluje 82.547 moških, 25.122 žensk in 3.483 otrok. Oglejmo si žepno uro. Vsa ta kolesca, vretenca, peresca itd. izdelujejo stroji in s kakšno čudovito natančnostjo, katere nikdar ne doseže človeška roka. Cena žepni uri pa je tako nizka, da si jo lahko omisli tudi prosti delavec. Skupna vrednost ur, ki se na leto prodavajo, ceni se na 150 milj. gold. Zdeluje se jih pa na Francoskem za 30 milj. gold., na Švicarskem za 28 milj. gold., v zedinjenih državah za 15 milj. gold., na Nemškem za 12 milj. gold.

Še celo poljedelci, ki so najbolj konservativni, niso se mogli odtegniti prizadetju, po strojih olajšati si delo in produkcijo storiti cenejšo. Na mesto starega neukretnega orala stopilo je železno, vse gospodarsko orodje je pripravnejše in mlatilnica se tudi uže na kmetih nahaja. Kjer je bolj ravno polje, orjejo ga s parnimi orali, brano vlačí parni motor, seme seje sejalni stroj, žito kakor travo kosi kosni stroj in izmlati je mlatilnica, ki ob enem preseja žito. V parnem mlinu pa zmeljejo žito in pošiljajo moko na trg.

Ker se stroji v vseh obrtih rabijo, ni čuda, da se je razmerno razvijala strojna industrija, zlasti v krajih, kjer se nahaja železo in je blizu premog. Na Angleškem, ki tudi v izdelovanju strojev zavzema prvo mesto, je 2.021 strojnih tovarnen s 177.600 delavci, ki izdelujejo strojev v vrednosti 600 do 800 milj. gold. V zedinjenih državah dela v 4.973 ližarnah in strojnih tovarnah 145.400 delavcev. Nemčija šteje 140.000 delavcev v 3000 tovarnah, Francosko 80.000, Belgija 50.000 in Avstrija tudi 50.000 delavcev. Na Ruskem se je vsled visoke carine na inozemske stroje domača industrija začela močno razvijati in l. 1879. je uže 50.000 delavcev v 300 tovarnah izdelovalo vsakojake stroje. Največ strojev izvažá Angleško, za 160 milj. gold., potem zedinjene države in Nemčija za 36 do 40 milj. gold., uvažajo jih pa Rusija, Španjsko, Južna Amerika, Indija, Avstralija itd.

V novejšem času se je vodi in paru pridružila še tretja gonilna sila, elektrika, katera utegne imeti še večje nasledke od parne sile, kajti po njej se bodo dali uporabljati vodni

strmci iz oddaljenih krajev ter ne bode treba nobenega kuriva. Znano je uže dolgo, da se elektrika da voditi v daljne kraje in, ako je dovolj močna, da goni stroje. Pa šele v našem desetletji se je začela elektrika, kakor za razsvetljava, rabiti tudi za gibanje strojev. Na električni razstavi v Monakovem l. 1882. gonil je sesalko stroj, ki je stal 57 kilometrov oddaljen ob nekem potoku. Električna razstava na Dunaji l. 1883. pokazala je spet velik napredek v uporabi elektrike in zdaj se uže snujejo načrti, kako bi se dale nezmerne vodne moči velikih rek pretvoriti v elektriko in po njej v gonilno silo. Niagarski slapi n. pr. reprezentujejo 17 milijonov konjskih sil, več nego vse parne konjske sile celega sveta, za katere je treba 260 milijonov ton premoga. Za vse nemške reke se je izračunilo, da reprezentujejo 10 milijonov konjskih sil; koliko pa Donava s svojimi pritoki, ruske reke itd.! Ni dvomiti, da se bodo izumili stroji, po katerih se bode dala elektrika uporabljati namesti para in s tem se bodo troški produkcije spet zdatno zmanjšali.

V primeri z rastočo produkcijo razvijal se je svetovni promet in prometna pota po suhem in po morji. Angleški promet, ki je l. 1780. v izvozu in uvozu znašal 480 milj. gold., naraščal je na 6.800 milj. gold., torej je 15krat tolik, kakor pred 100 leti, ravno tako francoski in severno-ameriški. Surovine in storjeno blago romajo križem sveta in so pristopne vsem narodom. V kulturi zaostali narodi spoznavajo zdelke naprednih svojih sosedov ter se učé jih sami izdelovati. Razumni državniki pa skrbé za razvoj domače industrije po brambenih carinah. Le tem se imajo zahvaljevati zedinjene države, da se je njihova industrija tako povzdignila, ob enem pa plačeval državni dolg iz carinskih dohodkov. Ravno tako previdno ravna Rusija, katero bi sicer poplavili Angleži in Nemci s svojim blagom. In nad tem ruskim postopanjem se Nemčija najbolj spodtika, ker se jej ovira ali celo zapira trg, na katerem je obogatela. Maščuje se s carino za surovine, katere izvažá Rusija, v prvi vrsti na žito in živino, a s tem podražuje glavni živež mnogim milijonom revnih delavcev in obrtnikov. Tudi Avstrija bi morala nalagati večje carine v prid domačega dela, pa navezana na Ogrsko, ki se boji represivnih carin za svoje žito od strani Nemčije, ne more tako postopati, kakor zahtevajo obziri na lastno industrijo.

Svetovni promet se je od l. 1860., ko je znašal 18 milj., podvojil in se ceni na več ko 36 milj. gold. Ako primerjamo uvózni in izvozni promet s številom prebivalcev, vidimo, da pride na glavo na Angleškem 210 gold., na Francoskem 115 gold., na Nemškem 84, na Avstro-Ogrskem 45, na Ruskem le 18, v zedinjenih državah 72 gold. Koliko so se rastočim prometom

zboljšale gmotne razmere, lahko sodimo iz naraščajočega konsuma. Na Angleškem je prišlo na glavo l. 1840. še ne $\frac{1}{2}$ *kg* špeha in slanine, l. 1883. po $5\frac{1}{2}$ *kg*, pšenice 1840. l. 21 *kg*, l. 1883. 125 *kg*, jajec l. 1840. $3\frac{1}{2}$, l. 1883. 26, sladkora l. 1840. $7\frac{1}{2}$ *kg*, 1883. l. 31 *kg*. Uvoz v večje države je znesel za l. 1886. v milijonih gold., na Angleško 4827, na Francosko 2058, v Nemčijo 1974, na Avstro-Ogrsko 556, v Rusijo 1083, v zedinjene države 1698, izvoz iz Angleškega 3594, iz Francoskega 1600, iz Nemčije 1801, iz Avstro-Ogrskega 724, iz Rusije 1244, iz zedinjenih držav 1894. Po tem izkazu sta ravno prvi industrijalni državi: Angleško in Francosko, pasivni v svoji vnanji trgovini, toda le na videz, ker se razun teh golih številk še drugi faktorji morajo v poštev jemati, pri Angležih zlasti zaslužek prevažanja blaga po ladijah. Dalje se ne sme pozabiti, da so angleški in francoski kapitali naloženi v družih državah, v državnih dolgovih in delniških podjetjih. Obresti pritekajo torej v podobi raznega blaga.

Blago se prevaža po kopnem in po vodi, po cestah in železnicah, po morji, jezerih, rekah in vodotočih ali kanalih. Uže Rimljani so svojo vzorno državo prepregli z umetno in tako solidno napravljenimi cestami, da nahajamo še na mnogih krajih trdne njene ostanke. Še imenitnejši je bil uže tačas, kakor tudi dandanašnji promet po vodi. V velikanskih razmerah pa je naraščal promet v našem stoletji, ko je par začel goniti ladije in vozove.

Mornarstvo. Leta 1807. je Robert Falton prvi parobrod poskušal na reki Hudsonski v Ameriki, l. 1818. je prvi morski parobrod v Now-Yorku bil spuščen v morje. Zdaj pa šteje samo Angleško 5.090 parobrodov in zraven teh še 13.384 ladij jadravek, ki nosijo 26 milijonov ton. Dalje ima parobrodov Francosko 493, Nemčija 580, zedinjene države 350, Avstro-Ogrsko 99, Rusija 204. Sploh plava po morji, jezerih in rekah naše zemlje brez vojnih ladij 9.546 parobrodov, ki drže po nad 50 ton in 49.244 ladij jadravek. Ako se računajo stroški za napravo parobroda po 240 gold. za jedno tono in pri jadrvkah po 120 gold. za tono, naloženo je v trgovinskem brodnistvu kapitala 3.118 milijonov gold.

Velike važnosti za evropsko mornarstvo je bil prekop sueške zemske ožine. Že pred 3000 leti so egiptski Faraoni začeli prekopavati to ožino in 260 let pr. Kr. je bilo delo končano ter kanal dodelan. Pozneje pa se je zasul in l. 1854. znova začel prekopavati v dolgosti 160 *km*. Leta 1869. so prve ladije plule iz Srednjega v Rudeče morje. Vodna zveza mej Angleško in Indijo, ki je bila poprej le okoli Kapa, krajša je zdaj za 3000 *km*, mej Trstom in Indijo za 8.720 *km*. Zato pa zdaj gre ves morski promet mej Evropo in Azijo skozi sueški

kanal, katerega preplava na leto 3.300 parobrodov. Angleško si samo na vožnji prihrani 539.920 dni in vsa prihranitev na voznini se ceni od časa, ko je bil odprt kanal, do l. 1884. na 9.000 milj. gold. Inženir Lesseps, ki je sprožil prekopavanje morske ožine in je srečno dognal, izdeluje zdaj drug prekop, ki bode za Ameriko in sploh za svetovno trgovino favno tako imeniten, kakor sueški, to je prekop skozi Panamo, zemsko ožino mej Severno in Južno Ameriko.

O brodarstvu po rekah in kanalih ni natančnih statističnih podatkov. Ladijonosnih rek in kanalov ima Evropa z Rusijo 12.550 geografskih milj, največ, 4363 milj, jih ima Rusija, potem Nemčija 3.416, Francosko 1.710, Angleško 982, Avstro-Ogrsko 668 milj, zedinjene države 4.036, Brazilija 4.442, Kitaj 1.794. Od evropskih rek je najbolj imenitna Donava, po kateri plava 247 parobrodov, ki prevažajo do 50 milj. *qu* blaga. Promet po Renu je še večji in se vrši na 294 parobrodskih ter 2.820 jadravkah. V Ameriki sta največji reki Misisipi in Lorenzo.

Železnice. George Stephenson je l. 1815. sestavil prvo lokomotivo, ki je po železnem tiru prevažala premog in danes sopiha 83.000 lokomotivov po železnih tirih v dolgosti 444.000 *km* ter prevaža v 144.000 vagonih 2.800 do 2.400 milijonov ljudi in na 2.100.000 tovornih vozovih 1.200 milj. ton blaga. V železnicah je naložena ogromna svota 54.600 milj. gold., od katerih spada na Evropo 31.200, na Ameriko 20.000, na Azijo 2 milj. Največ železnic, 37.657 *km*, ima Nemčija, potem Angleško 30.840, Francosko 32.490, Rusija 28.090, Avstro-Ogrsko 23.500 itd. Vse pa presegajo zedinjene države, katere so imele zgrajenih 1886. l. uže 219.138 *km* železnic, torej toliko, kolikor vsa druga zemlja skupaj. Telegrafske črte pa so dolge blizu 1 milijon *km*, od katerih spada na zedinjene države 280.000, na Rusijo 110.000, na Nemčijo 82.000, na Francosko 83.000, na Avstrijo 60.000, na Angleško 47.000 *km*.

Pošta. Prva javna pošta je bila urejena po knezu Taxisu l. 1516. mej Dunajem in Brusellom. Zdaj pošta veže vse kraje sveta in donša v vsako še tako skrito vas pisma in druge pošiljatve. Odkar se je l. 1874. osnovala svetovna poštna zveza (Weltpostverein), pristopile so tej zvezi malone vse kulturne države, tako da zveza sedaj obsega vso Evropo in večji del drugih kontinentov, izvzemši Kitaj. V Evropi se na leto pri 64.927 poštah uradih oddaje in sprejema 4.579 milijonov pisem in dopisnic ter 2.880 milijonov drugih pošiljatev v vrednosti 24 milijard gold. Poštah uradov je na Angleškem 15.951, v Nemčiji 13.637, na Francoskem 6.468, na Ruskem 4.663, v Avstriji 4.184.

Denar in kredit. S početka so ljudje zamenjavali svoje pridelke, a tako zamenjavanje prirodnih in drugih pridelkov je bilo okorno in neukretno ter napotilo ljudi, da so se posluževati začeli drugih sredstev za plačila, pred vsem zlahtnih kovin, srebra in zlata in sicer po teži v kockih. To pričajo imena za denar pri vseh narodih: drahma, mina, as, talent, marka, livre, ponad, rubelj (od srubit, odbiti). Še starejši so izrazi: pecunia od pecus, živina ali staroruski kung od kune, v dokaz, da je prvotno denarno merilo bilo število živine ali kunskih kož. Jako razširjen denar je bil in je še zdaj v Hindostanu neka školjka, kavri porcelanka. Dolga je do 25 mm in rumenkasto-bela. A vse te denarne surogate izpodrinili sta zlato in srebro.

Zlato se nahaja po celi zemlji, pa le v nekaterih krajih v taki množini, da je vredno kopati ga ali izpirati iz pomešanega peska. Po zlato so hrepeneli uže stari narodi in zmagovalci so ga nakopičili v ogromnih veličinah. Ko je Sardaplov sin Sarakos sežgal sam sebe in svoje žene v Ninivi 600 let pr. Kr., bilo je mej zakladi 10 milijonov talentov zlata in 100 milijonov talentov srebra. Kyros je ugrabil od Kroesa v Babilonu 54.000 funtov zlata ter 250.000 talentov srebra. Rudniško zlato se koplje na Ogrskem in Erdeljskem, nekaj malega tudi v Tirolu, zunaj Evrope v Sibiriji, Kaliforniji, Avstraliji in v Natalu v Afriki. Pravo zlato se nahaja-povsod, kjer je zlatonosno kamenje, katero razpada in se razseda. Vode odnašajo zlato v nižavo, kjer se nahaja v ilovici, pesku in prođu. Najznamenitejša zlata perila so na Uralu, v Sibiriji, na Altaji, v Kanadi, v Kaliforniji, v južni Ameriki, v Afriki in v Avstraliji. Najbogatejše na zlato so Rusija s produkcijo 46.000 kg na leto v vrednosti 70 milj. gold.; zedinjene države 48.920 kg in Avstralija 45.591 kg. Vsa zlata produkcija znaša 160.000 kg na leto (na Avstro-Ogrskem 1.740 kg. Od l. 1851. do 1860. po odkritji zlate rude v Kaliforniji pa je znašala 201.800 kg. Odkar so mnoge države vpeljale zlato veljavo (Goldwahrung), postalo je zlato merilo za trgovino in se podražilo, srebro pa je izgubilo svojo prejšnjo vrednost.

Srebro se nahaja na mnogih krajih gručavo v gredah in žilah ali pa v lasastih posnemkih. Avstrija ima srebra v Ščavnici na Ogrskem, v Příbramu in v Joachovem dolu. Najbogatejša na srebru pa je Amerika, zlasti Kalifornija in Mexiko. Od novčne libre (500 kg) kuje se pri nas 45 goldinarjev, a srebru pridene se na vsacih 9 gramov 1 gram bakra. Srebrna produkcija je največja v zedinjenih državah, 1,092.000 kg na leto, potem v Mexiki 703.500 kg, v Peru in Boliviji 375.000 kg, v Nemčiji 214.980 kg, na Avstro-Ogrskem 47.663 kg, v Rusiji 11.000 kg. Srebrna produkcija je silno narastla od l. 1850.

naprej, namreč od 900.000 *kg* na 2,703.000 *kg*. Torej ni čuda, da je vrednost srebra mimo zlata se silno znižala. V srednjem veku je vrednostna razmera mej zlatom in srebrom 1 : 12, v osemnajstem stoletju 1 : 15 in ta razmera je ostala do l. 1875. Odslej naprej pa je postala čimdalje bolj neugodna za srebro, 1876. l. 1 : 17-88, 1880. l. 1 : 18 in pri tem je ostala. Srebrna valuta velja le še v nekaterih državah, v Avstriji, na Ruskem in omejeno še tudi v zedinjenih državah.

Koliko kovanega in nekovanega zlata in srebra je v posameznih državah, znano je približno le za kulturne države. Po Neumanu je v milijonih goldinarjev na Francoskem 2.184 zlata, 1.500 srebra, v zedinjenih državah 1.560 zlata, 600 srebra, na Angleškem 1.320 zlata, 228 srebra, v Nemčiji 960 zlata, 540 srebra. Mnogo tega denarja leži v bankah, zlasti v onih, ki imajo pravico izdavat bankovce. Največ zlata in srebra ima Francoska banka, 460 milj. gold. zlata in 490 milj. gold. srebra. V nemški državni banki leži 360 milj. gold. zlata, v angleški 260, v ruski 300 milj. gold. zlata. Mnogo zlata in srebra gre v orijent, zlasti v Indijo, od koder se ne vrne več v Evropo. Samo v poslednjih petdesetih letih se je odtekalo iz okcidenta v orijentske države za 933 milj. gold. zlata in za 4200 milj. gold. srebra. Znatno del zlata in srebra se rabi tudi v industriji za lišpe.

Bankovci. Kovinski denar že malone povsod namestujejo papirnati novci, katere izdajajo ali države ali banke. Kitajci, ki se morejo ponašati s 4000 let staro kulturo, imeli so tudi že pred tisoč leti papirnat denar. Marco Polo ga je našel povsod, kjer je potoval skozi Kitajsko. Velikanski razvoj svetovnega prometa je le mogoč po papirnatem denarju in po bankinem posredovanju. Bankovci pa imajo le tačas tolike vrednosti, kakor kovani denar, ako je ljudstvo prepričano, da dobi za papirnat denarno znamenje vsak čas toliko v zlatu, kolikor je zaznamovano na papirju. Vrednost bankovcev je torej odvisna od državnega kredita in od količine žilnih kovin, ki leže v bankinih shrambah. Francoski, nemški, angleški, italijanski bankovci veljajo toliko kakor zlato, avstrijski in ruski imajo večji ali manjši disagio. Za 100 zlatih goldinarjev mora se dati 116 do 127 papirnatih avstrijskih, ruskih papirnatih pa še veliko več, zdaj (meseca marcija 1888.) celo 180 gold. Bankovcev cirkuliruje v milj. gold., na Francoskem 1.100, v zedinjenih državah 1.760, na Angleškem 406, v Nemčiji 417, na Italijanskem 600, na Avstro-Ogrskem 600, na Ruskem 1000, v Japanu 280 itd., sploh 7.600 milj. gold. bankovcev zraven 12.000 milj. gold. kovanega denarja. Na glavo prebivalstva cirkuliruje na Francoskem 90 gold., v zedinjenih dr-

žavah 50, na Angleškem 42, na Nemškem 26, na Avstro-Ogrskem 17, na Ruskem 11 gold.

Vse te ogromne vsote kovanega in papirnatega denarja ne bi zadostovale prometnim potrebam, ako ne bi vpeljani bili cheki ali denarne nakaznice, ki služijo mejsobnemu obračunjenju. Na Angleškem se je ček že tako udomačil, da se 97% vseh plačil poravnava s cheki in menicami in le 3% z gotovim denarjem. Londonski Clearing-House izkaže na leto takšnega prometa v ogromnem znesku 63 do 64 milijard gold., New-Yorski pa celo 120 milijard. Za denarni promet je v Evropi 10.242 bank, v zedinjenih državah 6.888 bank. Zraven teh delujejo hranilnice in posojilnice, ki zajemajo denar na obresti ter ga izposojujejo na hipoteke ali zastave ali na personalni kredit. Posojilnice so se tudi pri nas Slovencih udomačile ter kažejo vsako leto večji promet.

Omeniti mi je še zavarovalnic, ki so ali delniške ali vzajemne ter zavarujejo imetek proti škodi po požaru, toči itd. in življenje. V Evropi deluje 1.152 zavarovalnic, od katerih je osnovanih 754 na delnice in 398 na vzajemnost. Zraven teh je še 101 državnih in 3.308 krajnih zavarovalnic. Po svojem namenu se peča 280 z zavarovanjem prevažajočega se blaga, 260 proti ognju, 92 z zavarovanjem življenja, 79 proti toči, 42 proti ponesrečenju in 299 z raznim zavarovanjem. Za življenje ali za slučaj smrti je največ ljudij 879.000 zavarovanih na Angleškem z zavarovalno vsoto 5000 milj. gold., potem v zedinjenih državah 725.000 za 3.700 milj. gold., v Nemčiji 797.000 za 1.500 milj. gold., na Avstro-Ogrskem 170.000 za 480 milj. gold. Za ogenj je zavarovanih poslopij na Francoskem za 48.600 milj. gold., na Angleškem za 32.800, v Nemčiji za 38.000, v zedinjenih državah za 15.400 milj. gold.

Ogromni so zneski naloženi v državnih in drugih javnih posojilih in v delniških društvih. Od l. 1871. do 1882. je bilo izdanih takih obligacij in delnic za 52.200 milj. gold. Državni dolgovi v Evropi nezmerno naraščajo in bodo naraščali, dokler bodo države stale si nasproti oborožene nad glavo. Od državnih dohodkov, kateri znašajo za vso Evropo 7.800 milj. gold., potroša se 2000 milj. za vojsko, 2.300 milj. gold. za plačevanje obrestij državnih dolgov in le ostali za vse druge namene. Državni dolgovi znašajo v milijonih gold. za Francosko 17.840, za Angleško 9.120, za Italijo 5.342, za Avstro-Ogrsko 5.400, za Rusijo 8.760. Večina teh ogromnih vsot je bila potrošena za vojne, le majhen del za gospodarske stvari, za železnice in ceste in le neznaten del za povzdigo pouka. —

In zdaj se vrnem k začetku razprave, katero sem podal potrpežljivim čitateljem. Naslikati sem hotel v kolikor mogoče kratkih potezah, katere prirode služijo človeštvu za njegove

prave in domišljene potrebe, s čim in v koliko se udeležujejo posamezni narodi pri splošnem človeškem gospodarstvu in kako se vrši zamena prirodnin in pridelkov. Iz navedenih podatkov vidimo, da se je v našem stoletji, odkar se je začela rabiti parna sila, vršil velikanski kulturni napredek. Vsi deli sveta so zvezani po železnicah ali parobrodih, izvzeiši srednjo Afriko, kamor pa čimdalje bolj prodira arijsko pleme, in Kitaj, ki se tudi ne bo mogel dolgo braniti proti zvezi z drugimi narodi. Prirodnine in pridelki se prevažajo iz krajev, kjer jih je odveč za domačo potrebo, v druge, kjer jih spet zamenjajo s svojimi pridelki. Niti planine, niti reke, niti morja in jezera ne ločijo narodov v njihovem mejsobnem prometu. Lahko bi živeli narodi v mejsobnem miru in svoje sile naperjali v prosep splošnega blagostanja, v odpravo človeške bēde, v gojitev plemenitih čutov in namenov, ko bi se hoteli ravnati po priznanem, a ne izvršenem načelu človekoljubja. Pa rastoča kultura ni odpravila mejsobnih narodnih mrženj, temveč jih je poostrila in vsi hvalisani izumi se v prvi vrsti uporabljajo za čimdalje groznejše oboroževanje plemena proti plemenu. Kedaj bode napočil dan, — če je sploh prisojeno revnemu človeštvu, da ga doživi — ko bodo vsi narodi spoznali, da so sinovi jednega človeškega plemena in da si morejo olajšati svoje skupne težave in skupno trpljenje le po vzajemnem delovanji in po dejanski bratski ljubezni; ko ne bode veljalo surovo geslo naše žalostne dōbe: Moč je nad pravico, temveč vladala po vesoljnem svetu pravica in človekoljubje?

Ivan Franjin Gundulić.

K tristoletnici rojstva pesnikovega.

Spisal Anton Trstenjak.

Mes slovanski svet praznoval je slovesno početkom letošnjega leta tristoletnico slavnega pesnika „Osmana“. Tudi „Matica Slovenska“, da v tem slavlju ne zaostane za ostalimi Slovani, slavi Ivana Gundulića ter podaje častitim udom svojim kratek životopis, oceno in pomen pesnikovih del v književnosti srbskohrvaški. In to je še posebe naša dolžnost, ker se zmatramo s Srbi in Hrvati jeden narod ne samo po krvi in mnogih tradicijah, nego tudi po jeziku kot najtrajnejšem vezilu, ki nas je nekdanj tesneje spajalo, nego nas spaja danes, in ako Bog da, bode nas zopet spojilo po naši veri, da to, kar je nekdanj Bog združil, mora se danes ali jutri zopet združiti.

Ako hočemo do dobra spoznati Gundulića pesnika, moramo posebno razumeti dobo, v kateri je živel, moramo poznati republiko dubrovniško in mesto Dubrovnik. Vse to je potrebno, in zato bodi mi dovoljeno, da rečem najprvo katero o Dubrovniku, rojstvenem mestu Gundulićevem.

Mesto Dubrovnik ima neko posebno zgodovino. Utemeljili so ga naseljenci iz Epidavra (Ragusa vecchia, tri ure daleč od pravega Dubrovnika) okolo polovice sedmega veka. V istem času nastanili so se tukaj tudi Italijani. Hrvati, katere je grški cesar Heraklij poklical na pomoč proti Avarom, osvojili so staro Dalmacijo, potisnivši Italijane v mesta dalmatinska (Dubrovnik, Splet in druga), v katerih mestih so gospodovali Hrvatom do naših dni, ko je narodna zavednost hrvaškosrbska strla moč takozvanih avtomašev.

Slovani v Dalmaciji, pomešani z Italijani, dobivali so takrat dvojno kulturo, rimsko in grško. To je bilo takrat čisto naravno. V Italiji je cvela znanost in umetnost; takisto je Bizancij s svojo izobraženostjo prodiral v Dalmacijo, in po

teh dveh pritokih, iz Italije in Bizancija, stekala se je in prihajala k dalmatinskim Slovanom. Po takem seveda ni čudo, da je vsa Dalmacija prešla in se vzgojila v rimski in grški kulturi, ali je čudo, da ta kulturna povoden ni poplavela slovanskega življa v Dalmaciji, ampak da je ravno iz te povodni blagodejno vzrasla po nekoliko samostalna kultura slovanska, da se je v Dalmaciji porodila bogata književnost slovanska. Vidimo torej, da kulturna odvisnost ni tlačila Slovanov v Dalmaciji, nego je celo pospeševala, da so se svobodno mogli razvijati v svojem življu.

Dubrovnik je imel zelo srečno ležo. Nahajal se je mej Bizancijem, Srbijo, Bosno in Italijo, osobito Benetkami, in ta leža je neizmerno pospeševala njega razcvit v kulturnem in narodnogospodarskem pogledu. Dubrovniški trgovci so občevali z Bizancijem, Srbijo in Italijo ter so si s tem občevanjem množili gmotno blagostanje. Pomislimo samo to, da so Dubrovčani trgovali s celim balkanskim poluotokom. Bili so takorekoč bankirji vsega slovanskega juga. Srbski kralji in bogataši, kadar je nastala vojska s Turkom, ter so videli, da jim je dežela in bogastvo v opasnosti, pošiljali so svoje bogate zaklade in zlato v Dubrovnik, kjer so jim ga čuvali dubrovniški trgovci. Srbski kralji so imenovali Dubrovčane, s katerimi so sklepali trgovinske pogodbe, „svoje verne, ljubezne prijatelje i braću“. Dubrovčani so nadalje trgovali z vso Italijo, Sicilijo, Španijo, Grško, Aleksandrijo. Za Gundulića imeli so svoje naselbine ne samo v Drinopolji, Carjigradu, Sofiji, Novem Pazaru, Sarajevu, Solunu, Belem Gradu, Smederevu in drugih mestih, nego tudi v Smirni, Aleksandriji, Kairu, Bukareštu, Benetkah, Genovi, Florenci, Mesini, Jakinu, Sirakuzi in Palermu. Imeli so konzule v vseh trgovinskih mestih italijanskih, a njih ladije so plule po indijskem in američanskem morju. Tako je raslo v Dubrovniku gmotno blagostanje, ta najpotrebnejši temelj vsakemu duševnemu delovanju.

Drugi vzrok, radi česa je najprvo procvetela v Dalmaciji književnost, bilo je to, da so Dubrovčani občevali s tujim, prosvetnim svetom. Mladi Dalmatinci hodili so na nauke v Italijo, zlasti v Padovo, ki je slovela po vsej Evropi radi velike učenosti. Obogateli z znanjem, vračali so se Slovani v svoja rodna mesta. Ker so imeli ob čem, pozivali so Dubrovčani Italijane za učitelje svoji deci. To je bilo duševno uza- jemno občevanje, ki je spajalo Dalmacijo z Italijo; to je bilo tudi vzrok, da je mnog Hrvat, ki se je izšolal v Italiji, postal slaven učenjak. V Italiji se je izšolal Stojković, jeden najslavnejših bogoslovcev petnajstega veka; v Italiji je živel v osemnajstem veku Bošković, jeden najslavnejših matematikov tedanjega učenega sveta. Znano nam je, da se je v

Italiji preporodila takozvana klasična literatura; in ta klasična literatura je z vso svojo močjo uplivala tudi na Dalmacijo. Petrarca in Dante sta provzročila ta kulturni preobrat, ko sta jela na podstavi klasičnih književnostij podajati Italijanom svoje umotvorne v materinskem jeziku ter tako izpodrinila latinščino. Pri dalmatinskih Slovanih je bilo nekoliko drugače. Ti so pisali latinski in italijanski, toda tedaj, ko so Italijani zavrgli latinščino ter se poprijeli materinščine, tedaj so Slovani v Dalmaciji zavrgli latinščino in italijanščino ter se oklenili svojega zapuščenega, od nikogar spoštovanega, slovanskega jezika. Osnovani so narodno književnost, ki je imela svojo najslabše dobo konec 15., potem pa vse 16. in 17. stoletje. Seveda da ni moglo biti drugače, in tako se je razvijala dubrovniška književnost pod uplivom preporoda klasičnih književnostij. Za dokaz navedimo samo to, da so nam Dubrovčani podali prvi v slovanski obliki rimske in grške klasike ter novoitalijanske proizvode. Tako je preložil Vetranić Evripidovo „Hekubo“ (po italijanskem), Zlatarić Sofokljejevo „Elektro“ (po izvorniku) in Ovidijeve „Metamorfoze“, Bunić Anakreonta in Horatija, Hektorović Ovidijeva „Remedia amoris“; nadalje so preložili Vergilija, Catulla, Tibulla, Propertija, Martijala; Marko Marulić je prevel Petrarco, Soltanović Tassa, Kanavelović „Pastor fido“ od Guarinija itd. A ne samo to, da so bili v toli tesni duševni zvezi z Italijo, ampak i to koristilo je Dubrovčanom, da so od 14. veka počenši živeli v Dubrovniku italijanski humanisti, ki so si tu osnovali svoje šole. Osobito pa so Dubrovčanom dobro došli učeni Grki, ki so po padu Carjigrada (l. 1453.) morali bežati iz Carjigrada ter so našli mirno in varno zavetišče v Dalmaciji, zlasti v Dubrovniku. Tako so se naselili v Dubrovniku učeni Grki, n. pr. slavni Halkondylas, Laskaris in drugi. Vse to je zdatno pospeševalo izobraževanje v Dubrovniku, ki so ga po vsej pravici zvali „jugoslovanske Atene“.

Tako se je blagostanje in znanje udomilo v Dubrovniku. A da je imelo tu pravo zavetišče, pridružil se je tema dvema činiteljema še tretji, a to je bila svoboda zlata, to je bila politična samostalnost, katero je žal užival samo Dubrovnik. Četudi je bil Dubrovnik v političnih odnošajih zdaj z Bizancijem, zdaj z Ogrsko, a zdaj zopet z Benetkami, posrečilo se mu je vendar končno, da se je dokopal do svobodne republike. Sicer so ji Benečani na čelo postavljali svoje konte, vendar so ti konti, četudi so zahtevali zvestobo proti Benečanom, prisegali na dubrovniško ustavo. Republika dubrovniška ni štela več nego 10.000 duš; četudi pa je bila po svojem številu toli neznatna, vendar nam je dala veliko število mož

književnikov, in mej temi so možje velikih talentov in velikega duha, kakor jih nimajo večja carstva in številnejši narodi.

Ti trije činitelji: gmotno blagostanje, občenje s prosvetnim svetom in politična samostalnost, utemeljili so v Dubrovniku narodno književnost, vzbujali so v Dubrovčanih ponos slovanski, kateri jih je prisilil, da so, zavrgši latinščino in italijanščino, jeli čutiti nespodobnost, da rojen Slovan piše v tujem jeziku. Sam Gundulić je bil toli vznesen, da je vskliknil ponosno:

„Oko tebe s oba kraja
Slovinska je sva država.“

(Osman.)

* * *

Ah! da bi uvijek, jako sade
Živio miran i slobodan,
Dubrovniče, bieli grade,
Slavan svietu, nebu ugodan

(Osman.)

V tem bogatem, prosvetnem in svobodnem Dubrovniku porodil se je dne 8. januarja l. 1588. Ivan Franjin Gundulić od obiteli slavne. Štirje vladarji dubrovniške države, jeden poljski proslavljeni general, jeden avstrijski feldmaršal, vsi ti so proslavili ime in obitel Gundulićev. Oče mu, Fran Gundulić, po katerem se je on zval po tedanjem običaji Ivan Franjin Gundulić, bil je poslanec v Carjigradu, a stric imeniten državnik. Republika je bila za Gundulića pesnika na vrhunci slave svoje, in Gundulići so bili v njegovem času glavni vladarji dubrovniški. Predniki mu se niso pisali za Gunduliće, nego za Gondole po laškem vzgledu. Učitelji za humaniora bili so mu jezuiti. Učil se je prava. Da se je mnogo učil in mnogo znal, to nam pričajo njegova dela, osobito pa njegov „Osman“. Odgojen je bil, kakor vsi tedanji mladenči dubrovniški, v strogo verskem duhu, kar tudi sam pesnik kaže v svojih umotvorih, misleč, da je še premalo pobožen. V predgovoru svojih „pesnij pokornih kralja Davida“ pripoveduje nam sam odkritosrčno, da vsa dela svoja in drame, ki so se na javnih mestih z veliko slavo prikazivale, zmatra „za stvari tašte, vjerujući, da je početak od pravoga znanja strah božji“, in radi tega je pisal pesnik Gundulić „pjesni pokorne“. Bil je zajedno jeden najuglednejših Dubrovčanov in knez republik dubrovniški. Ko mu je bilo trideset let, poročil se je z Nikolico Sorkočevičevo. Umril je dne 8. decembra l. 1638., torej v najlepší moški dobi.

To je malone vse, kar vemo o življenji Gundulićevem; a kaj se je vršilo v ne ravno dolgi dobi pesnikovega življenja,

to nam zakriva črna tmina. Gundulićev rojak, učeni zgodovinar Serafin Criević (Cerva), takisto Dubrovčanin, ki nam prvi poroča o Gundulići, zabeležil nam je o njem neznatne stvari. Naši stari predniki niso namreč slutili, kako dobro bi nam došle navadne vesti o življenji pesnikov, katere so sicer do neba hvalili, da bi mi njih dela še bolj razumeli, ako bi nam bile znane njih družbene razmere v vseh podrobnostih. Stoprav Italijan Franjo Appendini ¹⁾, kateri je prvi učenemu svetu razkril sliko dubrovniškega državnega in kulturnega življenja ter preložil Gundulićevega „Osmana“ na italijanski jezik l. 1827. (Versione libera), izveščuje nas nekoliko natančneje o življenji Gundulićevem; ali tudi vse to, kar nam je zapisal o pesniku, je borno malo. Franjo Appendini je hvalil in proslavljal pesnika; napisal nam je takorekoč pravi slavospev o njem, misleč, da so dela Gundulićeve sama uže toli slavna, da jamčijo pesniku najtrajnejši spomenik za poznejšnje čase.

Gundulić je lirski, epski in dramatski pesnik. Vseh pesniških del njegovih je osemnajst; od teh se jih je šest izgubilo povse do nadpisa; od dveh del se je ohranilo le nekoliko verzov; jedno delo je ostalo nedovršeno, a deset jih imamo popolnih. Govorili so tudi, da je Gundulić preložil Tassovo delo: „Jerusalim oslobogjeni“, toda zanesljivih vestij o tem nimamo nobenih.

Lirske so mu pesni: „Suze sina razmetnoga“, nabožne vsebine; delo, kateremu ni najti jednakega. Takisto sta nabožne vsebine: „Pjesni pokorne Davida kralja“, in: „Pjesma od veličanstva božijeh“. Med lirske pesni spadajo: „Ljubovnik sramežljiv“, prevod z italijanskega. To je jedna jedina pesen ljubavna. Provencalsko pesništvo prodrlo je čez Italijo v Dalmacijo ter sem presadilo češčenje žen. Prigodna pesen je nadalje: „U smrt Marije Kalandrice, lijepe žene Ivana Vlajka“ in pesen „Prevedroj visini Ferdinanda II. velikoga kneza od Toskane“, katerega proslavlja Gundulić radi njegove ljubezni do slovanskega jezika in naroda.

Največ je Gundulić napisal dram. Od osemnajstih njegovih del je jednajst dram; a te so: Galatea, Posvetilište ljuveno, Cerera, Kleopatra, Adon i Koraljka od Šira. Dijana i Armida, Arijadna, Proserpina ugrabljena in Dubravka. Prvih šest poznajemo samo po nadpisu: od Dijane imamo samo 96, a od drame Armida 128 verzov. Poslednje tri so podpolne: Arijadna, prevod z italijanskega;

¹⁾ Notizie storico-critiche sulle antichità storia e letteratura dei Ragusei. Tom. I—II. Ragusa 1802—3.

Proserpina ugrabljena, tudi italijanski prevod in samostorno delo Dubravka, najboljša dubrovniška pastirska igra, v kateri pesnik slavi svobodo, največji ures svojega rodnega mesta Dubrovnik. Dubravka se je predstavljala prvič v Dubrovniku l. 1628., ostale drame uže pred l. 1620. „na očitih mestih s velicem slavam“.

Kde so bila te mesta, tega ne vemo danes. Mi vemo samo to, da je Gundulić uvidel, da je gledališče pravo izobraževališče naroda, in je tedaj v ta lepi namen spisal več dram po ukusu svojega časa. Vemo tudi to, da je te drame predstavljalo kolo mladih Dubrovčanov, katerim je bil sam Gundulić kolovodja. Sam nam namreč pripoveduje, da je njegovo dramo „Arijadno“ predstavljala obitelj Marinka Frana Tuđiševića.

Ivan Gundulić je živel v času, ko je bila dubrovniška republika na vrhuncu slave svoje, v največji moči in ugledu pri sosednih narodih, celo po vsej Evropi, in ko je bilo društvo dubrovniško v najlepšem razcvitu svojem. Gundulić je živel v času, ko je imel priliko razviti in pokazati talente svoje in ko je bilo tudi občinstva, ki se mu je moglo diviti. Za Gundulića bilo je v Dubrovniku mnogo društev, katerim je bila duševna zabava prva zadača, a poseben namen gojiti dramatsko vilo slovansko. Ta lepa težnja je prešinjala vse dubrovniške meščane in to lepo težnjo: dovršiti dramatiko, treba zahvaliti, da je v šestnajstem veku procvetela v Dalmaciji ta umetnost. V Dubrovniku je bila malone vsaka obitelj ali več njih skupaj društvo, katerega člani so pisali drame za to društvo. Takova društva so tekmovala drugo z drugim, katero bode imelo boljše člane in dosledno lepše proizvode. Nasledek temu plemenitemu tekmovanju in tem duševnim zabavam bil je ta, da je v obitelji bil pisatelj oče in sin, potem sina sin; ali pa, ako v tem redu ni bilo nobenega, ki bi bil zmožen posla pisateljskega, to je bil gotovo kdo v daljšem sorodstvu, ki je slovel kot pesnik in tako čuval dedščino obitelji svoje. Tako imamo pesniške obitelji Menčetić, Gundulić, Držić, Bunić in druge. Sam Ivan Franjin Gundulić napisal je v ta namen, kakor smo uže rekli, najst dram, a nedosežni improvizator Palmotić je kar narekoval uloge predstavljalcem. Dubrovniška književnost je potemtakem obiteljska književnost v najlepšem pomenu besede. S tem tekmovanjem dobivalo je mnogo pesništvo in književnost, a republika je crpla svojo korist tudi od tega, ker se je vzbujal v meščanih dubrovniških čut za vse, kar je lepo in dobro, plemenito in vzvišeno; in po tem potu došel je Dubrovnik do duševnega prevenstva na vsem slovanskem in neslovanskem jugu. A da se je to sijajno doseglo, za to so skrbeli domoljubni Gundulići,

osobito Ivan Gundulić, ki je kot knez republike in kot dramski pesnik utemeljil svojemu rodnemu mestu najlepšo slavo.

Toda največjo slavo si je pridobil Gundulić kot epski pesnik, podavši nam krasno epopejo slovansko „Osmana“. Istina je, da je uže pred Gundulićem bilo mnogo pesnikov po Dalmaciji in v Dubrovniku, ki so ponajveč opevali ljubav po uzorih tujih, po humanističnih načelih, ne oziraje se ni najmanj na slovansko pesništvo, na narodne slovanske pesni in na slovanske predmete iz slovanske zgodovine. Vsi so se priklenili zapadu in njegovi kulturi ter se odvrnili od sebe, od Slovanstva. Slavni Gundulić uvidel je prvi te napake, obrnil se je prvi od romanskega zapada ter stopil na slovanska tla, ustvarivši nam „Osmana“, kateremu ni zajemal snovi iz staroklasičnih književnostij, nego iz slovanske zgodovine; v katerem ni slavil starega klasicizma, nego Slovanstvo. Gundulić je opeval prvi zmago jedne slovanske veje, in to Poljakov, vojskujočih se s krvnim neprijateljem kakor krščanstva, tako Slovanstva.

To borbo krščanstva in zajedno Slovanstva proti polumesecu opeva nam Gundulić v svoji epopeji „Osmanu“, katera, zložena v osmernih, ima 20 spevov.

Ako govorimo o Osmanu, to moramo pomisliti, da je izražena v njem velika ideja slovanska in da je pesnik vanj vlil vse slovansko mišljenje svoje dobe: predočil nam je v njem idejo osvobojenja vesoljnega Slovanstva.

In v tem se Gundulić najlepše razlikuje od vseh pesnikov svoje dobe. V vseh delih svojih, razven v Osmanu, ne razlikuje se Gundulić od svojih prednikov in vrstnikov, kar se tiče predmetov in njih obdelovanja. On je zlagal nabožne pesni, kakor vsak dubrovniški pesnik; pisal je drame, kakor je bil v obče običaj. Razlika mej njim in ostalimi pesniki dubrovniškimi je samo v tem, da je Gundulić bil v delih svojih dokaj srečnejši, da je dosegel večjo dovršenost in uglajenost v tehniki in jeziku.

Pred vsem slovanskim jugom pa ima dubrovniška književnost to veliko prednost, da se je v Dalmaciji uže takrat, to je malone tri sto let pred srbskohrvaške knjige slavnim utemeljiteljem, Vukom Stefanovićem Karadžićem, pospel prvi štokavski jezik do književnega jezika in da so v tem književnem jeziku jeli dubrovniški patriciji pisati uže pred tri sto leti v vseh pesniških oblikah, ki so se izobrazile v Italiji z renesanso, dočim so po sosednih zemljah jugoslovanskih, osobito pri Srbih in Bolgarih vladale v književnosti staroslovenske tradicije, staroslovenski jezik, pomešan z jugoslovanskimi elementi.

Da je temu bilo tako v Dalmaciji, pripisati je pač to uplivu kulture. V Dalmacijo je prodrli humanizem in v njem je bila odgojena vsa Dalmacija. Po potih humanizma hodil je tudi Gundulić, toda kot — Slovan. S slovanoljubjem je daleč prekašal rojake svoje. Vedel je in videl, kolika opasnost preti krščanstvu in Slovanstvu od Stambula belega; vedel je, kako se pripravlja oholi Turčin, da si z orožjem pokorí vso Evropo; vedel je, da so ravno Jugoslovani stražniki in čuvarji te Evrope, in ako Slovani padejo, pade i kultura Evrope. Naš pesnik Ivan Gundulić imel je takrat krmilo republike dubrovniške v rokah, oče mu je bil poslanec v Carjigradu; torej je bila vsa usoda male republike v rokah obitelji Gundulićeve. Gundulići so videli, kaka opasnost preti Slovanstvu iz Carjigrada, kjer je sultan Osman II. zbiral silno vojsko, „da še tolike ni videla Evropa“, od koder je čez pol milijona Turkov, kakor poročajo nekateri, povelj proti Poljakom, da jih uniči. Domoljubni Gundulić in ž njim vsi Slovani trepetali so v groznem strahu, kaj se bo zgodilo, ako zmaga ta silna vojska turška. In ko je napočil usodepolni čas, ko so Poljaki potolkli Turke, takrat porodila se je v duši Gundulićeve misel, kako poveljati to sijajno zmago slovansko nad Turčinom, kako zložiti veliko slovansko epopejo, s katero bi proslavil vse Slovane ter ovekovečil njih osvobojenje.

Zanimljivo je tedaj zvedeti, kako je postal „Osman“, zakaj opeva Gundulić slavo poljsko, zakaj opeva kraljeviča Vladislava in zakaj je vendar svojo pesen imenoval „Osmana“.

Vsako bi rad zvedel, kaka duševna zveza je bila v Gundulićevo dobo med južnimi in severnimi Slovani, v obče koliko so mogli znati severni Slovani o južnih, in ti ob onih, da je Gundulić kot južni Slovan opeval severne Slovane. To moramo zvedeti natanko in zato nam je preiskavati, koliko se je slovanska ideja že takrat razvila in razširila, kajti baš ta ideja je napotila Gundulića, da je njej v slavo zložil krasen epos.

Vse to nam je izvrstno pojasnil Tade Smičiklas¹⁾. Ž njegovimi preiskavami moremo šele prav razumeti postanek „Osmana“, in danes, ko govorimo in pišemo mnogo o slovanski ideji, bode baš prav, da vsaj malo pogledamo v zgodovino postanka te ideje.

Čujmo najprvo češke zgodovinarje, ker ravno v češki zemlji porodila se je krasna ideja o slovanski uzajemnosti.

¹⁾ Tade Smičiklas: O postanku Gundulićeve „Osmana“. U slavu njegove tristoletnice govorio prigodom svoje inštalacije za rektora hrvatskoga sveučilišta g. 1887/3. U Zagrebu. Tisak Dioničke tiskare. 1887. Str. 26.

Češki zgodovinar Pulkava (1374) pisal je v XIV. veku, da so Čehi, Rusi in Poljaki potekli od treh bratov, Čeha, Leha in Rusa iz Hrvaške. Tako so o Slovanih pisali tudi poznejšnji zgodovinarji XV., XVI., XVII., še celo XVIII. veka in tako se je učilo tudi v šolskih knjigah.

Ako so tako mislili o jedinstvu slovanskem Čehi, to se je pojmovanje tega jedinstva slovanskega moralo še bolj razviti v Poljski, kajti poljski kralji so zasedali tudi na prestolja sosednih slovanskih zemelj; njih oblast je segala od Črnega do Baltiškega morja; poljska vojska se je bojevala na Balkanu; poljski poslanci so hodili po slovanskih zemljah; Poljaki so v obče bili še večji Slovani, nego li Čehi.

Čujmo, kako nam to potrjuje zgodovina. Dugoš, znameniti poljski zgodovinar XV. veka, uči to, kar Pulkava. Njegov naslednik Mjehovita pa piše: „Kdo ne ve, da so Bolgare, Srbe in Hrvate zaslužnili Turki? Kdo ne vidi, da so Dalmatince, Hrvate, Kranjce malone do cela razbili Turki in tuji narodi? Kdo ne ve, da Ruse in Moskovičane vsak dan zarobljujejo Turki in Tatarji? Kdo ni čital, kako so si Slovane poljske na Baltiškem morju pokorili Nemci! Jedina Poljska je po milosti božji srečna.“

Izza Mjehovite poskusili so zgodovinarji poljski sestaviti jedno jedinstveno slovansko zgodovino. Bartol Paprocki, vrstnik Gunduličev (umrl l. 1640.) piše o „Združenji Slovanov“ ter poziva Čeha in Poljake kot ljudi jednega naroda in brate, da se združijo proti sovražniku vsega krščanstva in da pokažejo Turčinu in vsem narodom, da slovansko ime še živi. Turki niso strašnejši od Tatarov, katere so vendar Čehi pred Olomucem razbili pred tri sto leti. —

Tradicija o selitvi Čehov in Poljakov ter o jedinstvu vseh Slovanov prešla je tudi v ona zgodovinska dela, iz katerih se je učil Ivan Gundulić, kakor bomo videli pozneje. Da je samo jeden jezik slovanski, učili so vsi jezikoslovci poljski. Sam Martin Bjelski piše, da ni mej nami takega neumneža, ki bi mislil, da so jezik ruski, moskovski, srbski in češki drugo, nego jezik naš, samo da so se v njem po razdelitvi premenile nekatere besede. Tako so tedaj mislili ne samo razumniki poljski, ampak tudi državniki. L. 1613. rekli so velikaši poljski v svojem državnem zboru: „Nas je raznih osemnajst narodov slovanskih, in vsi Slovani zapajo kraljem poljskim, da jih osvobodé jarma turškega.“

V tem zmislu, da je treba krščane osvoboditi izpod turškega jarma, peli so tudi poljski pesniki. Ne moremo sicer verjeti, da bi bil Gundulić čital poljske pesnike, ker jih tedaj

v obče niso čitali na slovanskem jugu, ali to je gotovo, da je Gundulić poznaval zgodovinarje hrvaške, kateri so misli poljskih zgodovinarjev prenesli v dela svoja.

Prvi mej temi je Dubrovčan Ljudevit Cerva, ki je bil v rodu z Gundulići. Cervovo delo (*Commentaria suorum temporum*) izšlo je prvič l. 1603., torej za mladosti pesnikove. L. Cerva spisal je vse dogodke svoje dobe do l. 1525., in gotovo je, da se je iz tega dela učil Gundulić.

Drugi Hrvat s humanističnim imenom *Tranquillus Andronicus Dalmata* bil je tudi poznat Gunduliću. Ta zgodovinar prosi Poljsko pomoči in pravi: „Narod in jezik slovanski razprostira se od Ledenege do Jadranskega morja. Ta narod, ki je bil prej trepet sosednim narodom, zdaj je razkosan in pokoren raznim vladarjem. Samo narod poljski uživa svobodo po svojih kraljih, a Srbi in Bolgari v Dardaniji, Miziji in Traciji, in vsa Ilirija pokorna je Turčinu, kateri nam gospoduje naduto, besno in grozno. Zategadelj vsi narodi, zvezani s Poljaki po jeziku, molijo Boga za Poljake“, piše *Tranquillus* — „in za napredek vaši državi, katera bodi srečna, ker v veliki bedi in strašnem robstvu slovanskega naroda samo nam ona ostaje kot kras po milosti božji. In jaz molim Boga, da bi vse bolj uspevala in bila srečna.“

Recimo, da je Gundulić poznaval *Tranquilla* samo po duhu, to smemo vendar trditi, da je svojega sovremenika Šibeničana *Fausta Vrančića* poznaval po duhu in po besedah, ki je trdil, da je mej vsemi jugoslovanskimi narečji najčišče dalmatinsko in da so čistočo tega narečja prejeli po pradedih svojih Čehu in Lehu Poljaki in Čehi. (*Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum. Venetia 1595*). Še bolj nego *Vrančića* poznaval je Gundulić benečanskega opata *dona Mavra Orbina*, slavnega moža ne samo v Dubrovniku, nego i v vsem učenem svetu. Njegovo delo (*Il Regno de gli Slavi hoggi corrottamente detti Schiavoni in Pesaro 1601*) dal je car ruski *Peter Veliki* prevesti na ruski jezik. *Don Mavro Orbini* pravi sam, da se v svojem delu naslanja na poljske in češke zgodovinarje, kateri so vsi oduševljeni za „jedinstvo“ vseh Slovanov. In *Orbini* je bil mlademu Gunduliću vzornik in učitelj. Gundulić je mnogo mislij posnel iz *Orbina* ter vpel v „*Osmana*“. *Orbini* je bil oduševljen za „slavo“ slovinskega naroda; njemu so Srbi, Bolgari in Hrvati „slovinski“, „jeden“, „slavni“ narod; njemu je *Macedonija srbska*, in zato je po njem pel Gundulić, da je *Aleksander (Lesandar Srbljanin)* bil Srb. Po *Orbinu* je bil Gundulić tudi dobro poučen o poljski zgodovini, in sam Poljak *Ržonževski* priznaje (l. 1868.), da je Gundulić izvrsten

znalec poljske zgodovine. Predaleč bi zašli, ako bi vse to hoteli dokazati iz „Osmana“. To navajamo le radi tega, da povemo, da je Gundulić zajemal iz dobrih virov in da se je, predno je pisal „Osmana“, dobro poučil o razmerah slovanskih in turških. O običajih turških ga je poučil Sansovino, ki navaja pisatelje, ki so „z očmi gledali“ dogodbe v Carjigradu. A kar je velevažno, še jedno narodno vrelo je, iz katerega je zajemal pesnik misli svoje, a to so narodne „skladne i slatke bugarkinje“, katere pesnik posnema trikrat. Imamo zbirko narodnih pesnij od Bogišića, in v tej zbirki nahajajo se pesni o istih junakih, o Miloši Obilići, Marku Kraljeviću, Mihajli Svilojevići, kralji Vladislavu, vojvodi Janku, kralji Matijaži, katerih omenja Gundulić, da se pojo v bugaršticah. Tako je gotovo, da je isto zbirko ali njej slično imel Gundulić v rokah, in tako je danes dognano, da so Gunduliću bile narodne pesni dobro znane in da jih je celo posnemal. —

Takovo je bilo duševno obzorje, pod katerim se je razvijal Gundulić. In to obzorje odseva v „Osmanu“, ki ga je zložil pesnik v propast carja Osmana, a v slavo kralja Vladislava. Sam pesnik nam je s tem pokazal, da imamo njegov epos zmatrati za pravi narodni epos. V „Osmanu“ tedaj se je oklenil Gundulić naukov svojedobne zgodovine o „jedinstvu“ slovinskega naroda, zapel je prvi veličastno pesem o slovanski uzajemnosti.

* * *

A da se je Gundulić posvetil s toliko oduševljenostjo tej ideji, k temu je največ pripomogla bitka pri Hočimu (Koczim) l. 1621., v kateri so Poljaki potolkli Turke. Ta veliki dogodek svojega časa hotel je Gundulić proslaviti v velikem epu.

Pred to slavno bitko — imejmo jo vselej pred očmi — poslala je dubrovniška republika — Gunduliću je bilo tedaj tri in trideset let — poslance k sultanu v Carjigrad, ker je neusmiljena Turška povišala Dubrovniku danek na 25.000 dukatov. Seveda to je bil grozen danek, ki ga je zahtevala Turška od Dubrovnika. Jedva da pridejo poslanci v Carjigrad, obdržé jih Turki ter povedo s seboj do Hočima, ker je bil turški običaj, da so vse poslance, proseče kake milosti, vlekli s seboj v vojsko, da bi gledali tam slavo in moč turško. Moremo si misliti, kako je strepetal ves Dubrovnik, ko je slišal, da so Turki poslance mu odvlekli v Poljsko; moremo si misliti, v kakem strahu je živel Gundulićev oče, ki je bival kot zastopnik dubrovniške republike v Carjigradu, kako so trepetali vsi Gundulići doma, kateri so bili tedaj republike vladarji!

Toda najbolj je moralo zaboleti mladega pesnika Gundulića, ko je angleški poslanec v Carjigradu poročal po svetu, da je sultan povelj 300.000, ali kakor drugi trde, do 600.000 turške vojske v Poljsko, da ugonobi Poljsko, to jedino svobodno slovansko državo, od katere pričakujejo osvobodjenja vsi južni Slovani. Lahko si tedaj mislimo, v kolikem strahu so živeli vsi domoljubni Dubrovčani, ako pade Poljska, ako se zruši zadnji steber slovanskega upanja!

In glejte, po groznem strahu napoči usodepolni dan. Na desni strani Dnjestra leži mesto Hočim, tu pričakajo Poljaki Turke, sprimejo se in po hudem boji zmagajo Turke. Na bojnem polju je ostalo 80.000 mrtvih Turkov in 100.000 konj turških, in vse to je posekal „mač poljački“. Sultan Osman, ves pobit, pobegne v Carjigrad, hoče v Azijo, da tam zbere novo vojsko, ali janičarji se spuntajo in ga ubijejo. Vladar vseh vladarjev, namestnik prorokov pal je! Strah in trepet je zavladal mej Turki, ker so mislili, da je konec njih carstva. Državna zgodovina turška pripoveduje, da je radi strašne smrti Osmanove bil veliki požar Befestana v Carjigradu, oblaki da so se usuli na zemljo in zalili ves Carjigrad, Bospor da je zmrznil in da je velika lakota nastala po Carjigradu, kamenje da je z neba padalo, da se je pokazala velika zvezda repatica, a solnce da je pomrčalo!

Tolik strah, tolika brezupnost nastala je v sultanovem carstvu, v vsem krščanskem svetu pa največje, da nebeško veselje. Kristijani so videli v teh dogodkih konec turškega carstva; videli so prst božji, kateri je pokazal, da se bliža čas osvobodjenja vseh balkanskih krščanov, ki so trpeli pol tisočletja (do danes) grozne muke pod polumesecem. Sam papež Urban VIII. pozval je v Rim Vladislava „branitelja cerkve proti nevernikom, diko severno“, počastil ga s posvečenim mečem, klobukom in titulo kanonikov sv. Petra. Taka čast je bila izkazana samo cesarju Karlu V.

Kaj je bilo naravneje, nego to, da so kristijani v tem neizmernem oduševljenju jeli misliti na to, kako navaliti na Turško ter jej vzeti še zadnjo moč in jo strti popolnoma. In res, uže l. 1625., to je tedaj četrta leta po hočimski bitki, potoval je Dalmatinec Franjo Bertucci, kakor nekdanj Peter Amijenski, po Evropi, da izprosi od kristijanskih vladarjev pomoči za kristijane na Balkanu, ki so uže vsi pripravljeni na ustajo. Bertucci je bil generalni prokurator kristijanov v Bosni in Hercegovini in je imel pooblastila tudi od drugih pokrajin, pripravljenih na ustajo. Bil je srečen v svojem podjetju, kajti pridobil je za svoj načrt vojvodo v tridesetletni vojski, cesarskega generalissima Wallensteina. Toda vojska v Nemški in Wallensteinova propast zakopala je ta načrt.

Vender še kristijani niso izgubili vsega upanja. Hrvat Trnovski izmislil je še jasnejše načrte. Pridobil je namreč Bosno in Hercegovino, Macedonijo, Srbijo, Albanijo in druge sosedne zemlje, da so izjavile, „da nečejo več biti pod turškim jarmom in da bodo z vso močjo delale, da pridejo do svete svobode.“ Pomoči da se upajo od cesarja nemškega in kralja poljskega. To bi bil splošen ustanek. Pričeti bi se imel v Albaniji, potem pa bi planili Grki, Bolgari, Srbi na Turke. Vse te ustajne vojske mogo bi biti do sto tisoč ljudij. Ta načrt ustaje odobraval so vsi Jugoslovani, in tudi nekaj Nemcev se je našlo, ki so bili pripravljeni, pomagati raji. Nemška generala, grof Ernest Mansfeld in grof Schwarzenberg, trudila sta se mnogo, da izposlujeta pomoči od nemškega cesarja, in sta prišla v Jugoslavijo. Grof Mansfeld je prišel v Hrvaško, a grof Schwarzenberg je sprejel generalat v krajini varaždinski, da od tod udari v Turčijo. Ali baš v trenutku, ko je imela počiti prva puška, zapusti Schwarzenberg Varaždin, kajti na Nemškem je divjala domača vojska, cesarjeva krona je bila v opasnosti, nemški cesar je moral braniti katoliško cerkev doma, in tako iz vseh načrtov ni bilo zopet nič, in tako je potlačenim kristijanom ostala jedina Poljska kot zadnja tolažba.

Takovo je bilo stanje po Evropi. Na jedni strani propast turškega carstva, na drugi strani onemogla Srbija, nekdanj slavna, zdaj slaba Grška —, pomoči od nemškega cesarja nobene, le jedina Poljska je še bila, ki je mogla prinesiti pomoči potlačenim kristijanom na Balkanu. In Gundulić, vedoč to, hotel je vesoljnemu svetu pokazati veličanstvo poljskega kraljestva in njegovega glavnega junaka Vladislava; hotel je po vzoru Tassovem, ki je učil, „da je zdanjemu epskemu pesniku najzahvalnejši in najplemenitejši predmet zmaga kristijanstva nad neverniki“, ovekovečiti slavna dela poljskega naroda ter je v ta namen zložil epos „Osmana“, saj nam je po tedanji situaciji sodečim jasno, da pesnik spasa balkanskih narodov ni mogel nikomur drugemu položiti v roke, nego zmagonosni Poljski.

Zakaj si je Gundulić izbral za junaka Vladislava, ki se hočimske bitke udeležil ni, temu je imel pesnik mnogo povoda. Vladislav je bil namreč l. 1599. priznan za kralja švedskega, a od jedne stranke ruske bil je pozvan l. 1610. za carja ruskega in je carjeval dve leti. Vladislava je proslavljajl papež Urban VIII., njega slavi vesoljna Evropa, ko je šel na zagovor k materi božji loretski čez Nemško in Belgijo, preko Strasburga in čez Švico v Italijo ter se čez Avstrijo vračal domov. Vladislava je posebno še častila obitelj Gundulićeva, postavivši mu v Jakinu v svoji hiši to-le spominsko ploščo:

*Vladislao Sigismundi Polonorum Regis filio
Scytharum Turcarumque Triumphatori invicto
Gundula familia.*

*Ut cujus humanissimam Majestatem semel in his aëdibus
aspexit semper in imagine suspiciat.*

Misliti si tudi moremo, da je pesnik mogel bodočega kralja poljskega gledati od obličja do obličja in da se je uže takrat porodila v njem misel, da ga proslavi. In to je čisto naravno, saj je Gundulić delajoč tako delal le po načelih humanističnih, vladajočih po Italiji in sosednih zemljah, kajti humanistični pesniki peli so svojim junakom večjo hvalo in slavo, nego so jo ti junaki zaslužili. Svoj epos pa je zato nazval „Osmana“, ker je baš s propastjo Osmanovo hotel pokazati slavo poljskega kralja, tedaj da bode iz Osmanide napočila slava in veličina Vladislavova, kakor je proizšla slava nepredobitnega Akila — kot glavnega vzročnika propasti Ilija v Homerovi Ilijadi.

Po vsem tem smemo trditi, da je „Osman“ tákov, kakeršen je potekel iz Gundulićevega peresa, in se povse strinjamo z Volantićem, ki je rekel: „pesnika je prehitela smrt, da ni mogel dovršiti „Osmana“.

Predno dalje govorimo o „Osmanu“, kateremu nedostajeta dva speva, zdi se nam potrebno seznaniti častitega čitatelja z njegovo vsebino, katero mu evo podajemo. To je potrebno in važno radi nadaljnjega ocenjevanja, a mislimo s tem tudi ustreči častitim matičarjem, katere gotovo zanima zvedeti, o čem poje Gundulić v „Osmanu“. „Osman“ obsega dvajset spevov, in vsebina posamičnim spevom je naslednja.

I.

Muhamed III. ostavi po smrti svoji dva sina: starejšega Ahmeta in mlajšega Mustafa. Ahmet I. umrje l. 1617. in na prestolje stopi Mustafa, ki pa se je skoro odpovedal radi nesposobnosti ter ustopil svoje mesto mlademu Osmanu, sinu Ahmetovemu, dné 26. februvarja l. 1618. Zacarjeni Osman, znan v zgodovini kot Osman II., zbere silno vojsko, ki odide v Poljsko dné 6. maja, sam Osman II. pa krene tija dné 21. maja. Vojska mu je brojila 300.000, ali kakor drugi trdé, 600.000 vojakov. To turško vojsko potolčejo Poljaki pri Hočimu. Po izgubljeni bitki vrne se Osman v Carjigrad ter se silno žalosti, da so ga potolkli Poljaki; obdolžuje tega svoje janjičarje, ki so se v odločilnem trenutku odmaknili z bojišča, ter

se odloči iti vojskovat v Azijo, da tam osvetli z orožjem potannelo slavo.

II.

Doznavši za namere Osmanove, svetujejo mu cesarski svetniki vsak na svoj način. Vsekakor je bilo treba mladega in neizkusnega sultana odvrniti od te nakane, ki je boja, zmage in slave željan, kakor nekdanj Aleksander Veliki, ki se je britko zaplakal, čuvši, da je še novih svetov in držav, ki si jih še ni pokoril. Osman II. sede na sijajni prestol, okolo katerega se povrsté svetniki, priklonivši vsak glavo in položivši desnico na prsi. Prvi začne govoriti bogati Dilaver paša, rojen Hrvat, zahvali carja za milost, da sme govoriti on kot suženj pred carjem, katerega on slavi z besedami:

jedno sunce vrh nas grede,
svijet jednoga cara nosi.

Dilaver svetuje, naj Osman ne hodi v Azijo. Ako bi on šel v Azijo, doma bi mu spletkarka mati Mustafina podavila in poklala brate ter bi s pomočjo zeta Dauta postavila na prestol Mustafo. Mustafina mati je zlobna žena in coprnica, ki mu je poslala lakoto iz pekla v vojsko. Omar efendija, hodža in učitelj carjev, strinja se z nasvetom Dilaverjevim in mu še svetuje, naj si vzame za ženo visokorodno devojko,

a ne robinju nepoznanu
od koljena potištena,
neg' gospogju izabranu,
svijetle kuće, slavna imena.

Vsi evropski vladarji iščejo si žen plemenitega rodú. Mara, hči srbskega despota Gjurgja, vzela je Murata II., a Mileva, hči kneza Lazarja, Bajazeta I.

Zato i milos'tva čestita
ne robinje, neg' gospoje
od koljena plemenita
za ljubovce išti tvoje.

Uzmi dvije, tri i četiri,
rajske slike svaka buđi,
iz svijeh strana izabiri
lijepos, ku ti srce žudi.

Črni hadum (evnuh) je za to, da se Osman spravi s Poljaki in da sklene z njimi mir. Čuvši te svete, pošlje Osman Hercegovca Ali pašo k Poljakom, da sklene ž njimi mir; zaukaže tamničarjem, posebe Rizvan paši, da pazijo na zaprtega poljskega junaka Koreckega in da se mu za harem poiščejo povesod najlepša dekleta.

III.

Ali paša potuje iz starega Carjigrada v Poljsko. O tej priliki opisuje nam Gundulić znamenitosti dežel, po katerih potuje turški poslanec. Ali paša ne ide sam; spremlja ga „lepa družba“ junakov, mej njimi Gašpar Milostič, Hrvat iz Gradiške. Ta družba se je napotila proti državam,

kijem u slavi
kralj poljački Šišman vlada;

ona hiti v Poljsko,

. . . . da prije sklad se uzroči
megju suncem od sevjera
i mjesecom od istoči,

to je mej poljskim kraljem in turškim carjem. S ponosom omenja pesnik Tracije, kjer je slovanski pesnik Orfej pel „slatke bugarkinje“ slovanskemu narodu; Aleksandra imenuje Srba, ker se je tedaj v obče mislilo, da so prebivalci Tracije in Macedonije bili Slovani. Hvali srbske carje Stepana, Uroša, Nemanjiće, zlasti modrega Miloša Obilića, ki je l. 1389. ubil na Kosovu turškega carja Murata I. Slavi Svilojevića, junaka Kraljevića Marka, Lauša (Ljudevita I., ki je bil od l. 1324. kralj hrvaški in ogrski, a od l. 1370.) tudi poljski ter se je okronil za kralja ogrskega in hrvaškega v Stolnem Belem Gradu l. 1342., a za poljskega v Krakovu l. 1370. Poveljuje Sibirjanina Janka (Ivana Hunyada) in sina mu kralja Matijaša (Matijo Korvina), Skenderbega, Šišmana Batorja, Jagelone, Vladislave, Kažimire in Šišmane, osobito Šišmana (Sigismunda III., kralja poljskega 1588—1632), ki je bil tudi kralj švedski in car ruski. Ko izpripove pesnik vso hvalo in slavo teh junakov, opisuje, kako potuje Ali paša dalje čez Dobručo v Zagorje (to je Bolgarska izmej Timoka in Črnega morja, Dunava in Balkana), poleg Nikopolja (ob Dunavu), prebrodi na Čelijah (Kilija) Dunav, stopi na Bogdansko (Moldavsko), in čim bliže je svojemu cilju, tem težje je srce turškega poslanca. Približuje se namreč bojišču, kjer je bila zmagana ogromna turška vojska.

IV.

Ali paša dojde na bojišče. Tu pripoveduje nam pesnik, kako sta stali obe vojski. Poljaki so se utaborili pod Hočimom, trdnjavo na desni obali Dnjestra. Našteva vse vezire, paše, bege in vojevode, ki so privedli na bojišče razne narode evropske in azijske, pokorne in podložne turškemu carstvu. Mej mnogimi je Hrvat Memija, Jusuf paša, Bošnjak iz Maglaja, Sokolović, paša od Bosne. Najhujša bitka je bila 14. septembra.

V turškem taboru je tudi bila lepa Sokolica, ljuba Osmanova, ki je z lepoto svojo bolj ranila Osmana, nego vsi neprijatelji.

V.

Pod Hočimom so bili potolčeni Turki. Xerxes (kralj persijski), razgledujoč na Helespontu svojo ogromno vojsko, s katero je krenil v Evropo, mislil je, da je najsrečnejši človek na svetu. Toda pomislivši, da je človeško življenje kratko in da od ogromne vojske ne bode za sto let nobenega živega, razjokal se je na ves glas. Koliko bolj je moral zaplakati mladi Osman, kateremu so vsi vitezi pali pri Hočimu?

Po groznem bojišči, na katerem je ležalo 80.000 mrtvih Turkov in 100.000 konj turških, jaše turški poslanec ter se i on razjoče britko, ko zapazi mej mrtveci svoje prijatelje in sorodnike. Jaše dalje v Podolje (bogata ravan ob srednjem Dnjestru) in tu mu prijaše naproti vitez, kojemu zakriva glavo kaciga. A to ni bil vitez, nego bojnica, slavna Krunoslava, Koreckega zaročnica. Ali paša in Krunoslava nista se spoznala na bojišči. Oba se razideta. O tej priliki pripoveduje nam pesnik, kako je Samuilo Korecki večkrat potolkel Turke in kako so ga zarobili Turki. Krunoslava, da vrne svobodo svojemu zaročniku, šla je s poljskim kraljevičem Vladislavom v boj proti Turkom. Napoti se v turški tabor, stopi pred šator carjev in zakliče mu: Ako si junak, hodi na polje, jaz bodem s silo ugrabila Koreckega sredi Carjigrada. Car skoči na konja, obkroži ga dvanajst paš, ali zdajci priteče Sokolica, ljuba Osmanova, ter zaupije:

od moje ćeš ruke umrijeti,
tkogod ti si od bojnika.

Dvoboj se začne. Konja letita kot strele, bojnika se sprejmeta in o prvem udarci razbijeta si meča. Borita se s ščiti, ko- nečno jima odletita kacigi z glave:

otkrišo se dva viteza,
dvije mlagjahnje djevojčice.

V to nastane črni mrak, bojnici se vrneta vsaka v svoj tabor. Krunoslava je še vedno nemirna. Ide čez polje dalje in dalje in spet sreča Ali pašo, kateri jej pove, da ide v Poljsko in da je carski poslanec. Tedajci ga ona vpraša: Čul si morda uže kdaj ime moje; velika bolest mi zdaj polni srce radi robstva mojega dragega zaročnika, zato mi povej:

gdji je, ako je u životu,
moj Korecki vojevoda?

Ali paša jej odgovori: Da, slava imena tvojega je razglašena po celem svetu in pripovedujejo o tvojih viteških delih. Ali ne huduj se mi, gospoja, ako ti povem istino, da svetlo in drago solnce tvoje zakriva tema sredi tamnice. Krunoslava vzdahne in ne more ustaviti solza ter zapusti poslanca. Sram je slavno Poljakinjo,

da joj vidi plač na licu
tko joj gleda mač u ruci.

Tako ide dalje nepokojna in nič drugega ne vidi poleg sebe, nego z vzdihljaji solze svoje.

VI.

Krunoslava opazi, da je sredi goste dobrane, skoči s konja in zopet toži in vzdihuje po svojem Koreckem. Toži, kaj ji pomaga vse blago, ako je pravo blago v tujih rokah; čemu ji zlato in neizrečeno bogastvo, ako je nje pravo zlato pod zemljo zaprto; čemu da je ona gospa podunavskim narodom, ako je v robstvu on, ki njenemu življenju gospoduje; čemu da ji mladi solnce od iztoka sije, ako solnce njenih oči večna tema krije? Tako sama s seboj govoreča začuje glas pastirja v dobravi, ki zove vilo ter jo prosi, da se mu prikaže: „saj tudi golob ima golobico kraj sebe, a ti hodiš sama in nečeš, da z menoj vence viješ.“ Na to se spet razžalosti Krunoslava, videč, kako vse živi v nadah, a ona brez nade umira. Zdajci se domisli, da te tožbe nič ne pomagajo ter se vpraša, čemu da v joku išče pomoči, a ne v meči, ki ga ima v desnici? Ona, ki je v boji planila mej kače in leve? Odloči se iti v turški Carjigrad ter osvoboditi svojega ljubovnika. Ali kako? Saj ne more potolči toliko neprijateljev, in konečno, ako bi izgubila svoje življenje in bi to čul Korecki, umrl bi od žalosti in od muke. Ker tedaj ne more Turkov zmagati s silo, misli, da jih bode s prevaro. Zbere vse zlato in blago, da je ponese v Carjigrad in da odkupi Koreckega. Preobleče se v obleko mladega Ogra, nadene si ogrsko ime in tako preoblečena dojde še prej v beli Carjigrad, nego sultanov poslanec, ki je sklepal s Poljaki mir. Koj ide v dvor cesarjevega poslanca, kjer se ponudi rešiti dragega gospodarja, o katerem so mislili v Carjigradu, da se je utopil ali da ga je kdo posekal, ker ga ni toliko časa s pota.

VII.

Kizlar aga, nastojnik sultanovemu harem, dobi od svojega gospodarja povelje, da mu po celem svetu izbere in privede v harem najlepša dekleta. Črni aga, da opravi svoje

črno delo, napoti se najprvo na otoke v Egejskem morji. Hodi iz mesta v mesto, a matere se jočejo in očetje obledevajo ter se povprašujejo, ali imajo zato hčerke, da bodo carju robinje? Z otoka Šio (danes Hio ali Skio) ide Kizlar aga na Samos, in nabravši precej robinj po otokih v Egejskem morji, krene v Grško, prehodi mesta in tu začuje o lepi Sunčanici, od rodú gosposkega,

Gjargja despota i Jerine.

Krasna Sunčanica, ki je slovela po vsem Balkanu, bila je Srbkinja iz Smedereva, mesta v Srbiji, na Dunavu. V Kizlar agi porodi se tedaj želja iti po lepo Sunčanico ter jo privedi svojemu carju v beli Carjigrad. Zato zapusti Grško, hiti preko Macedonije proti Dunavu, leti čez Kosovo polje, kjer je nekoč Miloš Obilić ubil turškega carja; ne ustavlja se tu, nego ide čez Toplico po Sunčanico v belem Smederevu.

VIII.

Jedno solnce je na nebu, a jedna Sunčanica na zemlji; o nje lepoti govoré vsi jeziki na svetu. Sunčanica je hči Ljubdraga (ki ni zgodovinska osoba), slepega starca, čegar pradedje so bili plemenitega rodú ter gospodovali državam; toda njih države so propale in njih slava se še samo spominja. Zdaj je Ljubdrag osiromašel, pase čredo, narod so mu ovce, katerim gospoduje, a najuglednejši prijatelji — pastirji. Ljubdrag je imel dvanajst sinov, ali vsi so mu umrli v boji s Turki, ostal je sam kot obsekan hrast v gori. Vseh dvanajst sinov umrlo mu je, in to je bilo dvanajst strel, ki so starega Ljubdraga toli ranile, da so ga solze oslepile z groznega joka. Umrl bi uže bil z bolesti, da ni imel še jedne utehe, hčerke Sunčаницe, s katero še bode živel rod slavnih Ljubdragov, ali

djevstvo ona mlada
zavjetova višnjem bogu;

kateri sklep hčerke drage je silno potlačil slepega očeta.

Nekega dne zbere Ljubdrag okrog sebe na livadi izven Smedereva mnogo dekličev in mladičev, da igrajo kolo. Lepa zabava se prične; družba stopi v kolo in štirje mladiči zapoje zaporedoma narodne pesmi. Pojo o Sibirjaninu Janku, kako je došel Belgradu v pomoč proti Mahumetu; pojo o kralji Matijaši in drugih slavnih junakih, devoyke pa vence vijejo ter si jih upletajo v lase. V ta čas pa se približa družbi neznan črnc, in dekletom od strahú izpadejo venci, moški so hoteli bežati. Ta črnc je bil Kizlar aga, ki je za sultanov harem iskal deklet po svetu in ki je iskal Sunčаницe v Smederevu.

Kizlar aga miri družbo ter ji prigovarja, naj le poje; prosi, da se ji sme pridružiti in se res usede v nje sredo k starcu Ljubdragu. Zamaknen v krasne Srbkinje, osobito v divno Sunčanico, obrne se črncem k Ljubdragu ter ga vpraša, kdo so mu bili predniki in ali so kdaj gospodovali državam. Starec Ljubdrag pripoveduje svojih prednikov slavno zgodovino; pripoveduje žalosten slavo slavnih Brankovičev, borečih se proti Turkom kletim, in ko se spominja prejšnje slave in zdanje nemoči, starec od žalosti omramori. Ko se zave, pripoveduje dalje o Dubrovniku in srce mu bije hitreje, da

oko tebe s oba kraja
slovinska je sva država.

Ljubdrag toži, kako je izgubil sinove in kako mu je ostala jedina hčerka Sunčanica. Ko to čuje Kizlar aga, reče jej:

Tva je sreča sada
i velika i čestita,
istočnom si caru lada (ljuba),
o djevojko plemenita!

Sunčanica se od srama obrne v stran in ker noče iti s črncem, pograbi jo ta, kakor zgrabi golobico črni orel, in jo vodi v beli Carjigrad. Sunčanica vzdihuje, joče in vene. Hite z njo k carju. Na potu jih sreča sel carski, ki je nosil Kizlar agi pismo. V tem pismu piše car agi, naj mu le hitro dovede devojke in naj pošlje po Sokolico, ki je ušla iz Carjigrada na Poljsko, da se maščuje Poljakom radi sramote, ki so jo nanegli njenemu carju.

IX.

Papeža Gregor XV. in Urban VIII. odredila sta, da se spomin hočimske zmage, s katero je bilo rešeno vse kristijanstvo, praznuje slovesno dne 10. oktobra. Poljaki so to slavo slavili konec avgusta v Varšavi, kjer so se zbrali vsi vojevode, knezi in staroste poljskih mest. Najprvo so imeli slavnost v cerkvi, a potem zabavo. Kraljevič je vsej gospodi priredil velikanski lov, a lepe mlade gospe varšavske šle so pokraj bistre Visle reke igrat kolo. Bil je to cvet poljskih žen. Ko so stale v kolu in pele slavo kraljeviču, ki je potolkel Turke:

Ti, o sivi naš sokole,
u mladabna tvoja ljeta
potlačio si Turke ohole
i dobio cara kleta.

Ti si obranil kraljevino, ti si spasil kristijanstvo! V tem veselji skoči nad poljske gospe smela Sokolica z dvanajsterimi devojkami, s katerimi se je skrila v gosti dobravi, ugrabijo

vse Poljakinje ter odtekó ž njimi daleč v dobrovo, v gosto šumo. Bile so trudne od teka, skočijo s konj, da se odpočijejo pri jezeru pokraj Visle reke. Bila je silna vročina, opasnosti nobene, zato izpuste konje, da se pasó, Poljakinje zvežejo, da jim ne uteko, a same se idejo kopat v jezero. Sreča je semkaj privela Vladislava z lovsko družbo. Lovci, oboroženi z raznim orožjem, obkolijo jezero. Zapazivši to Sokolica, skoči prva iz jezera, pograbi za meč in pokliče svoje družice na orožje. Boriti se niso mogle. Blagi kraljevič ne veže Turkinj, kakor so Turkinje zvezale Poljakinje, nego jim da samo straže, da ne uteko. Toda Sokolica je hrabra bojnica, ne uda se brez boja; bije se s Poljaki, da jej počí sablja. Srditi Poljaki bi jo bili razsekali, da jej ni mladi Vladislav skočil v pomoč ter je branil s svojim mečem. Poljski kraljevič je blage naravi, da svobodo Turkinjam, pusti jim orožje, kajti

kraljevič je svad poljački
štit i obrana ljepijeh vila.

Ta blagost srca toli je očarala Sokolico, da mu je rekla: „Kraljevič slavni, premagana sem, premagana, a ne od orožja tvojega, nego od tvojega blagodarstva plemenitega“. Ko to izreče, sname dragoceni ogrljaj z vrata, da ga hrabremu Vladislavu govoreč, da bode ime njegovo povsod nosila v srci svojem in da se iz zahvalnosti ne bode nikoli borila proti kristijanom. Nato se odpravi s svojimi družicami domov. Kizlar aga, ki jo je šel iskat, sreča jo na potu ter ji pove, da car pojde na vojsko v istok in da je želi s seboj.

X.

Poljakinje srečne, da so jih rešili njih vitezi, priredile so kraj Visle gostbo in tu so junaki pili na zdravje kraljeviča in na slavo poljske krone. Mej tem dojde Vladislavu list od očeta, kateri ga zove, da se vrne v Varšavo, kjer pričakujejo sultanovega poslanca. Vsa družba se koj odpravi na pot in sreča pevca, ki je pel o junaštvu kraljevičevem v poslednjem boji Poljakov proti Turkom. In po pravici mu je pel slavo. Ko so čuli Poljaki, da zbira Turčin silno vojsko, prosili so papeža, prosili nemškega cesarja, kralja francoskega in angleškega za pomoč, ali brez uspeha! Le 6450 pešcev nemških hitelo je Poljakom v pomoč, ali ti so pobegnili, predno so prišli pod Hočim. Po pravici je tedaj pel pevec slavo svojim rojakom. Plemenito družbo kraljevičevo pričakali so Poljaki v Varšavi sijajno. Gospe in gospice sipale so z oken cvetje hrabrim bojevnikom, a kralj oče je objel svojega vrlega sina. Čas je bil, zato kralj skliče zbor v svoji kraljevski palači, na

prestolji pričaka turškega poslanca, ki je prihajal, da utrdi mir s Poljaki. Spremstvo mu je sijajno; mnogo slug, janjčarjev in konjikov spremlja črnega ago. Poslanec vhaja v palačo ter se divi nje lepoti, divi se slikam poljskih kraljev, ki so se borili s Turki, Prusi in drugimi narodi. Mladi Turki vodijo v dar kralju poljskemu in kraljeviču trideset arabskih konj, katerim so sedla s suhim zlatom okovana in z biseri urešena, a drago kamenje jim sije sred čela. Nosijo kralju trideset lokov s trkači, trideset britkih sabelj in trideset rajskih robinjic — mlademu Vladislavu za razgovor in zabavo.

XI.

Pesnik opisuje z živimi barvami sijajnost palače poljskih kraljev, osobito pa zbornico, v kateri je zbiral kralj okolo sebe svoje svetnike, vojevode in staroste. Ta zbornica je polna slik iz poslednje vojske. Ali paša vidi tu vso vojsko turško in poljsko naslikano ter se divi slikam in vpraša kneza Zborovskega, kateri mu jih je tolmačil, kdo je tak umetnik mej Poljaki, da je dal duh in besedo mrtvim prilikam? Knez Zborovski tolmači paši slike. Tu je knez Radovilski, tu Pomoranci, tam Litvanci, tu starosta Sijenevič, tu ban Zamojski, tu Mikleuš, tam Belorusi, tu Karlo Hotkijević, ki je vodil jeden del poljske vojske pod Hočim, tam Krunoslava, tam kraljevič Vladislav, „istočni dobitnik in severni branitelj“. Nato je gledal paša turško vojsko; na sliki zapazi Osmana, ali dalje ga je sram gledati, kajti mej tistimi, ki so bežali pred Poljaki, zapazi svojo sliko. V tem času pokliče kralj kneza Zborovskega, naj on in poslanec prideta pred prestolje kraljevo. Kralj sedi na prestolji, škofje z desne, a vojevode sede z leve; poleg očeta pa kraljevič na zlatnem stolu. Poslanec se približa, prikloni se po turškem običaji. Hvali kralja poljskega, ki je zdaj kralj vseh kraljev, kajti silni car, ki stoluje vrhu prestolja Otmanovega, ta car od carjev, pošilja zdaj prvič svojega poslanca prosit te za mir. To je čudo, ki se je zdaj zgodilo: car, karemu so pred noge padali vsi narodi, išče zdaj prijateljstva pri kroni poljski. Ali paša pravi nadalje, da je turški car predbil narode in kraljevine v Aziji in Afriki, samo Poljakov, ki so svojo kraljevino obzidali s hrabrimi prsi, ni mogel predbiti. In pravi: Vi ste Poljaki glasoviti; ni treba zamolčati: kajti da car ni osvojil vseh ostalih kraljestev kristijanskih,

vaša je slava, vaša je hvala,
vi ste bili njih obrana.

Paša še mnogo govori, kako nekoristna bi bila nova vojska, zato prosi kralja, naj sprejme mir. Kralj ga sprejme in še

vrhu tega bogato obdari pašo. Ali paša se na to odpravi v Carjigrad.

XII.

Krunoslava, preoblečena v mladega Ogra, biva uže nekaj časa pri Rizvan paši, ki je stražil zaprtega Koreckega. Z blagom in zlatom podkuplja, da bi prišla do svojega ljubovnika, a nič ne pomaga; on je globoko v tavnici zaprt. Na dvoru Rizvan paše sta bili dve lepi dekletki jednih let: Ljubica in Kalinka, kateri je stražil črnc Bećir, zelo grd starec. Nekoga dne nališpa se grdi Bećir z dragim kamenjem in biserjem. Zapazivši to, vpraša ga Kalinka, kdo mu je dal ta lišp. Starec ji pove, da ima te bogate darove od mladega Ogra. Kalinka poželi si dragocenosti, a še bolj hrepeni po mladem Ogru. Hoče mu razodeti svojo ljubezen, toda beseda ne gre iz ust. Vendar se ujunači, zarudí ter ga vpraša: „Ali so Vaši tisti darovi, s katerimi ste uresili črnca, a kaj ste prinesli meni?“ Oger veli, da je toli lepi devotki, kakor je ona, prinesel še lepše darove, samo naj mu pove, ali ve kaj o zaprtem Koreckem. Kalinka pripoveduje istino: „Korecki je blag človek. Ko so kazaki zarobili mojega strica Rizvan pašo in njega hčer Ljubico,“ pripoveduje Kalinka, „pustil je Korecki oba na svobodo, vrnil je očetu hčerko, a hčerki vse zlato in drago kamenje, kar je Ljubico toli očaralo, da se je zaljubila v Koreckega. Ko je pozneje bila spet vojska s kazaki, premagali so Turki kazake, a viteškega Koreckega zajeli ter ga odvlekli v Carjigrad, kjer je zdaj zaprt. Straži ga sam Rizvan paša in pazi, da ne uide¹⁾. Radi tega bledí obraz pašini hčeri, ki joka noč in dan, in ko bi nje ne bilo, ki ga še jedina tolaži, umrl bi bil uže zdavnaj Korecki.“ — Lahko si mislimo, da je ta pripoved Krunoslavo zelo razžalostila. Veruje in ne veruje, ali je to istina, kar mu je pripovedovala Kalinka. Zdi se ji nemogoče, da bi toli plemenit človek, kakor je Korecki, mogel biti neveren. Ohrabri se, hoče nevernemu ostati verna; le trpeti noče, da ono, kar je njeno, drugi imajo. Odloči se, stopi pred Rizvan pašo, odkrije mu, da on ni Oger, nego Koreckega brat. Prišel da je, da osvobodi brata, ter mu ponuja neizmerno blago za odkupilo. Rizvan paša mu obeča, da bo govoril za zaprtega brata pri carji, a njemu da bode odprl vrata v tavnico. Paša vodi Krunoslavo v globoko jamo, odpre železna vrata v tavnici in ko stopi ona čez prag, zapre tudi njo.

¹⁾ Poudariti je treba, da je plemenitost, blagodušje in velikodušje slovansko vselej večje, nego pri Turkih. Slovan postopa vedno plemeniteje, nego Turčin.

XIII.

V najglobljih jamah, v peklu, škripa Lucifer z zobmi, pljuje ogenj in je jezen, da je Vladislav kristijan razbil in potolkel stare zaveznike njegove — Turke. Peklenski kralj skliče zbor vseh hudičev. Na zbor pridejo vsi; ne govore, nego rjovejo, tulijo, lajejo, žvižgajo, mukajo, hržejo. Tedaj začne govoriti, ne govoriti, nego grmeti pekleni kralj ter razlagati, da je škoda hudičem, a ne Osmanu, da so Poljaki potolkli Osmana. Hudiči da so sicer vsi leteli Osmanu v pomoč, ali premagala so jih nebesa. Nesreča je velika, a bode še večja za nas, ako se poljski kraljevič poroči s hčerjo ogrskega kralja (Cecilijo Renato, hčerjo Ferdinanda II.). Kakor se čuje, ogrski kralj si išče žene na španjskem dvoru. Poljak je močan; ako pa se to zgodi, kaj bode potem? Opasnost pretí peklu, ako bi se uničilo turško carstvo na zemlji; in da se to ne bi zgodilo, zato pošilja Lucifer drugove svoje na vse strani sveta, naj varajo, naj se lažejo in izdajajo druge; laž, prevara, zloba, izdajstvo, vsako sredstvo naj pomaga, ker spuntati je treba vesoljni svet proti Poljakom.

XIV.

Osman vpraša svojega dvorskega astrologa Muhameda Čelebijo, kaj pravijo zvezde, ali bo srečen v vojski ali ne. Muhamed Čelebija gleda nebo, opazuje Merkurja, Marta, Venero, Saturna, ovna, bika, raka, strelca, jarca in ostale zvezde ter svetuje svojemu gospodarju, naj ne hodi na istok, janjičarji da se bodo spuntali; carska glava da stoji radi tega slabo na ramenih. Toda Osman ne more zabiti sramote, ki jo je odnesel izpod Hočima, ter se odloči, da je slavna smrt boljša, nego življenje polno sramote. Car se zamisli v vojsko, pride noč in car zaspi. Zlajci se mu začne sanjati. In carju se sanja, da sedi na prestolji in da čita koran. Ali v tem trenutku stopi k njemu prorok Muhamed, iztrga mu knjigo iz roke in ga z dlanjo udari po obrazu tako silno, da se car prebudi iz sna. Kraj sebe zapazi hodžo in mu pripoveduje, kako ga je udaril Muhamed. Hodža mu tolmači sanje takole. Muhamed da ga je zato udaril, ker je car vseh carjev sklenil mir s kristijanskim kraljem, in Muhamed želi, da ide Osman v istok.

Mesec je svetil po nebu, a Ljubica, lepa hči Rizvan paše, ni mogla spati, ker je vedno mislila na Koreckega. Odide v carski vrt in sede pod drevo, da tu razmišlja o svoji ljubezni. Spominja se dni, kako je bila nekdaj robkinja kaurskega bana in kako se je uže tedaj zaljubila v Koreckega. Pod drevesom najde jo stari Bečir, prime jo za roko ter ji veli: „Ne misli, lepa devojka, da te noč krije in da te zato nihče ne čuje. Čul

sem besede tvoje in žal mi je, da ti moram povedati istino. Ono ni mlad Oger, ki ga ti ljubiš; ono je Krunoslava, Koreckega zaročnica." Ljubica kar okameni ter sklence maščevati se neverniku.

Potem pripoveduje pesnik, kako je Krunoslava prišla h Koreckemu. Krunoslava pripoveduje, kako se je trudila priti k njemu, koliko je potrošila blaga in zlata, Rizvan paša da jo je vendar pustil k njemu in je obečal rešiti ga. Joče se Krunoslava, videč svojega zaročnika privezanega o železni stolp in mu ne more povedati, kaj mu je razodela Kalinka. Tudi Korecki jej pripoveduje, kako je vedno mislil na Krunoslavo in da se veseli dneva, ko bode osvobojen mogel srečno živeti poleg nje v dragi domovini. Ko sta tako v sladkem razgovoru, zaškripljejo železna vrata, ključ se zavrti v zarjaveli ključavnici, in to ja bil najmilejši glas, ki sta ga slišala kdaj. Mislita, da je dan svobode napočil. A glej čudo! Oboroženo ljudstvo plane k njima, Krunoslava stopi k privezanemu Koreckemu, da brani njega in sebe; krvavo klanje se prične. Hrabra Krunoslava poseka vse, ali zdajci se ukrade beg Suliman njej za hrbet ter ubije njo in Koreckega.

XV.

Osman je zbral v zbor vezire in paše. Javi jim, zakaj je sklenil mir s Poljaki, ter misli, da veziri in paše ne bodo zadovoljni s tem, kar jim misli povedati. Sklenil je dati Koreckemu svobodo. Ves zbor molči, Rizvan paša obledi in ves žalosten pripoveduje carju, kaj se je zgodilo s Koreckim, kako se je njega hči zaljubila v Koreckega ter ga mislila osvoboditi. Pripoveduje, da so zarotniki ubili Koreckega v tamnici. Ne ve si razložiti, kako se je mogla Turkinja zaljubiti v kaura, kristijana, da je celo tedaj, ko je zvedela za Koreckega smrt, skočila z visoke kule. To reče in odide. Strme poslušajo to veziri in paše. Najprvo se osmeli hodža ter začne govoriti, potem pa Dilaver paša, ki misli, da se je Ljubica maščevala za vero. Rizvan paša se potem zopet vrne in vodi carju venec lepih deklet. V tem vencu pa ni Sunčanice. Neki hadum (črnc), ki jo je stražil, prišel je po noči k njej ter jo odvedel. Pravijo, da je ta črnc bil njen brat Vlatko, ki so ga bili zaslužnili Turki. Njemu se je smilila sestra ter je ž njo ubežal. Pesnik pomisli tu, kako tlačijo Slovane neprijatelji, ter zakliče:

O slovinska zemljo lijepa,
što zagriješi nebu gori,
da te taki udes cijepa
i jadom te vječnijem mori?

Potišteni tvi sinovi,
 gospodičnoj njegda u vlasti,
 izrodí su, il' robovi,
 željni s ovcam travu pasti.

Ah, da je proklet, tko cijec vire
 na svojega reži brata:
 jer nesreća tvoja izvire
 samo iz toga kalna blata!

Osman naznani zboru, da hoče iti v Meko na grob pro-
 rokov in kako se hoče pripraviti na vojsko.

XVI.

Ko se je raznesel po Carjigradu glas, da Osman hoče v Meko in da se bode z vojsko ušatoril v Skadru (na Bosporu nasproti Carjigradu), jeli so se puntati janjičarji. Rekli so, da dosluženi vojaki ne dobivajo plače, da je Osman obečal v poljski vojski za vsako neprijateljsko glavo po dukat, ali ni nič dal, še rekel jim je celo: ako ti ne bi ubil njega, a on bi tebe, Osman da jim je prepovedal piti vino in tobak kaditi, on sam da si je vzel proti turškemu običaju za carice tri gosposke Turkinje, a ne robinje. Ali aga miri puntarje, prego-
 varja jih, da Osman pravo ravna, ker je on car, a vsi drugi sužnji. Janjičarji izjavljajo, da se niso spuntali proti carju, nego proti krivim svetnikom, ki „mlademu detetu“ krivo svetujejo; pošljejo nekatere izmed sebe k sultanu, da jim izročí Dilaverja pašo in učitelja hodžo, katera mu posebno krivo svetujeta. Osman jim obeča, da ne pojde v Meko, a druge volje da jim ne izpolni.

XVII.

Noč je črna. Car kliče k sebi vezire in paše. Šest zap-
 upnih svetnikov svetuje Osmanu. Odločiti imajo, kaj je storiti. V zboru vlada velika nezloga. Dilaver je za to, da se car maščuje, Husain za to, da oprostí puntarjem. Osman posluša Husaina. — V isto dobo, po noči, pokliče Mustafina mati Dauta k sebi. Mislila je, okoristiti se s puntom ter svojega sina posaditi na prestolje. Daut (David, Miloje, Milko) bil je Bošnjak. Zaplenili so ga mladega Turki. Bil je izredno lep ter je po ženskah dosegel vse časti in milosti. Poturčil se je, postal je vezir in je imel sestro Mustafino ali pa Ahmetovo za ženo. Mustafina mati oduševljuje ga, naj se postavi puntarjem na čelo; potem bo Mustafa sultan in ko ta umre, bodo Dautova deca sultani.

XVIII.

Janjičarji zbero se v skupščini in zakonjaki (zakonodaji) trdé, da, kdor stare zakone gazi, kakor Osman, za carja ni. Na skupščino pridrvi ves besen Daut, začne še bolj puntati janjičarje, uverja, da mora na prestolje spet priti Mustafa. Na to udarijo puntarji najprej na dvor Dilaverja paše, toda brez-uspešno, ter se napotijo proti carskemu dvoru.

XIX.

Vsa vojska se je spuntala in Osmanovo prestolje se maje. Dilaver paša, da reši svojega gospodarja, preobleče se v derviša ¹⁾ in hiti s svojimi Anatolci carju na pomoč. Pesnik tu pripoveduje, kako je Dilaver dobil v dvoboji s persijskim kraljevičem Hajdarjem lepo Begum. Čuvši, da se je Dilaver preoblekel v derviša, udarili so nanj spaholjani (redovni, plačani turški konjeniki), na čelu jim Derviš, ter ga ubili. Dilaver, ki je kot derviš z drenovico v roki hodil, boril se je hrabro s tem lesenim orožjem. Ko je zvedela za smrt Dilaverjevo Begum, lepa Persijanka in ljuba mu, ide iskat telesa svojega dragega, najde ga vsega razsekanega in prosi Derviša da jej da mrtvega Dilaverja. Ko je slišal te grozote Osman, ki se je mej tem skrnil v dvorec Sinan paše izven Carjigrada, ukrepa, kako bi pomiril puntarje. Toda prepozno! Puntarji so posekali Ali ago, Husain pašo, hodžo in druge odlične pristaše Osmanove. Mustafa so osvobodili iz saraja, kjer je bil zaprt; ujamejo Osmana ter ga dovedo na grdem konji na sodišče pred Mustafa.

XX.

Mustafa zaukaže, da vržejo Osmana v Jedi kulo. Osman oplakuje svojo usodo in usodo turškega carstva, da so njega, prvorojeno dete Ahmetu, zavrgli in s tem pokopali i carstvo. Osmana so potem vlekli okolo Carjigrada, grdili ga in psovali ter mu smrdljive stvari pred nos podtikali. Ta sramota je same Turke toliko užalila, da se jim je jel smiliti Osman. Vodečim Osmana gologlavega in v kratki obleki, javi Daut odmetnikom, da na povelje Mustafe carja zadavijo Osmana, kar se je tudi zgodilo dne 20. maja 1622.

* * *

Actum est de imperio! Tako je javil angleški poslanec T. Roe, ki je tedaj bil v Carjigradu. Turškemu carstvu je od-

¹⁾ Derviši so smešni turški cerkovniki, ki hodijo bosí in brez srajce ter umazani.

zvonilo! Da mu je res odzvonilo, to je veroval tudi Gundulić in to izjavlja pesnik v svojem „Osmanu“. Palo je silno carstvo, katero je zagonetka v svetovni zgodovini. Najboljši vojaki, največji državniki, kateri so ustvarili silno carstvo turško, bili so tujci, a mej temi tujci mnogo — Slovanov z balkanskega poluotoka! Po vsem Balkanu grabiš so Turki najboljše sinove, odvajali jih v Carjigrad v posebne šole, iz katerih so izšli Turkom najglasovitejši veziri. Janjičarji, najtrdnější steber turškemu carstvu, bili so tujci. Čudna zagonetka v zgodovini.

Actum est de imperio! Prvi smrtonosni udarec bila je Turkom zmaga poljska pod Hočimom, drugi pa domača vojska v Carjigradu, ko se mlademu Osmanu ni moglo posrečiti uvesti stari red v izprijeno vojsko ter tako utrditi slavo svojega carstva od istoka do zapada, da bi on, kakor koran uči, bil jeden car na zemlji, kakor je jeden prorok na nebu. Da se to ni zgodilo, preprečil je „mač poljački“.

* * *

„Osman“ ni delo dovršeno; nedostajeta mu namreč dva speva, XIV. in XV. Kritiki so mnogo ugibali, kaj je temu vzrok. Jedni so rekli, da je ta speva uničila državna oblast; drugi, da ja je pesnik sam sežgal pred smrtjo svojo; tretji, da je pesnik dajal speve na pösodo, da jih čitajo, in da sta se tako izgubila dva speva; drugi so spet trdili, da sta ta speva propala o potresu l. 1667. Toda vse to je ugibanje prazno in neutemeljeno. Ni čudo, da ni pesnik speval dveh spevov, ali je čudo, da ni speval dveh spevov, ki spadata ravno v sredo epepeje.

To zagonetko so poskusili rešiti mnogi kritiki: Franjo Appendini, Ivan Volantić, Adolfo Veber, Pav. Jos. Šafarić, Šime Ljubić, Vatroslav Jagić, Vinkentij Makušev, Stojan Novaković, Poljak Adam Ržonževskij, Armin Pavić, Luka Zore, Rus Roman Brandt, Franjo Marković, Tade Šmičiklas, Ivan Broz in Ivan Milčetić. Vsi ti so pisali o „Osmanu“ in postavili svoje hipoteze, kako razložiti nedostatek dveh spevov. Kritiki se v tem ločijo v dve stranki.

Pri Hrvatih je prvi pisal o „Osmanu“ vseučiliščni profesor Armin Pavić v programu požeškega gimnazija l. 1871., a potem v Radu jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti. Pavić misli tako. Gundulićev „Osman“ je delo nedovršeno. Dveh spevov ni pesnik izgotovil. V „Osmanu“ so spevi I., XVI.—XX. podpolna, celovita, jedinstvena, zgodovinska pesem, katera opeva, kako so Turki dne 20. maja l. 1622. umorili v Carjigradu mladega Osmana (II.). Predno je zložil „Osmana“, zložil

je pesnik posebno pesem, katero zove Pavić: Vladislav. V njej je opeval Gundulić boj hočimski l. 1621. Vladislava je hotel proslaviti v veliki romantični pesni. Po mnenju Pavićevem hotel je pesnik „Osmana“ in „Vladislava“ spojiti v jedno pesem, to je, hotel je spev XIII. spojiti s spevom XVI., ali v tej nakani preprečila ga je smrt l. 1638. In tako je ostal „Osman“ delo nedovršeno.

S teorijo Pavićevo strinja se tudi srbski pesnik in književnik Svet. Vulović. Toda stvar so jeli preiskavati kritičneje drugi možje ter so jeli pobijati Pavićeve nazore, najprvo Luka Zore, potem Rus Roman Brand in dr. Franjo Marković, s katerimi se poleg drugih strinja tudi zagrebškega vseučilišča rektor in znani zgodovinar Tade Šmičiklas. Fran Marković je v razpravi: „Estetička ocjena Gundulićeva Osmana“ dokazal v Radu po analizi vsebine „Osmanove“ s Tassovim epom, da ni razloga trditi, da je Osmanida skrpana od prvotnih dveh pesnij, nego da je zložena po tradicionalni epski tehniki tedanje dobe, in da je potemtakem jedinstvena pesen, kateri le nedostajeta speva XIV. in XV. Po tem, kar smo podali o postanku „Osmana“ ter uvažujočim načela humanistične šole pridružiti se je i nam tem nazorom.

Popolniti „Osmana“ poskusil je prvi Gundulićev sorodnik (unuk), Dubrovčan Pijerko Sorkočević. Drugi bil je Ivan Mažuranić v naši dobi, kateremu se je to tako posrečilo, da je popolnoma dosegel Gundulića, četudi je to popolnjevanje stvar zelo tanka in nenavadna.

„Osman“ je ležal mnogo let v rokopisu. Dve sto let je preteklo, predno je največje delo Gundulićevo zagledalo svetlo, tako da dolgih dve sto let ni ta veličastna pesen, zložena v slavo Slovanom, a v propast neprijateljem, mogla oduševljevati naroda, kateremu je bila namenjena. Prvi se je trudil izdati „Osmana“ koncem preteklega veka Dubrovčan Džanluka Volantić (1749—1808). Polnih dvajset let baval se je z urejevanjem teksta in nabiranjem beležek, toda izdati ga ni mogel, kajti ravno takrat — l. 1806., ko je „Osmana“ pripravljajal za tisek, došli so Francozi v Dubrovnik, bili tam do l. 1814.; v tem času pa je umrl Volantić. Stoprav l. 1826. bil je Gundulićev „Osman“ prvič tiskan v Dubrovniku; tiskati ga je dal oče Ambrozije Marković s spevoma Pijerka Sorkočevića, kateri je prvi zložil XIV. in XV. spev in tako popolnil „Osmana“. Drugo izdanje Gundulićevega epa izšlo je v Budimu l. 1827. v cirilici z naslovom: Razna djela Jefte Popovića. (Mož se je kitil s tujim perjem!) Tretje izdanje priredila je l. 1844. v Zagrebu Matica Ilirska, izdaviši „Osmana“ prvič s spevoma Ivana Mažuranića, ter je tako ta blagodatna Matica seznanila

širše občinstvo prva z vsebino „Osmana“. Potem so prihajale kar po vrsti nove izdaje. Četrto izdanje bilo je pretiskano v Zagrebu l. 1854., peto je priredil A. Pavić, a izdala ga Jugoslovanska akademija l. 1877. v IX. knjigi „Starih pisaca hrvatskih“, a šesto Ivan Broz v Zagrebu l. 1887.

Tako imamo tri tiskane tekste, prvi v izdanji dubrovniškem l. 1826. in v budimskem od l. 1827., drugi v izdanji zagrebškem od l. 1844. in 1854., in tretji v izdanji akademijskem od l. 1877. in 1887. (Brozovo izdanje).

Da pravo ocenimo „Osmana“, ozirati se nam je na odnošaje, ki so vladali izmed italijanske in dalmatinske knjige; uvaževati nam je humanizem. Ako to uvažimo, potem nam je brez okolišev priznati, da je Gundulić pojmlil in zvršil nalogo svojo zelo dobro in da ostane prva pesniška zvezda na slovanskem jugu. Diviti se moramo, kako je Gundulić dobro poznaval zgodovino ne samo svojega rodnega mesta Dubrovnika, nego i vsega slovanstva. V „Osmanu“ vidimo, kako dobro mu je bila znana vsa Poljska in Ruska, osobito pa Srbska in ves Balkan; kako dobro je vedel za vse, kar se je godilo v Carjigradu. In saj ni čudo! Saj mu je bil oče poslanec in zastopnik republike v Carjigradu. V ono dobo bili so Dalmatinci v zvezi s Poljsko. Učeni Vrančić imel je književno pravdo s kanonikom krakovskim Krištofom Varšovičem radi vprašanja o prihodu Lehov ali Poljakov iz Hrvaške. Jedino kot Dubrovčan mogel je Gundulić znati za dogodke na iztoku, kajti v Dubrovniku in Benetkah znali so najbolje odnošaje turške.

Ves „Osman“ nam je priča, kako je čutil, kako mislil pesnik. Gundulić je oduševljen Slovan, ki je pel prvi na jugu o jedinstvu vseh Slovanov; njemu so Jugoslovani jeden narod, on opeva junaštvo poljskih in srbskih kraljev. On je videl, kako so se celo vsi hudiči zložili proti Slovanom, katere je treba zatreti; in ko je videl, da je to slovanstvo slavno zmagalo, vzpodbudilo ga je to toliko, da je sklenil z velikim epom povelečati slovanstvo. Te ideje so temelj „Osmanu“. Gundulić je ponosen na svoje slovansko ime. On je slovanski rodoljub. Unela ga je neizmerna borba krščanstva in slovanstva proti muhamedanskemu barbarstvu, pod katerim je plakal ves Balkan. Gundulićev „Osman“ ima tedaj to prednost, da je spevan s stališča narodnega, slovanskega.

Ali ne samo to je zasluga Gundulićeva. Kakor ima vsa dubrovniška književnost pred Gundulićem značaj obiteljske književnosti, tako so i Gundulićevi predniki peli bolj za svoje književne prijatelje, za svoja društva, a ne za narod. Te ozke meje prekoračil je prvi smelo Gundulić, sestavivši epopejo za narod. Tako je razširil krog delovanja, v katerem so se gibali njegovi predniki. Ne manjša zasluga mu je tudi to, da je

srečno uvel štokavščino v dela svoja, da je stihu dal največjo uglajenost in da so si ga radi tega izbrali poznejšnji pisatelji za vzor. Mnogo se je sicer o tem pisalo, v kaki duševni zvezi je „Osman“ s Homerom, Vergilijem, Tassom, Ariostom in Camoensom. Ni čuda! Bil je odgojen v humanizmu, kakor vsi tedanji pesniki: Tasso, Dante in drugi, da mu radi tega ne smemo očitati neoriginalnosti. A kde imamo pesnika, kde še jedno narodno epopejo, slično Gunduličevi?

Da je bila sreča mila Jugoslovanom, da so i ostali bratje jugoslovanski preko Velebita bili v toli srečni republiki, v obče v toli srečnem političnem položaji in materijalnem blagostanji, obrodila bi bila ta književnost obilnejši sad. Tako pa se je zgodilo, da je tedaj, ko se je l. 1797. zadnji doge benečanski Manin, odpovedal svojemu dostojanstvu in je tudi republika dubrovniška ugasnila, da je tedaj umolknila i v Dalmaciji vila slovanska. Propadalo je staro blagostanje, pokopana je bila politična samostalnost in Dalmatincu od prejšnjega veličja ni ostalo nič drugega, nego — kršna Dalmacija!

Slovenske národne vraže in prazne vére,

primérjane drugim slovanskim in neslovanskim.

Spisal J. Navratil.¹⁾

I. del; 3. dalje iz „Letopisa“ 1887. str. 88—167;
(začetek l. 1885, str. 117).

Jurjevo.

Sv. Jurij, Jurjev dan ali Jurjevo (23. ali pa 24. aprila²⁾:
Stsl. Юрїи (Jurij); **bolg.** Gjurgjev den, Georgij; **rus.** Jurij, Georgij, Egór (izr. Jegór); **mrus.** Jurij; **hrv.** Juraj, Jure, Jurjevo, Gjurgjevo; **srb.** Ћорђе (Djordje), po navadi pa pišejo z latinico: Gjorgje, Gjorgjije, Gjuro, Gjuragj, Gjurgja . . ., Gjurgjev dan (danak); **č.** Jiří, Jiřík; na Moravskem tudi: „svatého Jura“ ali „Jurka“; **č.-sloven.** Juraj („sv. Juraja“); **p.** Jerzy.

Sv. Jurij, iz Kapadocije v Aziji doma, bivši vitez, (ki ga časti vztočna in zapadna cérkev), sluje po vsem krščanskem svetu, sosebno pa med Slovani. Na Ruskem vidiš njegovo podobo sredi cesarskega grba. Po národni veri ruski je sv. Jurij tudi ruskemu cesarstvu glavni „zaščitnik“ (patrón). Ruski pregovor pravi, da čim cesar („cár“) v ladijo stópi, čáka ga pri tej priči uže sv. Jurij v njej. (Gl. Hanuš: „B. Kal.“ 140).

¹⁾ Novi dobrovoljni sodrudniki: *gg.* Bile Ivan, duhoven v pok. v Notranjski Bistrici; Eller Fr., učitelj na Zili pri Beljaku; Kupljen Ant., beležnik v Črnomlju; Lapajne Ivan, ravnatelj mešč. šole in c. kr. okrajni šolski nadzornik na Krškem; Ravnikar Jernej in Romih Tom., meščanske šole učitelja ondi; dr. Simonič Fran, vseučilišni skriptor na Dunaju; Šašel Ivan, župni upravitelj v Adlešičih. Vsem bódi pristojna očitna hvala!

²⁾ Štajerski Slovenci ón kraj Drave praznujejo sv. Jurija (po rimsk. brevirju in „Mart. Rom.“) 23. aprila; a vsi drugi Slovenci in Slovani zapadne cérkve 24. aprila; — Slovani grško-vztočne cérkve (pravoslavni ali staroverci z zjedinjenci vred) pa 23. aprila po starem koledarju, to je 5. maja meseca po našem.

Znana je po vseh krščanskih deželah legenda, kako je sv. Jurij končal strahovitega zmaja in rešil s tem junaštvom kraljevo hčer (Ajo) grozovite smrti.¹⁾ Zato se zove ta krščanski junak tudi . . . „krščanski Perzej“ (Perseus). Sodimo, da so uprav tega poganskega junaka bajeslovno junaštvo kristijani s časom začeli malo drugače pritikati svojemu vitezu; kajti pred dvanajstim vekom bila je óna legenda o sv. Juriju še povse neznana. Res pogrešaš na prvih podobah njegovih óne grde pošasti.²⁾ Serb.-lužička národna pesem o rešeni „cesaričini“ imenuje pa sv. Jurija celó Boga: „Luby božo z nebes, luby svjaty Jurjo!“ („B. Kal.“ 137).

Slovenske vraže. Okoli Notranjske Bistrice pójajo pastirji spomladi na paši to čudno pesmico:

„Jurij po potoku tuli
Z bélih hlébcem.
Če ga pojé,
Domú ne smé;
Če ga domú prinese,
Hišo vso raznese.“

Kaj znači v tej pesmici „béli hlébec“, tega pa ne zna zdaj živ krst. (Zapisal vč. g. Ivan Bile).

Staj-slovenske gospodinje zgodaj na Jurjevo trobijo v rogove, da bi odgnale čarovnice („coprnice“). Nekatere gospodinje hodijo na Jurjevo po piskre za kravje mleko; čarovnice pa po óne, v katere tulijo, kedar se sklicujejo. („Črtice“ 65).

V Ivankovcih (v Ljutomerskih goricah) pókajo pastirji „pred Jurjovim večer“ (zvečer) z biči zato, da preganjajo čarovnice³⁾, ki vjutro na „Jurjovo“ (in na mlado nedeljo) vlačijo ruho po rosi, ako je že rosa; potém pa ‚dojijo‘ svoje krave. Po katerih gospodarjev posestvih da čarovnica ruho vlačí, od tistih vseh krav ima v tistem letu ‚hasek‘, akoravno samo svojo kravo doji. ‚Ob Jurjovem‘ teče tudi iz tiste rosnate ruhe mleko namesto rose. Zapis. g. dr. Fran Simonič, bivši petošolec 1865/66. — O pókanju z biči povedali smo úže l. 1885. (182), da se po praznoverskih mislih z „bési“ (zlemi duhi) vred tudi čarovnice bojé vsakega velikega ropota, tedaj i pókanga z biči, ki se vrší pri Slovanih in Germanih tudi o „binkoštih“. O tém na drobno v naslednjem predelu.

¹⁾ Pri Moravcih in Lužičanih izpremenila se je ta kraljičina s časom v cesaričino.

²⁾ Dr. Jov. Ev. Stadler: „Vollständ. Heiligen-Lexik.“ II. (1861), 385. — Sedanja pripovedko (pokristijanjeno) o sv. Juriju, kraljevi hčeri in zmaju v vezani besedi, kakor jo popevajo Beli Kranjci v Adlešičih, razglasil je po „Slovannu“ l. 1887. (str. 87) dični domoroдец Iv. Šašelj.

³⁾ Prim. „Črtice“ 64 in 65, kjer čitamo o takem pókanju tudi „zgodaj na Jurjevo“).

Med **koroškimi** Slovenci, vsaj na Zili¹⁾ pri Beljaku, trobijo na večer pred sv. Jurijem dečki s kozjimi rogovi in zvonijo („cingljajo“) z živinskimi zvonci po vasi od hiše do hiše²⁾. Najumnejši in zgovornejši udari s paclo na hišne duri in pravi:

„Sv. Jurij ‚potrka‘ na duri,
Eno hlačo hlačnico
Ima zeleno, eno rumeno.“

In ko vse, kar hodi in lazi pri hiši, priporoči Bogu v varstvo, molijo dečki skupaj „Očenaš“ in „Češčena-si-Marijo“. Gospodinje jim dajejo za to ljubav jajec in zabele. (Zapisal g. Fr. Eller).

V Léšah (v Rožu) pojó to pesmico, pa le šaljivo takó:

„Sveti Marka, Marka
Koj pred durmi ‚darka, darka‘;
Sveti ‚Šent-Jurij‘, Jurij
Pa potrka žé na duri, duri:
Eno hlačo ‚ma zele- zelenó
Uno pa rume- rumenó itd.

(Zapis. K. Pečnik). Prim. tudi „Sloven. Glasnik“ l. 1858., l. str. 158 ali pa „Letopis“ l. 1877.; 222.

Gledé sv. Jurija (in binkošti) zvédel sem, da so slični običaji kakor pri štaj. Slovencih v navadi tudi na **Kranjskem**: pri Krškem, Kostanjevici in Trebnjem. V Krški okolici hodijo po noči pred sv. Jurijem popevat. Med drugim pójejo, proséč darú, tudi to kitico (pripevek):

Mati že po lojtrici lezejo,
Nam ‚gvišno‘ špeha režejo;
Oče že s ključkom rožljajo,
Nam gotovo vinca dájo.

(Zapis. g. Iv. Lapajne.)

To zanimljivo poročilo dopolnil je g. Jern. Ravnikar takó: „Pozno v noč pred sv. Jurijem ali po polunoči pridejo neznani moški (pevci) iz bližnje okolice na Krško ter pred hišami (okni) prepevajo razne pesmi sv. Juriju na čast, najbrže iz tega namena, ker se vse veseli nóve ozelenele vigredi (spomladi). Gospodarji jim dajó vina, gospodinje pa jajec. Domá poté napravijo „ocvrto jed“ (iz masla, moke in jajec); po gostem primešajo tudi raznih zelišč ter použijejo vse to pri čaši vina, ki so ga dobili na dar. Ljudje mislijo, da jih ta jed občuva („obvaruje“) raznih bolezni. — Ker priobčena nam pesem o sv. Juriju nima ničesar praznovérskega v sebi, nego je bolj

¹⁾ Maria Gail.

²⁾ Iz istega, a menda uže zabljenega uzroka, ki smo ga imeli v mislih str. 133 pri štaj.-slovenskih gospodinjah in hlapcih ali pastirjih.

zgodovinska nego bajeslovna, zato smo jo namenili neki drugi knjigi.

Okoli Adlešič hodijo Beli Kranjci na Jurjevo po nekaterih vaseh isto tako še dan danes „popovat“, pa le tedaj, kedar je o Jurjevem uže kaj zelenja. Po dva ali več „dečakov“ vzame malega dečka, ovijejo v zelenje ter vodijo od hiše do hiše, češ: „Jurija vodijo“. Pri tém popevajo:

„Došel je došel zeleni Juraj,
Donesel je pedenj dugo travico,
Lakat dugo mladico.“

Pri vsaki hiši dobijo potlej kaj v dar: novcev, jajec itd. (Zapis. vč. g. Ivan Šašelj.)

V Tribučah popevajo z istim običajem, kakor v Fučkovcih to pesmico:

„Došel je, došel sv. Juraj,
Donesel je pedenj dugo travico,
Lakat dugo mladico.
Dajte mu, dajte,
Jur'ja darovajte.
Dajte mu pogače,
Da mu noge poskoče.
Dajte mu vina,
Da mu ne bo zima.
Dajte mu pleče,
Da vam kaj ne reče.
Dajte mu hajde (ajde),

Da se doma najde.
Dajte mu žita,
Da se doma pita,
Dajte mu groš,
Da mu¹⁾ dojde još.
Dreta mi je v Ljubljani
Šilo mi je v Metliki.
Dotle mi to zbëremo,
Cokle si razdëremo.
Haj, haj! — —
Bo li skoro kaj?

(Zapisal isti.)

Zarad štaj-slovenskega národnega običaja Jurjevskega, temu podobnega (a z drugačnim petjem), čitaj zanimjivi popis v „Črticah“, 63—65. — Ondi se čita tudi to, kako rad žene (štaj.) Slovenec ta dan na pašo, in kako pastirji in pastirice opletajo z zelenjem sebe in živino ter prepevajo vsi veseli.²⁾ V Ljutomeru („Lotmergu“) opletajo takó same krave. Zname nita je tudi pesem, ki se nahaja ondi (63) ter začenja s temi besedami:

Hudi, hudi³⁾ sv. Juri
'No po svetu tak' zakuri,
Kaj⁴⁾ se vnome zemlje koža,
Zima nam se že prevnoža.“ itd.

Sploh imajo izmed vseh Slovencev: **štajerski** največ vraž „o sv. Juriju“; n. pr.: Pred sv. Jurijem se mora prvi metulj

¹⁾ „Da v vam dojde još“ — čitaš v „Letop.“ l. 1879., 218 v hrvatski (uprav. „čakavsko-kajkavski“) pesmi, ki je tej jako podobna.

²⁾ „Pravno“ prazno vero smeli bi pa morda imenovati štaj-slovensko národno mnenje, da se sme (vsako leto) do sv. Jurija pasti tudi po tujem svetu. (Povedal g. Radoslav Pipuš). — Isto velja tudi za dobo „po Martinovem“ („Črtice“, 95).

³⁾ To je: Hódi, hódi... — Pis.

⁴⁾ Ka ali kaj tu = da. — Pis.

rumenjaka (*Colias Rhamni*) uloviti in kravam dati; potém dáde veliko in dobrega mleka. Pred Jurjevim (in Križevim) daje se kravam tako zvano „lizanje“ še pred solncem, da bolje doje in jim ne more coper (čara) škodovati. Kdor pred Jurijem gada ali modrasa dobí, mora mu jezik iztrgati in ga dati v „kostno držalo“, pa bo vsakega lahko prekosil. Kdor vidi pred Jurjevim kačo, bóde skrbljiv; kdor pa „slepca“, bóde len. Kurijo „na Jurjevo“ tudi kres, ter mu „pripisujejo“ veliko moč; itd. itd. (Čitaj „Črtice“ 64—65).

Gledé **koroških** Slovencev zvedeli smo samo še to: „Šent-Jurij ima za kmeta velik pomen pri sejanju (setvi), pri paši živine in pri drugih delih. Kmetje gledajo namreč, da se vsa dela natanko zvršujejo pred Šent-Jurjem ali pa po Šent-Jurju.“ (Žapis. K. Pečnik).

Hrvatskih Slovencev (kajkavcev) Jurjevski običaji oziroma vraže in prazne vére strinjajo se jako s štaj-slovenskimi. One v Varaždinu in njegovi okolici navadne, popisal je vrli naš rojak M. Valjavec v „Arkivu za povjeticu jugoslavensku“ (knj. VII.; 256—257) jako mično v hrvatskem, lahko razumljivem književnem jeziku, (pustivši nalašč nekoliko kajkavskih besedic v njem) in to l. 1863. takó:

„O Gjurgjevu danu. Taj se dan raduju pastiri i pastiričice, jer na taj dan davaju gospodari pastinom jaja i masti; njekoji masti, a drugi pako jaja. Pastiri se slože, te svaki dade svoje, što je dobio, pa to skupa peku na paši i goste se. Poslje toga pletu vience te jih među govedi na rogove, kad kući tjeraju, a to onim, kojih gospodari su jim što dali. Dobro si pako zapamte, koji jim ništa nedadoše, te [ter] njihovi govedi metnu lupinje od jajah. Pred Gjurgjevim danom stavljaju šipak i trnje na vrata od štale i kuće i na plotove¹⁾, da ondje, gdje je takov trn, neće moći nikakova grdoba, niti neprijatelj, niti „coprnica“ doći. Njekoji i štalna vrata škrope. Po njekojih mjestih [krajih] sprovadjaju taj dan u veselju; oni obuku²⁾ kojega čovjeka u svakojako zeleno šibje, te hode š njim okolo uz pratnju muzike. Š njim hode dva ili tri ljudi [moški], dva imaju „flautu“; a jedan bubanj. Svi tri igraju,³⁾ a onaj pleše držeći u ruci zastavu; izrazuju, da je već zima prošla.“

„Na Gjurgjevsku noć hode coprnice okolo po kućah i štalah i „hasen“⁴⁾ od marhe [živine] jemlju; podoje najmre krave, pa tim mliekom svoje krave mažu, da tako više dobe.

¹⁾ Prim. „trnjavke, najrašji tako zvani ščipkovec na vrata, ki drže v dvor. Tako v Središču na Štajerskem.“ („Črtice“ 65).

²⁾ Obléčeje.

³⁾ Po navadi znači Hrvatom „igrati“ to, kar nam „plesati“; tukaj pa „svirati“.

⁴⁾ „Hasek“ velé štaj. Slovenci. („Črtice“ 65).

Ovu noć je pogibeljno okolo hodati, jer na svakom „križanju“ sastanu se navadno coprnice, i ako koj straži pri svojoj marhi, jako ga izbiju. Obraniti jih se je moći, ako se on večer strijelja s onim prahom, koji je na uskrš blagoslovljen, i kako se daleko glas iz ove puške čuje, tako daleko neimaju coprnice moći; ili ako se iz trnja križ na vrata pribije. Ženske njekeje pak imaju takovo korenje, koje nakoplju, te ga dadu na Benediktovo blagosloviti (kako se svako ljeto vidi pri kapucinih), i s tim kade marhu.¹⁾ Svjetuje se, da se onu večer pred Jurjevim danom²⁾ svaki čovjek kod kuće drži, jer imaju ovu noć coprnice osobitu moć i primaju druge coprnice v svoje „kolo“. Coprnice dodju po noći onomu, koj ima dobre krave, pa iztešu ljesne stupove i svoje krave s onim treščem nakade. Pred Jurjevim danom nijedna zmija [kača] nije otrovna³⁾, pak ako se kojoj jezik izpukne, veli se, da je taj za osobito vračtvo [zdravilo]. Na Jurjev dan „hrvaju“ se puži i mravlje; ako puž nadvlada mravlje, onda bude velika suša, a ako mravlje puža, onda bude velika mokrina.“

Okoli Karlovca⁴⁾ prinese na Jurjev dan zvečer kakšen moškiiz hoste („šume“) dve „povisoke brezice“, pa „jih“ posadi kvelikim dvornim vratom t. j. priveže vsako za en podboj („stup“) in to: na dobo do „Ivanja“. Uže na večer pred Jurjevim zbere se pa po več mladeničev; jeden nosi na glavi „povelik koš“, opleten s cveticami („nakićen cvietjem“), a drugi ga spremljajo pevajoč nekako pesem⁵⁾. Vsaka gospodinja podari mu nekoliko jajec [kakor slovenska gospodinja na Krškem]. Predno gredo krave vjutro na pašo, prekriži jih gospodinja, da jim ne naškodi „coprnica“. — Na Jurjevo — tako pripoveduje ondot kmet („seljak“) zberó se vsi volki („svi vunci“) na jedno mesto in čakajo sv. Jurija. Ta prijaše na ognjenem kozlu („vatrenom jarcu“) ter odkaže vsakemu, kde mu bóde „lov“ loviti in kaj vse delati. („Arhiv“ VII.; 239). — Sv. Jurij je tedaj po národnem praznovérju i volčji („vučji“) pastir. Prim. tudi „Arkiv“ VII.; 222—224 poročilo iz Ivanić-grada.

Da „ladajo“ (ali „ladekajo“) — kakor piše Vuk v rječn. 320 — „kršćanske djevojke“⁶⁾ okolo Karlovca o Jurjevem, omenili smo uže v „Letop.“ l. 1887, 123; a zdaj ne več.

¹⁾ Štaj. Slovenci „kadijo“ krave z blagoslovljenim kadilom, ktero je bilo na god sv. treh kraljev ali pa: sv. Benedikta blagoslovljeno. („Črtice“ 65).

²⁾ Tudi štaj.-slovenska „prazna vera“. („Črtice“ 64).

³⁾ Po tej okolici imela je kajkavščina l. 1863. še „prevago“ mimo štokavščine in čakavščine. („Arkiv“ VII.; 245); pa jo ima brez dvojbe še zdaj; kajti narod ne zapušča materinega jezika tako naglo, kakor bi radi gg. učitelji, ki morajo učiti zdaj „štokavski“.

⁴⁾ Poročevalec V. Lorković veli, da ni imel še prilike prepisati te pesmi . . . — „nu drugi put“.

⁵⁾ Ladavice; Vuk ondi, ali Ladekarice („Arkiv“ VII.; 337).

Mnogi **Hrvati** (po Hrvatskem) kurijo o Jurjevem tudi kres, a ne „na Jurjevo“, kakor štaj. Slovenci, nego óni dan pred Jurjevim („u oči Gjurgjeva dne“²⁾, sósebnó okoli Zagreba³⁾; tako tudi po Slavoniji — vsaj v Lonji (v Posavini), kder plešejo pod milim nebom tudi „kolo“ okoli kresa („kresnice“), moški in ženske skupaj, vso drago noč in na ves glas vesele pesmi popevajoč, dočim jim svira glasba ali vsaj priprosti meh („gajde“). — Krščanski vpliv vidi se pa tamo pri poganskem „kolu“ v tem, da, čim se prikaže krasna zora,⁴⁾ zakriče vsi možaki („mužaci“) v slavo božjo trikrat: „Amen!“ — („Arkiv“ VII.; 286—287).

V **Slavoniji** se nekateri na Jurjevo („Gjurgjevo“) pred solncem prvič kópljejo v nóvem letu. Pred Jurjevim se človek ne sme kopati, zato ker je vso zimo vrag ali hudič („djavo“) v vodi, ter bi utegnil koga potegniti va-njo, da bi utonil. — Sploh se misli, da vsakega utopljenca ali topljenika („utopnika“) vrag zveže na dnu vode. — Ne samo na naše, nego i na starovérsko Jurjevo vzame nékterá stárka („mnoga baka“) metlo in gleda, da udari ž njo (moléč Boga) sosedine krave po vimenu, a potém svoje, zato da bi sosedinih krav mleko prišlo k njenim kravam. Iz istega uzroka goni tega dne vsaka dobra gospodinja svoje krave skozi vso vás („do izvan sela“) na pašo, samo da ji ne bi katera sosedá prevzela mleka. (L. Ilić l. 1846.; 126—127).

Vedeževalke in vedeževalci („vračare i vrači“) nabirajo na Jurjev („Gjurgjev“) dan pred solncem vsakoterih zeli („svakojake trave“), s katerimi zdravijo in čarajo („léče i bajaju“). — Po njihovih mislih imajo „trave“ na Jurjevo največjo „jakost“ (moč); čim jih pa solnce obsije („sunce ograni“), gube svojo móč. — Predno se odžene živina na pašo, gospodar vse „staje“ obide ter njih in živino s 3kraljevsko („vodokrstno“) vodo „poškropi“, in to, moléč Boga, zato da ji ne bodo mogli vse leto naškoditi volki. Tudi po slavon. národní véri je sv. Jurij — volčji pastir, ki odkazuje volkom „hrano“ na vse leto. (Isti, 127—128, kder se to dokazuje z národnimi bajeslovnimi, oziroma praznovérskimi pripovedkami, ki pa pridejo na vrsto stoprav v predelu o „volčjem pastirju“).

Po mnogih krajih slavonskih hodijo dan pred sv. Jurijem žene v hosto („šumo“) ovcam in drugi živini trave brát. V Cigleniku „igrajo“ same žene i „kolo“, kedar se vrnejo v selo, in delé kolače deklinam („djevojkam“), ki jih pozdravijo („do-

²⁾ Vuk. rječn. 303 p. b. „krijes“; Jos. Staré: „Kroatén“ („Völk. Österr.“ X. 2; str. 122).

³⁾ „Obzor“ 24. travnja (apr.) l. 1886.

⁴⁾ Prim. „Letop.“ l. 1885.; 145. Ondi čitaš (po Afanasjevu), da je bila „boginja Zora“ — mati Solncu. Drugače učí Krek 301¹ in 813².

čekaju“) tudi s takim plesom. Nabrana trava daje se živini na Jurjevo vjtro. (L. Ilić 129). Onda čitaš tudi Jurjevsko pesem („ikavsko“), ki se začenja takó:

„Majka Antu“) s mlikom zaklinjala.“

Ne omenja pa Ilić ni z besedico, da bi Slavonci na Jurjevo opletali koga z zelenjem, kakor nekod Slovenci, kar uže vemo.

Srbi. (V izvornem jeziku). „Na Gjurgjev dan, prije nego svane¹⁾, nema toga momka ni djevojke, (pa i mnoge nevjeste), koji se neće okupati u rijeci, potoku, čatrnji²⁾ itd., ali napose³⁾ momci, a napose djevojke. Pošto sunce ograne⁴⁾, idu momci i djevojke, nekad obaška⁵⁾, a nekad ukupno, pa se po livadama onako obučeni po travi valjaju, a dje nema livade, po kakvoj dolinici, i svaki za sebe pjeva: „Gjurjev danče i zelena travo.“ („Srbadija“, u Beču 1876; str. 25).

Predno poskačejo mladeniči (po nekaterih srbskih krajih) v vodo, opašejo si okoli ledij zelenih vrbovih mladik. — Celó jako mala dečica morajo se kopati ta dan, ker mislijo roditelji, da ni boljšega za zdravje. (Prim. v „Letop.“ 1. 1887.; 218).

Tedaj je uzrok Jurjevskemu kópanju, sploh isti kot božičnemu⁷⁾, kresnemu in velikonočnemu⁸⁾. — Kópanje izpremenilo se je s časom v valjanje po rosi ali pa v umivanje (osé-dobi največ „pred solncem“ ali vsaj „zarana“ itd.). Vsi národní običaji Jurjevski pa kažejo, da se praznuje o tej dobi pri Slovanih, a posebno pri Jugoslovanih še zdaj stari spomladni praznik ali svetek. To nam pravi omenjena belokranjska (Adlešička) pesem, ki veli:

Veseli se zemlja ‚Bosna‘ ravna,
Koja jesi na glasu od davna,
Vsu‘ krščansku vjeru razpoznala.
Eto tebi lipo premaliće.
Premaliće, dan te Jurjev išče.
Kaj će tebi Jurjev dan donesti?
Tihe rose, dubrave zelene itd.

Čudno, kako se s to pesmijo strinja srbska narodna pesmica:

¹⁾ Antona; — ²⁾ predno se zdaní, t. j. o zori; prim. Afan. I, 706; — ³⁾ vodnják (Cisterne); — ⁴⁾ posébe (posébej); — ⁵⁾ izide, zasije; — ⁶⁾ to, kar „napose“ (4).

⁷⁾ To je o sv. 3 kraljih (tretjem božiču), bodi si vjtro „pred solncem“, ali pa uže zvečer pred tem dnevom. („Letop.“ 1886; 99). Zvedel sem lani v Lipiku (v Slavoniji), da o tej dobi tudi Slavonci, živeći ob Savi, prebijaajo, ako je voda „smrzla“, celó led, samo da se morejo okópati, misleć, da ostanejo potlej vse leto zdravi.

⁸⁾ „Letop.“ 1887; 113 in 131.

Veseli se zemljo Bosno ravna!
 Eto tebi ljeta i proljeća
 I Gjurgjeva bijeloga dana,
 Koji nosi ugodne darove:
 Tije (sic) rose, zelene dubrave itd.

(Nikola Begović: „Život i običaji Srba-graničara“. U Zagrebu, 1887; 117).

Tako i srbska národna pesem opeva sv. Jurija zato, ker prinaša v dar spomladno cvetje („proljetnje cvijeće“); a srbska poslovice veli: „Zelen junak na zelenu konju,“ t. j. na bélem konju.¹⁾

Lepa národna pesem istrska. (ki jo je bil mnogozaslužni domorodec vč. g. Jak. Volčič najprej pod napisom „Sv. Juraj i devet sinov mati“ razglasil v „Sloven. Glasniku“ l. 1859.; str. 109,²⁾ — pravi izrécno, da je sv. Jurij prišel k devet sinov materi v „crnu goru“ . . . na bélem konju.

A uprav zato, ker je sv. Jurij po národni veri imel bélega konja, kakoršnega je imel tudi staropaganskih Slovanov solnčni bog „Svętovit“, sodijo nekateri učenjaki, da je bil sv. Jurij postavljen na istega poganskega boga mesto zato, da bi se novi kristijani lažje privadili krščanskemu svetniku.³⁾

Drugih mislij je pa dr. Greg. Krek, ki izvaja v II. izd. svoje knjige: „Einleitg. in die slav. Lit.-Gesch. 1887; 396 i. d. ime „Svętovitъ“ gledé prve polovice . . . iz „svetъ“ prvotnega pomena: jak, velik („stark, gröss“), po Miklošičevi razlagi prve polovice osebnega imena „Svętopluku“; — glede druge polovice (vitъ) pa iz korenike vě, staroind. vā = flare, wehen, vějati, iz katere je tudi stsl. větrъ . . . . Kreku je tedaj osędobi Svętovitъ = Svętovětъ t. j. božanstvo čistega, jasnega ali vedrega zraka⁴⁾, a ne: solnčni bog.

Po mnogih krajih srbskih (v **Srbiji**) valjajo se same „selske devojke“ uže óni petek pred „sv. Gjorgjem“ za rana po rosi; poprej si pa natrgajo „kopitnjaka“⁵⁾ in „zdravca“,⁶⁾ ki držé oba, valjaje se, v rokah, zato da bi bile vse leto zdrave, in da bi se vdale še isto leto. Povedal 6. avg. l. 1887. g. Ivo

¹⁾ Po starem národnem „kalendaru“ (bivših) „Srba-graničara“ računa se pa „próletje“ (spomlad) od „sv. Tripe“ (Trifana) t. j. od 1. (13.) februvarja ali pa od „Mučenika“ t. j. od 9. (21.) marca do „Gjurgjeva dana“, t. j. 23. aprila (5. maja po novem). N. Begović 28. Od „sv. Gjurgja“ počęnja se jim tedaj uže „leto“ in traje do „Dimitrova dana“ t. j. 26. okt. (7. nov.), ki je starovécem svetek.

²⁾ Na kratko pretiskal „Kres“ 1885; str. 214—215.

³⁾ M. Sila v „Kresu“ 1885; str. 215 in M. Napotnik ondi 1886; str. 45

⁴⁾ „Theomorphose der reinen, heitern Luft.“

⁵⁾ To Tušku: „Rastl.“ II. izd.; 134: Virh ali kopitnik (asarum europaeum, europ. Haselwurz).

⁶⁾ Po Šulk. „Jugoslav. imeniku bilja“ zovejo se vsaj štiri različne cvetice „zdravac“.

Popović, ondaj bivši stotnik („kapetan“) v Belem gradu; a na véš glas zasmejala se je nato mlada gospa njegova, ki se je rodila v glavnem mestu Belem gradu, pa ni slišala nikdar poprej praviti o tem čudnem in po njenih mislih jako smešnem običaju „selskem“. Priduševati moral se ji je soproj, rekši, da je živél on za mladih nog „na selu“ ter videl to večkrat sam s svojimi očmi, — predno je verjela.¹⁾

[V Hercegovini, in to, baš v glavnem mestu Mostaru kópajo se pa in valjajo „djevojke“ na „véliki iztočni petak“²⁾ vjutro po travi: kópajo se zato, da bi bile lepe; a po travi se valjajo zato, da bi se vdale še to leto. Povedal 8. avg. 1887. trgovec mostarski. Pero S.]

Poseben običaj imajo srbske ženske („žene i djevojke“) zvečer pred „sv. Gjorgjem“: hodijo namreč k najbližjemu mlinu po „omaje“ t. j. vode, katera „prši“ z mlinskega kolesa ter se kopljejo drugo jutro v njej na vrtu, „da se od njih svako zlo i nevaljalština“³⁾ otrese in odpadne, kao omaja od kola.“ Poprej (čez noč) devajo pa v njo vsakoterih zelí, a sôsebno „selena“⁴⁾ Vuk. „rječn.“ 151; ali pa Vuk.: „Život“ itd. 28.

N. Begović 116 priobčuje pa, da se nekatere srbske ženske drugi dan za rana z „omajo“ samo umivajo, mažejo kravam „sise“, natrgajo „vratiča“⁵⁾, „odoljana“⁶⁾, „miloduva“⁷⁾ i. dr. ter dalajo „napoj“ kravam. O mraku („u prozorje“) streljajo [moški] s puškami čez „blago“ (živino) „zbog svake nečisti i zla čovjeka“. — V Šegestinu okolo Zrinja kurijo tudi Jurjevski kres iz same slame in praproti („bujadi“) pa plešejo in pre-skačejo [ogenj], kakor mnogi Slovenci o „Kresu“ ali Ivanju. Isto tako palijo ličje („lile“) kakor Srbi v Srbiji o svojem „Ivanjdanu“ in tekajo z gorečem ličjem, dokler ne zgori.⁸⁾

¹⁾ Tako i meni neka Dunajska Slovenka ni htela verjeti, da se nahaja res med narodom slovenskim neka vraža, ki sem jo bil zvedel na Dunaju po nekakem kostanjarju slovenskem malo poprej. Mislim je, da je preneumna, torej izmišljena. A kako se začudi, ko iz zvedljivosti razgneva knjigo, polno nemških vraž, in najdem v njej ter ji pokažem pri tej noči isto vražo „črno na belem“. — Če se tedaj pametnemu ali izobrazženemu človeku kakova vraža zdi „preneumna“, zato naj ne misli na prvo šest, da je . . . izmišljena.

²⁾ V Bosni (a brez dvojbe tudi v Hercegovini) prvi petek po veliki noči. „Letop.“ 1887. str. 153.

³⁾ Malopridnost (ničemurnost, napaka; Nichtswürdigkeit).

⁴⁾ „Selen“, ligusticum levisticum L. ali levisticum officinale Dr. Bill, 5. izd. (Wien), Liebstockel, nsl. „luštek“ ali „luštrek“ (morda tudi levstek (?)) — Pri Tušku pogrešaš te rastline v „Rastl.“ in v „Bot.“

⁵⁾ Tudi nsl. „vratič“ (tanacetum crispum L. — vulgare, Rainfarn. Cig. (Gutrm.), Vuk,

⁶⁾ Odoljan ali odoljen po Šul. valeriana, Adridian; nsl. (Tuš.) špajka.

⁷⁾ Miloduv ali miloduh = „selena“ (4).

⁸⁾ Prim. štaj.-slovenski način z gorečo slamo na drogih o našem Ivanju. „Letop.“ 1887; 106.

Vredno je spomina, da Srbi ne vodijo „zelenega Jurija“ (kakor nekateri Slovenci in Hrvati), nego nekod . . . „koprive beru, pa nakite se, a i ožare jedan drugoga, da zdravi budu.“ (Okoli Petrinje. N. Begović, 116). Tudi hiše in cerkev lišpajo („kite“) srbske deklice in „mlade“ še pred zoro z zelenim perjem in s cvetlicami („listom i cvijećem“) ali pa z zelenimi vejicami („zelenijem grančicama“), ki jih potlej spravijo ter križajo, t. j. prekrižujejo ž njimi o hudem vremenu oblak, govoreč: „Rastupi se“ (razdéli se)! — Gospodarji streljajo preko hiše in blaga (živine). O „doručku“ (zajutruku), kedar pride blago s paše, dajó mu soli. A gospodar zopet — obrnen proti solnčnemu vzhodu — strelj s puško „preko blaga“. N. Beg, 120 in 121.

Vse troje: koprive, sol in streljanje pomaga po starih vražah „od vještíc“ in „coprnjic“, ¹⁾ kakor jim pravijo nekod tudi Srbi, nekdanji „graničarji“. ²⁾

„Srbi-graničari“ streljajo pa na „Gjurgjev dan“ pred solncem („prije sunca“) preko blaga tudi s svinčenim zrnjem („sa olovom“), misleč, da bóde potlej blago zdravo in da „tjera“ ³⁾ od njega puška — vuka i ajduka.“ (Ondi.)

Ta — da rečem tako — „vojaško-lovski“ uzrok je vsakako mlajši od našega.

Da delajo raznega imena čarovnice o Jurjevem veliko préglavico i Begovićevim Srbom, posebno zarad krav, in kako si znajo pomagati, čitaš v njegovi zanimljivi knjigi na več mestih. Náte vam tù samo še en ženski in moški náčin v izvirnem jeziku:

„U oči sv. Gjurgja, ⁴⁾ da „coprnjica“ kravi ne naškodi i ne uzme varenike, ⁵⁾ radi se ovo: Planinka zaveže v dvije krpe soli, bijeloga luka, ⁶⁾ maslenjače ⁷⁾ i vratiča trave. ⁸⁾ Kroz ova dva zavežljaja propuste krave, i im se sô [sol] daje u veče(r) i u jutro na sv. Gjurgja. Od bijeloga luka bježi vještica i čoprnjica; od maslenjače je varenika mas(t)inja, a vratič vareniku povrača.“ (Beg. 120).

¹⁾ Prim. Grohm. 139 (1019); „Letop.“ 1885; 175—176 in (zarad streljanja) tù zgoraj.

²⁾ Pobrali so menda te nedomače „coprnjice“ od sosedov „kajkavcev“, samo da so jih nekoliko omeščali; premenivši „v nj“. Razlikuje se pa srb. „coprnjica“ od „vještice“. Prim. pri N. Beg. 117, 118 in 119. Razlaga se ondí beseda „coprnjica“ z besedo „čaratanica“, ki je pogrešas pri Vuku s „činilico“ vred. To pa niso še vsa jugoslovanska imena čarovnicam, o katerih kanimo govoriti še v posebnem predelu.

³⁾ T. j. tera, tira, podí (hoče reči: zadene ali zgodí).

⁴⁾ T. j. dan poprej; — ⁵⁾ varenika tù = (sladko) mleko; — ⁶⁾ česna; — ⁷⁾ Morda Schmalzblume, Sumpf-Dotterblume, caltha palustris, kałužnica (Tuš. „Rastl.“); nsl. tudi Jurjevka; Cig. — ⁸⁾ gl. str. 141; 5. op. „vratič“ zove se srbski tudi „povratič“.

„Da coprnjica ne naškodi strni, to gospodar u oči sv. Gjurgja, prije nego sunce počine (zajde), oblazi (obhaja) svoja žita, pa sa četiri kraja učupa (odtrga) po nekolika struka (bilek) strni.¹⁾ Ove rukoveti nosi u ambar²⁾, i tamo sve zaključa.“ (N. Beg. 121).^a

Pred solncem (na Gjurgjev dan) mečejo srbske deklice v nič („preko sebe“) po jajce, da jih ne boli nikdar hrbet („ledja“); a da jih ne bi bolela glava, jemljó, kedar solnce vzhaja, mlajšega brata hlačice („gačice“), pa skozi desno hlačnico („nogavicu“) pogledajo na solnce. (Ondi 117).

Nekod (n. p. na Perni) naprosijo boljše hiše („jače kuće“) popa, da jim blagoslovi vodo, hišo in blago. V ta namèn gre pop z gospodarjem v osek („tor“) med blago in ga blagoslovi s posvečeno vodo („vodico“) in z bosiljkom (ocimum basilicum, L., Basilienkraut). Čim okropí blago na štiri kraje („na četiri kraja“), gospodar poklekne, a pop mu vrže „jepitrailj“ (štolo) na glavo pa čita molitev. Popa pogosté ta dan, a potlej mu podaré jagnje in Jurjevski sir. (N. Beg. 116).

„Mnoge kuće i plemena slavé na Gjurgjev dan svoje „krsno ime“. Prvo jagnje Gjurgjevsko je pečenje (pečenka), prvi sir je na stolu“ (na mizi). Ove kožice darivaju crkvi, i prvi sir donose na blagoslov.“ Kdor pa ta dan leži na travi, ónega piči kača („zmija“). Isti 115 in 117.

Kaj počénjajo odrasle devojke po zapadnem delu srbskem (o polnoči pred sv. Jurijem), da bi zvédela vsaka, kateri „momak“ ji je sojen, in kako ravnajo v Boki take devojke (drugi dan za rana), da bi se vdale (omóžile), — vse to in še mnogo drugih srbskih vraž Jurjevskih popisal je izvrstno po najboljših tedanjih virih ter jih priobčil na ták način (primerjaje in razlagaje) Fr. Hubad uže l. 1877. v „Letop. Matice slovenske“ str. 216—222. Ondi (220) čitaš i to, s „kakim mazilom“ in „čemu“ ženske (srbske) mažejo o tej dobi sise kravam (pa i ovcam), česar pogrešamo v neki novi knjigi srbski.

Iz navedene nóve knjige Begovićeve (117) dodajemo pa še to mično vražo: Zarano še pred solncem, hití srbska djevojka na vodo in jo pozdravlja zajemaje tako:

„Dobro jutro! moja vodo ladna,³⁾
Na tebi so tri korita zlatna:
U jednome perem svoje lice;
U drugome ruke do lakata;
A u trećem noge do koljena.“

Najlepše je pa to:

„Ne zahvaćam⁴⁾ tebe, vodico,
Već⁵⁾ zahvaćam svega sela srećico!“

¹⁾ V knjigi čitaš obakrat „strvi“; — ²⁾ hambar (kašča).

³⁾ Hladna; — ⁴⁾ zajemam; — ⁵⁾ nego (ampak).

To govori po trikrat, vzame nalito posodo in odhaja ne ozirajoč se nikamor.

Dasi tu ni povedano, zakaj srbske devojke zajemajo vodo in čemu jo nosijo domov o tej dobi, pa naši véni čitatelji vendar lahko ugánejo vzrok in namen takemu počénjanju. Prim. razpravo o „velikonočni vodi“ v lanjskem „Letop.“ (131), sosebno serbo-lužičkih in angleških deklic način — s tem znamenitim razločkom, da zajemajo (in morajo zajemati) té in óne vodo molčéč, srbske pa govoreč.

Kópati se pa začénjajo na „Gjurgjev den“ tudi **Bolgari**. („Letop.“ 1877; 319).

Po vsem tém vidiš, da prisvajajo nekateri Jugoslovani še dandanes tudi Jurjevski vodi, sóseb pred solncem zajeti, čarovno ali čudotvorno (zdravilno) moč.

V **Bosni** praznujejo sv. Jurija celé poturčeni Slovani, a samo dopoldne; popoldne pa delajo ter pravijo: „Do podne Jure, od podne Ale.“ (Vuk. „rječn.“ 4 p. b. Ale). Tako tudi v **Hercegovini**, vsaj v Mostaru. Smisel: Dopoldne svetek, popoldne delavnik. (P. n. p.).

V **Veliki** in **Mali Rusiji**, in to po vaséh („derevnjah“), koder se je za poganske dobe častil še bog (malik) **Jarilo**,¹⁾ ter se je njemu na čast ovršával tudi spomladni praznik („vesennij prazdnik“), — preménil se je ta praznik za krščanske dobe v češčenje sv. Jurija. Afan. I; 442.

Po istega učenjaka besedah (I. 438) bil je Jarilo Slovanom to, kar Germanom Fró ali Freyr t. j. „bog. oplodotvoritelj, predstavitelj blagodatnoj vesny“ [spomladi]. To potrjuje naslednja národna pesmica.

Jarilu na čast popevali so ruski kmetje še v 18. veku to pesmico:

„A gděž jon nagoju [nogoju]“²⁾

Tam žito kapoju [kopoju]“³⁾

A gděž jon ni“⁴⁾ zyrne,⁵⁾

Tam kól-s“⁶⁾ zacoviče. ⁷⁾ (Afan. I; 441).

Še živeje ohranil se je tega malika sled med **Belorusi**, ki mislijo, da je bil Jarilo mlad in lep, a bós; da je jezdaril na bélem konju, (ogrnen z bélim plaščem, ovenčan z vencem iz spomladanskih, poljskih cvetic) in držal v desnici človeško

¹⁾ Nehoté se spominjaš mr., češk. in poljsk. besede: „jar“ (spomlad), nsl. „jar“ (adj.) = spomladni, oziroma: létni, mladi; n pr.: „jara rž“, Sommerkorn; „jarina“, Sommerfrucht; járica (belokr. in č.-slov. junge (einjährige) Henne, srb.-hrv. „jare“, ein junges Stück Ziegenvieh itd. — Strinja se pa slovanska beseda „jar“ z indogerm. yara (Jahr, Zeit) iz „ya“ iá) iti, zend „jare“, st.-v. n jar, gr. ἔαρ Jahreszeit itd. Prim. Mikl. Etym. Wtb. 100-1) in C. A. Fick.

²⁾ Kamor on stópi z nogo; ³⁾ kupoma [vzraste]; — ⁴⁾, ⁵⁾ le pogleda; ⁶⁾, ⁷⁾ klas zacvita (zacveté).

glavo v levici pa pést žitnega klasja („gorstě ržanyh kolo-sjev“.) Afan. I. 441. Gl. Iv. Dalj IV, 122.

Jarilu v čast praznujejo Belorusi prve setve čas pod konec (27.) aprila meseca (po starem koled.), tedaj nekako o svojem Jurjevem — po stari národni šegi také: Zbrane deklice („děvuški“) izberó jedno izmed sebe, ter jo posadé, oblečeno po njegovi podobi, na belega konja. Okrog izbranke suče se potem dolgovrstno kolo, *) znani ples. Vse deklice morajo biti ovenčane z venci iz svežih cvetíc. Ako je toplo in jasno, plešejo po obsejanih njivah („na zasějanyh nivah“) vpričo starčekov („starikov“). V kolu pa opévajo starinskemu bogu dobra dela („blagija dějanija“): kako on hodi po svetu, plodí žito po njivah in daruje ljudem tudi zárod! („kak on hodit po světu, rostit rož na nivah i daruet ljudjam čadorodie“). Afan. I; 441. — Gledé na poslednjo okolnost govori isti (I; 442) še o nekem posebnem znaku poganske domišljenosti na njem. —

Ni davno tegá, da so ovršávali Rusi po kmetih tudi slavnost po imenu „Jarilo“, in to na spomlad, — nekod pa o veliki noči, a nekod o binkoštih. —

Sešli so se kmetje ali pa meščani, izbrali si kakega možaka, oblekli ga v dolgo pisano suktnjo („kaftan“), obésili na-nj različnih trakov, barvanih robev in mnogo zvoncev, a na glavo postavili mu visoko, papirnato kapo, s cveticami olepšano.

Kakor ta slavnost, tako se je zval i tak človek „Jarilo“ — posebljena pisana priroda spomladanska. Ta „pisani Jarilo“, [ki nas spominja nekoliko slovensko-hrvatskega „zelenega Jurija“], hodil je po vasi ali po mestu od hiše do hiše plešóč in popevájóč; a drugi ljudje — stari in mladi — spremljaje ga, priklanjali mu se [kakor kakemu kralju] in plesali ter popevali ž njim. (K. J. Erben v „Slovn. naučn.“ IV, 188).

Še bolj nas pa spominja „zelenega Jurija“ začetek óne slavnosti ruske, ki jo je popisal Afan. I. 706: „V nekotoryh mestnostih Rosiji vybirajut na Jurjev denj krasivago parnja (lepega dečka), oděvajut ego v zelenj“ . . . Toda ta „zeleni Jurij“ ne hodi potlej od hiše do hiše, nego nosi na glavi jako velik „piróg“ (Pastete), ovenčan s svetlicami, v polje, in to z gorečo plamenico v roki, a „tolpa devíc“ póje za njim obredne pesmi. Tako obhajajo po trikrat obsejane njive. Potém napravijo grmado („kostér“), kakor kolobar, pusté mu na sredini prazno mesto, a na to mesto denejo „pirog“, posédajo poleg ognja, gosté se („pirujut“) in delé med sabo „pirog“ tako, da dobi vsak po kósec.

*) Rusom znači beseda „rožb“ („rži“) 1 to, kar nam rž, 2. pa (poleg besed: „žito“ in „hlěb“) tudi sploh to, kar nam (književno) „žito“, Getreide (= belokr.: žitek ali tég).

*) „Vokrug izbrannoj dlumnoju vereničuju izvivaetsja horovod.“

Uprav po stari šegi „poganski“ praznovali so pa Rusi Jarilov praznik po srečno opravljeni žetvi in spravljjenih pridelkih vsega leta t. j. po letnem Kresu, ko se je solnce bližalo tže mrzli zimi. Tedaj se je ovršával znameniten obred — še v drugi polovici 18. veka: pokopávali so namreč tobožnega starega dobrotnika svojega, Jarila, vsako leto z veliko slavnostjo, dočim so se jokale in tulile vse navzoče ženske. Ker se je pa o tej priliki „Jarilu na čast“ med moškimi in ženskimi glavami uganjala prevelika (nekrščanska) razuzdanost, zato niso odjenjali višji duhovni pastirji ruski, dokler niso zatrli tega poganskega národnega praznika. ¹⁾ (Afan. I. 446).

Čitamo, da je uže nehal tudi prvopopisani beloruski praznik „Jarilo“.

Na sv. Jurija dan gonijo Rusi prvič na pašo vso živino, ki jo pa blagoslovi poprej svečenik (pop). („Illustr. Welt“ 1887; str. 618). Pravi uzrok temu blagoslovu ugane lahko vsak.

„Sv. Jurij korov zapasaet“ ²⁾ veli ruski pregovor. On je tedaj na Ruskem peleg sv. Vlasija (Blaža) živinski varuh. Afan. I. 706 in 699. — Ruski pastirji, (ki gonijo ta dan živino s posvečenimi vrbovimi šibami na pašo), popevajo o tej priliki tako:

„Egorij ty naš Hrabryj,	V lésu i za lesom
Ty spasi ³⁾ našu skotinku ⁴⁾	Ot volka hiščnago, ⁵⁾
V polé i za polem,	Ot medvéda ljutago,
O zvérya lukavago.“ (Afan. I. 707).	

Prvič izganjajo živino vjutró zarana, dokler je še rosa na travi, zato da bodo krave debele in „udojne“. Rosa je namreč po ruski národni veri nebeško mleko („nebesnoje molo“), ki ima to čudno moč, da množí kravam mleko. (Ondi).

Tudi ruski narod veruje v legendo (nekoliko prenarejeno), kako je sv. Jurij rešil smrti óno devico, namenjeno v jed „ljutemu zmaju“, in to „Peščerskemu“, isto, kar „gorjancu“ („tože, što Gorynyču“). Afan. I. 704.

Po ruski národni veri nameščuje sv. Jurij i starega poganskega boga gromovnika (Peruna) . . . Sv. Juriju priporočajo se priprosti ljudje (v národnih zagovorih), da jih ne bi pičila kača. — Po ruskega kmeta mislih začenja se pomlad („vesna“) na sv. Jurija dan. Ondi ⁶⁾.

¹⁾ V Voronežu zatrl ga je stoprav l. 1765 v ponedeljek Petrovega posta, 30. maja (11. jun.), s primérno propovedjo vladika Tihon.

²⁾ Sv. J. pušča krave na pašo.

³⁾ Réši; — ⁴⁾ živinico; — ⁵⁾ divjega (zgrabljivega).

⁶⁾ Ovršuje se pa na Ruskem národni spomladni praznik stoprav óni četrtek pred binkoštimi. — Zove se ta četrtek „semik“ t. j. sedmik zato, ker je sedmi po veliki noči (staroverski). To ime je tedaj uprav cerkveno. Narod mu pravi sem pa tam zeléni dan („zelénoj denji“), a vsemu tistemu tednu „zelénaja nedélja“. Na vrsto pride „semik“ še v predelu o binkoštih.

Vrbove šibe, na cvetno nedeljo posvečene, vtikajo preprosti Rusi v stene po vseh hlevih, a posebno po kravjih, zato da ne bi živini naškodila kakšna „nečista [vražja] sila“. (Afan. I. 707). Izprva mislili so menda pri tem samo na „bése“ (zle duhe), a zdaj mislijo brez dvojbe tudi na . . . čarovnice. (Prim. Letop. 1885; 176, 1. in 2. razst.)

Tudi ruski kmetje („krestojane“) valjajo se (kakor v Srbiji „momci“ in „devojke“) na sv. Jurija dan v jutro rano na polju po rosi, da bi bili močni in zdravi („sil'nimi i zdorovimi“), kakor Jurjeva rosa.¹⁾ Drugi dan pa začenjajo sejati jaro žito („jarovye hléba“). Afan. I. 705.

Med Rusi ni te navade, (kakor je pri istih Srbih in Bolgarih), da bi se tudi kópali tega dne . . . , nego kropé nekod pri vodnjakih z blagoslovljeno vodo samo živino, predno jo ženejo na pašo, s posvečeno vrbovo šibo. Nekateri Malorusi polivajo pa vrhu tega z vodo tudi pastirja („pastuha“), misleč, da i to pomaga, da molzejo krave potlej obilo. Ondi.

Strinjaje se s Hrvati v hrvatsko-slavonskem kraljestvu pravi i ruski narod, da je sv. Jurij voditelj in glavar . . . volkom (= volčji pastir); da jih on zbira okrog sebe ter odkazuje vsakemu kraj, kde in ob čem naj živi; . . . da jezdari na Jurjevo sv. Jurij Hrabri po gozdih na belem konju ter odkazuje volkom vsakemu svoje delo („razdaet volkami nakazy) po ruskem pregovoru: „Čto u volka v zubah, to Egorij dal.“ (Kar je volku v zobéh, to je Jurij dal). Afan. I; 709—710.²⁾

Slovaki izganjajo o Jurjevem živino prvič na pašo, da ji pa ne naškodí volk ali medved, devajo poprej „staji“ (hlevu) pod prag ključavnico, rekši, da so zaprli takó volku ali medvedu gobec („pisky“, šobe). „Sborník slovenskyh [slovaških] národn. piesni itd.“ — Vo Viedni (na Dunaju) 1870; 194.

Malorusi (za Dneprom) in **Belorusi** zakápajo (zagrébajo) na Jurjevo kraj njiv kostí jagnjet in prasét („jagnjat i porosjat“), posvečenih na veliko noč, da ne bi naškodila setvi ni toča, niti burja. „Lud Ukrain“. I, 125; pri Afan. I, 708.

Pod Jurjevo („tako i na spomlad in pod jesen) kmetje v velikoruski Kurski guberniji i dr. ne delajo ničesar iz volne ali dlake („šersti“), ker se bojé, da ne bi volki . . . pojedli za to ovec; v Litvi se pa v isti namen posté na sv. Jurija dan t. j. 23. aprila po starem koledarju. Afan. I, 712.

Na Ukrajini pravijo: „Sv. Jurij po polju hodit, hlib (žito) rodit.“ Ondi I, 507.

¹⁾ „Jurij rosu spustil“ — veli ruski pregovor.

²⁾ Več o „volčjem pastirju“, (s katerim nas je seznanil po „Novicah“ najprej dični naš rojak Matija Valjavec), kanimo priobčiti v posebnem predelu.

Isto trdi z drugimi besedami tudi **bolgarski** pregovor, ki pravi, da obhaja sv. Jurij meje in njive ter gleda, kaže li žito po dobrem. Ondi.

Da se Bolgari ne kópljejo pred sv. Jurijem (bodi si vreme s tem lepše), nego se začenjajo kópati še-le ta dan, — vzeli smo na kratko v misel uže pri Srbih na 144. str.*

Kakor v Srbiji¹⁾ in v Hercegovini, tako koljejo tudi v Bolgariji jagnjeta (stoprav) na Jurjevo, in to z molitvami in cerkvenimi obredi na tak način, ki nas spominja nekdanje poganske žrtve: vsakemu za zákol namenjenemu ovničku t. j. jagnjetu moškega spola denejo namreč na glavo venec iz cvetic in zelj; na rožičke mu pa prilepijo voščeno svečo [ki jo potlej zažgó] in kadé okoli njega s (cerkvenim) kadilom. Saharov II, 22—26; pri Afan. I, 708.

Kopriv obešajo Bolgari ta dan tudi na vrata. Letop. 1877; II, 221.

Čehi prepevajo uže na spomlad to národno pesmico:

„Sv. Jiří vstává, Zem odmikává, Aby tráva rostla, Tráva zelená,	Fiala ²⁾ modrá. Fiala, růže ²⁾ Rásti nemúže, Až jí Perun pomúže. (Hanuš „B. Kal.“ 165).
--	---

Namesto: „Perun“ póje se po krščanskem vplivu osédobi tudi „pán Bůh“, — samo také pa na **Moravskem** péto postno nedeljo, poté, ko iznesó deklíne iz vasí Morano („Mařenu) t. j. poseobljeno zimo, pred katero pojó tako:

„Komu s' dala klíče (ključe)?“ —
„Dala jsem jich dala sv. Jiřimu,
Aby nam otevřel [odpřel] zelenú travinu,
Aby tráva rostla, tráva zelená;
Fiala, růže kvěsti [cvěsti] nemúže.
Až jí pán Bůh pomúže,
Helo! helo! má milá Mařeno!“

(Ondi 137—138).

Tedaj prinaša osédobi spomlad — kakor ruskemu národu, tako i čehkoslovanskemu — sv. Jurij (ki odpřra zemljo, da raste trava itd.)

„Ker se v tej dobi zemlja odpira,“ misli češki národ, da se tega dne ne sme piti iz studencev, zato, ker izpušča zemlja tudi vès svoj strup (všecky jedy své vypouští) t. j. ker je strupena. Ččm. 1885; 183.

¹⁾ Okolo Tímoka. Prim. Vuk. „rječn.“ 151 („Život i obič. 28); „Letop. Mat. sloven.“ 1877; II, 220.

²⁾ Viola, — ³⁾ roža.

Na Češkem je pa i ta vera, da se zato, ker je do sv. Jurija vsa voda strupena, ljudje ne smejo ni kópati pred tem dnevom. Na Jurjevo pa prehaja strup na žabe in kače; zato je potlej voda zdrava do sv. Lovrenca (10. avgusta); od tega časa je pa zopet strupena in škodljiva človeškemu telesu. Grohm. 51 (326). Priobčil mu je to vražo R. Schwarz iz Prage; zato lahko, da je češka ali pa „čehonemška“.

S štaj. Slovencem vred trdi i Čeh, da pred sv. Jurijem kače nimajo nikakega strupa — s tem dodatkom, da še-le tega dne smejo laziti izpod zemlje. Čm. 183.

Slovaki pravijo: „Kto uvidí pred Jurom bieleho hada (belo kačo) zpod bielej liesky vyliezat' (laziti), chytí (ujemí) si ho živého a uvarí (skuhaj) si ho v sladkom mlieku: bude mat' (bode imel) od toho mlieka takú moc, že všetky poklady pod zemou uvidí“ [da ugleda vse zaklade pod zemljo]. „Sbornik“ 1870; 194.

Moravska. Neka babica pravila je v Trebiču ljudem, da katero dete se narodi tega dne, óno je zločesto („schlimm“) in jadtljivo („zornig“). P. u. p.

Litovci (Litvanci) priporočajo se samo sv. Juriju, naj bi jih čuval volkov, ter se postijo na Jurjevo („Jurginne), da jim ne bi volk raztrgal ovác. „B. Kal.“ 138.

Goriški Slovenci. Ako hoče na Kobaridskem kako dekle zvedeti, „kateri“ ji je namenjen, seje na večer k sv. Jurju¹⁾ „repo“ (repno seme) križem . . čez posteljo ter pravi: „Bog in sv. Jevan, pomagajta mi to repo sejati, in tisti, ki je pravi ljubi moj, naj mi jo pride pomagat — plet'!“ Dekle se uleže v posteljo . . na repno seme, in če „sanja“ o kakem „fantu“, — ta je „njen“, t. j. njej namenjen. Zapis. g. A. Gabršček.

Onako, kakor srbski „momci“ i „devojke“, valjajo se — če se ne varam — ob isti dobi (pa od jutra do večera) pred zbranimi roditelji v Srbiji tudi **romunski** dečáki in deklíne. Kateri in katera se najbolj skupaj valjata, bódeta potlej po navadi tudi „mož in žena“. Poved. lani srb. trgovec Mih. Ilić.

„**Srbski** narod se raduje, kad je na božic snijeg, a na Gjurgjev dan, kad je vedro, zato, što misli, da će ona godina²⁾ rodna biti, odkuda je i narodna poslovica postala: Bog te sačuvao vedra božića, a oblačna Gjurgjeva dne.“ („Srbad.“ 1876; str. 12).

Moravska. Kedar žaba uprav pred sv. Jurijem „škrtá“, potlej tri tedne po sv. Jurijem molčí. (Trebič; p. u. p.)

¹⁾ „Sv. Jevan (sic) pravi ondot ljudstvo sv. Juriju! (Čudna posebnost! Kdor tega ne vé, mislil bi, da je „Jevan“ = Ivan).

²⁾ Leto.

Slovak veli: Če kuka kukavica („kukučka“) pred Jurjevim, prerokuje („vešt“) dragino in zlo; ako pa začne kukati šele na Jurjevo ali brzo po tém, to je dobro znamenje („to dobre je“). „Sborn.“ 1870; 195.

Med **Nemci** nahajamo mnogo manje bajeslovnih običajev in praznoverja o sv. Juriju nego med Slovani. — Učeni dr. J. N. Sepp ¹⁾ pravi — gledé na to, da je Jurjevo „pastirskega značaja svetek“, — da so bile starorimske „Palilije“, ²⁾ (ki so jih s palmovjem in drugim takem vejevjem praznovali 21. aprila meseca), spomladni obhod . . . pastirski svetek — nekako v slavo, da se je природа prebudila iz mrtvaškega spanca, oziroma prvi pastirski državi rimski v spomin. — Poprej so naši veččaki ta pastirski svetek, ki ga Sepp imenuje tudi palmov praznik ³⁾, uvažávali posebno zaradi takozvane „lustracije“ ali očiščevalne moči kresnega ognja, ki nas spominja tudi našega . . . „Jurjevskega Kresa“ in „Kresa“ sploh. ⁴⁾

Bistroumni Kuhn je pa v angležkem narodnem običaju Jurjevskem, „v sv. Juriju“ spoznal staroskandinavskega najvišjega boga Odina oziroma starogermanskega Vodana. ⁵⁾

Po nekaterih nemških deželah (tir., bavar. itd) delajo iz ogórkov cerkvenega velikonočnega Kresa (posvečenih „vuzemnic“) križce, ki jih vtikajo na Jurjevo v žitno polje ali ga pa potresajo z ogljem, zato da bi ga občuvali toče, hude letine in mrčesa. Wuttke II, 68.

Da na sv. Jurja („23. aprila“) naj nikdo ne pije studenčnice, zato ker se potlej [tega dne] zemlja odpira in izpušča svoj strup, a ta prehaja potlej na žabe in kaže — ki tedaj pred tem dnevom niso strupene — to vražo, ki jo prodaje Wuttke (II; stran 82, § 100) menda vso za nemško iz češkega kraljestva („Bö.“), zvaril je iz ónih dveh, spredaj (str. 148—49) priobčenih vraž v jedno; vsakako pa pretiskal prvo češko polovico po Grohmannovem nemškem prevodu češke vraže, natisnene v „Čem.“ 1855; 183. (Prim. Grohm. str. 51, br. 325 in 326). Po krivem je dodal W. iz svoje torbe . . . („23. April“); kajti Čehi praznujejo zdaj sv. Jurija 24. aprila meseca. Izpustil je pa W. iz druge polovice svoje zvarjenke óne važne besede, da se ne sme človek ni kopati pred tem dnevom. — Zakaj jih je izpustil, tega res ne vemo. —

¹⁾ „Das Heidenth. und dessen Bedeutg. f. d. Christenth.“ Regensbg. 1853; I, 255.

²⁾ „Palilia“ (tudi Parilia). Dr. K. E. Georges.

³⁾ Po naše morda bolje; cvetni ali zeleni svetek.

⁴⁾ Gl. „Letop.“ 1887; 105.

⁵⁾ „Müllenh. Zeitschrift“ V; 472. (K. Simrok: „D. Myth.“ 1874 (4. izd.), 229.

Druga vraža, zajeta iz istega vira (Grohm. str. 51, br. 324), prepoveduje pa, da se ne sme človek pred Ivanjem kopati v rekah, in to iz istega uzroka (zato ker je voda strupena do tega dne). Katera je prava? —

Z **Gorenskega** (Kranjskega) in z **Notranjskega** (iz „suhe Kranje“) nisem mogel dobiti, niti sám zvedeti ni jedne vraže oziroma prazne vere. Ondot ne vedó ničesar o „zelenem Jurju“. Po g. Štritofu iz Starega trga (pri Ložu) zvédel sem samo toliko, da praznujejo tam ljudje sv. Jurija samo ob nedeljah, t. j. ako ne pade njegov god v nedeljo, — prvo nedeljo potém.

Tudi pri **Poljaki**h pogrešamo Jurjevskih vraž in bajeslovnih običajev; nahajamo pa onakih pri njih o binkošti, ki pridejo na vrsto uže v naslednjem predelu.

Binkošti = duhovo, trjaki,¹⁾ risali (ogr.-slov.) -

(Vnebohod ali križevo gl. za tém predelom.)

Stsl. Пятидесятница pětidesětница, grške besede prevod; tudi **Пятикостн** pětikosti, iz gršk. πεντηκοστή, pentecoste); rusalija f. gršk. ρουσαλία, lat. (v srednj. veku) „pascha rosata“, pascha rosarum, dominica de rosa, „Rosenostern“, Rosenfest, Rosen Sonntag = Pflingstsonntag; **bolg.** 1. dan: pjaddesjatnica, 2. dan: sv. Duh, sv. Troica; **rus.** (strus. rusalii), pjaddesjatnica, Troica, troickij prazdnik: 1. d: troicyn denj, 2. d: duhov denj; **mrus.** 1. d: prazdnik Troicy, 2. d: denj sv. Duha; v Galiciji: rusalja ali rusaljnij svjatki; 1. d: rusaljnaja nedélja²⁾ (mrus. ě = i); 2. d: rusaljnij poneděljník (= „ponedilok“); po Šaf. (III, 89) pa 1. d: duhov denj, 2. d. Troicy; crkv. tudi: 1. d: sošestvie sv. Duha, 2. d. „sv. Troicy“ ali „poneděljník sošestvija“; **hrv.** duhovi, trjaki, 1. d: duhovna nedelja, 2. d: duhovni ponedeljak;³⁾ **srb.** duhovi (duovi), trojice f. pl., rusalji m. pl., rusalje f. pl. (stsrb. rusalija) f., 2. d: duhovni ali duhovski ponedjeljník; **č.** letnice (f. pl.), zelené ali svatodušni svátky, svatodušný hod, boží hody svatodušni, svátky koláčové; **č.-slov.**

¹⁾ V Adlešičih: trjáki = binkošti; „o trjácih“ = o binkošti. Po Mikl.: „Etym. Wtb.“ 1886; 365 izhaja ta beseda iz stsl. „tura“ (taurus, uprav urus, auerochs) ter je nastala menda po kaki národni slavnosti. Prim. krajevno ime Turják (izr. Trjak), Auersberg in 1. op. na str. 152.

²⁾ Pim. Mikl.: „Rusalien“ 9; po starem pa: „predbinkoštni teden“ (ondi 7).

³⁾ Prim. nsl.: „binkoštna nedélja“ in „binkoštni ponedéljek“. — Binkošti iz nemške: Pflingsten, ta pa iz grške „pentekosté“ (pentecoste).

turice, pl. f.,¹⁾ rusadljé (sg. n.), rusadla (pl. n.), rusadelné svátky; p. święta zielone, zielone świątki (po tém tudi uže **mrus.** v Galiciji: „zelenye svjatki“); **luž.-srb.** „svjatky“.

Ker je za našo razpravo takih vraž itd., katere so navezane na kakšen poseben dan, — oziroma svetek ali praznik, jako važno, da se zna, kedaj je postal, je li še mlač ali pa uže star, — da so kristijani praznovali duhovo ali binškošči, če ne poprej, vsaj uže v prvi polovici tretjega veka; kajti ta praznik omenja v svojih spisih uže Tertulijan (Kvint., Sept. Flor.), ki je umrl med 220. in 240. letom po Kr. r. (K. J. Erben: „Naučn. slovník“ p. b. Letnice), a cerkveni zbor, ki je l. 305—306 zboroval v Elviri ali Eliberdi (Illiberis) na Španjskem, ukrenil je v XLIII. pravilu tako, da se binškošči ne smejo praznovati štirideseti, nego petdeseti dan po veliki noči.²⁾

Zato se zovejo binškošči stl. petidesetnica po navedeni grški besedi, ki znači isto. — Zakaj pa se zove ta praznik uprav tako in slovenski tudi „duhovo“, — tega mi menda ni treba razlagati č. čitateljem.

Iz prvine posvečevali so kristijani binškošči³⁾ po osem dni takó, da se ves ta čas, oziroma 9 dni⁴⁾ ni smel nikdo postiti, ni klečé moliti, niti delati; l. 1094 dokončal je pa cerkveni zbor v Kostnici, naj se posvečuje samo nedelja, ponedeljek in torek, dokler se ni v predzadnjem veku izpustil tudi tretji dan, (Slovn. nauč. IV; 1248 p. b. „Letnice“).

Israelci praznovali so petdeseti dan po svoji veliki noči (naši veliki soboti) „dožétke“⁵⁾ ali „zahvalno dožétnico“⁶⁾ ter darovali o tej priliki prvega klasja in prvih hlebov iz nóve pšenične moke itd.⁷⁾

¹⁾ Po Kottovih mislih nastala je ta beseda pri Slovákih po slavnosti staroslovanski, ki se je izprva praznovala, na spomlad v čast „Radegastu“ (Radogosta), čegar znak, t. j. turova ali bikova glava se je o tej priliki nosila očitno. (Fr. Št. Kott: „Český slovník“ IV.; 230). — Drugače tolmači to „B. Kal.“ 161. Ondi čitaš, da se je ohranilo ime binškoštim „turice“ tudi v Galiciji („v Haliči“), okoli Budima pa da jim pravijo „turčanky“. — Opozarjamo tudi na bivšo Dóbrovniško („Dubrovačko“) „turico“, pustno šemo s „konjsko glavo“, ki je morda vendar v kaki zvezi z ónimi „turicami“. Prim. Vuk. „rječn.“ p. b.: Čoroje, vila i turica (str. 828).

²⁾ „Pravam institutionem emendari placuit, juxta auctoritatem scripturarum, ut cuncti diem Pentecostes post Pascha celebremus, non quadragesimam, nisi quinquagesimam. Qui non fecerit, novam haeresim induxisse notetur.“ (Joann. Mansi: „Sacrarum conciliorum nova et amplissima collectio“... Florentiae 1759; II; str. 13). Tega prevažnega podatka pogrešaš pri Augusti-ju („Christl. archaeolog. Denkwürdigkeiten, Leipz. 1817—1837) in pri drugih, ki poročajo, da se je ta krščanski svetek praznoval „uže“ (oziroma stoprav) pod konec četrtega veka.

³⁾ Kakor božič in veliko noč.

⁴⁾ Češki: „devetnik“ (neuntägige Audacht).

⁵⁾ in „Erntefest, Erntedankfest.“

⁷⁾ Prim. Döllinger: „Heidenth. u. Judenth. als Vorhalle zur Gesch. des Christenth.“ Regensb. 1857.

To ti kaže razloček med njihovimi in med našimi (kristijanski) binkoštimi, ki so podobne zdaj pri nas izraelskim samo po dóbi, o kateri se praznujejo.

Četudi so pa i krščanske binkošti uže jako stare, prišlo se jih je primeroma z božičem, veliko nočjo, Ivanjem...) vendar malo vraž — pri Slovanih in Germanih, koder se je pa to zgodilo, spominja nas letnega praznika poganskega.¹⁾

Videli bódemo, da krščanstvo ni brez vpliva ostalo pri tém.

Med najstarše poganske vraže spada ta, da nekateri **Slovinci** še dandanes pokajo z biči o binkoštih (tako kakor na Jurjevo), da nimajo čarovnice močf do živine. Gl. str. 133.

Nekod si pa voščé slovenski pastirji biče na duhovo s „posvečenim“ voskom ter pokajo s takimi, zato da bi pregnali čarovnice. (Fr. Hub. pri Šum. 102). Glej krščanskega vpliva! Tem Slovencem ne zadoščuje za odganjanje nesrečnih čarovnic več samo ropotanje (oziroma pokanje z biči), nego potreba jim je za to tudi . . . cerkvenega blagoslova v podobi „posvečenega“ voska.

Takó pokajo na vso moč v isti namen (pa brez posvečenega voska) na vso moč uže v soboto večer pred duhovim tudi **češki** in **moravski** pastirji, vračaje se s čredo domóv. Deca pa tolčejo s palicami na plote ali pa bijejo desko ob desko, kakor drugod o božiču. (B. Kal. 159).

V Hoteboru (Chotěboř) kadé Čehi isto soboto večer po hlevih (s cerkvenim kadilom), v nedeljo jutro pa pokajo z biči, misleč, da odganjajo z obojim . . . čarovnice (P. n. p.).

Čehonemci na Šumavi (Böhmerwald) zovejo zdaj tak ropot uprav „Hexentusch“²⁾ ter izganjajo ž njim . . . čarovnice tudi iz hiš, hlevov in skednjev. (B. Kal. 159). Pred ropotom polagajo pa pred hišna in pred stajna vrata zelenega drnja (frischen Rasen) ter kropé okolo s posvečeno vodo, govoreč čudne nemške besede.³⁾

Da se staro „pokanje z biči“ tudi o tej dobi nameščuje z novejšim „streljanjem“, dokazujeta nam ta primera: Okoli Jožefovega mesta (na Češkem), teče óni kmet, kateri na du-

¹⁾ K. Simrock: „Handb. der D. Mythol“ 464; Mühlhause: „Urrelig. d. deutsch. Volkes“ (pri Wuttk. II., 75, 1. op.).

²⁾ V narečju: „s Häxnostusch'n“ (čarovnic izganjanje).

³⁾ „Fluigt's dafo Nochtgoid u. Häxna!

D' Patschna tuschet eng os,

D' Engl tadet eng zmäxna

I man guat gwätn Hos.“

(Reinsb.-Dür. „Festkal“. 1864; 248).

T. j.: Bežite od tod', ponočni lov' in čarovnice, — kropilnica vas izpodf, — Angel bi vas zmlinčil (?) — v moji dobro blagoslovljeni hiši.

hovo prvi vstane, na polje z „bičem pokat“ (Reinsberg-Düringsfeld „Festkalend. 1864; 249); nekod pa streljajo (Nemci) preko sétvine in to, v novi dobi zató, da bode dobra letina. (W. II; 75). Prvotni vzrok temu največjemu „ropotu“ ugánejo naši č. stari čitatelji zdaj lahko sami.

V nekem severo-nemškem kraju („Blumenhagen bei Vierraden“) pokajo na binkoštni večer konjarji vsi zložno; v okolici Storkovski v takozvani slovanski deželi („im Wendenlande“) pokajo pa isti večer in pa zvečer pred veliko nočjo (A. Kuhn u. W. Schwartz: „Nordd. Sagen itd.“ 1848; 381).

Tudi po tém je razvidno, kako se nekatere vraže, kolikor toliko izpremenjene, selijo od svetka do svetka.

Slovenske. Po Novomeški okolici kropé užé na **binkoštno soboto** vinograde in njive (s posvečeno vodo), da bi jih sv. Duh rešil toče; na najvišje trte obešajo pa oljko (posvečeno na cvetno nedeljo), zato da ne bi bilo „hude ure“. (Zap. g. A. Hudovernik).

Binkoštno soboto po noči čarovnice razgrnejo po polju „rjuhe“ in na ta način vzemó žitu „plenjanje“ (da ga bóde potlej malo). Krško. Zapis. g. Jern. Ravnikar. Ista vraža (malo drugače): „Binkoštno soboto hodijo čarovnice po žitu s plahtami roso pobirat in nosit na svoje, da pomnožé svoj plen“. Ondi; g. Romik. (Prim. tudi „Črtice“ 5, 2. razst.).

V Čemšeniku pa pravijo: „Ktera „bábina“ na binkoštno nedeljo jutro z dlanjo roso ometa, tista je čarovnica“. Zapis. g. G. Križnik.

Binkoštno soboto naj se popoldne ne hodi več na polje, ker se takrat po polju razliva sv. Duh. Če je tam ljudij, ogne se jim sv. Duh in ne blagosloví polja. (V gornji Soški dolini. Zap. g. A. Gabršček).

V Kranju devajo „zvečer pred binkoštno nedeljo“ med okna zelenih jesenovih vej,¹⁾ in matere pravijo otrokom, da morajo mirovati, da priletí potlej na veje lép bél golobček t. j. sv. Duh. P. u. p.

V jutro zgodaj na binkoštno nedeljo morajo se okna in vrata odpreti, da pride sv. Duh v hišo. Motnik. Zap. g. G. Križnik.²⁾

Dobro je, ako se na binkoštno nedeljo pred solncem umiješ z roso, ki je na pšenici, da te ne bodo med letóm bolele oči. Rož. Zapis. K. Pečnik.

Po štaj-slovenski vraži ni se ti potlej bati pik (pég); ée jih pa že imaš, izgubiš jih gotovo. „Črtice“ 5.

¹⁾ Jesen (navadni ali véliki), fraxinus excelsior, Esche. Tuš. „Bot.“ in „Rastl.“ 2. izd.

²⁾ Ista véra je med Nemci, ki pa odpirajo sv. Duhu sama vrata. Prim. W. II. 75.

„Ako se na binkoštno ‚nedeljo jutro‘ omiješ z roso, bódeš potlej posebno bél“. Motnik. Zapis. g. G. Križnik s tém dodatkom: „Ta vraža je prišla s Štajerskega v Motnik“.

Na binkoštno nedeljo spoznaš lahko svojega kraja čarovnice, ako le hočeš — takó: Ženi krave „pred solncem“ na pašo, preobleci vso obleko narobe, a potém se kam skrij in čakaj ter gledaj, kaj se bode godilo. — Prihajale bodo čarovnice vsaka s svojo golido in začénjale krave molsti. Tako jih lahko spoznaš brez kake neprilike, če obrneš namreč vso — vso obleko. — Nekdo je bil storil sicer vse takó, ker si je bil pa zábil obrniti en sam — žep, zapazila ga ena izmed čarovnic, zavpila hitro: „aržek, aržek!“ — in pri tej priči ni bilo nobene več. Črni vrh pri Idriji. Zap. vč. g. A. Domicéj.

Zato ne gonijo nekod Slovenci krav to nedeljo na pašo pred solncem, nekateri ne pred šesto uro zjutraj, a nekateri celó vès dopoldan, ker se bojé, da ne bi čarovnice vzele kravam mleka. Ponikve pri Laščah, Ratje pri Žužemb., Struge pri Ribnici itd. P. u. p.¹⁾

Taka vera je tudi med **Nemci** po gorenje-štaj. planinah s tem dodatkom, da imajo krave (in kože), ako jih pomolzejo čarovnice o tej dobi, potlej vse leto tudi krvavo mleko. (P. K. Rosegg. „Buch d. Novellen“. 1881; I., 188.)

Pri nekaterih **koroških Slovencih** (v Rožu) ženejo pa na binkošti pastirji „jako zgodaj“ na pašo; — čemu tako zgodaj, tega ne pámetijo menda več, zato ker naš poročevalec tega ne jemlje v misel. Kdor prižene zadnji (sic) na pašo, temu pravijo šaljivo „binkoštni kralj“. Skušajo mu žabo na vrat obesiti ter se mu vsi prikljanjo, zmerjaje ga (v narečju): „Potolci ga, — pomolzi ga, — vrzi ga za plót, pa daj mu eno sklëdo pečenih krót.“ (Zap. K. Pečnik.)

Tudi štaj.-slovenski pastirji ženejo „na Duhovo“ „zeló zgodaj“ na pašo; a kdor zadnji prižene, tega zovejo „Lukmana“, pastirico pa „Lukman'co. Dalji popis čitaj v „Črticah“ 5.²⁾

V Tuhinju (na Kranjskem) pravijo, da je dobro, na binkoštno nedeljo gnati živino pred solncem na pašo, a uzroka

¹⁾ L. Ilić 1846 (153) poroča iz rokopisa, ki ga je spisal Andr. Dremelj („Dremel“): „Gebräuche in Krain“ na kratko samo toliko: „Kranjci [Slovenci] pazijo na duhovo, da ne vzemó čarovnice kravam mleka.“

²⁾ „Potouci ha,
Pomouzi ha,
Vrzi ha za plót
Pa daj jom'
Ano sklëdo pačanah krót!“

³⁾ Po nemških štaj. mestih pravijo vsakemu binkoštnemu zaspancu (v vsaki hiši) „Pfungstluken“ (Ondi); po čeho-nemških pa „Pfungstlümmele“. (Festkal. 1864; 249).

več ne znajo. Kateri pastir prižene prvi na pašo, to mu je velika čast (brez kakega častnega imena); kateri pa zadnji prižene, temu kličejo: „Pomije lók, lók, lók!“ P. u. p. Ista vraža (brez uzroka) znana je tudi na Kozjaku (pri Mariboru). P. u. p.

Nekod gonijo Slovenci živino na binkoštno nedeljo po noči na pašo, omakajo pred solncem belega kruha v tekočo vodo ter dajó kravam, zato da bi dojile obilneje. (Fr. Hub. pri Šum. 102).

Semičarji pa na binkoštno nedeljo ne gonijo krav pred solncem na pašo zato, ker jih sicer čarovnice jezdijo in potarejo. P. u. p.

Belokranjski kmeti okoli Metlike jako čislajo posvečeno vodo binkoštno, „ki oblake razganja“. Zapis. brat Anton.

Ako „k binkoštni nedelji“ dan zazvoni ravno o „polnoči“, tisto leto toča ne pobije polja. Krško. Zap. g. Jern. Ravnikar.

„Če gre na binkošti dež, ima pšenica dve plevi“, Ondi. Zap. g. Tom. Romih.

„Če ta dan deži, potlej se je slabe letine nadjati.“ Motnik. Zap. g. G. Križnik.

Ako na binkoštno nedeljo dežuje v ničke („nešče“, Backtrog), bode prazen klas. Na Zili pri Beljaku. Zap. g. Fr. Eller.

Pred 200 leti bila je med Slovenci na Kranjskem še ta vraža, o kateri nam poroča slavni Valvasor („Ehre d. Hertzogth. Krain“ 1689, I.; c. 38; str. 452): Kdor pojé na binkoštno nedeljo „pred solncem“ tri liste (peresa) dresena („Persicaria, Flöhkraut“,¹⁾ onemu ne more potlej naškoditi nikdar nikakošen ščipavec (škorpijon).

Valvasor, ki se navzlic veliki učenosti in razsvetljenosti ni mogel iznebiti nekaterih „pedsodkov“ svoje dobe, odobráva povse to bajilo, razlagaje nekako čudno dozdevni uzrok;²⁾ samo to mu se ne zdí potrebno, da bi se moralo to zgoditi „pred solncem“ in uprav na „binkoštno nedeljo“, — ako jih užije le „na tešče“ in na priliko o tisti dobi,³⁾ zato ker ima dresen tačas v listih največjo moč. Naposled vpraša mož, zakaj morajo biti tri listi, a ne 4 ali 5? . . . „Praznoverski odgovor“ na to zvedljivo vprašanje zvemo v predelu „o številih“; uganés pa ta odgovor lahko uže zdaj po dosedanjih podatkih o „sodvih“ (ravnih) in „lihah“ (neravnih) dnevih, v „Letop.“ 1885; 140 in 148).

¹⁾ T. j. Pulicaria, Flöhkraut. (Cig.-V.).

²⁾ „Solche Wirkung ist natürlich u. einig u. allein besagten Flöhkraut zuzuschreiben, welches mit dem Scorpion eine natürliche Feindschaft oder Abscheu (Antipathiam) hat, wie es dergleichen Syn- u. Antipathias gar viele in der Natur gibt.“ — —

³⁾ „Ungefähr um dieselbige Zeit.“

Po Koroškem nekdaj slovenski pastirji „binkoštni ponedeljek“ zgodaj vstajajo in hité z živino na pašnik. Kdor zadnji pride, mora „žabo vleči“. Drugega uzroka ne znajo zdaj.¹⁾ Omajajo tudi smreko, ki jo potlej lepo napravijo in postavijo. Na Zili. Zap. g. Fr. Eller.

V Slavoniji gospodinja na duhovo dobro pazi na krave, kedar jih tera (žene) v jutro na pašo, da jim ne bi morebiti katera čarovnica („vještica“) vzela mleka. „Vračare“ trave beró, možaki („ljudi“) okolo konj bajajo itd.

Tudi v Bosni s konji čarajo itd. (L. Ilić 1846, 153). Vsaj pred kakimi 40 leti bivalo je še tako.

Marljive gospodinje slavonske na duhovo s 3-kraljevsko („vodokrstno“) vodo škropé živad, posebno gosí in race, ter jim dajó iste vode tudi pítí, zato da dobro nesó, pa tudi zato, da ne zahajajo na tuje dvorišče, in da jih ne grabijo kragulji in lisice. (Ondí).

Srbski národ praznuje binkošti („trojice“ ali „duhove“) — dasi vidiš v sedanjih koledarjih srbskih naznačena samo po dva binkoštna svetka — še dandanes (kakor božič in veliko noč), po tri dni;²⁾ in ker so prvo nedeljo po duhovem pri Srbih „Petrove poklade“ (Petrov post), . . . zato se vês teden ne dela skoraj („gotovo“³⁾ nič; nego se prijatelji pohajajo in gosté ter veselé. — O trjaci (,,o trojacima“) hodijo od hiše do hiše in plešejo ter pevajo „kraljice“ t. j. po 10, po 15 lepo oblečenih in nališpanih deklic („lijepo obučenijeh i nakićenijeh djevojaka“). Jedna (lepa in srednje rasti) zove se „kraljica“, druga „kralj“, tretja „barjaktar“ (zastavnik), a četrta „dvorkinja“. Kraljica se pokrije z belim otiračem po glavi in po obrazu („licu“⁴⁾); kralj ima na glavi klobuk, olišpan s cvetkami („iskićen cvijećem“), v roki pa meč; a „barjaktar“ nosi na sulici zastavico belo in rdečo („barjačić bijel i crven“). Kedar pridejo pred čijo hišo, ondaj séde kraljica na majhen stolček, („malu stoličicu“), a dvorkinja se postavi malo višje („više nje“), a druge deklice vstopijo se okoli nje v „kolo“ kot srp pa se pomikajo na levo, stopajoč popevaje po dve stopinji („stope“) naprej. Kralj stoji na levem koncu („kraju“)

¹⁾ Prim. navado koroških Slovencev v Rožu spredaj (155).

²⁾ Srbski národ misli menda sem pa tam, da je 1. dan posvečen Bogu Otcu, 2. Sinu, a 3. sv. Duhu . . . Nekoliko pokvaril se je pa ta račun s časom nekaterim Srbom, ki računajo zdaj tako: „Subota (zadušnice) = Otc; nedjelja = Sin; ponedjeljak = Duh; utorak = Amin (Amen.“ Posvećujujo pa vendar tudi óni po tri dni . . . (N. Begović: „Život i obič. Srba-graničara“ 29–30). Prim. „zadušnice“ pri Vuku „rječn.“ 173, ki se ne strinjajo z ónimi.

³⁾ Srbski adv. „gótovo“ ni to, kar naš adv. „gotóvo“; nego to, kar naš „skóraj“ (beinahe, fast).

⁴⁾ Srbu je naš obraz „lice“ (Gesicht), naše lice pa „obraz“ (Wange).

kola, a barjaktar na desnem; ali se ne držita kola, nego kralj sam za-se (z obrazom obrnen k vojarinu, „kolovodji“) neprehoma pleše („igra“), mahaje z mečem in pomikaje se nazaj; a barjaktar (z obrazom obrnen k zadnjemu kolašu, „zavrčkoli“) z barjakom¹ v roki pleše pred „kolom“. Poplesavši („poigravši“) tako malo, obrneta se kralj in barjaktar po enkrat vsak na svojem mestu, pa ondaj tečeta okoli vsega „kola“ in prideta zopet vsak na svoje mesto ter počneta „na novo“ plesati. Najprej začno od „kraljeve“ hiše; in prva pesem, ki jo pevajo pred vsako hišo, zapoveduje hišnemu očetu (domaćinu²), ali hišni materi („domaćici“), naj prineseta kraljici „stolico“, pa ondaj začno pevati po vrsti vsem (moškim in ženskam, malim in velikim), kolikor se jih nahaja v hiši; n. pr. deklici („djevojeci“):

„Ovde nama kažu,	Jal' je vi udajte,
Ovde nama kažu, leljo!	Jal' je vi udajte, leljo!
Momu ne udati,	Jal' je nama ³ dajte,
Momu ne udati,	Jal' je nama dajte,
Momu ne udati, leljo!	Jal' je nama dajte, leljo!
Jal' je, je, je, vi udajte,	Da je mi udamo ⁴ itd.

Ker ni v vsaki vasi toliko izbranih deklic („odabranijeh djevojaka“), zato hodijo „kraljice“ tudi iz vasi v vas („iz jednoga sela u drugo“). . . „Kraljice igrajo u današnje vrijeme po Srbiji od Cera i od Medjenika do Timoka, i po Slavoniji kod Srba Rimskoga zakona“;⁴) po Srijemu, po Bačkoj i po Banatu igrale su do skora, pa su novi sveštenici⁵) zabranili i iskorijenili (pripovedaju žene, koje su djevojkama bile u kraljicama, da su jih i s batinama tjerali i razgonili po selu. (Vuk „rječn.“ 1852; 298 in Vuk: „Život i obič. 1867; 35).“)

(V izvornem srbskem jeziku nadalje.)

„Na duhove, kad je crkva zelenom travom posuta, prvi dan „na službi“, kad se prvi put kleči, uzme djevojka malo trave izpod desnog koljena desnom rukom, drugi put opet tako, tretji put opet, onda od svega, dok se još kleči, savije vijenac, natakne ga na desnu ruku, tako ga iznese iz crkve, pred crkvom mane [mahne] vijencem na sve četiri strane svijeta, govoreći u sebi: „Bogom sudjeni!“⁷) ma gde da si, podji brzo za ovim vencem (sic), jer će venac (sic) uvenuti, a moje lice precvetati.“⁸) Kad dodje kući, vijenac obesi o ikonu,⁹) u

¹) Al', ali; — ²) jo; — ³) nam.

⁴) T. j. „Hrvata“.

⁵) Svećenici (duhovniki).

⁶) „Kraljice“ ne pobirajo darov, ako jim pa kdo kaj podari, ne zametajo. (Vuk, ondi).

⁷) Po Bogu sójeni (naménjeni); — ⁸) Inž. uprav „precvjetati“ (zveniti, verblühen, defloresco); — ⁹) na podobo.

veče[r] ga met[n]le¹⁾ pod glavu, zaklinjajući sudjenika,²⁾ da dodje,³⁾ dok vijenac uvenuo nije.“ (Vuk. „Život i obiç.“ 326.)

Srbi (v poprejšnji kneževini srbski) mečejo uže óni dan pred Jurjevim („u oči Gjurgjeva dne“) križe, iz leskovega protja napravljene, na hiše, vrte, njive in setve, pa i na plote, svinjake in planšarske staje („stanove“) zato, da ne bi bilo toče („da ne bi preko leta grad tukao“). Miličević: „Glasnik srps.“ 22 (1862); 93; nahaja se pa ondi i. d. še več drugih Jurjevskih vraž.

Velikoruski narod praznuje većinoma po stari národní šegi namesto binkoštnega praznika še dandanes óni četrtek pred binkoštno nedeljo t. j. slovéçi „semik“.⁴⁾ Kmetje in meščanska drhal („seljane i gorodskaja černj“), zbirajo se v gozde in loge, pojó pesmi, pletó vence, posečejo „mlado brézo“, oblečejo v žensko opravo („platje, platje“) ter obéšajo na-njo pi-sanih trakov in krp („obvšivajut raznocevčnymi lentami i loskutyjami“). Potém se začne občna pojedina („obščij pir“) iz moke, ki jo nabere kmetska občina, mleka, pirhov itd. Za vino in pivo skladajo novce, kakor se določi. Po končani pojedini postavijo oblečeno brézico po koncu, nesó jo — veseli pojóč in plešóč — v vas („v derevnju“) ter postavijo v hiši, soglasno izbrani („v izbrannom s obščago soglasija domě“), kjer ostane za gostačinjo („gostejkoju“) do binkoštné nedelje. V petek in soboto prihajajo ljudje k tej gostačinji v pohode, a na binkoštno nedeljo iznesó jo na reko in vržejo v vodo. Potlej se pa spuščajo po vodi tudi binkoštni venci („semické vėnki“). Afan. III.; 705; prim. tudi „B. Kal.“ 157.

V Pinskem okraju („nězdě“) na duhovo kmetske deklice izberó najlepšo tovarišico izmed vseh, opletó jo z brezovimi in javorivimi vejami ter vodijo pod imenom „kusta“⁵⁾ po ulicah in dvorih v taki zeleni opravi. — Kdo se ne spominja (gledé na to) srbske Dodole? (Afan. III.; 706.)

Tako vodijo v Poltavski guberniji na Duhovo „topoljo“.⁶⁾ Tako pravijo deklici v pisani ženski suknji („plahtě“) s krpicami svetle barve v kitah, in z drugim okrasjem o vratu itd. (Ondi.)

V poprejšnji dobi narejali so Rusi okoli Vraneža (Voro-neža) na duhovo po sredi take dobrane („dubovoj rošči“) majhno kočó, olupšávali jo z venci, cveticami in lepo dišečimi travami, a va-njo postavljali „slamnato ali pa leseno púnico“ (r. „kuklu“), oblečeno v praznično moško ali pa žensko obleko.

¹⁾ Dene; — ²⁾ rotéč namenjenca; — ³⁾ t. j. naj se ji prikaže v snu.

⁴⁾ Prim. na str. 146, op. 6.

⁵⁾ Poženščeno ime za r. „kust“ (m.), grm. Prim. našo domačo besedo: „grmada“ za „grm“ (grmovje). Letop. 1887; 162 (1. r.)

⁶⁾ Zopet ženska oblika nm. moške: r. „topolj.“

Prihajali so potlej ljudje iz vse okolice, prinašali seboj različnih pijač in jedij („napitki i jastva“), plesali okoli kočice kolo („vodili vokrug šalaša horovody“) ter se veselili in igrali brez skrbi. — Afanasjev misli, da je ta „berezka“ (breza), „kusta“, „topolja“, in „kukla“ značila lesno t. j. gozjdno devico („lésnuju dévu.“¹⁾) ali pa samo boginjo Vesno. (O.)

Po gozdih in logih (hostah) popeva pa ruska mladež („molodež“) vijoč zelene vence, to — na pol kristijansko, a na pol pogansko — rusko pesnico:

„Blagoslovi, Troica,
Bogorodica!
Nam v les poi(d)ti,²⁾
Nam vénki zavivat³⁾
Aj Dido, oj Lado!
Nam vénki zavivat
I cvěty soryvat⁴⁾, (O.)

Čim si napravijo vence device in dečáki, menjajo jih — vsak tovariš s tovarišico —; device devajo si jih na glavo, dečáki pa na klobuke. Potém začnó igrati kolo („pristupajut⁵⁾ k horovodnym igram“). Zvečer, čim zajde solnce, ali pa drugi dan hodijo „na reko“ ter mečejo vence v vodo.⁶⁾ Ako plava venec po vodi tako, da se ne dotakne brega, znači to srečen zákon in dolgo življenje. Ako se venec zavrtí na kakem mestu, je to znamenje neprilike („znak neudači“) t. j. da se svatba razdere, — ljubezen ostane brez uspeha („otvěta“); če pa venec potone, znači to smrt, vdovstvo ali pa brezzakonsko življenje t. j. da ostane mladenič neoženjen, devica pa neomožena.⁶⁾ — Ako se venec shrani od „semika do Troicyna dnja“ (dne), in ne zvene, znači to dolg in srečen zakon („dolgolětnee i sčastlivoe supružestvo“); če pa zvene, mislijo, da bóde skoro smrt. — Nekod spletajo vence najrajši v taki hosti, katera je blizu „obsejanega polja“, zato da bi žito obrodilo gošče in obilneje („gušče i pribylnee“) — Po **litovskih** (litvanskih) in **beloruskih** krajih natikajo pa na binkoštno nedeljo vence iz

¹⁾ Prim. malo dalje belorusko in malorusko Rusaljko.

²⁾ Nam (j)e u gozd iti,

³⁾ Nam (j)e vence viti,

⁴⁾ In cvetice trgati.

⁵⁾ Nekod pa mečejo vence v vodo teden dni pozneje, namreč na vseh svetnikov dan, ki ga praznujejo vsi „pravoslavni“ ali starovérce uže v nedeljo po svojem „duhovem“, dočim mí v nedeljo po svojem duhovem posvečujemo sv. Trojice praznik. Starovérce ovršavajo pa ta praznik uže o „duhovem“, ki se zove uprav zato tudi: „Tróica“ izr. „Trójica“; **srb.** „trojice“ itd. Prim. na 151. str. Rúsom znači sicer beseda „sv. Tróica“ tudi še to, kar nam „sv. Trojica“; posébnega praznika sv. Trojici na čast, (vrhu dúhovega ali trjakov) pogrešaš pa pri Rusih in pri vseh drugih starovércih.

⁶⁾ Prim. „B. Kal.“ 150—158.

zelenjave in cvetče tudi kravam na roge in na vrat. (Afan. III.; 707).

Belorusi trdijo, da hodijo predbinkoštni teden¹⁾ po gozdih gole ženske in otroci (= Rusalke), a tisti, kateri jih sreča, mora jim vreči robec („platók“) ali pa krpo („loskut“) svoje obleke, ako se hoče iznebiti prerane smrti. V tej dobi nosijo beloruski kmetje platnene srajce („lonjanya soročky“) zato, da bi bil lep lan („čtoby urodilsja horošij len“). Afan. III.; 140; prim. i Šaf. „Sebrané spisý III. 90 („B. Kal.“) 169.

Pri **Malorusih** je še zdaj navada, da obešajo v isti dobi („vo vremja rusalnoj neděli“) na hrastje („na dubah“) in drugo drevje platnene krpe,²⁾ otirače,³⁾ srajce⁴⁾ in prejo ali preděna⁵⁾ — Rusalkam v dar. (O.)

Nekdaj so Malorusi take stvari v isti namen t. j. Rusalkam v dar obešali na „posvečeno drevje“, a zlasti na dóbovo. („Duhovnyj regulament“ Mosk. 1721; Mikloš., „Rusalien“ 6). S to izvrstno razpravo⁶⁾ dokazal je slavni naš rojak duhovito, kako je postala beseda „rusalija“ oziroma „rusaljka“, za pomen „binkošti“ iz (domnevane) lat. besede „rosalia“, a iz te grška *ρουσάλια* („rusália). — Po vsem tem pa vidimo, da je tega praznika staro ime (pri Belorusih in Malorusih s časom poosćbilo se tako, kakor „koleda“, t. j. da je iz prvotnega praznika nastalo po národní véri naposled čé tudi ne „božanstvo“ . . . a vendar bajeslovno bitje, podobno nekoliko našim Vilam in Rojenicam ali Sojenicam.⁷⁾

Posebne pozornosti vredna je tudi Miklošičeva misel, da se je prvotni krščansko-cerkveni svetek tega imena („rusalija“) s časom izprevrgel v „poganski“ praznik (ondi str. 16). Ruski cerkveni zbornik „Stoglav“ l. 1551 pripoveduje pa v prepisu 17. veka s temi zanimljivimi (tù poslovenjimi) besedami: „[Na] rusalje, o Ivanju in na večer pred božičem⁸⁾ in sv. 3 kralji⁹⁾ shajajo se možje in žene in device na ponočno razsajanje in na nepristojen razgovor in na vražje petje in na ples in na skakanje in na Bogu neugodna déla, ki jih Bog mrzi. In kedar noč mine, tedaj [pa] k reki z velikim krikom kakor obsedeni,

¹⁾ „Na Troickoj neděli“. Prim. „rusaljnaja“ ali „rusaljskaja sedmica (nedělja“) Mikl. „Rusalien“ 7. ali pa Mikl. lex. 806.

²⁾ Holsty; — ³⁾ polotency (Handtücher); — ⁴⁾ soročki; — ⁵⁾ motki nitok (Strähnen). Naša domača beseda: preděno (n.), (nm. tujke: štréna) nahaja se tudi v „Letop.“ 1882/3; 230 p. b: „prevoza“.

⁶⁾ Posebe pretiskana iz 46. zvez. l. 1864.: „Sitz. Berichte der phil.-hist. Cl. d. kais. Akad. d. Wiss.“

⁷⁾ Prim. „B. Kal.“ 164 in Krek.: „Einleitg. in die slav. Literat.-Gesch.“²⁾; 407. — Brez národne podlage učí pa rusk. ces. akad. slovar l. 1847. (Mikl. lex.²⁾ 806), da je „rusalka boginja vod in lěsov“.

⁸⁾ O: navečerii rožestva Hristova.“

⁹⁾ Bogojavljenija.

in se umivajo z vodo, in kedar začno jutrnó zvoniti, tedaj odhajajo domóv, in padajo kakor mrtvi od velikega truda.¹⁾

Za isti pomen kot (poganske) rusalje („rusalii“) nahaja se tudi lice: rusaljke („rusalky“) = pogansko-slovanske igre, ki so jih pa ovršavali Slovani tudi še potém, ko so se bili úže pokristijanili.²⁾

Še več mičnih podatkov priobčili bi lahko o „Rusalkah“; ker pa spadajo bolj v bajeslovje, odložiti nam jih je za bodoči bajeslovni predel.

Zarad vraž in praznih vér bodi pa tú povedano, da v vseh 13 národnih pesmih maloruskih (rusinskih), — ki se zo-vejo rusaljne pesmi („pěsni rusaljnija“) ter pojó v Galiciji še zdaj o prazničnem obhodu po polju na binkoštni ponedeljek, — nismo mogli zaslediti nijedne poganske vraže.³⁾

Gledé na to, da je ta cerkveno-narodni praznik jako podobén našemu Telovskemu obhodu,⁴⁾ ter o taki priliki sedanji Rusini prepevajo skoraj same pobožne pesmi, zato smemo razglasiti óčitno, da se je s „koledo“ vred pri njih úže povse pocer-kenila i „rusalja“. V nijedni izmed omenjenih 13 rusinskih, do malega cerkveno-narodnih pesmic ne nahaja se niti ime „Rusalka“, niti „Rusaločka“, kakor se nahaja v vsaki posvetno-národni pesmici maloruski in v jedini beloruski („Rusalien“ str. 8—9). Najmičnejša izmed posvetno-národnih je 1 „maloruska“, ki se začenja tako:

„Oj bižyt', bižyt' krasna divčynka,
Á za neju da Rusaločka“ itd.

(Mikl. „Rusalien“ 8. 6)

Rusini ne gradé ves binkoštni teden plotov, niti ne de-lajo brán, misleč, da bi jim bile Rusalke za to gorke ter bi

¹⁾ Izvirno starorusko besedo po T. Buslajevu priobčil Mikl. („Rusalien“ 6), a Fr. Hubad v „Leťop.“ 1878; 16.

²⁾ Prim. pri Miklošiču óndi in v njegovem stl. slovarju (806) pod bes. **русалька**.

³⁾ Nekatere vrstíce (v 7., 8. in 9. pesmi) diše sicer nekoliko po „krščanskih“ praznih verah, ki se pa ne tičejo binkoštnega praznika, nego posta, pěkla nedelje in petka.

⁴⁾ „Slovanský Sborn.“ 1886; str. 502 pravi, da obhajajo Rusini polje ta dan pojó in z ovenčaními cerkveními zastavami, križi in podobami. O presledkih (med petjem) prepevajo pa deklice, trgajoč cvetic za vence še posebne — tobož prestare popevke, ki jih pa imenovani list žal! — ni priobčil. — Po njihove glavne vsebine oznaki sodeč, mislimo pa, da se strinjajo te pesmi z „Miklošičevími“, a zlasti s trinajsto, ki veli:

Zavaruj, Bože, gory, doliny,
Gory doliny naši carini,
Žé by nas tužy ne zahodili,
Zlyi větrove ne „panovali“ itd.

⁵⁾ Z malo drugačo pisavo in s češkim prevodom nahaja se ta pre-krasna pesmica tudi v Šaf. „Sebran. spis.“ III; 91.

naredile, da bi se jim ‚rodila‘ potlej sama ‚krivoglava‘ ali pa ‚krivonoga‘ živina. Tudi kópati se v reki in tleskati ob dlan pod milim nebom ne drzne ti živ krst. „B. Kal.“ 169. — Binkoštni četrtek ne delajo ženske ničesar, kajti ta dan je velika noč rusalska. Odrasle déklice hodijo ‚skrivaj‘ v hosto plest vencev, ki jih mečejo Rusalkam na travnike in pod drevje, proséč, da bi jim pribavile ljubljencev, a potém zbežé domóv; Rusalke se pa, pravijo, s temi venci ovenčajo in tekajo po žitu. (Šaf. „Sebr. sp.“ III., 91.) J. Hanuš, ki je živel več let med Rusini, dodaje pa v svojem „B. Kal.“ 171, da tekajo po žitu dobrodelno („blahodéjné“), t. j. žitu na korist, — a to je prava pravcata vraža.

Belorusi mislijo, da so Rusalke prerano rojena ali pa brez krsta umrla deca beloruskih žen. Po njihovih pripovedkah začé njajo Rusalke v soboto ‚pred duhovim‘ („rusaljnimi svjatki“) tekati po setvi, ploskaje z rokami in kričéč: „Buh! buh! solomjany¹⁾ duh! mene mati porodila, nehreščenu položila.“²⁾ Šaf. III.; 92.

Mislilo se je še pred kakimi 25 leti, da je po **Češkem** vera v Rusalke ž njihovim imenom vred izginila uže povse; pa se je dognalo, da so se bile do tiste dobe ohranile z imenom vred skoraj vse poglavitne vraže beloruske o Rusalkah tudi ondot (četudi ne povsod). Znana je Čehom še njihova podoba; darujejo jim se med njimi tudi še prtene krpe; samo rusalske igre, ki so se ovršávale še za Kozme Praškega [r. 1045, † 1125] binkoštni torek in binkoštno sredo, iztrebljene so menda uže do kraja. (Grohm. „Abrgl. itd.“ 1864; 11.)

Kakor belokranjski dečáki okoli Adlešič na sv. Jurja, — tako vodijo **bolgarski** dečki na „Ruso sredo“ (mende po binkoštih) jednega izmed sebe izbranega dečka, opletenega verhu obleke od glave do nóg z različno zelenjavo, a posebno z bezgom in drugimi mladikami, ter hodijo ž njim od hiše do hiše, pevajoč neko pesem s pripevkom „oj ljule oj“ za vsako vrstico. Ko pridejo pod kako okno, polivajo zelenega dečka od zgoraj z vodo. Potlej gredó dečki v hišo in tákajo (talikajo) sito. Če se povezne, znači to lakoto hiši, drugače pa dobro létino. Za občno pojédino in veselico (večérno) daruje se jim v vsaki hiši moke, masla itd. Pesem (po B. Raičevem prevodu) razglasil je Fr. Hubad uže po „Letop.“ 1879; 82. Začenja se tako:

„Spreletaval se metulj je, oj ljule¹⁾ oj!
 Ód orača na orača   "   "   "
 Ód kopača na kopača   "   "   "

¹⁾ Slamnati; — ²⁾ nekrščeno izpoložila.

²⁾ Po Hubadu znači ta „ljule“ — dežuj! Gl. ondi. — Spominja nas pa ta običaj i srbske dodole (uprav dode) in srbskega prpca oziroma prporuš, ki pa hodijo po navadi le o suši od hiše do hiše in prosijo v svojih pesmih dežja. Prim. Vuk. „rječn.“ 128 in 616; „Život i obič.“ 61... ali pa v istem „Letop.“ 1879; 80 in 81.

Nekoliko podobna je srbski „dodoli“ tudi slovenska Péhtra ali Péhtra baba, podomačena iz nemške Berchte ali Perhte. Prim. „Črtice“ 2 pod napisom: „Vehtra baba“. (Da ji pa „Gorenjci dólú do Tržiča“ in koroški Slovenci v Rožu itd. ne pravijo Véhtra, nego Péhtra baba, v Bolcu pa Pértá, povedali smo uže v „Letop.“ 1886; str. 101 in 105.)

Češko národno ime binkoštim: „letnice“ kaže nam očito, da se je nekđaj tako zvala poganskih Čehov letna t. j. poletna slavnost (Sommerfest) o začetku leta (= poletja). V krščanski dobi zamenilo se je to ime s cerkvenim. (Gl. na str. —); vendar živi še danes med národom.¹⁾

Kakor je „velika noč“ v krščanski dobi namestila poprejšnji národni „praznik spomladánski“, — tako so „binkošti“ nadomestile kristijanom poprejšnjo „létno slavnost“ (= letni praznik).

Po Češkem — sosebno po južnih krajih — začjenja se národna binkoštna slavnost, kraljeva igra („hra na krále a na králku“²⁾) uže v nedeljo pred binkoštnimi svetki, ki se zove ondot uprav po tej slavnosti kraljeva nedelja („králova neděle“). Mladenči volijo izmed sebe — bodi si z listki, ali slamkami in treščicami različne veličine ali pa tudi „z večino glasov“ — kralja in kraljico, duhovnika, sódca, rabeljna („kata“), biriča, zastavnika in vojáka. Oblačijo kralju in kraljici belo obleko s pisanimi (v novi dobi „belo-modro-rdečimi“) traki — aji pa po stari šegi: čudno opravo iz brezovega ljubja („kûr“), opasujejo oba tudi s takimi pasi ter venčajo z venci iz različnih cvetlic in drugih (zelenih) rastlin.

Kronajo kralja (nekod tudi kraljico) z visoko krono iz pozlačenega papirja ali pa po starem: iz brezovega ljubja in iz jelóve skorje.

V levici nosi kralj jako dolgo žezlo, iz troletne obeljene jelóvine, t. j. iz jelke ali smrečice lično napravljeno; v desnici pa jelóvo sulico, a na koncu ji visi pripeta „zelena žába“ (živa). Lepa, mlada kraljica nosi zeleno mladiko in tri rože v roki.

Skoraj tako kakor kralj napravljen je i duhovnik (ki se zove po češki „kněz“), samo da ima — oblečen v belo srajco

¹⁾ Da se pa „národni koledar“ ne drži vselej sedanjega „cerkvenograjanskega“, videli smo uže iz več poprejšnjih podatkov, a posebno gledé Srbov (bivših) graničarjev (str. 140; op. 1). Prim. češkim „letnicam“ štaj-slovenske létnice (= vúzem, Ostern). Ker pa s prvimi nemškimi jezikoznanci vred tudi A. Fick tolmači st. - v. - n. ime „óstara“ = „Licht- u. Frühlingsgöttin, pl. Ostern“, [a ne Sommergöttin“], zato ne more obveljati óna misel (v „Letop.“ 1882/3; 211), da je ta štaj-slov. beseda „preložena od nemške: Ostern“, Gl. pri Fiku p. b. „austara“: ahd. óstar adv. mhd. óster, óstlich.; zato po drugih Ostara = Göttin des aufsteigenden Lichtes, des Ostens. (W. II.; 33).

²⁾ „Igrati se kralja pa kraljico“ — rekel bi Slovenec.

— na glavi namesto okrogle skorjate kape včasih tako škofovo kapo, okrašeno s cvetlicami; v roki pa knjigo. —

V rdečem plašču, pokrit tudi s takim (skorjatim) „klobukom“, koraka rabelj, gol meč v roki držéč; sódec je pa črno oblečen in ima klobuček „na tri dežele“ iz smrekove skorje. Birič je po navadi „belo“ opravljen, ima belo kapo, za pasom sabljo, na jedni nogi rdečo nogavico . . . na jedni pa škornjo do kolena. (On in rabelj nimata na sebi nikakih cvetic, niti zelenih mladik . . .). Zastavnik („práporečnik“), belo oblečen, s skorjatim klobukom pokrit, je pa ves s cveticami obsipan . . . in stópa pred vsem vršelom s pripasanim mečem, v roki pa drží krasno napravljen, s cveticami, venci itd. olepšan maj ali mláj. Zadaj jezdijo ali pa korakajo péš drugi, po vojaški opravljeni mladenči, z godci pred seboj. Vsi ti mladeniči pa imajo skorjate klobuke ali kape in vse polno cvetic na sebi. S cveticami prepletene so tudi konjem gríve in rép.

Pred vasjo, ko primahajajo do tako zvanega sodišča ali pa do križa . . . , napové pa kralj zbrani množici na ves glas, da bóde danes teden („za týden“) velika slavnost. Zdaj se vračajo vsi domóv; potlej se pa zbirajo v krčmo, da završé ta dan s plesom in veseljem. Za „Krolmusove“ dobe godilo se je to nekoliko drugače.¹⁾ Prim. „B. Kal.“ 152—153 in „Festkal“ 1864; 230—234.

Kdo se ne spominja kolikor toliko srbskih „kraljic“?

Kralj (s kraljico vred) oblečena v ljubje ali drevesne skorje itd. značita pomlajeno léto (poletje); pomlajenega léta spominjajo nas živo tudi premnoge cvetice in zelene mladike in druge táke rastline z majem ali mlajem in z zeleno . . . žabo vred. Pa ni, da bi morala biti zelena, samo da je živa, ki kaže da je na novo oživelo, pomladilo se v nóvem létu tudi živalstvo . . . vsa priroda. Po nepotrebnem je mislil bistroumni Hanuš na posebno čaranje z žabo. („B. K.“ 152.)

Na gorenjem Štajerskem nosi tako zvani binškožni jezdec („Pfungstreiter“), podoben binškožnemu kralju, na svoji sulici po več privezanih, viséčih žáb. Gl. „Illustr. Welt“ 1884; str. 531. Ondi se tolmači to kot znamenje . . . „spomladi in prirodni močij“.²⁾ Res, da bi tako znamenje pripadalo bolj „spomladi“ nego „létu“; a treba pomisliti, da so Slovani z Germani vred iz prvine vse léto delili samo na dvoje: na léto (polétje) in na zimo, — da so naši predniki menda mnogo pozneje

¹⁾ „Staročeske povésti, zpěvy, slavnosti, hry, običeje a nápěvy ohledem na bájesloví Slovanské. V Praze 1845—1851; III, 80—85.

²⁾ „Versinnlichung des Frühlings und der Naturmächte“ . . . Namesto žáb rabijo Čehomcem tudj mlade vrane, privezane vrh smrekovega mlajčka . . . „Festkal.“ 1864; 268.

začeli vse leto deliti na tri — a naposled na štiri létne čase.¹⁾ Zato se zamenjava zlasti v starih národnih običajih pogostem „léto“ za mlajšo „spomlad“; včasih pa tudi narobe; primeri nem. „Sommerfrucht“ (létno žito), kar je pa Slovencu „járo žito, jarina, Hrvatu in Srbu. „jaro žito, jari usjev“ . . . Rusu „jari“, Čehu „jařina“, Poljaku „jarzyna (= spomladno žito = „Frühlingsfrucht“; pa ta beseda Nemcu ne rabi; nego pravijo še po starem: „Sommerfrucht, Sommergetreide, Sommerkorn“ i. t. d.)

Da se vrnemo k našim „imenitnim“ žabam, bódi tu povedano, da jih drugi teden, ko se nadaljuje kraljeva igra brez malega na isti način kot prava binškožna slavnost — obeša rabelj ali pa njegov namestnik živoder („dřič“ na vislice, kakor kake hudodelnice, — a brez kake obsodbe —, zbijaje ž njimi različne burke in zaničljive šale.²⁾ Ta običaj, ki znači (po naših mislih) kako staro pogansko „žrtvo“ ali daritev kakemu božanstvu na čast, ovršaval se je nekda, pravijo, z velikim kraljevim obhodom vred binškožno nedeljo; zdaj ga ovršavajo na binškožni ponedeljek popoldne Čehi in Nemci. — V nekem češkem (isto tako v nekem čehonemškem) kraju obsodi kralj ubogo zeleno žábico po kaki smešni pretvezi očitno „na smrt“, tako, da ji mora rabelj ali njegov namestnik . . . odsekati glavo. (Krolmus III.; 138—140; „Fettkal“ 1864; 253—260.) Zábljeni uzrok temu glavoseku je isti, kakor obešanju nedolžnih žáb.

Da so bile pa v poganski dobi izprva pri starih Slovanih o létnicah navadne menda tudi „človeške žrtve“, slutimo po naslednjem običaju. — V nekaterih slovanskih krajih okoli Plzna (Pilsen) ne zadovolévajo dečáki (sami jahači) s tém, da je bila uboga „rega“ po krivem obsojena in končana, nego začnó potlej preganjati tudi . . . kralja, ki se spustí zdaj na svojem brzem konju na vrat na nos v dir; óni pa za njim. — Joj njemu, če ga dotekó! — Ako ga namreč dotekó in ujamemo, našeškajo ga najprej z léskami ali pa omáhajo z lese-nemi sabljami. Pri tej priči móra siromak s konja, in ako na rabljevo vprašanje: „smem li ga spustiti živega ali mu pa odsekati glavo?“ — odgovoré: „odsekati glavo“, . . . mora se klečečemu kralju (brez kake obtožbe, sodbe in razsodbe) na videz odsekati glava. (Odbije mu se ž nje samo krona). Kralj se zvali kot mrtev, da zakričé vsi, kateri stojé okoli njega. Položé ga na nosilnice ter odnesó v najbližje poslopje. Zdaj

¹⁾ „Das alterthum scheint anfänglich nur zwei zeiten im jahr, dann aber drei, endlich vier unterschieden zu haben“ . . . Grim. „D. Myth.“ II¹; 629, Zarad léta gl. pa i „Letop.“ 1886, 2. op.

²⁾ Nekod obešajo zelene žábice na trak, med drogoma rozpét, samo za krake (bedre).

odjezdijo vsi dečáki domóv, potlej se pa zberó . . na navadno „občno pojedino“ v krčmo, kder se . . na kraljev račun veselé in gosté — do belega dné.¹⁾

Nekoliko drugače se vrší — ali se je vsaj nekđaj vršil ta običaj okoli Kraljičinega Gradca. Čim ovenčajo déklice z vencí izbranega „kralja“, mladeniči pa izbrano „kraljico“ o razlegajoči se godbi, stopi ‚govornik‘ („plampač“) na klop in zameta to volitev, rekši, da je kralj kriv mnogih prestopkov, posebno pa tega, da je gerdo ravnal: z živino. Ako se kralj ne more oprati z veljavnimi svedoki (pričami), obsodi ga sódec po dolgem prepíru kot krivca na smrt in prelomi zato belo palico, ki jo ima v roki. Kralj poklekne volján na bel prt; postavijo mu se na glavo vznásad po 3, 4 klobuki, ki odleté, kedar mu tamo klicár odseka glavo z leseno sabljo. Godci zagodejo, in s plesom končá se ta slavnost, ki se pa ovršuje še mnogo veseleje, ako je bil sódec razsodil, da kralj ni kriv. Lahko si mislimo, da ni ta veselica ne mine — brez navadne pojedine.

Ker so, kar uže vemo, pogani svoje svetke praznovali s pojedinami, zato se nam dozdeva, da je i sedanje „občna pojedina“, s katero se završuje še zmérom skoraj vsak imenitnejši národni običaj, in za katero se po navadi pobira od hiše do hiše ali pa kako drugače, — zato se nam, pravimo, dozdeva, da je tudi ta „občna pojedina“ . . poganske dobe ostanek.

Prezamudno bi bilo tû popisávati na drobno, kako ‚duhovito‘ zna nekod na Češkem sam ‚kralj‘ za navadno pojedino darove nabírati od ónih odraslih déklic, katerim v čast so bili mladeniči (o binkoštih) postavili ‚maje‘, okoli katerih so potlej plesali ž njimi pred vaško krčmo — ali pa na dvoru in v sobi okoli ónih ‚majev‘, katere so bili prinesli sabo. — Potém ko bistroumni ‚kralj‘ kaki deklici po tretjem plesu izmolze poslednji božjak ali celó tolar („dva zlata“), zapojó vsi, a godci zagodejo pesmico:

„Ančička²⁾ . . . krásná je,
Dala nám na³⁾ máje,
Dala nám dva česká,
To je holka hezká.“

Sama „kraljica“, ki dobí nabrane novce v roke, oskrbí potlej vse, česar je potreba za „občno pojedino“. („Festkal.“ 1864; 257—258.)

¹⁾ Ako ni ta nenadna kraljeva moritev kake staropoganske človečje žrtve spomin, ondaj treba menda misliti, da se je s časom po nevednosti skončavanje Morane ali „smrti“ izprevrglo v skončavanje „leta“ oziroma „binkoštnega kralja“.

²⁾ Ali kakor ji je ime; — ³⁾ za.

Tudi v Zdehovicah bŕva — če se ni po l. 1840. zatrŕa — na binkoštni ponedeljek še dandanes močno taka navada s plesom pod maji („pod májema“) sredi vasí, a naposled veselca s pojedino v krčmi, kjer se „mora veseliti“ vsak, kdor neče razžaliti deklic, ki zlagajo o tej priliki same rade vse troške za to slavnost, (ker so bili maji sredi vasí po mladeničih postavljeni njim na čast, in to, uže binkoštno soboto po noči). Jako bi se pa zamérjalo vsakemu mladeniču, ako ne bi ob isti dobi postavil maja („smreke ali pa breze“) pod okno svoji izvoljenki; mora se pa to zgoditi tako skrivaj, da ne more tega zapaziti v domači hiši živ krst. („Květy“ 1840; str. 127).

Razdvidno je po vsem tem, — a posebno po besedi „maj“ —, da so si Čehi za národno binkoštno slavnost več običajev izposodili od „majevske slavnosti“, ki se ovršuje tudi pri drugih narodih slovanskih in ne-slovanskih, zlasti pa pri Nemcih (kar zveemo na drobno imalo kesneje).

Da velja to tudi o **Slovakih**, uverimo se z naslednjimi podatki.

Slovaki pravijo na zapadnih stranéh Slovakije („Slovenska“) binkoštin ali trjakom: „turice“,¹⁾ na vzhodnih pa „rusadlie“ (= rusalije). Na večer pred tem svetkom lepotičijo („ozdobujú“) deklice domače sobe („izby“), pa i cérkve z lipovimi in javorovimi mladíkami; dečáki („parobci“ ali „šuhajci“) postavljajo pa skrivaj po noči svojim sedanjim in bodóčim izvoljenkam „máje“ (obeljene do zelenega vrha) pred óne hiše, v katerih stanujejo. — Četudi se pa to godí skrivaj, pazijo vendar deklice („dievčence“) in njihovi rodbeniki po noči, kateri dečák („šuhaj“) je kateri postavil „máj“. Ako je dečák in njegov máj po godu, pošlje mu deklé („dievča“) mahom zjutraj šopek (pierko“) iz svežih cvetíc. V njem se nahaja klinčec („karafiát“,²⁾ znam mládenstva“), dišeča rútica („ruta voňava“,³⁾ znam nezabudnutia t. j. znamenje nepozabnosti“), zeleni rožmarin („zelený rožmarin, znam nádejného vydaja“ t. j. pričakovane vdaje ali ženitve) itd. V „Trenčanskej“ pletó mladníci („mládenci“) vence in devajo zvečer na glavo deklicam, ki jih imajo na nji celó do jutra. Zjutraj pravi vsaka materi, kaj se ji je sanjalo, in to se — pravijo — izpolni. („Sborník“ 1870; 197—198).

Navada, voliti binkoštnega kralja („rusadelného kráľa“) trajala je še v osemnajstem veku pri Slovakih in sosednih

¹⁾ Gl. str. 151: **č.-slov.** in str. 152.

²⁾ Hrvati okoli Dunaja pravijo „klinčac“ (dianthus caryophyllus, Nelke, Gartennelke, „vrtni nagelj“, klinček. Tuš. „Rastl.“ 21).

³⁾ Ruta, rútica, Raute. Tuš. Bot. 417. Prim. Cig.-V.

Madžarjih.¹⁾ V Nitranski stolici izbrali so mladeniči vsako leto v vsaki občini izmed sebe najpridnejšega („najhodnejšieho“) za kralja, pa tudi priséžne može in drugo osébjé (kakor na Češkem). Znamenito je, da je ta dan „binkoštni kralj“ s prisežniki svojimi sodil namesto pravega sodca ter razsojal ljudem vse pravde, in da so mu bili vsi pokorni. Ker je pa ta stari národni običaj uže l. 1673. prepovedala bila cerkvena in posvetna oblast, zatrl se je s časom tako, da ga ne pameti med Slovaki več živa duša. (Ondi).

Da so stari Čehi tudi še potém, ko so se bili prevérili, — častéč v odo —, darovali jej o svojih „létnicah“ pri studencih, priča prepoved, s katero je vojvoda češki Bratislav (Břetislav) II. pod konec 11. veka prepovedal med drugimi tudi to pogansko navado.²⁾

Od trjakov do Ivanja hodile so nekđaj po Češkem od hiše do hiše popevat tako znane „ladařice“, ki so v svojih pesmih slavile boginjo Lado ter želele — kakor belokranjske „kresnice“ — vsaki hiši vsega dobra. Potlej je pa bilo prepovedano, v Ladinem imenu sreče želeti. „B. Kal.“ 172.

Nové dobe učenjaki dokazujejo, da niso Slovani nikdar častili boginje Lade (gl. Krek³⁾; 403); med pismono ostalino bivšega Ljubljanskega škofa Tom. Hrena (Krena) nahaja se pa v „črtežu“ propovedi na dan 25. aprila 1607 svojeročna latinska opomba: „Recita historiam: Lada, Plejn, Poberin, Idola et Dii antea Carnioliae.“ (Gl. „Letop.“ 1877, II; 281 in „Slovan“ 1887; str. 378, kder se pa po krivem prevodu tudi beseda „Idola“ (plur. besedi „idolum“, podoba, malik) razglaša za boginjo . . Idolo (!).

Po tem se vidi, da l. 1607. véra v pogansko boginjo Lado . . med kranjskimi Slovenci ni bila še povse iztrebljena.

Kakor Slovaki na večer pred binkoštno nedeljo lepoticijo hiše z zelenimi mladikami znotraj (po sobah), tako jih opletajo **Poljaki** in **Rusini** v Galiciji, od zunaj; zasajajo zelene veje („maje“) pred hišami; po kmetih zatikajo take vejice tudi znotraj nad okna. (P. u. p.)

V „Lubelskem“ prilepljajo **Poljaki** sem pa tam na okna zeleno pérje t. j. listje⁴⁾; a skednje ali tla v sobah in vežah nastiljajo s svežim kolmežem („tatarskiem zielem“ ali „tata-

¹⁾ Navzeli so se bili Madžarji te navade brez dvojbe od Slovakov, kakor i kresovanja. „Letop.“ 1887; 115 (2. op.).

²⁾ „Item et superstiosas institutiones, quas villani adhuc semipagani in Peutecosten tertia sive quarta feria observabant offerentes libamina super fontes, mactabant victimas et daemonibus immolabant. (Cosmas III., 197, izd. Dobner; pri Grohm. 43).

³⁾ „Židi“ (Judje) prilepljajo pa na okna („na szyby okien“) različne podobe človeške in živalske, č e m u, to se menda ne vé, zato ker O. Kolberg molí o tém.

rakiem¹⁾, v ta namen nalašč odrezanim.²⁾ Zdaj delajo to „morebiti“ samo zaradi lepšega („dla ozdoby“ swych chałup“), in od veselja („pociechy“), da so dočakali nove zelene spomladi („świeżej zieloności wiosny“), ali pa zato ker posipavanje tál s to zeljó obnávlja zrak po staniščih in iztreblja mrčes („wygubia owady“). O. Kolberg: „Lud“ XVI, (cz. 1.); 118.

Na binkoštni ponedeljek vodijo na Poznanjskem poljski dečáki kakega tovariša, izmed sebe izbranega, ki je [kakor naš „zeleni Jurij“] zavít ves v zelene mladike ali zeleno listje („liście zdrzew“, vrh tega ima pa še mnogo kraguljcev (zvoncev) po sebi razobešenih. Dokler njegovi tovariši pokajo z biči („trzaskają z biczów“), skače on na vse strani. Tako obhajaje vso vas, dobivajo od vsakega prebivalca kakšen darek.³⁾ — V Morovnici te mladike („galažki“) potlej polučajo („poruczają“) ali pa sežigajo („palą“) za vasjo. V Kvilču vodijo po navadi kakega pastirja („pastuchę“) tako z listjem ovitega. Na vprašanje, kaj to znači, odgovarjajo pa, da je to medved („nie-dźwiedz“ ali „zielone świątki“). O. Kolberg X. (cz. 2.); 69.⁴⁾

Nekod (tudi na Poznanjskem) opletajo dečáki isti dan „medveda“ (dečka) z grahovicó in z brezovimi vejami⁵⁾ ter vodijo od gospodarja do gospodarja pobiraje [kakor koledniki], kar jim kdo dá: živež in novce.⁶⁾ Vse to pa razdelé med male pastirje, kateri ne smejo v krčmo, kedar se zabavajo v njej véliki ali stari („starzy“). —

Drugod dečáki nosijo ali pa vodijo ta čas na konju takozvanega „Maja“ t. j. človeško podobo iz slame napravljeno in v zeleno listje in druge zelé ubrano; deklice (kmetske) pa hodijo „po gaju“, t. j. z nalamanimi mladikami [v rokah] hodijo po vasi med „omajenimi“ in z zelenjem prepreženimi hišami, in to — nepevajoč („bez śpiewu“). O. Kolb. IX; 139.

¹⁾ *Acorus calamus*, Kalmus. Tuš. „Rastl.“²; 155.

²⁾ Tudi v Galiciji je taka navada pri Poljaki in Rusinih. Oboji potresajo kolmeževo zeleno pérje po hiši in pred hišo po tleh. (P. u. p.) Tako delajo o svojih binkoštih v Galiciji in po Nemškem tudi Židi, ki trosijo pred hišami kolmeževo pérje ali travo, opletajo podboje pri hišnih vratih z zelenimi mladikami itd. („D. illust. Ztg.“ 1884/85.)

³⁾ Lahko si misliš, da — za „občno pojedino“.

⁴⁾ Do malega tako delajo tudi nemški pastirji v „Črnem lesu“ (Schwarzwald); samo da opravljajo izbranega tovariša z rumeno cvetóćim bodičevjem ali lakotnikom, (Pfriemkraut = Genster, genista) ... Prim. Mor. Busch: „Deutsch. Volksglaube“, Leipz. 1877; 74.

⁵⁾ To se ve, da . . . z zelenimi. J. N.

⁶⁾ Brez malega taka šega biva tudi na Češkem, — pa o pustu. „Festkal.“ 1864; 49 i. d., toda češki „pustni medved“ je opasan s samo (suhó) grahovicó. Tudi na Šrabskem vodijo „pustnega medveda“; pravijo veščáki, da znači — zimo, ki je izgubila uže svojo moč. (Ondi 61—62). Zelenje, s katerim je opletan poljski „binkoštni medved“, tolmačimo pa tako, da je zimo uže premoglo — léto.

Ta običaj (z „Majem“; prim. nemski: „Maigraf“, „Maikönig“) kaže, da je to res uprav „majevska“ slávnost, prenesena na binkoštno dóbo.

Na Krakovskem kurijo Poljaki nekd še dandanes tudi binkoštni ali duhovski kres: „sláviva se i na zielone swięta kápriel przez ogień či sobótka“. („B. Kal.“ 165).

Da znajo ta kres — dasi ga ne kurijo več — še tudi **Beli Kranjci** v Podstenah takraj Kolpe, čitaš v „Letop.“ 1887: 122.

Tudi **Srbi-Lužičani** ovršávajo svoje binkošti o tej dobi, posebno kresujóč in breze postavljajoč. („B. Kal.“ 165).

Jako podobni so **nemški** bajeslovni običaji te dobe različnim slovanskim; pa ne misli, da so jih . . Slovani pobrali pri **Nemcih** ali pa le ti pri ónih. Lahko, da sta naroda kolikor toliko izposojevala vzajemno (narod od naroda; sosed od soseda), zato je zdaj težko razločiti, koliko je slovanskega, koliko germanskega, zlasti po takih ponemčenih krajih, kateri so bili nekdaj slovanski. Sploh pa smemo pritegniti i mi ónim, kateri trdijo, da je sósebnost letnih časov praznovanje — in doevropsko, tedaj ne zgóli germansko, niti zgóli slovansko . .

Ker pa „4 letni časi“ nekdaj niso bili tako natanko ločeni kakor osédobi (kar uže vemo), zato (in iz drugih znanih in neznanih nam uzrokov) nahajamo med nemškimi národnimi navadami o binkoštih — ne le takih, katere so podobne binkoštnim in majevskim navadam različnih plemen slovanskih, nego i našemu „zelenemu Juriju“, — dá celó takih, katere se strinjajo s slovansko „Morano“, to je z ónim običajem, kako se nosi na spomlad ali pa tudi stoprav o binkoštih itd. „smrt“ (= zima) iz vasi.

Med severnimi Nemci je binkoštni svetek osédobi največ „pastirski praznik“ ali „pastirskega značaja“; praznujejo ga namreč posebno pastirji in óna kmetska družina, katera ima opraviti z živino (hlapci in dekle) s prazničnim obhodom. Na Vestfalskem hodijo po vasi deca, podéč pred seboj dečka, ki je [kakor naš „zeleni Jurij“] opleten ves z zelenimi mladškami, vrh tega pa ovenčan tudi s cvetlično krono („Blumenkrone“), ter je značil nekdaj najbrže „spomlad“ ali pa „léto“. (M. Busch 1877; 74; prim. tudi tû str. 170 op. 4).

V Turingiji volijo si Nemci po vaséh na binkoštni terek „binkoštnega kralja“, ki mu pa pravijo po starem zeleni mož ali pa zeleni kralj („grüner Mann“ oder „Lattichkönig“¹⁾). Mladega kmeta odvedejo namreč v hosto, ovijejo vsega z zelenimi svežnji in mladškami, posadé na konja ter spremljajo nazaj v vas. Ondi ga čaka uže vsa občina (soseska) zbrana.

¹⁾ „Lattich“ je ločika ali solata, (lat. lactuca). V starejši dobi rabila je Nemcem za „Maikönig“ tudi beseda „Maigraf“, a za „Maikönigin“ tudi „Maibraut“. Dotičnih starejših običajev nemških pregled gl. pri Afan. III; 708.

Župan („Schulze“) mora pa 3krat ugibati, kdo tičf v zeleni „odeji“. Ako ne ugane, mora se rešiti (odkupiti) . . . s pivom. (Grim. „D. Myth.“² II. 1844; 745).

Drugod je pa med Nemci taka navada, da uže na binkoštno nedeljo ónega hlapca, kateri živino zadnji na pašo prižene, ogrnejo z [zelenimi] jelóvimi in brezovimi vejami ter ga pokajo po vasi, kričeč: binkoštni zaspanec, binkoštni zaspanec („pfingstschläfer, pfingstschläfer“)!¹) — V Rudnih gorah (Erzgebirge) poka óni pastir, kateri žene prvi na pašo, z bičem; kateri pa zadnji prižene, ónemu se smejejo ter mu zdenejo: binkoštni teleban („pfingstlummel“); s takim zdevkom pitajo tudi binkoštnega zaspanca v vsaki hiši. (Ondi).

V takozvanih Dvanajsterih vaseh (Zwölfdörfer), koder so živeli nekđaj Slovani,²) na sever mestu „Salzwedel“,³) dalje po okolici Lencenski (Lenzen), zlasti v Krnici (Krnitz) in še po več drugih, nekđaj slovanskih, a zdaj ponemčenih krajih, ki segajo daleč v Meklenborsko, — zbirajo se hlapci binkoštni ponedeljek pred vasjo in dirjajo na konjih po dvakrat do zapicenege droga, na katerem visf lep, s pisanimi traki opleten venec. Kdor ga „obkrat“ potegne z droga, óni je potlej „kralj“, ki ga tudi kronajo ter mu podaré svilen robec; nató ga vodijo ukaje v vas, kder se potém pleše in pije. (Adalb. Kuhn: „Märk. Sagen“ . . . 1843; 324—325).

V drugi vasi (po imenu Braunau v isti okrajini) pretékajo se dečaki o binkoštih péšice (péš), a „poslednjemu“ nadenejo ime „Molitz“ (izr. molic); obvežejo mu koleno s povreslom (Strohband) ter ga vodijo po vasi, prepevaje o njem šaljivo (smešno) pesmico, rekši da se je „Molitz“ pobil v koleno . . . , a naposled prosijo šaljivo tudi . . . jajec. Kuhn: „Nordd. Sag.“ 380 (56) slutf (543), da utegne ime „Molitz“ izhajati iz slovansčine. Po naših mislih je ta nadevek morda spakudrana slovanska beseda, katera je značila to, kar naš „mladenič“ ali „mladič (p. mladzik“), zato ker pravijo v Salzwedlu takemu dečaku (tudi šaljivo ali podsmešno): „der schmucke Junge“ (brhki mladič). Simrock: „Handb. d. Myth.“ 587.

Pri istem mestu (Salzwedel), a zlasti pri Sebnu (Seeben) ohranila se je v ponemčenih slovanskih vaseh o binkoštih še ta posebna navada: Hlapci in dekle napravijo iz smrečja in slame veliko dondo (Puppe), človeku podobno, ki jo ovenčajo s cveticami, privežejo na „pisano“ to je, z zelenjavo in raz-

¹) Prim. „Črtice“ 5. Koroško-slovenski pastirji pravijo mu pa šaljivo „kralj“ (str. 155).

²) Wenden.

³) V Stari okrajini („in der Altmark“), ki jo je bil kralj Henrik I., Saksonec, napravil soper sosedne Slovane, ob levem bregu dolnje Labe. (H. A. Daniel 1872; 377).

ličnimi cvetjicami venčano) kravo ter ji vtaknejo v zobe jelševo pipo. Zdaj ženó kravo v vas; pa vsi zapirajo vrata pred njo, tako, da ne more nì v hišo, nì na dvor, zato ker imajo po slovanskih vaseh hiše vrata („vhodišče“) po navadi samo na jedni strani, a dvorišča so zvrščena v kolobar. Vsak jo podí izpred svoje hiše, dokler ne pade donda s krave ali se pa raztrga na kose, in kravin gospodar pustí naposled svoje živinče v hlev. (Ondi 316—317).

Primerja se ta navada slovanskemu običaju, „iznašati ali izganjati smrt [iz vasí]“¹⁾ Gl. ondi v predgovoru.

Pri Nemcih okoli Rene-vode, v Palatinatu med Nekarjem in Menom itd. bojevala sta se nekđaj pred zbranim ljudstvom po stari poganski šegi vsako léto . . . „zima“ (Winter) pa „léto“ (Sommer), (a ne „spomlad“) — tedaj po prvotni razdelitvi letnih časov. Ker je Nemcem zima „on“ t. j. moškega spola²⁾, bil je mož, opleten z bršlinom ali pa zimzelenom³⁾, . . . vselej „léto“; drugi, zavít v slamo in mah, . . . pa zima. Zmoglo je vselej léto. Te zmage veselilo se je vse ljudstvo, pojoč:

„Zima je zebila [= zmágana je zima],
Zima je ujeta“ itd.⁴⁾

Ali pa:

„O, o, o, léto je že prišlo,
Ono izkoplje zimi oči
Ino vse kmete 'z hiš izpodí“ itd.

Po nekih drugih krajih pa o taki priliki nemška deca, držeč obeljene šibe v rokah, popevajo po borbi srečni za „léto“, a nesrečni za „zimo“:

„Zdaj pa zapodimo zimo
Skozi naš'ga mesta vrata!“

Ali pa:

„Smrt smo [srečno] izpodili
Z milim letom se vrnili“ itd.

Okoli Norimberka (Nürnberg) pa smrt tudi nosijo iz vasí, in to same deklice, (počemši od sedmega do osemnajstega leta dobe svoje) na poseben način: hodeč po ulicah nosijo pod levo pazduho mrtvaško krstico, a v njej punčiko, s prtom pokrito. U boge deklice nosijo odprto jaško (škatljico), v nji

¹⁾ „Gebrauch des Todaustragens“ ali „Todaustreibens“. Nemci izganjajo, po navadi zimo; (nekod pa tudi smrt).

²⁾ Po starogermanski veri bil je ta „zima-mož“ velikan, tedaj tudi silo močán.

³⁾ Vinca minor, kleines Singrün ali Immergrün. Tuš. Rastl.² 114.

⁴⁾ Nemško matico tej — in naslednjim pesmicam čitaš v Hubadovem spisu v „Letop.“ 1878; 17.

pa namesto punčike zeleno bukovo vejico z natáknemim ja-bolkom namesto glavice. Vse popevajo tako:

„Heute ist Mitt'fasten,
Wir tragen den Tod in's Wasser, wol ist das“

(Danes je sredopostni dan, — nésemo smrt v vódo, blagoz nam).

Primeri temu naš sredopostni običaj: „babo žagati“, ki znači po tem takem to, kar: smrt (Morano) iznašati in vtápljati ali sežígati, oziroma: izganjati ali končávati zimo („babo“).

Da nameščuje zimo ali „babo“ pri **Poljaki**, **Čehi** in nekaterih **Nemci** o različnih dobah tudi medved, slišali smo úže poprej v tém predelu.

Ker pa pri nas „babo žagajo“ v sredopostno sredo, zato kanimo o tem domačem običaju iz poganske dobe govoriti stoprav kesneje v posebnem predelu ter ondi tudi jemati v misel, kedaj in kako iznašajo in utaplajo ali pa sežigajo „Morano“ ali „smrt“ (= babo, zimo) nekateri Slovani še dan danes na poganski način. Ondi se hočemo spominjati tudi drugih tujih običajev, kateri so tém kolikor toliko podobni.

Pri binkoštnem obhodu (uprav ‚objezdu‘, Pfingstritt) govori na Švabskem majonosec („Maienführer“) naslednje besede:

„Den Maien führ' ich in meiner Hand
Den Degen an der Seiten:
Mit den Türken muss ich streiten“

Maj držim v roki, — meč visí o ‚boki‘, — s Turkom mi se je boriti).

Tù se je — ker ljudje ne pametijo več prvotnega uzroka — ‚zima‘ s časom izprevrgla v ‚Turčina‘.

Tako šego — gledé boja s Turki — nahajaš tudi pri Novogrkih v Pargi (v Epiru), ko praznujejo ‚rusalije‘ (Ροζάλιζα, Ροοζάλιζ) sicer še po starem t. j. po osem dni, (in to: od 1. do 8. maja). Prim. „Letop.“ 1878; 19.

Ker čitamo, da hodijo v Tiledi (v Turingiji) . . . nemški dečaki 3. dan binkoštnih praznikov po vaseh ljudem ‚pobijati kur‘, ako se ne odkupijo s kakim podarjenim novcem (Kuhn-Schw. „Nordd. Sag.“ itd. 1848; 385), zato bódi tù povedano, da je ta binkoštna navada postala iz starejše navade poganske, ki jo zovejo: „petelina biti, ubijati“ („Hahnschlagen, Hahnen-schlag“). Ovršuje se ta prestara, izvestno poganska navada še zdaj po mnogih nemških krajih, po Nizozemskem, Škotskem, Češkem in Poljskem . . . pa o različnih dobah, a največ o pustu. O tej dobi ovršávali so jo nekđaj tudi v Angliji. Zato mislimo o njej na drobno govoriti v predelu „o pustu“.

Med severnimi Nemci biva i takozvano „binkoštno streljanje“ (Pfingstschiessen“). Tudi to nas spominja poganske

dobe. V stari krščanski dobi in še za srednjega veka spuščali so namreč po Nemškem v krščanskih cerkvah na binkoštno nedeljo z visočine . . . goloba, da je letal kot znamenje sv. Duha nad vérniki.¹⁾ Pogani so pa — tako se pripoveduje še zdaj — izprva to krščansko šego nalašč sramotili, natikaje kakega goloba na visok drog in streljaje nanj. Posnemali so potlej to šego tudi nemški prevérjenci, samo da niso streljali na goloba, — nego na „rimsko-poganskega orla“. — Vojvoda Boleslav iz Svjdnice (Schweidnitz) ustanovil je l. 1286. v Šleziji stanovitno „streljanje na tiča“ (Vogelschiessen) meščanom v stanovitno zabavo . . . , ki se je deležijo še dan današnji, zlasti o binkoštih, streljaje ne samo s puškami, nego i po stari šegi s samojstro t. j. samostrelom ali lokom (Fr. Meither: „D. illustr. Ztg.“ 1884/85, II. zv.; 310).

Takó (s samojstro) streljajo na tiča strelci strelske družbe v Češki Lipi (Böhmisch-Leipa) na binkoštni ponedeljek še o sédobi. Kdor odstrelí z droga tiču zadnji kos, óni se zove potlej „kralj“²⁾, a tako streljanje: kraljevo streljanje („Königschiessen“). Pa še po več drugih, zlasti čehonemških krajih, ovršuje se ta slavnost z nekaterimi izpremenami še dandanes. Kralja vodijo ovenčanega z veliko slavnostjo v mestno hišo (ali pa v gostilnico), kder se gosté, prepevajo in plešejo do belega dne. („Festk.“ 1864; 272—3).

Ta binkoštna zabava širila se je namreč od kraja do kraja ter prišla v 15. veku tudi Poljakov Poznanjskih, ki so pa iz prvine streljali na ‚petelinčka‘ („do kurka“), a kesneje v tarčo („do tarczy“). L. 1537. nastala je iz tega . . . , strelska ‚bratovščina‘. Glavar tem strelcem zove se pa še zmerom petelinski kralj („król kurkovi“). (O. Kolb. IX; 139). Tako se je izprevrigel „binkoštni kralj“ naposled — v strelskega kralja. — Da je pa binkoštni kralj postal iz ‚majevskega‘, zvedeli smo uže na 171. str. Res se je po Nemškem streljalo na tiča i prvega maja meseca. („Illustr. Welt“ 1886; str. 578). Tudi **Nemci** (po severnih in sredonemških deželah) lepoticijo hiše in cerkve z zelenim brezovim in kolmeževim listjem³⁾; a to nas spominja létnega praznika (poganskega) ali ‚letnic‘. Nekod pridevajo zelenju in pisanim trakom tudi pozlačenih pirhov. Pisano ovenčani binkoštni vol pomenja ‚brez dvojbe‘ kako staro žrtvo (daritev). Kakor velikonočna voda, — tako ima po nemški národni veri tudi ‚binkoštna‘ . . . čudodelno, zdravilno moč, ki se prisvaja tudi binkoštni ali dúhovski rosi še bolj

¹⁾ Ni tako dávno, da je nehala ta navada v Orvietu (Moroni, Dizionario 52, 87) in na Češkem („Festkal.“ 1864; 249).

²⁾ „König“ = „Schützenkönig“.

³⁾ Prim. spredaj pri Slovakah, Poljaki in Rusini; — zarad poljskih nemških Židov na 169. str., 3. op.

nego majeovski. — Na duhovo treba vrata dolgo odprta puščati, da pride v hišo sv. Duh. (W. II. 75, § 90).

Kako in zakaj i Nemci nekod o duhovem pokajo z biči, pa tudi streljajo preko setvine, povedali smo uže na 154. str. Prenesli so to pogansko šego k binkoštim od glasovite noči („Walpurgisnacht“) izpred 1. maja, ko preganja priprosto nemško ljudstvo na vse pretege s takim in drugačnim ropotom . . . zlobne čarovnice. To se godi pri nekaterih Čehonemcih res še zdaj samo óno noč pred 1. majem. (L. A. Schmalfuss 71).

Na Bavarskem in Češkem polivajo se „nemški“ dečaki pa dekliné o binkoštih ‚vzajemno‘ z vodo. Tudi ta šega izhaja najbrže iz poganske, kateri je bil menda namen, da bi deževalo. (Grim. „D. Myth.“² 559 i. d.). Osédobi polivajo se nemški dečaki in dekliné po mnogih krajih (po prvem oranju oziroma po prvi košnji) iznenadi zato, da jih ne bi po letu pikali komarji. Vendar se tolmači táko, (tudi nevzajemno) polívanje s pogansko „lustracijo“. (W. II. 90). Prim. tudi „Letopis“ 1887; 151—153. Ondi čitaš, kako se med Poljaki in Slovaki različni spol poliva ‚vzajemno‘ o veliki noči (največ velikonočni ponedeljek in torek); med različnimi Nemci ovršava se pa ta šega, ne samo o malo poprej navedenih dobah, nego tudi o žetvi, ali o pustu, ali pa 1. maja.

Tudi med nekaterimi Nemci čepiri se še glasovita vraža, da pobirajo čarovnice o binkoštih itd.¹⁾ zjutraj za rana še pred solncem po tujih travnikih roso ter prenašajo na svoje, zato da bi jim lepše („bujneje“) rasla trava. (Grim. „D. Myth.“ II.² 1026; Kuhn: „Westf. Sag.“ II. 165, „Nordd. Sag.“ 513. Prim. slovenske na 154. str.).

V Cosnu (Zossen) vodijo Nemci krave, predno jih odženejo na binkoštno nedeljo prvič na pašo, najprej k studencu ter kričé vsaki v uho: „Prídi zopet domóv!“ (Kuhn: „Nordd. Sag.“ 389).

Prerokovanje po binkoštnem vremenu. Nemško: „Zu Pfingsten soll es nicht regnen, sonst gibt es in diesem Jahre viel Mäuse.“ (O binkoštih naj ne dežuje, drugače bóde to leto mnogo miši [mišev]). Grohm. 60.

Rusko: „Na troickoj dožd mnogo gribov.“ (Po binkoštnem dežju bóde mnoge gliv). Dalj. IV; 395.

Slovensko: Glej na 156. str.

¹⁾ V gorenjem Palatinatu (Oberpfalz) samo na kresni dan. (W. II.; 141, § 209).

Ozir na binkošti.

Premišljuječ národne binkoštné obiçaje slovanske in neslovanske, uverili smo se, da izhajajo vsi iz prvotnega praznovérja pogankega, da se je vsako léto bojevalo „léto“ (poletje) z „zimo“ (morda tudi s prirode „smrtjo“ ali „Morano“), in da je vselej zmagalo „leto“. — Pri Germanih predoçeval je „léto“ najprej takozvani „Maigraf“;¹⁾ iz tega je s časom nastal „majeovski kralj“, iz tega kesneje „binkoštni kralj“;²⁾ iz tega v novejši dobi „strelski kralj“ (pri Nemcih), a iz tega naposled „petelinski kralj“ (pri nekaterih Poljaki; str. 175).

Iz prvine oblaçili poganski Germani in Slovani zmagovito léto vedno v zeleno opravo (primérno létu oziroma spomladni prirodi) in v lubje ali drevesne skorje, zimo (vselej premagano) pa v slamo in mah. — Pozabivši temu prestaremu obiçaju prvotni uzrok, opletali so pa ter opletajo še dan današnji tudi „zimo“ z zelenjem in cveticami, četudi le šaljivo ali podsmešno itd.³⁾ — Ni slovanska „smrt“ ali „Morana“ ne dela se več iz same slame in cunj, nego tudi iz zelenega smreçja ... (str. 172). — Tako ovijajo i Poljaki „binkoštnega medveda“, (ki znaçi tudi „zimo“), osédobi z zeleno grahovico in brezovimi vejami (str. 170; 3. r.).

Kakor óni severonemški, nekda j morda slovanski „Molic“, s slamnatim povreslom na kolenu (str. 172), dalje, kakor hromi tesár⁴⁾ (A. Kuhn: „Märk. Sagen“, 324⁶⁾), — tako znaçi i zasmehovani koroško-slovanski „binkoštni kralj“ (zaspanec) z žabo o vratu (str. 155; 5. r.), z drugimi takimi zasramovanimi binkoštnimi zaspanci vred, ... zmagano in zato zaniçevano „zimo“. — Druge pritikline: da se n. pr. „binkoštni kralj“ tú voli, a tam si treba to çast zaslužit i z naglostjo pri pretékanju, dalje: da spremlja kralja o taki slavnosti včasih tudi svetla kraljica⁶⁾ in kolikor toliko služadnikov, — to je samo golo, kesneje pritakneno posnemanje dvorskih obredov in potrebšçin — „zarad lepšega“.

Mnogim Jugoslovanom in Rusom nameščuje „binkoštnega kralja“ ali „zelenega moža“ — zeleni Jurij ali Juraj. (Gl. str. 135 ... in 145).

¹⁾ V Turingiji tudi zeleni mož („grüner Mann“ ali „Lattichkönig“ imenovan). Grim. „Myth.“² II; 745.

²⁾ Çehi mu pravijo na ravnost: kralj („král“), Poljaki pa „Maj“ brez kakega pridevka (str. 164 in 170; 4. r.).

³⁾ Prim. tudi Simr. „D. Myth.“⁶ Bonn, 1887; 587. glede zelenega moža („Graskönig“, „Lattichkönig“ itd.).

⁴⁾ „Der lahme Zimmerman.“

⁵⁾ Prim. Sim. „D. Myth.“⁴ 585.

⁶⁾ Pri Germanih izprva „Majeve nevesta“.

Vnebohod, nebohod ali Križevo.¹⁾

Stsl. Възнесение Христа vŕznesenije Hrista²⁾; **bolg.** Vŕznesenie Hristovo; **rus.** in **mrus.** Voznesénie Gospódne (mrus. tudi samó „vozneseenie“; **hrv.** Spasovo³⁾, tudi: nebohod, „uzašastje Gospodinovo“ (Maž.-Už.), „uzašašće na nebo“ (Fil.), „zastupljenje Is.“ (Hrv. koledar Zagr. 1863); **srb.** Spasov dan, *cerkv.* tudi „vozneseenje“; **č.** Na nebo vstoupení Páně ali „vstoupení Paně“ (boží vstoupení); **č.-slov.** Vstúp Krista Pána; **p.** Wniebosta-pienie (Pańskie).

Slovenske. „Na vnebohoda dan tič tiča ujé“. (V Tuhinju na Kranjskem. Uzrok neznan. P. u. por. s tem dodatkom, da tamo uže zjutraj pred mašo snedó „za kosilo pečeno pišče“). — V Motniku: Na „Afirten“⁴⁾ tič tiča ujé, da meso jé. (Zap. g. Križnik). — Ista vraža je tudi v Pilštajnu (v Kozjanskem okraju) s tem dodatkom: „Ta dan mora vsak [človek] meso jesti. (Zapis. g. T. Romih).

Štaj. Slovenci pa pravijo: „Kdor ta dan vrane in srake jé, ter vino pijo, tega celo leto ne bóde strah“. („Črtice“ 251).

Semičarji ne gonijo „o Križevem“ krav na pašo „pred solncem“ iz istega vzroka kot na binkoštno nedelje (str. 156).

„Na praznik Vnebohoda Gospodovega in Vnebovzetja Marijinega se ne sme na drevesa plezati, ker o takih dneh so kače na drevju. To so jako sveti prazniki, zato se umikajo kače na visoko, na drevje.“ (Zapis. v Notranji ali Pirski Bistrici č. g. Bilc).

„V Adlešičih dobí na „Križevo“ vsako dete kaj na pašo seboj: zjutraj sira, jajce, kruha; popoldne pa „ókrak“ (kračo) in „požunec“ (bokal) vina. Ako bi teh jestvin tudi ne imel gospodar pri hiši, dobiti jih mora, če jih tudi kupi ali si posodi. Ta dan imajo namreč pastirji od nekdanj „gostje“; zato se pa tega dne uže naprej veselé. — Kdor ta dan vso svojo obleko narobe obleče, vidi in spozna vse coprnice.“ (Zapis. vč. g. Iv. Šašelj). — Po Črnovrški vraži (str. 155) treba pa tako v isti namen ravnati na „binkoštno nedeljo“, in to za jutra pred

¹⁾ Križevo (v Metliki, v Adlešičih, v Cirknici itd.), tako krščeno zato, ker se praznuje ta svetek križev teden (Bet- ali Bittwoche).

²⁾ Naš H, h je po glasu uprav = ch drugih narodov, dočim ti ubo pravega h (češkega, nemškega itd.) pogreša v slovenski govoricí, vsaj pri pretežni večini.

³⁾ Spasovo iz starosloven. „spasъ“, hrv.-srb. spas = spasitelj, salvator, odrešitelj, [stsl. spasti, — sa, srb.-hrv. spasti, — sem servare, réšiti, odréšiti]; v Senju: „Sensova“ (iz lašk. ascensione lat. ascensio). Priobčil prof. Iv. Radetič.

⁴⁾ Iz nemške besede: „Auffahrt“. Celó med Belimi Kranjci slišal sem nekdanj besedo „áferten dan“ za „vnebohod“.

solncem. — Katera je prava? — Sedanja pastirska slavnost (s pojedino) spominja nas predkrščanskega spomladnega oziroma letnega svetka, ki se zdaj ovršava tû o Jurjevem, tam o bin-koštih ali tudi o Križevem itd.

Na **Hrvatskem** (v Slavoniji) nosijo „križari“ t. j. pastirji („čobani“) na križevo zjutraj za rana praznično v vas sv. križ, ki je bil prenočil ovenčan in zapičen v kakem plotu. Nato gredó na pašnike („urije“) škropit z blagoslovljeno vodo. Uprav nosi križ samo jeden pastir praznično oblečen in s cvetčami ovenčan pred drugimi pastirji, ki hodijo od hiše do hiše pevaje in proséč moke, masti, slanine, vina itd.

Izmed pesmic podobne so nekatere dodolskim:

„Sretno jutro vam, seljani,
Oj, dodo le!
Moj križo le!“ itd.¹⁾

Dalje:

„Molimo se višnjem' Bogu,
Vojno le, dodo le,
Da popune²⁾ vihar vitar,
Vojno le, dodo le!“

Ali pa:

„Lale mile, dodo le!“ itd.

Po petju pa biva južina in večerja t. j. občna pojedina, na katero povabijo pastirji i vaške deklina („selske dčvojke“), da se ž njimi pod večer pred večerjo tudi zavrté. Križ pusté tačas kder si bodi v hosti ali ga pa prinesó domóv; a predno se razidejo prejdejo ž njim še enkrat po vasi. Drugi dan ga odnesó na pašnik in privežejo ‚igraje‘ in pevaje na onega debela vrhunec, pod katerim živina po navadi, „planduje“ t. j. o pol-dnevni vročini v senci počiva. — Vsaj do l. 1846. godilo se je še v Slavoniji tako. (L. Ilić 137—143). Ondi čitaš, da je ta ‚pastirska svečanost‘ znana tudi Slovakom, Srbom in ‚Bošnjakom‘.

Pri „**Srbih-graničarih**“ biva to še dandanes na križevo („Spasov dan“) tako: Pastirji delajo križe („krstove“), in lepo prepletó ter olepšajo z rdečimi suknenimi odrezki pod čavlom („crvenom rizom pod čavo“). Te križe devajo na hiše in drevesa, da se vidijo lahko z daleč. Planinka dá pastirjem boljo južino, dosta sira in kruha, tudi kokoš, ki si jo potlej sami

¹⁾ Tû se druží poganstvo še s krščanstvom; a krščanski križ izpodnaša uže pogansko Dodo.

²⁾ Nm: ‚popuhne‘, ein wenig, sanft blasen; prim. hrv. ‚popuh“ ein sanfter Wind (l. Fil.).

kuhajo („vare“) v polju. Tù streljajo ter se veselé do večera, sosebo okoli Kostajnice itd. Detetu (katero se rodí ta dan), dajó roditelji radi ime ‚Spasoje‘ in ‚Spasenija‘. (N. Beg. 121). — Brez dvojbe si mislijo pri tem: ‚Bódi rešeno vsega zla ali greha‘ = bodi zveličano!

Po mnogih krajih (v Srbiji) delajo take križe („křstove“) ter jih postavljajo ta dan na hiše in setvine („useve“) kakor o Jurjevem („Gjurgjevu dne“). „Glasn. srps.“ XXII. (1867); 97.

V Sremu pravijo, da po noči pred tem dnevom (u oči Spasova dne noću“) Vile odščipnejo jesenku¹⁾ vrh; zato ‚trčeno družino‘ („alosanu čeljad“) nosijo ter pusté óno noč pod jesenkom; poprej pa denejo k bolniku ‚kolač hleba‘ (kruha) in jedno kupico vode a drugo vina (za večerjo Vili). Drugi dan kopájo pod jesenkom in kar najdejo (n. pr. črva ali kako žuželko), óno dadó bolniku, da sne ali na vodi popije (kot lék, ki mu ga je Vila pustila). — Pripoveduje se, da izgine jesenku po noči cvet, kedar se zvečer utrga in kde pustí. Vuk: „Život i ob.“ 34; „rječn.“ 248.

Jako podobna tej srbski vraži od kraja do konca je na Krasu **slovenska**, ki se pa privaja ‚kresnemu večeru‘. Gl. „Letop.“ 1879; 121 p. b. „jesenek“.

Po nekaterih krajih prenesli so **Rusi** znano ‚semikovo‘ slavnost (str. 159) na vnebohod, ki se praznuje tudi v četrtek, ter začenjajo vence plesti uže na vnebohodni dan. Po Afanasjevih mislih (III. 704) biva to zato, ker je četrtek v zvezi z bogočastjem [pogansko-slovanskega] gromovnika t. j. Peruna. — Tu opozarjamo samo na to, da so dobili vsi Slovani teden in njegovih dni imena, tedaj i četrtek stoprav s krščanstvom. („Letop.“ 1885; 143).

Slovaki, (ki čakajo na véliki petek, da bi skriti zakladi prihajali sami ob sebi izpod zemlje), hodijo jih na vnebohodni dan kopat v gore k studencem, za polje („pod zápole, bralá“) in izpod velikih dreves, ki se pripoveduje, da je pod njimi zlata zakopanega ali shranjenega „od vekov“ ali vsaj „od časov Janoška“.²⁾ Ista vraža ovršávala se je vsaj nekđaj tudi na binkošti in sv. Trojice dan; kajti Slovaki mislijo, da se zakladi le („len“) o teh svetkih dajó vzdigniti za belega dne („za bielého dňa“), drugače pa le uprav o polnoči („v pravú polnoc“). „Sborník“ I. (1870) 196.

¹⁾ Srb. jasénak, -nka = nsl. jesének, -nka, dictamnus albus Linn. (ali dictamnus fraxinella); po Tuš. „Rastl.“ béli jesenček, weisser ali eschenblätteriger Diptam.

²⁾ Ta ‚Janošik‘ je bil brez dvojbe óni vojvoda in junak, Sibinjanin Janko (Hunjadi Ivan Korvin iz Sibihja na Sedmograškem), zato srbski ‚Sibinjanin‘ t. j. Sibinjčan imenovan, (znanemu kralju Matijažu oča); † 1456, poté ko je bil zapodil Turke od Belega grada.

Serbi-Lužičani mislijo, da kdor si sešije ta dan kako oblačilo ter ga nosi, čuvaj se strele B. Kal. 151—152. Ondi se tolmači ta običaj tako, da je to ostanek „posvečenega“ četrtega, s katerim so pogani [t. j. poganski Slovani] častili zmagovitega Peruna. — Nam, (ki ne verujemo v slovansko-poganski četrtek, kar smo ponovili malo poprej), dozdeva se pa, da so Serbi-Lužičani, prebivajoči uže zdavna sredi Nemcev, navzeli se te (skrajšane) vraže od njih.¹⁾ Nemški učenjaki trdijo tudi res, da je vnebohod kot „svet četrtek“ v zvezi z nemškim poganskim gromovnikom: Donarjem. Zato je zlasti po Saksonschem (in drugod) taka vera, da mora ta dan bliskati se, grmeti in treskati, ali pa vsaj deževati. Priprosto nemško ljudstvo (v Švici) veruje še zdaj, da poskoči solnce ta dan vzhajaje po trikrat od veselja.²⁾ — Zelišča, ki jih človek pred solncem natešče in molčé nabere, imajo po nemški vraži posebno zdravilno moč, — tudi pri živini. — Vsaka nemška reka (a ne samo „Neckar“) hoče o tej dobi imeti svojega človeka, da ga požre t. j. človečjo žrtvo („Menschenopfer“). Zato pravijo, da se ne sme človek iti kópat ta dan. (W. II.; 76).

V Liberku³⁾ na **Češkem** potezali so tega dne do l. 1736. v cerkvi po véliki maši Zveličarjevo podobo skozi luknjo v oboku na višek, potlej pa metali iz vejače (vejalnice) sadja in cvetice na deco, zdolaj zbrano. Po večernicah spuščali so skozi isto luknjo na žici kolač tako globoko, da so ga deca lahko dosegala in si ga kakšen drobet odščipnila, potem ga pa naglo potegnili zopet k višku, kedar so mislila deca, da ga imajo uže v rokah; h krati sipali pa iz raztrgane vreče suhih češpelj in hrušek v cérkev ter polivali z vodo dečke, kateri so se trgali za-nje. („Festkal.“ 1864; 228—229 brez priobčenega uzroka).

Vremensko prerokovanje. *Češko.* „Na boží vstupení, když prší, bude málo osení a píce pro dobytek.“ [Kedar na vnebohod deží, bóde malo setvine in píce za živino]. „Ččm.“ 1856, III; 67.

Slovensko. „Če gre na Nebohod dež, je iz vsake moke dober močnik“ (ker je slaba letina). (Dobje v Kozjanskem okraju. Zapis. g. Romih).

¹⁾ Prim v izvirnem jeziku: „Man darf am Himmelfahrtstage nicht nâhen, sonst schlägt in dem Jahre der Blitz ein (Ostpr.), oder: dem, der das Kleid trägt, ziehen die Gewitter nach (Voigtl.), oder: man wird von Beulen befallen (Thür.). W. II.; 76 (91).

²⁾ Drugod pravijo Nemci (zlasti severni), da poskakuje ali pleše solnce o veliki noči ali pa tudi o božiču („Letop.“ 1887; 137).

³⁾ Liberck, po nóvem: Liberec (Reichenberg), kder živi zdaj pretežna večina Nemcev.

Sv. Réšnje Teló, Telésni dan ali Télovo.

Stsl. —; [rus. Праздникъ тела Христова Prázdnik tĕla Hristóva]; **bolg.** —; **mrus.** (gr.-kat.) Božijje tĕlo; **hrv.** Tielovo, „Tielo Gospod.“; [srb. Brašančevo¹⁾]; **č.** Božího Tĕla; **č.-slov.** Bož. Tĕla; **p.** Bože Cialo.

Še-le l. 1264. ustanovil je papež Vrban IV. ta sloveči katoliški praznik, in to ne brez namena, da bi se ovršával vekomaj v spomin cerkveni zmagi v prepiru zarad „izpremenstva“;²⁾ tedaj premlad praznik, da bi bilo ljudstvo zarad njega popuščalo poprejšnje svoje misli in običaje o praznikih ter jih prenašalo na-nj.³⁾

A vendar ni ostal niti ta praznik brez nijedne národne vraže.

Slovenske. Semičarji ne gonijo na Telovo krav na pašo „pred solncem“ iz istega vzroka kot o Križevem in na binškošno nedeljo (str. 178).

Z „maji“ t. j. ónim lesom, kateri je bil na Telovo postavljen pri obhodu („procesiji“), kadijo⁴⁾ ob hudi uri v Motniku na Gorenjskem. (Zapis. g. Križnik). Na Dolenjskem, in to v Krškem nosijo pa ženske pri obhodu („procesiji“) s sabo v šopke povitih cvetic⁵⁾, katere po leti zažigajo ob hudem vremenu. (Zapis. g. Jern. Ravnikar).

V Velíkih Laščah in po nekih drugih krajih lamljejo (lamajo, lomijo), in to same gospodinje . . šibe od ónih brez, katere so postavljene pri cerkvi (pa tudi v cerkvi); nosijo take šibo domóv ter zapikujejo potlej po njivah, na vsakem oglu po eno, „zato ker je žegen“. Mislijo namreč, da se o tej priliki, (ko se nosi Bog iz cerkve po ulicah in polju) prime blagoslov ali „žegen“ tudi teh dreves — ne le ónih v cerkvi, ampak tudi ónih pri cerkvi. (P. u. p.)

Tako delajo tudi gospodinje v Hinjah (pri Žužemberku) ter nosijo odtrgane šibe popoldne na njive, „zato da ne naškodijo žitu miši“. (P. u. p.)

¹⁾ Iz srb. „brašance“ n., stsl. brašence, demin. besedi stsl. oziroma sterb. brašeno: (edulium, cibus, victus, viaticum, farina); prim. nsl. bráčno (cibus, viaticum, Speise, Wegzehrung) in nem. „Engelspeise“, „letzte Wegzehrung“. Vendar Srbi z drugimi staroverci vred — razan zjedinjencev — ne praznujejo tega svetka, zato ker je postal stovrap po nesrečnem „razkolu“.

²⁾ Transsubstantiatio, hrv. zdaj „pretvorba“.

³⁾ Prim. „Festkalend. aus Böhm.“ 1864; 284 in Jul. Lippert: „Christenthum, Volksglaube itd.“ 1882; 386 in 643. — Káko je bilo pogansko telovo, („der heidnische Frohnleichnam“ oder „der Lingam (Leichnam) des Gottes, der die Welt der Sorge des zeitlichen Absterbens und ewigen Todes erlöst“ . . . razlaga jako duhovito dr. J. N. Sepp: „Das Heidenthum u. dessen Bedeutg. f. d. Christenthum“. II. 197.

Ista vraža se na Telovo („Brašančevo“) pri starovércih („unijatih“ ali zjedinjencih) ovršuje tudi v Ivanić-gradu na **Hrvatskem**. Doma pa posipljejo ženske šibje še s pepelom, predno ga odnesejo na vrte, da jim „buhači“¹⁾ ne kvarijo zelja. „Arhiv“ VII. (1863); 216.

Malorusi (Rusini) spletajo vence iz različnih cvetic ter nosijo ta dan v cerkev duhovniku posvečevat zoper različne bolezni. Med temi cveticami nahajajo se zlasti te: kompava (carlina Eberwurz), materna dušica (thymus serpyllum, Feld-Thymian, Quendel), rman (Achillea millefolium, Schafgarbe²⁾), jeternik (anemone hepatica, blaues Leberblümchen) itd. — Po nem. „Reformi“ Dunajski (fol.^o) str. 11. l. 1883.³⁾ in p. u. p.).

Na **Češkem** (v Jindřihovem Gradcu⁴⁾) gleda vsaka gospodinja in deklina, da dobé nekoliko vejic, s katerimi so bili oltarji okrašeni, pa še-le potém, ko so bile vejice posvečene. Vtikaje jih po njivah med lan, mislijo, da bóde lan tolik, kakor so vejice; zato pograbiyo z oltarjev najrajši največje. — (Tako se godí tudi med Čehonemci po Hebskem⁵⁾). Venci, tega dne posvečeni, odvrčajo strelo od hiše. Isto moč privájajo nekod (Nemci?) tudi šibam (vejicam), ki jih postavljajo zato po svétku na okna. („Festkal.“ 287).

Čehom rabijo „listi“, na Telovo z mladih drevesic („stromků“) — in to, brézic — „trgani“, tako kakor oglje sežganega Judeža („uhli ze spáleného Jidáše“). Gl. „Letop.“ 1887 pod napisom: „Vélíka sobota“. Ččm. 1853; 483; „Květy“ 1839; 356.

Na **Poljskem**, in to Poznanjskem (Posen): v Morovnici, v Šmiglu, Koścani, (Kościani) itd. posvečuje se ta dan v cérkvi pri oltarjih olševina („olszyna“) in lipovina („lipina“); po službi božji, t. j. kedar obhod úže odhaja, pa lámajo ljudje tega drevja vejice („galažki“), napravijo iz njih „maje“ ter vtikajo v zel-nike („zagoňy kapusty“); da se ne bi v njih zaredil niti množil mrčes („robactwo“). Posebno „uši“ („mszyce“, Blattläuse), bolhači („pchy czarne, Blattflöhe), gosénice („wasionki“, „gásienice“) itd. Po kmetih oblamajo („oblamują) pa [kakor omenjeni Slovenci] šibe ali vejice zelenih bréz v cérkvi ter vtikajo potém v zelje, lan in konoplje, da bi bolje rasle, in da jim ne bi nič naškodilo. Tudi takim brezam („brzozkam“) pravijo „maj“. O. Kolberg: „Lud“ X. cz. 2; str. 69 in IX. cz. 1; str. 141. Ondi čítaš tudi, da spletajo i **Poljaki** na Poznanjskem

¹⁾ Po Vuku (50) „buhač“: Blattfloh, chermes Linn.; nsl. bolhač. Metličan veli (govoreč o rastlinah) na kratko: „bolhe“ (f. pl.).

²⁾ Beli Kr. veli „roman“; Kraševac pa „rúja“. „Letop.“ 1879; 127.

³⁾ Pod napisom: „Mutter Slava, eine Skizze aus d. kleinruss. Volksleben“.

⁴⁾ Jindřichový Hradec, Neuhaus.

⁵⁾ Im Egerlande.

o Telovem vence iz različnih zelij („zióľ“) ter dajo v cerkvi posvečevati (kakor Malorusi; brez dvojbe tudi iz istega uzroka).

Po veljavni svedočbi posvečuje cerkev tudi po **Nemškem** o Telovem, oziroma okoli sredine poletja („im Hochsommer“) cvetice in zelišča ravnega polja na ugodno rast... (Prim. Sepp. I. 255 in 271). Jako je, čitaš ondi nadalje, saksonskemu kmetu še dandanes v čislih tako zvano Baldrovo zelišče („Balder's Kraut“).

Tudi Nemci, celó „evangeljski Franki“, vtfkajo Telovskega obhoda brezove veje v grede med lan. (W. II.; 135). Uzrok bode isti, kakor pri Čehih ali pa Poljakih. —

Po južni Nemčiji mislijo priprosti ljudje tako, kakor nekod na Češkem, da odvrtaajo venci, na Telovo posvečeni, od hiše strelo, oziroma vsako čaro; zato jih obešajo na hiše in po sobah. (Ondi).

Med štaj. Nemci nahajamo to vražo: „Ako bi si kakšna deklina, katera ni več devica, na „deviški dan“ t. j. na Telovo pred odhodom v cerkev, dela na glavo zeleni véneč; postala bi večna nevesta. . hudobcu. (P. K. Rossegg. „Ausgewählte Schriften: Volksleben in Steierm.“ 1882; 252).

Vremensko prerokovanje. Slovensko. „Če na Telovo grdo vreme zadrži obhod („precesijo“), težko se potlej suši seno“. (Motnik. Zapis. g. Križnik). —

Če je ta dan lepo vreme, dá se (potlej) slama lepo sušiti. (Črnomelj. Zapis. g. Kupljen).

Sv. Anton, puščavnik (17. jan.).

Pri **Slovencih** se ta svetnik, (ki ima po kmetskih pratikah s podobami pri sebi „prašička“), časti kot varuh prašičev. (Motnik na Gorenjskem. Zapis. g. Križnik). — Tako tudi med

¹⁾ O Véliki maši („an Maria Himmelfahrt“) W. II.; 135, § 197; zato tudi „U. F. Würz- oder Kräuterweihe“ imenovana („Festkal. d. Böhm.“ 1864; 401).

²⁾ Severni t. j. staro-skandinavski, „Baldr“, (Vodanu sin, Fro-ju v rodu) nameščuje blagodejno poletno solnce. — Končal ga je divji „Hödr“ (= zimska priroda) s puščico omelovo (Mistel), kar znači prirode zimsko smrt („Sinnbild des Wintertodes der Natur“), — kakor v bajeslovju mnogih drugih, zlasti vzhodnih narodov. (Grim. „D. Mýth.“) Vedno zelena omela je zdaj Nemcem sploh čudotvorna rastlina, ker pada po njihovem praznoverju z neba ter odvrta posebno čare. (W. II. 97). — Keltom ni bilo svetejše rastline od hrastove omele, „Eichenmistel“, (ki se zove po Tušku „evropsko ohmelje“, Loranthus europaeus), zato ker so mislili, da pada tej rastlini seme z neba. (Sepp. I. 271).

³⁾ Jungfrauentag, — ⁴⁾ Naturkranz.

Belimi Kranjci okoli Metlike in Žumberčani. — **Tirolci** ga časté kot varuha domače živine sploh; („Slovenec“ 1888, šte. 21); **Lahi** pa zlasti kot varuha konj, tudi mezgev (mul) in oslov. P. u. p.

Ta dan so se [nekdaj] samice katere so se hotéle omožiti pred pustom, butale v pečf, gredé v cérkev k sv. maši. Takim pečem so djali v Motniški okolici: „babja péč“. (Zapis. g. Križnik).

V Adlešičih ta dan nihče ne vpreza. (Zapis. vč. g. Šašelj).

Na Češkem se pšen (šèn, šena ali lepotfca, „Rothlauf“ ali „Gesichtsrose“) še zdaj zove „oheň sv. Antonína“ t. j.: sv. Antóna ogenj, zato ker so se ljudje priporočali sv. Antonu puščavniku, ko se je nekđaj ta bolezen po imenu: „sveti ogenj“ kužno razprostirala po vsi Evropi. („Festkal.“ aus Böhm. 1864; 22).

Sv. Vincencij (22. jan.).

Ta dan gre v Adlešičih vsak gospodar v svoje trtje (vinograd) in obreže par tert. Seboj pa vzame kos božičnika (nalašč prihranjenega), zato da trte rajše rodijo. Ta dan ne vprezajo. (Zapis. vč. g. Šašelj). — Vincencijevo lepo vreme prinese obilo vina. (Krško. Zapis. g. Ravnikar¹). Če je ta dan lepo vreme, bóde prihodnje leto dobro vino; če je pa „mlačno vreme“, bóde srednje vino. (Črnomelj. Zapis. g. Kupljen). — Če od strehe kaplje, bóde veliko vina; če ne, pa nič. (Krško. Zapis. g. Romih). Tega dne se nekaterim štaj. Slovencem tudi uže ptiči ženijo. („Črtice“ 248); nekaterim štajerskim in kranjskim Slovencem pa na sv. Valentina (14. febr.), — a nekaterim (zlasti kranjskim) še-le na sv. Gregorija (12. marca) itd.

Sv. Pavla spreobrnjenje (25. jan.).

Če ta dan sije solnce, pravijo nekateri, da bóde obrodilo proso; drugi pa, da bóde dobra letina. (Motnik). — „Če je lepo vreme, bóde dobro leto.“ (Črnomelj. Zapis. g. Ant. Kupljen). Sv. Pavla spreobrnjenje na goro zimo spravi. (Isti).

Več zanimljivih vraž o tem dnevu imajo štaj. Slovenci. (Gl. „Črtice“. 220).

¹) „Vincenzi Sonnenschein

Bringt viel Korn und Wein“,

veli Nemeč. Temu pritrjujeta tudi Čeh in Román. („Festkal.“ a. Böhm.“ 1864; 32).

Čeh pravi:

„Když slunce na svatého Pavla jesti jasné,
Škrz to znamená léto ourodné“ (Čelakovský 442).

Nemec pa:

Ist Pauli Bekehrung hell und klar,
So hofft man ein gutes Jahr. („Festk.“ 33).

Svečnica (2. febr.).

Rus. in **bolg.** Срътенне Господне Srštenie Gospodne; **mr.** Srštenie Gospoda, (rim.-kat.) Očišćenie presv. Děvy, (Gromničnoj presv. Děvy); **hrv.** Sviečnica; **srb.** Sretenije¹⁾; **č.** Hromnice (f. pl.), svičky, očištění Panny Marie; **p.** Najświętsza Panna M. gromniczna; **serb.-luž.** svěčkovnica Maria ali Svječ-Maria.

Skoraj vsi **Slovenci** prerokujejo vreme o Svečnici po „medvedu“ in po „sveči“: a prvi način se ne strinja vsem; kajti nekateri Beli Kranjci trdijo tako: „Na Svečnico pride medved iz luknje; ako je vreme oblačno, ostane zunaj, ako pa je jasno, gre še enkrat tako daleč nazaj, kakor je bil poprej, kar je dokaz velike zime tistega leta.“ (A. Kupljen; gl. „Slovan“ 1887; str. 285). — Takó pravi z drugimi besedami na kratko tudi Gorenjec: „Na Svečenčin dan pride medved iz brloga; če je ‚solnčno‘, gre nazaj; če je pa ‚grdó‘ vreme, zunaj ostane.“ (V Motniku zapis. g. Križnik). — Na Notranjskem t. j. v nekdanji „suhi Kránji“ prihaja medved na svečnico tudi iz brloga, ogleda si vreme; ako je mrzlo, sneženo, misli si, lepo bo skoraj, ter ostane zunaj; ako je pa vreme lepo, prijetno, vrne se nazaj v luknjo, kjer zopet zaspi. (Iz „Notranjske Bistrice“. Zapis. vč. g. J. Bilc). Temu pritrjuje tudi štaj. Slovenec. („Črtice“ 224). — Drugače modrujejo pa koroški Slovenci, ki verujejo sicer tudi, da „na Svečnico pride medved iz brloga; toda ako je vreme toplo in jasno, ostane zunaj; ako je pa mračno (oblačno) in mrzlo, — vrne se [koroški medved] nazaj, ker zime še ne bo skoro („kmalo“) konec. (Na Zili; Maria Gail, zapis. g. Fr. Eller; v Lešah na Koroškem K. Pečnik). Katera je prava? ali kateri medved ima boljši nos? —

Bistveno soglasno prerokujejo pa mnogi Slovenci: Gorenjci, Dolenjci (z Belimi Kranjci okoli Metlike vred) itd. o tej dobi vreme po „sveči“; namreč: Če na svečnico [ali „Svečničin

¹⁾ Po Vuk „rječn.“ 709 „Sretenije“, n. uprav: Mariā Heimsuchung, visitatio Mariae 2. Febr. (sic) po star. koled. — „Srbliji kažu, da se tada sreće ljeto i zima“. — Mi praznujemo ta sópraznik stoprav 2. julija meseca: „Marije device obiskovanje“. — V „Dubrovniku“ pravijo Svečnici po laški: „Kandelora“ tudi Slovani.

dan¹⁾ prej od sveče, ,kakor²⁾ (nego) od strehe kane³⁾, *bóde topla spomlad*. (V Motniku zapis. g. Križnik), — ali; *bóde⁴⁾ ,skoraj⁵⁾ zime konec* (sám slišal za mladih nog večkrat v Metliki, pozneje tudi v Novem mestu) itd.; ali pa: *bóde zgodnja ,vigred⁶⁾ (spomlad), — dobra letina*. (Na Zili zapis. g. Fr. Eller).

V Črnomlju velijo: Če zjutraj, ko solnce vzhaja, od streh kaplje, je ,nehanje⁷⁾ zime in dobra letina; če pa na jasnem solnce vzhaja, so tudi sodi jasni [prazni]; če je oblačno, — sodi polni. (Zapis. g. Kupljen). — ,Če sneží, bóde Vuzem lep; če pa ne sneží, bóde Vuzem grd⁸⁾. (Isti). ,Svečnica prva iskra v zemljico⁹⁾ t. j. prva toplota pade na zemljo. (Isti). — V Notranjski Bistrici: „Svečnica“ vtákne v zemljo iskro, Marčnica (,Mati Božja¹⁰⁾ 25. marcija) pa glavno t. j. goreče poleno. (Zapis. vč. g. Bilc).

Če vzhaja solnce na jasnem, je še hujša zima. (Krško. Zapis. g. Romih).

V Adlešičih pazijo na Svečnico, kam se okrene plamen na svečah. — Od tiste strani imajo potém ,celo leto¹¹⁾ vetrovi svojo moč. (Zapis. vč. g. Iv. Šašelj).

Ta dan cerkev blagoslavlja (posvečuje) sveče. Vsak vernik ima svojo vžgano ,med blagoslovom in sv. mašo¹²⁾. In taka sveča, ta dan blagoslovljena, dá se v roke umirajočemu človeku, ako ni pri rokah sveče svetih ,Lušarij¹³⁾. (Motnik. Zapis. g. Križnik).

V Krškem rabijo pri mrličih uprav óne sveče, katere so bile blagoslovljene na Svečnico. (Zapis. g. Romih).

Ondot hodijo o Svečnici po hišah tudi pét, in mora se jim dati slanine (,špeha¹⁴⁾) in jájec. (Isti — brez kake pesmi).

Čehi prižigajo sveče, tega dne posvečene, ob hudi uri, da ne bi treščilo v hišo (Krolmus I; 73¹⁵⁾). Na Poljskem obhodijo s tem „ogniem gromnicznym“, t. j. s temi svečami stanišče, konje, ljudi in hišne kote, zato ker odvrčajo ali odganjajo grom in streló („gromy a pioruny“). „B. Kal.“ 73. Ondi slutí Hanuš po česk. besedah „svičky“ ali „hromnice“, da se je nekdam o tej dobi ovršával (poganski) god ali svetek ognju nebeškemu na čast . . .

Češki pregovor veli:

Skřivan musí na hromnice vrznout',
Kdyby měl hned na tento den zmrznout'.¹⁶⁾

¹⁾ Beli Kranjec veli: ,kapne¹⁷⁾.

²⁾ Tudi Beli Kranjci pravijo „Lušarije“ (f. pl.), a ne „Višarije“.

³⁾ Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčeje, slavnosti a nápěvy. Sebral V. S. Sumlork [= Krolmus]. V Praze 1845—1851.

⁴⁾ Škrjanec mora na Svečnico ,zažvrgoleti¹⁸⁾, ako bi imel mahom zmrzniti.

Ako se škranec res oglasi, bode leto rodovitno; ako se pa prikaže stoprav pozneje, bati se je nerodovitnega leta . . . („Festk.“ 39).

Po južnih nemških deželah posvečujejo se na Svečnico tudi takozvane vremenske sveče („Wetterkerzen“), ki jih prižigajo po letu samo o velikih nevihtah (da ne bi toča pobila ali da se ne bi oblak utrgal) — tako tudi na smrtni postelji, da ne bi mogel prislediti — hudič. Vsak gospodar kupi s tako posvečeno svečo vred ženi še rdečo vrtico¹⁾; to ji ovijajo v otročji postelji okoli noge, roke in posodja njenega, zato da ne bi mogla niti njej, niti detetu naškoditi kakova čara. Tudi morskogo („Drudenfuss“) spletajo iz nje zoper čarovnice in moro. Še veliko večjo moč pa ima — mislijo — oboje, ako je Svečnica . . . v nedeljo. (W. II. 135).

Nemška vraža pravi nadalje: Na Svečnico se ne sme presti, drugače rijejo krti, a ovce dobé vrtoglavico („Drehkrankheit“), ali pa prilomasti volk. — Jesti treba kašo in jako dolgo ali veliko meseno klobaso, zato da bóde lan velik. — Če na Svečnico solnce sije, potém zmrzuje še šest tednov (nekod 40 dni, a nekod štiri tedne); jazbec (oziroma medved) mora pa uprav toliko časa ostajati v svojem brlogu. (W. II. 79).

Razvidno je, da se tudi Nemcem ta medvedov ali jazbečev račun ne strinja do zobca.

Sv. Blaž (3. febr.).

Na Krškem imajo ta dan ljudje v cérkvi okoli vrata po dve sveči, da potém vrat ne boli. (Zapis. g. Romih). — Za mladih nog videl sem v Metliški župni cerkvi neko kmetsko ženo „Belo Kranjico“, kako si je (sama samcata) držala na sv. Blaža dan, klečéč pred vélikim oltarjem dve voščeni, negoreči sveči²⁾ pod vrat, in to navskriž.³⁾ — Isti običaj biva še tudi po nekaterih drugih krajih slovenskih in hrvatskih, zlasti po Dalmaciji. (P. u. p.). Uzrok je isti, — kakor i pri štaj. Slovencih, ki si tega dne z blagoslovljenimi svečami „po vratu drgajo“. („Črtice“ 6).

V Adlešičih je na sv. Blaža dan vsega blága (živine) „god“. Zato ni ta dan nihče ne vpreza. (Zapis. vč. g. Šašelj).

¹⁾ Wachstock.

²⁾ Beli Kranjci pravijo uže zdavna „dve voščene . . . sveče itd.“

³⁾ Po čeških krajih drže o takozvanem vratnem blagoslovu („Halsweihe“) tega dne po dve goreči sveči navskriž nad glavo . . . („Festkal.“ 42).

To se strinja s tem, da je bil po Nestorjevi svedočni starim, poganskim Rusom Veles ali Volos' živinski bog,¹⁾ tedaj vse živine zaščitnik ali varuh, in da se je ta lastnost njegova v krščanski dobi prenesla na svetnika, kateremu je po ruski ime Vlásij' (Blasius, Blaž²⁾). To, da je rusko ime svetnikovo jako podobno poganskega boga imenu, pripomoglo je, da so si novi preverjenci lažje priljubili novega krščanskega svetnika ter mu prisvojili tudi mahom poprejšnjega poganskega boga . . pglavitno lastnost.

V Dubrovniku pravijo: „Kandelora³⁾ — zima fora⁴⁾; veli Blaž,⁵⁾ da je laž“ (ali: „za njom ide Blaž, koji veli, da je laž“). (Vuk. „rječn.“ 30: Blaž . . = Vlaho). — S temi besedami se praznoverje postavlja samo . . na laž.

¹⁾ Dvakrat čitaš: Volosъ . . skotij . . bogъ . . [uprav: . . „Волосомъ скотимъ богомъ“ in „Волоса, скотия бога“ . .] v Nestorjevem letopisu, in to: k letoma 907 (6415) in 971 (6479). Prim. Miklošičevo izd. Vindob. 1860.

²⁾ Prim. zarad preglasja: Basilius, Bazil in rus. Vasilij; zarad stvári pa str. 146.

³⁾ Nm: sviečnica (sretenije).

⁴⁾ Van; nsl. vùn, vèn, [t. j. zime konec].

⁵⁾ T. j. prvi dan po svečnici.

Popravki.

Str. 137, vr. 20	namesto: „moškiiz“	čitaj: moški iz.
„ „ „ 29	„ „vunci“	„ vuci.
„ 140, op. 5.	„ „To“	„ Po.
„ „ vr. 24	„ „svetě“	„ svetě.
„ 141, „ 23	„ „dalajo“	„ delajo.
„ 144, (v pesmici)	„ „kól s“	„ kólas [kolos].
„ 146, („ „)	„ „O zvěrja	„ Ot zvěrja.
„ 148, vr. 5 od zdol.	„ „vypouští“	„ vypouští.

Jožef Lamberg,

drugi avstrijski poslanec na turškem dvoru (1489—1554).

Spisal Ivan Steklasa.

Viri, katere sem rabil pri tej razpravi, so sledeči:

1.) Ant. v. Geray: Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Oesterreich-Ungarn und der Pforte im XVI. und XVII. Jahrhunderte. Aus Archiven und Bibliotheken I. Gesandtschaft K. Ferdinands I. an Sultan Suliman I. 1530 und 1531—1532. Wien 1840.

2.) Hormayr's Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst. XII. Jhrg. Wien 1821. Nro. 154, 155, 157. Die Stein und Katzenstein. Von Professor Richter.

3.) Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen. Herausgegeben von der zur Pflege vaterländischer Geschichte aufgestellten Commission d. kais. Akad. d. Wissenschaften (Wien, Staatsdruckerei) Bd. VII. (1851). Str. 187—203: Ein Beitrag zur Geschichte der Lamberge von Stein. Von Franz X. Pritz.

4.) Valvasor knj. IX. Str. 46—64.

5.) Buchholtz. Geschichte d. Regierung Ferd. I. B. IV. Str. 95—101.

6.) Zinkeisen. Geschichte des osmanischen Reiches. B. II. Str. 724—733.

7.) Dimitz. Geschichte Krains I. II sv.

8.) Letopis „Matiche Slovenske“ 1871.: Turški boji v XV. in XVI. veku s posebnim obzirom na Slovence. Spisal Janez Parapat.

9.) Rad jugoslavenske akademije. Knj. LVI. Putovanje po balkanskom polotoku XVI. veka. Od dr. P. Matkovića.

10.) Zgodovina slovenskega naroda. Spisal Janez Trdina.

11.) Slovenske Pesmi Kranjskiga naroda. V Ljubljani. 1839—1841.

Lambergi spadajo med najstarejše plemenitaše na Kranjskem. Posebno pa so se proslavili še-le za cesarjev Friderika IV. (1439—1493), Maksimilijana I. (1493—1519) in Ferdinanda I. (1522—1564), ter so bili takrat med velikaši kranjskimi tako znameniti, kakor so bili na Češkem Roženbergi, na Moravskem Žerotini in na Hrvaškem Zrinjski in Frankopani. Po listinah lahko zasledujemo njihov rod nepretrgoma do početka XIV. veka, in sicer do Viljelma I., ki je živel okoli l. 1330. En potomec njegov, namreč Jakob,

sestavil je prvi rodoslovje, v kojem trdi, da so se prej zvali Viteziči. Ker je bil pa eden iz njih rodú hrom, nemški: „lahm“, zato pravi omenjeni rodopisec, so jih nazivali Lamberge, in so si ta priimek pridržali tudi nadalje. To je pa kaj neverjetno. Po našem mnenju je namreč njihovo ime prav slično imenu Leonberg, ki se nahaja v mnogih listinah kranjskih uže v XIII. veku. To ime se je spremenilo v slovenskem jeziku sčasoma v Lamberg. Omenjeni Leonbergi so imeli mnogo posestev na Dolenjskem in po ostalem Kranjskem, kakor tudi Lambergi v XV. veku. Na ta način so bili Lambergi bržkone deželni oskrbniki v Gorenjem Kamniku ter tukaj nasledili rodbino Pirs okoli l. 1310. tudi v Črnelu.

Valvasor deli Lamberge na štiri betve: na črnelsko in kamniško na Gorenjskem, na boštanjško na Dolenjskem in na snežniško (orteneško) na Notranjskem. Od črnelskih so na glasu Jurij Lamberg, ki je bil l. 1438. deželni namestnik; okoli l. 1445. je živel Jurij Lamberg mlajši, tudi deželni namestnik. Kupil je grad Kamen blizu Gutenberga. L. 1516. nahajamo na Črnelu Andreja Lamberga, katerega so uporni kmetje oblegali v njegovem gradu. Le-tá je postal l. 1529. deželni upravitelj kranjski. Tudi so nam še znani kot deželni poslanci Jurij Lamberg l. 1543. Maks l. 1566. in Nikolaj l. 1567.

Od boštanjskih je poznat Henrik Lamberg, kot utemeljitelj te betve. Njegov sin Krištof iz zakona z Uršo Hager je bil veren drug cesarju Maksimilijanu I. ter glasovit junak. On je bil mej poslanci, ki so imeli skleniti ženitbeni ugovor z Marijo Burgundsko in Maksimilijanom I. L. 1481. in 1484. je posredoval pri sklepanji mirú z ogrskim kraljem Matijašem. Za zasluge njegove ga je povitežil novoovčanani cesar Maksimilijan v Ahenu l. 1486. in l. 1494. mu je dovolil isti cesar, da je smel s svojim grbom zediniti tudi podedovani grb Podvinski (po konci stoječ črn lovski pes v zlatem polji); kajti njegovega pradeda Viljema II. soproga je bila Ditmunda Podvinska. Krištof je bil oženjen z Rozino, po drugih s Suzano Radovliško, in od njegovih otrok je bil Viljem njegov naslednik. On je v slovenski narodni pesni postal mitična oseba. S konjem, ki je sedem let zobal le zlato pšenico in pil sladko rebuljo, pridirja v eni noči in enem dnevu od svojega grada Kamnika na Dunaj; tu se bori pod okriljem Matere Božje s strašnim Pegamom, kateremu pomagata dva vraga. Po hudi borbi vendar premaga na ravnem polji pred veliko množico Dunajčanov strašnega protivnika. Odseka mu glavo ter jo pred cesarja prinese; le ta mu pa da za dar tri gradove na Kranjskem, katere si sam izbere. Ali osem dni po svatbi z neko mlado poljsko deklico umre, začaran od stare Marjete.

Pa ne samo v narodni pesni živi ta junak, nego tudi v slikah, ki so se ohranile v kamniškem gradu. Vseh skupaj je devet. V njih je Lamberg naslikan štirinajstkrat sedeč kot zmagovalec, dočim njegovi protivniki vsi na tleh leže; samo sedemkrat ga vidimo na teh slikah premaganega. Boril se je pa s cesarjem Maksimilijanom I., krajiškim grofom Albrechtom badenskim, grofom Friderikom Hohenzollerskim, Tiboitom Harahom, Albrechtom Klevevžkim, Veikhartom Polheimom, Volkartom Turjaškim, Jakobom Lambergom, in posebej še po narodni pesni: z glasovitim Pegamom. Premagali so ga samo cesar, njegov brat Jakob in krajiški grof badenski. Tudi še kažejo dandanašnji v kamniškem gradu na kamenite jasli, iz katerih je Krištofov konj zobal sedem let pšenico in pil samo rebuljo. Konjak pa so sčasoma spremenili v človeško stanovanje.¹⁾

Po narodni pesni je obljubil cesar slavnemu junaku vse, kar bi si želel in sicer, dokler bo njegovega rodú. Obljuba se je pa Lambergom tudi v obilni meri spolnila, posebno za vlade kralja Ferdinanda I. in njegovih naslednikov. Zunanja moč boštanjskih Lambergov, ki se kaže v bogastvu in častéh, narasla je ravno v tem času, pa se je nekoliko do današnjega dne vzdržala. Lambergi so se odlikovali i kot bojevniki i kot državniki, tako v notranjih zadevah naše države, kakor tudi v zunanjih kot poslanci na različnih dvorih. Velike zasluge so si pridobili za vso državo, pa tudi za posamezne dežele, posebno za Kranjsko v turških bojih. Zavoljo te vernosti in požrtvovalnosti so jim bili tudi vladarji posebno milostljivi in nagneni ter so jih vselej odlikovali za njihove zasluge. Tako so bili povzdigneni na čast baronsko l. 1524., v grofovski stan pa prvokrat l. 1641. Cesar Jožef I. jim je podelil kneževsko dostojanstvo l. 1707. L. 1524. so bili Lambergi uvrščeni v gosposki stan na Dolnjem Avstrijskem; državljanstvo na Češkem, Moravskem in Šleskem so dobili l. 1607., na Ogrskem pa l. 1791. Med raznimi častmi, katere so Lambergi dedne imeli, dobil je baron Jakob Lamberg, dedno deželno konjušništvo za Kranjsko in slovensko okrajino (Metlika) l. 1566.; deželno nasledno ključarstvo so dobili Lambergi na Gornjem Avstrijskem l. 1675., a l. 1708. tudi čast deželnega lovca ter na Solnograškem čast deželnega konjušnika. L. 1861. so bili poklicani Lambergi tudi v gosposko zbornico na Dunaji.

Pa jih je tudi velik broj članov te rodovine, ki se svetijo kakor svitile zvezde na obzoru domače in avstrijske zgodovine. Odlikovali so se Lambergi kamo državniki i vojskovoji tamo

¹⁾ Tako je pisal ljubljanski prof. Richter l. 1821. Da-li se še dandanašnji vidijo te slike in jasli, pisatelju ni znano.

i cerkveni dostojanstveniki. Kranjska plemenitaška rodovina popela se je tečajem štiristoletne zgodovine do velike slave in moči ter spada še dandanašnji med najuglednejše velikaše avstrijske.

Mej vsemi Lambergi pa se je še posebno odlikoval kot državnik Jožef baron Lamberg. Njegovo dvakratno poslanstvo na turški dvor dokazuje najbolje, kako visoko ga je čislal kralj Ferdinand I., izročajoč mu tako važne opravke, da ugovarja s turškim sultanom, ki je bil takrat strah in groza vsem krščanskim državam, posebno pa še avstrijski.

Jožef Lamberg je član snežniške (Šneperske) betve te rodovine, ki je imela svoja posestva na Notranjskem, namreč Snežnik (Šneperk) in Ortenek. Njegov ded je bil Baltazar Lamberg, eden od treh sinov Viljemovih in utemeljitelj glavne betve Lambergov. Živel je okoli l. 1437. in je bil deželni upravitelj v Loki. Oče Jožefov pa je bil Jurij II. (rojen 1409., umrl l. 1499.), starši sin Baltazarju in Marjeti rojeni Abfaltern. Jurij je bil za cesarja Friderika IV. vrhovni zapovednik državne vojske in ob enem tudi na meji slovenske krajine (marke). Za njegove velike zasluge mu je podelil cesar po smrti Urha Celjskega (1456) graščino in kulo Ortenek na Notranjskem. Le-ta grad je bil sicer uže poprej lastnina Lambergov, ali so jim ga Celjani po dolgotrajni borbi vzeli. Jurij je bil dvakrat oženjen; iz prvega zakona je znamenit Krištof, vladika sekovski, iz drugega pa naš Jožef, ki je osnoval orteneško postransko betvo v Boštanji in pa Gašpar, ki je postal praded glavne orteneške betve v Ottensteinu in Stockerau-u. Le-ta rodovina se je celó do današnjega dne ohranila, boštanjška pa je izumrla.

Jožef se je porodil v Orteneku l. 1489. Odgojeval se je doma, kasneje pa je hodil tudi v domačo šolo, kjer se je naučil slovenski kakor njegov vrstnik Žiga Herberstein. Temu i onemu je kasneje slovenski jezik veliko koristil. Jožef pravi sicer sam, da se je malo učil, temveč pa se igral. Moral je biti tedaj jako nadarjen, ker je kasneje pokazal toliko sposobnosti in spretnosti v vseh razmerah življenja svojega. V desetem letu svoje dóbe je izgubil očeta. Vzel ga je zatorej k sebi ondanji štajerski deželni glavar Rupert Reichenburški kot plemičkega dečka, da ga po ondanjih šegah stanu primerno odgoji. Tukaj se je vadil v vitežkih umetnostih svojega časa tér je spremljal uže v 14. letu svoje dóbe gospoda svojega v vojsko na Bavarsko. Rupert Reichenburški je moral biti gotovo izurjen in za svoj čas naobražen mož, da je razumel mlademu Lambergu vcepiti v srce tako plemenita svojstva, kakeršna so bila v onem času kaj redka. Po smrti Ruperta Reichenburškega je hotel bojaželjni mladenič na Ogrsko, kjer se je bila

huda vojska vnela; ali ker je bil še premlad, moral je ostati doma. Ker so bili pa uže ondaj Lambergi na dvoru cesarja Friderika IV. jako čislani (vsaj je bil Gašpar Lamberg cesarjeviču Maksu drug v igrah), pozvali so tudi našega Jožefa na cesarski dvor. Kot 17letni mladenič je prišel na cesarski dvor ter je ostal od tega časa skoraj vse svoje življenje v službi avstrijskih vladarjev. Uže precej prvo leto (1506.) spremlja cesarja Maksimilijana I. v benečansko vojsko, ki je trajala več let mej Benečani in Avstrijci ter našim slovenskim krajem mnogo naškodila, kajti vršila se je večjidel na slovenskih tleh in vodila skoro edino le na stroške slovenskega naroda.

Benečani so plenili po Primorskem in Kranjskem ter žugali celó Ljubljani; a Slovenci so je hrabro zavračali. L. 1514. imenujejo nam viri izrecno našega Jožefa Lamberga mej slovenskimi plemenitaši, ki so se bojevali z Benečani. Mej to vojsko vnela se je buna mej slovenskimi silno tlačeniimi kmeti proti gospodi (1513—15). Jožef Lamberg branil je hrabro grad Ortenek na Notranjskem ter miril kmete z lepimi besedami, dokler se ni zbrala mala četa v sosedstvu ter mu prišla na pomoč.

Po teh dokončanih bojih je živel Jožef Lamberg večjidel na cesarkem dvoru. Tako ga nahajamo l. 1518. na Dunaji pri cesarji Maksu, ravno ko mu je doma umrla prva žena. Pa tudi po smrti cesarja Maksimilijana I. (12. jan. l. 1519.) ostane na dvoru, kjer ga je Karlo V., naslednik Maksimilijanov, na dan svojega venčanja povitežil. L. 1523. je postal deželnega glavarja kranjskega namestnik, pa je v tej službi imel mnogo skrbi in težav, da ohrani zemljo okrutnih sovražnikov krščanstva. Turki sicer za cesarja Maksimilijana I. niso napadali tako strašno slovenskih dežel kakor poprej; samo l. 1511. so razgrajali po metliškem okraji, po Goriškem, po Krasu in Paznu. Več sto vojakov naših so pograbili in odgnali v sužnost. Temhuje pa so pritiskali na sosedno Hrvaško. Nobeno leto ni minilo, da ne bi bili te nesrečne zemlje poplenili. Hrvati so odbijali napade z vso hrabrostjo, da se je ves krščanski svet čudil njihovi hrabrosti, kajti zapuščeni od vseh strani, morali so sami varovati zapadni krščanski svet pred temi divjaki. Njihov kralj Vladislav II. (1490—1516) in kasneje Ljudevit II. (1516—1526) jim nista mogla nič pomagati, ker sta imela dosta opraviti z nezadovoljnimi Ogrji. Edini papež Leon X. se je zavzel zanje ter nagovarjal vse krščanske vladarje, da pošljejo pomoči tem mučenikom. Ali tudi ta klic se ni slišal v Evropi. In tako je moral Peter Berislavić, vladika in ban hrvaški, brez vsake podpore sam nadaljevati borbo proti sovražniku krščanstva.

Po smrti Maksimilijana I. prično Turki znova pleniti po slovenskih deželah. Razen turške sile pretiła je še druga nevarnost slovenskim deželam, osobito Kranjski, kajti začelo se je (l. 1525.) mej slovenskimi kmeti spet prav nevarno gibanje, do prelivanja krvi vendar ni prišlo. Deželnega glavarja kranjskega namestnik Jožef Lamberg ukazal je kranjskemu plemstvu, da ima biti pripravljeno za vsak slučaj, in zbralo se je 300 konjikov v Kranji, kar dokazuje, da je imel upor buktniti na Gorenjskem. S temi odločnimi naredbami odvrnil je deželnega glavarja kranjskega previdni namestnik veliko nesreče od dežel slovenskih, ki je ravno takrat zadela Solno-graško in Gorenje-Štajersko.¹⁾

Bodočega leta bila je bitka pri Mohači (dne 29. avgusta 1526). Turki so zmagali Ogre in vsled te turške zmage povečala se je nevarnost tudi za slovenske zemlje, posebno pa še za Kranjsko, kajti skoz Hrvaško so mogli Turki zdaj prav lahko napadati naše zemlje in sicer tem laglje, ker so se Hrvati radi izvolitve novega kralja mesto Ljudevita II. razdelili na dve protivni stranki, kar je Turek lahko zvedel, pa se tudi s tem okoristil. Zatorej je nadvojvoda Ferdinand dovolil na prošnjo deželnih stanov, da smejo zvonove shraniti v mesta in trdne gradove, da jih Turki ne odnesó. Zabranil je tudi prodajati živino, žito in konje na Laško ter nabirati vojake za tuje zemlje, ker so doma tako potrebni. Drugo leto se je nadaljevalo utrjevanje mest in gradov. Na deželne stroške se je zbralo 300 lahkih konjikov in za zapovednika jim je bil dan Janez Pihler. Za pet mesecev so dobili plače 7996 gold. Dne 9. aprila je izdal deželni namestnik Jožef Lamberg oklic za vojsko. V slučaju, da se Turki približajo, dalo se bode znamenje s streljanjem in kresovi po hribih, in potem mora biti vsakdo pripravljen na vojsko in preskrbljen za nekaj dni tudi s hrano. Gorenjci naj se zberó v Kočevju, Dolenjci v Novem Mestu, Istrijani in Kraševci pa v Šilertaboru. Plemstvu je bilo naročito zapovedano, da mora priti osobno, da more podložnike v redu držati. Na prošnjo stanov je nadvojvoda dopustil, da se smejo za obrambo dežele vse zlate in srebrne cerkvene dragocenosti upotrebiti, ali s to pogodbo, da se imajo kasneje povrniti. Da se bode pa vedelo, koliko da je cerkvenega premoženja, imele so se vse te dragocenosti vpricho stanovskih komisarjev dati kovniškemu mojstru zapisati, tehtati in ceniti. To oddano blago se je moralo na Štajerskem hraniti na graškem gradu pod tremi ključi, in iz dežele se ni smelo nič poslati. Na Kranjskem pa so

¹⁾ O turških vojskah kakor tudi o kmečkih bunah pisal je uže pokojni Janez Parapat in sta obe razpravi tiskani v „Letopisu Matice Slovenske“ za leto 1869. in 1871., in torej ni treba nobenega ponavljanja.

sprejeli in varovali te dragocenosti v vrednosti od 17.438 gold. na ljubljanskem gradu Krištof baron Krajg, Janez opat Zatiški in Jožef Lamberg. Tako se je vse pripravljalo na vojsko, da se zemlje ubranijo sovražnika, ki je mogel vsak čas udariti čez mejo. Da so bile pa te priprave koristne in potrebne, pokazalo se je uže l. 1528. in 1529., ko je Turek prihrumel na Kranjsko; dobro pripravljeni Slovenci ga kmalu užugajo in čez méjo poženo. Vendar pa našemu Jožefu Lambergu, ki je vodil vse bojne priprave na Kranjskem, ni bilo sojeno, da zapoveduje sam tudi slovenskim četam v bojih proti krvoločnemu vragu, kajti cesar ga je uže l. 1527., kmalu po mohački bitvi, poklical k sebi na Ogrsko ter ga imenoval vojaškim svetovalcem avstrijski vojski na Ogrskem, kjer je verno služil kakor poprej na Kranjskem. Kralj Ferdinand I., ki je imel po naslednjem ugovoru pravo na ogrsko in hrvaško kraljestvo, moral se je tukaj boriti za prestol proti Turkom ter Janezu Zapoljskemu, katerega je turški sultan v borbi proti cesarskim podpiral. Ko je pa Ferdinand uvidel, da bode borba proti Turkom bržkone brezvspešna, hotel se je s sultanom zlepa pogoditi, pa je zato poslal l. 1528. prva svoja poslanca, namreč Žigo Višnjegorskega in Janeza Hobodanca v Carjigrad. Ali Turek se ni dal tako lahko pregovoriti, nego odpusti Ferdinandova poslanca z ošabnim odgovorom, da bode uže on sam kralja Ferdinanda na Dunaji pošetil, naj le vse lepo zanj pripravijo. Ferdinand se je moral vsled tega zopet oboroževati, ali ker le ni mogel dobiti zdatne podpore in pomoči, hotel je še enkrat poskusiti, da se s sultanom pomiri. Zatorej odpravi Nikolaja Jurišiča na pot z mnogimi darovi za velikega vezira in sultana. Ali prepozno je bilo. Jurišič je prišel komaj v Metliko, ko se je sultan uže približeval Dunaju s strašno vojsko. To je bilo l. 1529. Vendar se sultanu ni posrečilo tega mesta osvojiti, nego se je moral sramotno vrniti nazaj na Turško; kajti kristjani šo se pri tem obsedanji dunajskem hrabro držali pod vodstvom Nikolaja Salma, ki je pa v tej borbi na žalost vsega krščanstva zaglavlil. Bržkone se je pri tej priliki odlikoval tudi Jožef Lamberg kot vojaški svetnik in hraber borilec, čeravno nam o tem ni nikjer nič zapisanega ostalo, pač pa o njegovih sorodnjakih Melhardu, Krištofu, Vuku, Janezu in Gothardu. Pa tudi po tej zmagi ni kazalo Ferdinandu nič drugega, nego mirno pogoditi se s sultanom, kajti znali so dobro, da more Turek hitro novo vojsko zbrati ter drugo leto zopet priti. Takošen strah je bil takrat pred mogočnim Turčinom!

Poskusi torej v tretje s poslanstvom. Za to sta bila odbrana Nikolaj Jurišič, ki se v tedanjih službenih listinah zove kr. svetovalec in nasledni komornik na Hrvaškem ter kapetan na Reci in v Kisegu, ter naš Jožef Lamberg. Ž njima je šel tudi

kot latinsk tolmač doktor prava in pooblaščen odvetnik Benedikt Kuripešič¹⁾ iz Gornjega grada na Štajerskem, ki nam je kasneje to potovanje tudi opisal v posebni knjižici. Meseca avgusta so zapustili poslanci Avgsburg s spremstvom 24 oseb ter potovali skozi Ljubljano na Hrvaško. Lamberg je šel s svojimi ljudmi skoz Šmarje, Razsuplje, Višnjogoro, Zatičino, Trebnje, Mirno Peč, Novo Mesto, Mehovo in Metliko, Jurišič pa skoz Krko, Žužemberg, Sotesko, Toplice, Lužo in Metliko, kjer so se potniki sešli. Po teh potih so v 15. in 16. veku Turki dohajali na Kranjsko iz sosedne Hrvaške, in Metlika je bila zatorej važna obrambena točka za slovenske zemlje sploh, a še posebno za Kranjsko. Ravno takrat, ko je naše poslanstvo prispelo v Metliko (24. avg.), bili so v Metliki Ivan Karlovič, ban Dalmacije in Hrvaške, Ivan Kacijanar, kranjski deželni glavar, in mnogi drugi kranjski in hrvaški vojaški poveljniki, ki so ravno tistega dne pregledavali zbrano vojsko. Dne 25. avgusta gredo naši poslanci iz Metlike čez Kolpo na Ribnik, Novigrad pri Dobri, potem čez reko Mreznico na Kamengrad, Ključ in Sokol v Bosno, Srbijo in Bolgarsko. Bližji in sicer navadni pot na Turško je vodil skoz Ogrsko na Beligrad in Niš v Srbiji; ali ti kraji so bili tedaj vsi v turških rokah, ter je bilo nevarno potovati po teh predelih. Po dolgotrajnem in težavnem potovanji skoz Vrhbosno, Višegrad, Zvečaj in Kosovo pridejo poslanci 17. oktobra v Carjigrad, povsod pričakovani od množice sultanovih dvorjanikov. Še le deveti dan ju je pustil veliki vezir pred se. Poslanca sta dobila od kralja Ferdinanda posebne napotke in priporočilna pisma za sultana Solimana, velikega vezira Ibrahima in bosenskega upravitelja Hozrev bega. Jožef Lamberg, ki je, kakor sam piše, znal slovenski, nagovoril je Ibrahima v nemškem jeziku — tako mu je bilo namreč zaukazano — Kuripešič pa je narekoval njegove besede v latinščini. Ker pa nikogar ni bilo zmožnega tega jezika in Turci niso razumeli, kaj poslanci želé, nastala je zmešnjava in vlekla bi se bile obravnave, ko se ne bi bil Jurišič oglasil v hrvaškem jeziku, ki je bil takrat sploh v navadi v Carjigradu ter so ga znali tudi sultanovi dvorjanici. Morda bi bil Lamberg bolje pogodil, da je slovenski spregovoril nego nemški, ali on se je moral točno držati izdanih propisov. Ibrahim je po navadi svoji poslanca popraševal to in ono, vmes tudi podrobil kakšno zabavljivo, ošabno in zaničljivo opombo. Na terjatev, da se Ferdinandu prepusti Ogrska, odvrnil je, da nima nobene pravice do nje, pravi njen gospodar

¹⁾ Obširnejše o tem znamenitem moži v prihodnjem „Letopisu“. Kratke podatke o njem najdeš v Književni — zgodovini Slovenskega Štajerja od Macuna. 1883.

je sultan, ki si jo je dvakrat z mečem privojskoval. Ferdinand se pač imenuje kralja ogrskega, a kje pa je to njegovo kraljestvo ogrsko? Ali ste mar dve kraljestvi tega imena? — Ko sta poslanca začela prošnje svoje podpirati z denarji, odgovoril je veliki vezir, da njegov gospod ne potrebuje Ferdinandovega denarja; na to je odprl okno in kažoč na sedmero stolpov rekel, da so vsi polni zlata in srebra, katerega se dozda še niso dotaknili; sploh sultan ne prodaje dežel in ljudij in on ga na to ne bode nikdar nagovarjal, torej naj rajše molčita o novcih.

Dne 7. novembra sta bila poslanca z veliko svečanostjo stopila pred sultana, da bi mu poljubila roko in ga pozdravila v ime kralja Ferdinanda. Poslanca so peljali skozi dve dvorišči v sarailsko¹⁾ palačo, kjer ju je pričakoval sultan z velikim vezinom in ostalimi veziri in pašami, beglerbegi,²⁾ tefterdarji³⁾ in državnim kancelerjem⁴⁾. V prvem dvorišči sta bila dva slona, a iz drugega se je čulo rjojenje od deset na verige pripetih levov in dveh leopardov. Pravo sarailsko palačo pa so obdajali telesni stražarji sultanovi, njegovi služabniki, oblečeni v svilo in kadif⁵⁾ z zlatimi kapami in do 3000 janičarjev v belih krznenih kapah. Tudi sedaj so bile zmešnjave zaradi jezika. Lamberg je nemški govoril in rad bi bil slovenski, ali ni smel, kakor je bilo uže prej omenjeno. Iz zadrege je zopet pomagal Jurišič s hrvaščino,⁶⁾ v kateri je poprosil sultana v imeni kraljevem miru, kateri vendar ni bil po želji Ferdinandovi sklenen, čeravno sta poslanca ponujala letnega davka 100.000 cekinov za sultana in 10.000 za velikega vezira, nego je bilo dovoljeno samo premirje za eno leto, kajti ponosni Soliman je smatral Ogrsko za osvojeno kraljevino, katero je bil pokornemu svojemu varovancu Janezu Zapoljskemu podelil, a Ferdinandu je imel samo za kneza, ki si je sultanovemu veličanstvu ne enak prisvojil nepostavno kraljevsko vlast na Ogrskem. Po veliki pojedini njima na čast in po slovesu od sultana 15. novembra zadržali so ju še šest tednov v Carjigradu zaprta, ker so bili zvedeli, da je mej tem kraljevska vojska Budim oblegla. Še le v četrtek pred Božičem 21. decembra sta odrinila poslanca iz Carjigrada in 2. februarja l. 1531. iz Krupe kralju

¹⁾ Serail pomeni v turškem jeziku grad, palačo sultanovo.

²⁾ Cesarski namestniki v pokrajinah.

³⁾ Blagajnik, tudi turški finančni minister.

⁴⁾ Državni pečatnik.

⁵⁾ Žamet.

⁶⁾ O tem poslanstvu, o nezmožnosti nemščine, a o veliki veljavi hrvaščine ali slovenščine kot dvorskem in diplomatskem jeziku v Carjigradu gl. še: „Mehmed Sokolović“ v knjigi „Glasoviti Hrvati“. Kukuljević Matica hrvatska. 1286 str. 74, 75. — Uredn.

poročila o slabem uspehu poslanstva svojega. V Ljubljano sta priromala dne 9. febr. Jurišič je tu bolan obležal, Lamberg pa je hitel v Linc k Ferdinandu s sultanovim in vezirovim pismom, katero mu je predal z uradnim sporočilom o svojem poslanstvu na turškem dvoru. Kako ošabno je moral pisati sultan kralju Ferdinandu, vidiš uže iz naslova, ki si ga daje Soliman sam v omenjenem pismu, namreč: „Jaz sultan sem največji, najizvrstnejši in prevzvišeni cesar; v oblasti imam grško-krono, gospod sem deloma Belega in Črnega morja, potem Grške, Turške, Karamanije, Antiohije, Male Armenije, Sirije itd.“ Jožef Lamberg je postal za velike zasluge dvorski domovnik pri kralji Ferdinandu ter je tudi še na dalje ostal na Dunaji kot svetovalec v bojnem svetu, saj se ni mogel nikdo zanašati, da bi mir dolgo trajal.

Tako je spodletelo tudi tretje poslanstvo k sultanu. Turki pa so mej tem šarili po stari navadi. L. 1530. so do velike noči petkrat planili čez mejo na Kranjsko ter odpeljali 3000 mirnih prebivalcev. Zlasti na Kočevskem so razsajali, dalje se pa niso spuščali, menda boječi se slovenskih batov in krogel. Bile so tedaj potrebne vsestranske priprave, ker nadejati se je bilo, da pridejo prej ali slej z večjo močjo. Kralj Ferdinand je delal v ta namen po zmožnosti. Po smrti vrlega branitelja Dunajskega mesta, grofa Nikolaja Salma, postavil je Lenarta pl. Velsa za vojaškega poveljnika vseh nemških trum na Ogrskem, Janeza Kacijanarja za prvega vojskovodjo na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem, Ljudevita de Avallos za poveljnika španjolskim in italijanskim četam na Ogrskem in barona Janeza Ungnada za deželnega glavarja Štajerskega. Čeravno je Ferdinand izročil tako izvrstnim možem obrambo svojih dežel, udirali so vendar Turki v malih četah na Kranjsko uže l. 1530., kakor je bilo poprej omenjeno. Naslednje leto so ponovili napad in prihrumeli na Pivko, toda Hrvatje s Frankopanom na čelu, pobrali so jim ujete kristjane in vse naplenjeno blago. Tudi Štajerski niso prizanesli, kajti beremo, da je v tem letu v Ljutomeru veliko škodo povzročil hud požar, ki so ga boje zanetili kleti sovražniki, in da so 1. marca na kose razsekali predstojnika Zajckloštra Andreja. Sploh pa slovenska zemlja in njeni prebivalci v tem času niso tako veliko trpeli od Turkov kakor v poprejšnjih letih. Tolikanj večja nevarnost pa je pretila l. 1532. Soliman je hotel namreč popraviti hibo l. 1529. pred Dunajem; sramoto, ki ga je zadela pred tem mestom, želel je izbrisati. V Carjigradu so delali zato velike priprave. Splošen strah je prešinil krščanske prebivalce na zapadu, ko so zvedeli o tej nameri sultanovi, vendar pa niso mirno pričakovali tega, kar se je imelo zgoditi, temveč pripravljali so se za brambo na vse pretege, zlasti oni, ki so

bili Turkom najbližji sosedje in tedaj v največi nevarnosti, namreč Hrvati in Slovenci. Deželni glavar štajerski je v ta namen obhodil in pregledal hrvaške meje ter dal popraviti in utrditi vse pomejne trdnjave. V Trstu se je nakupilo 40 stotov streliva in razdelilo po Kranjskem. Denar so pobirali za vojsko povsod, kjer so ga le dobiti mogli. Kralj Ferdinand I. in brat njegov, cesar Karol V., sta vendar enkrat prejela pomoč iz Nemške države, blizu 100.000 mož pod različnimi poveljniki.

A vkljub vsem tem in drugim ogromnim pripravam pogodil bi se bil Ferdinand vendar najrajše mirnim putem. In to je tudi poskusil s četrtem svojim poslanstvom k sultanu. Zameriti mu gotovo ni bilo, da je hotel na ta način svoje zemlje obvarovati velike nesreče, ki jim je pretila. Cesar Karol V. je bil tudi tega mnenja ter je sam silil, da to čim preje izvede. „Jaz moram Vašo nakano, čim prej poslanca do sultana odpraviti, le pohvaliti“, piše cesar 25. nov. leta 1531. kralju Ferdinandu. In to je Ferdinand tudi res storil. Za to poslanstvo pa si je odbral zopet Jožefa Lamberga in grofa Lenarta Nogarolo, ki je kasneje postal (l. 1540.) tržaški kapetan. Poslanstvo se je napotilo iz Ljubljane 3. maja l. 1535. skozi Metliko na Turško istim putem kakor prvokrat in skoraj s tistimi pogodbami kakor v prvič, samo so hoteli zdaj bolj popustljivi biti. Bilo je namreč poslancema naloženo, da naj se pogodita tudi, če ni drugače, za enoletno premirje, za ktere ga bi se mogle mirovne pogodbe dalje razpravljati. Ako sultan kralju prepusti Ogrsko, hotel bi poslednji plačevati na leto 100.000 cekinov „penzije“; če pa prepusti sultan kralju Ogrsko, kolikor je ima v svoji oblasti, naj mu obljubita polovico „penzije“. Ko bi pa sultan zahteval, da ostane vsa Ogrska njemu, ali pa vojvodi Zapoljskemu, potem je njima slobodno tudi s sledečimi pogodbami mir skleniti: Januš Vajda (Janez Zapolja) naj ostane gospodar Ogrske, ali neoženjen naj ostane, da po smrti njegovi pripade vsa Ogrska avstrijskemu nadvojvodi ali njegovim naslednikom. S početka naj ostane samo v svojem delu vladar, ko bi pa sultan zahteval, da se mu izročé tudi mesta Ferdinandova, naj se to zgodi, ali najjačja naj se predade najzadnje. Poveljniki v teh mestih pa se morajo obvezati, da predade mahoma po smrti vojvode Zapoljskega mesfa dotičnemu nadvojvodi. Najzadnje naj se izročé Požun, Šopronj, Starigrad, Trenčin, Rab, Komorn itd. Ali zato naj izplača davek sultanu vojvoda, a ne Ferdinand. Tudi se imajo pravice kraljice vdove Marije, sestre Ferdinandove, povsod zavarovati. Porokov pa ne daje nobenih; velikemu veziru Ibrahim paši je bilo namenjenih za posredovanje 10.000 cekinov „penzije“.

To poslanstvo pa bi se bilo moralo mnogo poprej napotiti, ko bi bilo hotelo kaj izposlovati. Ali preteklo je več mesecev,

predno je dobilo potrebna pisma in spremljevalcev, pa je zatorej bilo vse prepozno. V Carjigrad to poslanstvo ni niti prišlo, kajti sultan in ž njim 200.000 mož, mej njimi 60.000 požigalcev in 300 topov, bili so uže na nogah, „da kralju prihranijo dolg pot“, kakor se je tudi Ibrahim izrazil naproti zadnjemu poslanstvu. Kraljevska poslanca sta morala tedaj sultana poiskati v njegovem taboru, ki je bil takrat uže blizu Niša ob Moravi. Tukaj sta morala čakati 14 dni na bližajočega se padišaha. Še le 12. junija ju je Ibrahim vprvič sprejel. Vse njegovo ponašanje proti poslancema je bilo osorno in neprijazno. Ibrahim jima je odgovoril jasno, da sultan nima ž njunim kraljem zdaj sploh nič več opraviti, kajti on je le „majhen gospodek“ („klains herl“), katerega na turškem dvoru prav malo čislajo; on išče samo kralja španjolskega, ki je tolikokrat govoril, da se mora nad Turka vzdigniti. Zdaj se bo pokazalo, je-li on zares cesar, kakor se imenuje; kajti cesar mora pred vsem znati svojo zemljo rešiti. „Vašega kralja pa, dostavi, ne smatramo za kralja, kajti kralj mora mogočen biti nad svojimi ljudmi in besedo držati; kajti kaj je kralj več, kakor vsaka druga oseba, ako ga tacega ne smatrajo in ako njegova beseda nima veljave?“

V tem smislu je govoril Ibrahim tudi še o drugih stvareh, ki niso spadale na to zadevo in pri drugem zaslišanji je prav radovedno povpraševal o starosti cesarja Karla, kralja Ferdinanda in kralja francoskega, o državnem zboru ratisbonskem, za pot v Ratisbono in koliko časa bi potreboval, da bi tjekaj prišel. Poslanca mu odgovorita, da dober mesec, ko bi hitro jahal. To se mu je zdelo pa malo predaleč. Poslanca sta morala potem z armado v Beligrad, kjer je sultan sprejel najpoprej francoskega poslanca Rincona. Tudi le-ta poslanec je bil namenjen v Carjigrad, kamor pa ni prispeti mogel, ter se je prijavil na zaslihanje v Belemgradu. Imel je pa nalog, da sultana pregovarja, naj ne napade dežel avstrijskih. Francoski kralj je bil sicer večkrat zaveznik turški proti Avstrijcem, ali zdaj je hotel oba sovražnika pomiriti, ker je bil mir njemu samemu koristen. Ali sultan poslancu odgovori, da se mu sploh čudno zdi, kako se more kralj francoski za Karla španjolskega zavzemati, ko je vendar njegov sovražnik. Poslanec ni torej ničesar opravil. Zdaj prideta na vrsto Ferdinandova poslanca. V obleki, ki jo je njima podaril turški cesar, stopila sta predenj 5. julija. Vse je merilo na to, da bodeta poslanca pri tem sprejemu od iztočnega sjaja osolpla in zapanjena. Vsa vojska je stala v taboru, sredi katerega je bil sultanov šator. Bilo je do dvanajst tisoč samih janičarjev, ki so jima pred nosom po redu streljali, da ju preplašijo ter se jima potem posmehujejo. Soliman je sedel na prestolu, stoječem na štirih

stebrih, ki so se lesketali dragih kamenov in biserov v vrednosti več nego 200.000 cekinov. Poleg prestola pa je ležala na mizi krasna krona, umetno delo benečansko, vredna gotovo svojih 120.000 cekinov. Darila, ki sta jih naša poslanca dobila, bila so pa proti temu bogastvu kaj siromašna in malovredna. Dobila sta namreč obleko od žameta in svile, ter neke srebrne posode. Tako je razkazoval sultan našima poslancema vso svojo mogočnost, imenitnost in bogastvo, isto tako je storil tudi francoskemu poročniku in Janezu Martinuciju, poslancu Zapoljevemu.

Do zdaj še ni bilo pravega govora o namenu Ferdinandovega poslanstva. Še le na zapoved sultanovo se je Ibrahim spustil v razpravo, ali samo da ponovi ono, kar je uže večkrat rekel: sultan ne sklène miru, dokler stoje čete kraljeve na Ogrskem; on išče samo kralja španjolskega; niti ne more sultan vse Ogrske predati, niti te svoje kraljevine razpoloviti, kajti komu bi bilo to spodobno, da bi dva kralja v eni zemlji zapovedovala, eden v Budimu, drugi v Ostrogonu. Vojvoda nima nobenega prava, plačati komu odškodnine, kajti to, kar ima na Ogrskem, ni njegovo nego sultanovo. O kakšnem letnem plačevanju davka ali, kakor sta poslanca rekla, „penzije“, ni hotel Ibrahim nič slišati.

Ali ne da bi bil poslanca po zaslišanju odpustil, prisilil ju je, za vojsko korakati do Oseka, kjer je k njima pripeljal ves razsrjen nekega ujetnika. Pri tej priliki jima je očital, da njun kralj sicer mir ponuja, ali z druge strani vedno svoje ljudi pošilja v sovražnem smislu v turške zemlje. Še le 18. julija njima je predal Ibrahim zaprto pismo sultanovo za kralja z naznanilom, da zdaj njegov gospod potuje v Budim, kjer hoče pričakovati poslanca španjolskega kralja radi miru, kate-rega bi on rad sklenil.

Pismo sultanovo do kralja Ferdinanda je bilo podpisano 17. jul. v Oseku. Pisano je bilo z zlato in modro tinto ter v grimizno mošnjico zavezano. Glasi se pa kaj neprijazno in na mestih celo preteče: „Vedite, da sem po milosti božji in proroka našega Mohameda z vsemi svojimi prvaki, slugami in neštevilno vojsko dvignil se iz stolnega mesta. Zdavna uže sleparite uboge kristjane v deželah svojih, češ, da bodo udarili na Turško; leto za letom izmikate tako ljudem denarje, večkrat so v ta namen tudi zbori in shodi. Zatorej sem sklenil dvigniti se zoper kralja španjolskega. Vedite tedaj, da nisem namenjen k Vam, ampak k njemu. — Ko se bližam meji nemški, nikakor ni spodobno, da popusti dežele in kraljestva in beži, zakaj dežele kraljev so kakor njihove žene: ako jih zapuste možje, pridejo tujim v last, kar je čudno in sramotno. Saj se španjolski kralj uže dolgo baha, da pride nad Turke,

jaz pa mu grem z vojsko uže naproti. Ako je pogumen, pričakuje naj me na bojišči, ako ni, pošlje naj moji visokosti davek. Vi ste Svoja poslanca poslali, da zaprosita miru in prijateljstva. Ako to odkritosrčno in pošteno mislite, ne branimo se miru obljubiti, kakor to čast zahteva. Ostalo smo Vašima poslancema ustno izročili“.

Tako se je glasilo ošabno pismo zmagonosnega Turčina, ali naša poslanca ga še nista smela odnesti svojemu gospodu, nego sta morala pod strogo stražo še dva meseca za turško armado stopinje pobirati. Morala sta gledati obleganje Kiseka, in še le 2. septembra so ju odpravili pod stražo 500 konjikov čez Šopronj do Brucka na Litavi, kjer so ju 5. septembra izpustili, da pohitita kralju Ferdinandu poročat, kar je uže vedel.

Po petmesečnem trudapolnem potovanji je tedaj prispel Lamberg s svojim drugom čez Dunaj zopet v Linc, kjer sta se bila kralj in cesar z vojsko utaborila. Tukaj sta se komaj nekoliko odpočila in počasi okrevala, kajti mnogo težav sta pretrpela in mnogo nadlog videla, kakor Lamberg sam pripoveduje, v opisu tega potovanja. Bilo je večasih tako hudo in zdvojno, da je mislil, da ne bode nikdar več svoje domovine videl. Vendar pa se je srečno vrnil, kakor smo videli in od tega časa je opravljal vestno svojo službo kot dvorjanik ter je potoval z dvorom po raznih pokrajinah avstrijskih. In ko je postal l. 1535. komornik kraljice, živel je večidel na Češkem v Pragi. L. 1545. je spremljal Ferdinanda na državni zbor v Speier, kjer ga je kralj povzdignil na dostojanstvo državnega barona. Isto leto gre tudi na Kranjsko in postane tukaj deželni glavar, ali je to službo nastopil še le l. 1551., ker so ga vedno na dvoru za razna opravila rabili. Tako se vrne uže l. 1545. na Dunaj in od tod v Prago, kjer je bival ravno za šmalkaldske vojske, za katere so se tudi Pražani pobunili proti kralju Ferdinandu, kar so pa kasneje britko obžalovali, kajti premagani so bili strogo kaznovani. Kmalu po teh dogodkih umre kraljica, in Lamberg ostane odgojitelj malodobnim Ferdinandovim otrokom v Linci. Še le leta 1551. se je za stalno povrnil na Kranjsko, kjer je prevzel važno uže poprej mu podeljeno službo deželnega glavarja. Umrl je l. 1554. v Ljubljani, in bil pokopan v stolni cerkvi.

Jožef Lamberg je bil 65 let star in trikrat oženjen. Od njegovih deseterih otrok ga je preživel jedini Baltazar iz drugega zakona z Margareto Khuensko. Burno in živahno svoje življenje je opisal v vezani besedi, kjer je vpel tudi mnogo lepih naukov za svoje otroke in naslednike. Glasilo mu je bilo: „Bodi v vsem zmeren“. On je svojo rodovino posebno

proslavil z velikimi svojimi deli, za katera ga je kralj nagradil z odličnimi častmi, pa so se ravno na njem spolnile besede, ki jih cesar v narodni pesni odgovarja na prošnjo Kristofa Lamberga, da bi mu podaril tri graščine na Kranjskem, namreč:

„Kar češ imet', naj se zgodi,
Kar dolgo le tvoj rod živi.“

Kakšnih odnošajev nahajamo na slovenskem Štajerji gledé zemlje in njenih prebivalcev.

Spisal M. Cilenšek.

Dokler ni rešila geologija glavne svoje naloge, ni bilo misliti na postransko, akoravno se je vmešaval zemljepis dosledno bolj in bolj v njeno področje. Kazala je namreč na odnošaje mej venanjo obliko zemlje in življenjem na njej; poudarjala je prebivališča velevažno kakovost in njega vpliv na ljudstev zgodovino trdeč, da se ta razvijajo povsem drugače na enoličnih planjavah, kakor pa po goratih krajih, kjer se naglo spreminjajo razne podobe vrsteče se druga za drugo. Vsak hip ugledaš kaj drugega; zdaj ti razveseljuje dušo krasen razgled raz strmine ter oživlja tvojo vobraznost; zdaj spet zreš v grozen prepad ter se raduješ nad brzonogimi plezalci, ki v dolgih skokih merijo s pečine na pečino. Prideš-li niže, pozdravlja te planšar pri studenem vrelci, veselo trobeč svoji živinici in motreč toli priljubljene mu planinke. Vsak trenotek imaš pred očmi drugo obliko, a nobena ti ne ostaja brez posebnega vtisa na notranjost. No na planjavi je drugo življenje; od prejšnjega zeló različno. Ako rečemo, da je enoličnost njega poglobitni značaj, pritegne nam vsakdo, ki je imel priliko, opazovati je vsaj površno. Ako se slednjič še domislimo narodov stanujočih ob morskih obalah, kako so se vse inače razvijali in razcvitali, res lahko vskliknemo: Kaka razlika v mejsebojnem življenji narodnem!

Zemljepisje je sevéda na vse to samó kazalo, kajti nedostajalo mu je sredstev, posezati dalje. Odkar je pa zemljepisje (geologija) temeljne svoje zakone razvila ter težavna vprašanja povoljno rešila, mogli so prijatelji tej vedi misliti še na druge zadače, s katerimi se imajo baviti še prihodnji rodovi. Posamezni poskusi delali so se sicer uže pred nami,

a vse to je malenkost mimo ostalega. Ako se je domnevalo, da je rastlinstva razvrstitev zavisna od zemljepisnih (geoloških) razmer, da so krajevne bolezni nekako navezane na zemlje kakovost ter osobito, da vnanja oblika površja pravo za pravo odgovarja samó notranji sestavi, bili so to, kakor uže povedano, le poskusi. Sevéda se je obrnilo uže mnogo na bolje; a če pomislimo, da je človeško življenje funkcija mnogih faktorjev, izmej katerih so nekoji še večje važnosti nego zemlja, lahko pritrdimo, da so taka raziskavanja jako težavna in, ker eden ter ist opazovalec ne more biti sam povsod, časih celó nezanesljiva.

Ozemlje, o katerem smo nakanili dragim rojakom nekoliko poročati, jako je majhno in vsakdo, kogar domovina zanima, lahko opazuje različnost njenih delov. Kar se tiče venanje oblike slovenskega Štajerja, moramo ga deliti na tri kosove, namreč: na južne vapnene planine, na kristalasto pragorje in na brdovje ter poljano. Vsak teh delov odlikuje se po raznih svojstvih, katera v naslednjih vrstah na kratko pojasnimo.

Cesta, ki vodi od Konjic preko Vitanja in Slovenjega Gradca v Kotle, dela mejo med južnimi vapnenimi planinami in Pohorjem. Na jugu razprostirajo se prve, ki se v zahodnem delu imenujejo Solčavske planine. Dočim kažejo te vso lepoto planinskega svetá, to so njih odrastki čimdalje proti vzhodu tem nižji ter tvorijo posamezna pogorja, mej katerimi se razprostirajo ožje ali širše doline, ki so le zahodni konci štajerske poljane. Mej uže omenjeno cesto ter mej Šoštanjem, Vojnikom in Rogatcem je Dravo-Savsko pogorje, katero sestavljajo, kakor to po vapnenih gorah navadno, posamezni drug od drugega odtrgani vrhovi. Bolj izven črte ležita gora sv. Urše in pa gromada Hude Luknje ter blizu Zreč grintavec (dolomit), ki se drži kristalastih skrilavcev pohorskih. Južno pa imamo od Belihvod premo črto, v kateri stojé Kozják, Stenica, Konjiška gora, Boč in blizu Žetal iz treljaških tal moleča skala. Mej Šoštanjem itd. in mej Savinjo razprostira se drugo pogorje — vzhodna panoga severnih Solčavskih planin ali Paški hribi —, ki je pa precej nižje in se porazgubi uže vzhodno od Vojnika pod mlajše skladove. Obe progi sestavlja z večine gorenje triasni vapnenec in mestoma tudi grintavec. Južno ob Savinji vlekó se južne Solčavske planine; tu vidimo Ostrico, Rogača, Menino in Škofovo planino in Dobrovlje. Ves ta svet sestavlja z večine gorenje triasni vapnenec. Dalje proti vzhodu pa se razširjajo mej Savinjo in Savo dokaj nižji Celjski ali Savinjski hribi, katerih skrajni konec je Rudnica pri Podčetrtku. Triasni vapnenci in ziljski skladovi so njih glavne hribine. Po tretjaški kotlini od njih ločen je Bohor, ki sega do Podsrede. V isti

črti leži tudi Kopitnik nad Savo, in se more, ker je osebljen po mlajših plasteh od Celjskih hribov in ker je njegova, kakor Bohorjeva hribina triasni grintavec, temu pogorju prištevati. Zopet sledi tretjaška kotlina in kraj nje se dviguje najdalje na jug potisnena panoga naših južnih planin — Orliško pogorje, ki je zgrajeno od iste hribine, kakor prejšnje. Vseh pet več ali manj vspretnih pogorij strinja se v tem, da proti vzhodu postajajo nižja ter se slednjič potopé pod površje. Tej prikazni se ne moremo čuditi uvažujoč, da je tretjaško iz panonske kotline segajoče morje izpiralo njih obrežje ter zapustilo v mlajših nanja naslanjajočih se nasadih mnogo dokazov prisotnosti svoje.

V zahodnem kotu, kjer stopijo Karavanke v našo deželo, imamo popolnoma planinski svet. Tu se nam kažó vse lepote, kar jih premorejo vapnene planine. Osobito Solčava je nekak magnet, ki prijatelje prirodne krasote zmeraj bolj in bolj vabi v svoje področje. Solčavska kotlina je obkoljena od vseh strani od gorskih velikanov, izmej kojih so najbolj znameniti: Ostrica, Mrzla gora, Olšova, Radoha itd. Ob njih podanku leži ob bistri Savinji župnijska vas Solčava. Uro hodá na jugozahod imamo Logarjevo dolino, sotesko, katero obdajajo strme vapnene stene in v katere ozadji je Rinkin slap, začetek Savinji. Kdor je hodil po teh divnih krajih, pač ni prezrl vhoda in se radostno spomina najožjega mesta „Igle“, za katero se svet nekoliko odpira; blizu enako v Logarjevo dolino. Uže gori smo povedali, da tako izvrstno planinskega svetá ne najdemo na vzhodu več, kajti posamične panoge se vedno bolj znižujejo ter prehajajo v griče in holme, ki se nazadnje potopé v mlajša tla. Tedaj samo ondi, kjer je nakopičenega toliko vapnenca, so razmere povsem drugačne ter nas poučijo o postanku skoro navpičnih soteske obkoljujočih sten in strmin. Zarorej je potrebno čitatelje seznaniti z nekaterimi svojstvi in posebnostmi vapnenčevimi, ki je bodo dovele do pravega spoznanja toli zanimive zemeljske skorje ter jim pokazale poti, po katerih se odnošaji mej zemljo in prebivalci, vsaj kolikor je uže dandanašnji mogoče, spravljajo v ravnotežje. Sevéda velja to v prvi vrsti samó o zahodu, kjer imamo pristne planine. Čim bolj se pa pomičemo na vzhod, tem bolj bi se oddaljevali od resnice trdeč, da so razmere povsod enake. Ne, enake niso, temveč le nekoliko slične.

Ako torej поблиže pregledujemo zemljo v gori napominanem okviru z ozirom na nje geološke razmere, uverimo se, da sestaja iz hribin, ki so se reševale v raznih dobah. Najbolj razvita je triasna tvorba; tudi premogova je pomagala tvarjati integrujoč del gorovja. Kar je pa mlajšega, pokriva mestoma nižje obronke ali pa izpolnjuje kotline in doline ter je, ker

njega hribine lahko preperevajo, kmetijstvu najboljša podstava. Neko rekli bi častno izjemo dela tretjaški trahit, kateri uže vsled svojega postanka ni navezan na nižine, temveč je nalik izmečkom sedanjih ognjenikov vzrastel na dotičnem prostoru prav visoko in ostal ondi nespremenjen ali se pa po vodi preobrazil v trahitov maček. Nahaja se v večjih skupinah samó nad Savinjo tje do Vojnika ter daje rodovito zemljo.

Ker torej mlajših utvorov ne moremo jemati v poštev, preostajata nam uže imenovani tvorbi. Triasna je najbolj označena po gorenje triasnem in guttensteinskem vapnenci. Prvi prvakuje povsod in se je posebno na jugozahodu spremenil v grintavec. Ta je jasnosiv, jasno- ali rudečkastobel, časih tudi rudočepikčast; drugi pa je temen, mestoma celó črn. Kar je še drugih nasadov te tvorbe, so skoro vsi sami vapnenci, a pokrivajo le malo površja.

Premogova tvorba se je razvila v dveh členih. Tudi tu imamo nekoliko vepnenca, a več je skrilavca (ziljski skladovi), ki osobito v Savinjskih hribih zmanjšuje neplodnost vapnenčevo, kajti precej lahko sprhni in dá dobro zemljo.

Akoravno so naša tla sestavljena iz kamenja raznih dôb, vendar je njega rudninski značaj vedno ist. Kamor se ozremo, povsod ugledamo le ogljikokislo vapno in njemu sorodni grintavec, torej je poznamenovanje „vapnene planine“ jako prikladno.

Vapnenec, najbolj pa gorenje triasni, vpliva na poseben način na pogorja venanjo obliko. Tu nahajamo pojedine drug od drugega odločene gorske korene, mej njimi pa manjše ali večje razpokline in soteske. Zaokroženih, nekako pohlevnih vrhov bi tu zaman iskali; namesti njih pa občudujemo velikanske, dostikrat navpične stene, mej katerimi so strašanski prepadi in brezdna. Posamni kosovi okončujejo se navadno v planoto, pokrito s kamenjem in skalovjem, izmej katerega molé planinke svoje bele glavice. Take razkosane in razprane stene vlečejo se časih prav daleč in značijo najbolj vapnati svet.

Mnogo so si prizadevali učenjaki ter si belili glave, kako bi se dalo to povoljno razmotati. Hkratu se jim zažari posebna misel, in sklep je bil gotov. A zidali so na močvirje in zgradba se je pogreznila. Kako neki to? Smatrali so namreč strmine in stenaste obronke, osobito proti severu obrnene, za prelomine nadejaje se, da se bode našlo njih nadaljevanje v severnih planinah. Pragerje bi torej bilo raztegaló vapneno odejo ter te čudne sledove zapustilo. Sicer se nahajajo v severnih planinah istotako oblike, a istodobnost kamenja se ni dala zaslediti. Ako se tedaj uže ta zveza ni poistinila, česa je bilo pričakovati od obronkov, ki gledajo na jug, kjer ni nobenega nadaljevanja? Sigurno ničesar. Ozirati se je jelo zdaj

zdaj razumništvo po drugih razlogih in je, kakor se kaže, bržčas pravo zadelo. Domislilo se je tistih velikanskih zgradeb v toplejšem morji, ki sestojé skoro iz samega vapnenca ter se odlikujejo po ravno takih navpičnih stenah. To so korališča, in zakaj bi ne bile, sklevalo se je, v pradobah nastale enake stavbe! Po tem takem bi bile nastale naše vapnene gore večinoma s pomočjo majhnih živalic, ki na milijone skupaj živé ter ogljikokislo vapno izločujejo, staveč si druga poleg druge hišico, ki po smrti prebivalčevi ostane in se sčasoma v trd kamen spremeni. To nam jasno spričuje kreda, katero moremo grobišče takih živalic imenovati, pa tudi drugi vapnenci, katere je čas bolj oglodal in tako sledove zakril. Da, v novejšem času so raziskavanja pokazála, da je isti „planinski vapnenec“, ki je vse geologe z grozo navdajal — kateremu niti mesta niso vedeli ter njegovo ime nekako boječe izgovarjali, — večinoma sestavljen iz hišic in njih drobcev v morji bivajočih živalic. Kaj bi tudi ne, saj geologiji ni tekla zibel na planinski zemlji, temveč izven nje; torej je lahko umevno, da je bila ta iz prva njenim zastopnikom res uganjka.

Sedaj, ko smo zvedeli, kako vpliva vapnenec vsled načina svojega postanka na gorovja venanjo obliko, moremo pogledati na njega površje ter premišljevati na njem živeča ustrojstva. V prvi vrsti nas zanima bilinstvo, kajti rastlina je navezana na zemljo, v kakeri se razvejavajo nje korenine, ki ji dovajajo potrebnih sokov. Resnično, vsaki rastlini ne prija isto živílo in vsaka se ne prilagodi enakim fizikalnim razmeram. Iz tega pa tudi sledi, da je krajinska podoba zavisna od kakovosti dotičnih tal.

Zemeljska tla so pa na raznih krajih različna in ker je bilinstvo zavisno od kemijske sestave in fizikalnih razmer, ni pričakovati, da bi bilo vse površje porasteno z istimi rastlinami. Obratno, barje n. pr. rodi vse drugačne rastline kakor pa trdo kamenje. Je pa vendar dosti takih zemljin, ki so bogate vseh živílo in ki morejo rediti skoro vsake vrste rastlino. Na takih tleh ne moremo iskati določene cvetane. Pragorja n. pr. pokriva dokaj debela prst, kajti skorja lahko prepereva. Ako si pa slednjo natančneje ogledamo, najdemo navadno različnega kristalastega kamenja, sestavljenega iz več rudnin, ki so zopet zložene iz raznih kemijskih spojin. Pri vapnenci je pa vse to drugače; kajti vapnenec je ogljikokislo vapno, ki uže zaradi enovitosti svoje ne more proizvajati mnogovrstnih rastlin. Na našo srečo je čisti vapnenec le redkokje; v največ slučajih primešane mu je nekaj glíne.

Ne smemo prezreti, da golo trdo kamenje, ki tvarja zemeljsko skorjo, bilinstva živíto ne more. V taka tla korenine ne morejo prodirati in, ko bi to tudi možno bilo, poginile bi

samega gladú. Zato so pa strmine ondi brez zelene odeje, kjer nastala zemljina ne ostaja. Le v njej se razmnožuje bilinstvo, le ona je redi. Da pa koreninice lahko sprejemajo raznih solij, morajo te v vodi raztopne biti. Raztapljanje pa se vrši v prhki zemlji neprimerno laže, kakor v kamenji. Navadno topilo je voda, katera je vsej živeči prirodi neobhodno potrebna. Pozneje pa se uverimo, da je rastlinstvu tudi z drugega stališča ravno tako na korist.

Uvažujoč to, kar smo ravno naglašali, oglejmo si vapnena tla. Njih fizikalne lastnosti, kakor tudi kemijska sestava, odlikujejo se po posebnih svojstvih. Gledé zadnje smo uže govorili, pa bodi še omenjeno, da so razprstenine zložene iz majhnih drobcev spodaj ležeče hribine, in ker je to ravno enoviti vapnenec, nedostaje mu mnogovrstnih živil, katerih zahtevajo razne rastline. Z ozirom na prve pa moramo poudarjati, da se preperevanje v njih jako počasi vrši in da so vsled tega posuta le s pičlo prstjó. Ondi pa, kjer so preveč nagnena, zdrči ta zavoljo teže na podanke.

Opozarjamo bralce na opombo, da se čisti vapnenec, ki je skoro popolnoma nerodoviten, le malokje nahaja. Primešana glina dela ga bolj rodovitega. Pridružuje se pa še druga okolnost. Hribolazci, ki se podajajo za več dnij na vapnene planine, se pač nikdar načuditi ne morejo, kako je mogoče, da morejo tako divne in čarobne visočine vendar prehitro zapuščati. Nagledali so se res krasnega kraja in si iztrebili pluča neugodnih plinov, a „naučili“ so se tudi strašanske žeje, ki je je mučila in trapila malone ves čas. Po več ur niso prišli do studenca, ki bi jim bil zopet omajal jezik ter nadomestil po končnem izhlapivanji izgubljeno vlago. Vse to se zarés bolj ali manj tiho prenaša, a nas hkratu tudi pouči, da na takem svetu primanjkuje vode, ki je vsemu bilinstvu gledé fizijoloških stvoritev neobhodno potrebna. Zakaj pa ravno vapneni svet nima, ali vsaj nima zadosti vode? Fizika nam na to odgovarja tako-le: Svetla tla ne morejo vsrkavati toliko toplotnih trakov, kakor temna. Obratno pa je njih odbojnost jačja in posledica temu je, da je zrak nad njimi toplejši ter sposobnejši, hlapovom prvotno obliko vzdržavati. Ako pa ostajajo pare v ozračji, ni treba kapljicam curljati po kamenji navzdol in žejnega potnika kolikor toliko okrepčavati. Pa tudi po razpokah in poklinah porazgubi se večji del dežnice prav hitro, ostala pa izgine v podzemeljske tokove. Zdaj pa naj še kdo ugovarja, da taka zemlja res ugaja našim zahtevam. Predno zaključimo ta odstavek, naj nam je dovoljena še sledeča opazka. Ne samó domá, ampak povsod, kamorkoli nas vodi popotna palica, najdemo svedokov tej trditvi — sevéda v nikalnem zmislu. Voda pa ni samó kot topilo rastlinam neob-

hodno potrebna, temveč začenja in zvršuje skoro vse fiziološke stvoritve in je slednjič še sama živilo, ki daje rastlini po razkrojitvi toli potrebni vodik.

Ne bode nam na škodo, ako pogledamo na zemljevid in seštejemo potoke mej Trbovljami in Sevnico, ki se izlivajo v Savo. Tu ugledamo nadalje na zahodu Trbovljico, Boben pri Hrastniku, Savinjo in Sevnico. Izmej teh pa izvira Boben v tretjaških tleh, in Savinje, ki si je v tem pogorji samó svojo strugo izdolbla, ne moremo vštevati. Torej nam ostajata le dve, kojih studenca ležita v vapnenci. Za tako dolgo progo malo vode v primeri z enako progo mej Konjicami in Slivnico, kjer jih naštejemo devet iz kristalastih Pohorjevih tal. Vse teko v Dravinjo.

Upoznavši činitelje nerodovitosti vapnenih tal, oglejmo si na kratko prvotno pridelovanje. Videli smo, da je vapnenc osobito pa grintavec vsake dobe nesposoben za rastlinsko rast, kajti nedostaje mu debele prsti, raznih kemijskih spojin in vode. Kjer se pa tem neugodnostim pridružijo še krajinske potežkoče ter je svet neugodnostim pridružijo še krajinske potežkoče ter je svet neugodnostim vzdignjen nad morsko gladino, ondí ni pričakovati poljedelstva. Zbog tega nahajamo obdelano zemljo samo v nižinah, katere pokrivajo mlajši nasadi, ki laže sprhné. To veljá samó o pristno planinskem svetu, kakeršen je na zahodu, kjer odpade na poljedelstvo kakih 6 odstotkov vsega površja. Dalje proti vzhodu pa, kjer delajo planine posamezne nižje proge, so razmere sploh boljše in bilinstvu bolj ugajajoče. Zavoljo tretjaških plastij ni moči posameznih deležev po odstotkih izločiti.

Dočím po najvišjih vrhovih planinke pojedince rastejo, tvarjajo povsod po planotah trave in druge rastline planinske pašnike, koder je skalovje vsaj nekoliko pokrito s prstjóm. Tudi teh nahajamo samó na zahodu, kjer še cvete planšarstvo, katero na kakih 9% napravlja znani Solčavski sir. Proti vzhodu pa preneha to za poletja veselo planinsko življenje, kajti planote so se zožile v dostikrat prav ostre grebene in namesti pašnikov so obronki tu porastli z drevjem. Tudi po planinah pokriva podanke gozd, kateri od zemlje tudi nekaj zahteva, a geološki značaj je manj merodajen. Podnebne razmere v zvezi z ležo nad morjem, osobito pa kakovost črnice, množina trohnečih organskih snovij in dr. so činjenice, ki pospešujejo drevesno rast. Ker imamo blizu 43% gozda, moremo tla gledé nató dobra imenovati.

Gledé rud nam ni triasna tvorba ničesar zapustila, kar bi bilo imena vredno. Za prejšnjih časov toliko imenovano prehodno gorovje dalo je našim sodeželanom na severu v silurski tvorbi bogate zaklade železne rude; a na jugu se ta tvorba ni nikjer razvila in brez nje nam nê dostaje tudi

toli koristne rude. Vendar pa tudi mi nismo čisto brez nje in akoprem je ni mnogo, imamo — ali bolje — imeli smo jo vendar. Sesedala se je za premogove tvorbe v Dravo-Savskem pogorju nad črto Skale-Frankolovo-Špitalič. Tu sedé v posameznih, večkrat prekinenih progah v gorenje-triasnem vapnenci ziljski skladovi, ki so mestoma rudonosni. Kakor drugje razviti so tudi tu imenovani nasadi kot skrilavci, ki sevéda nimajo povsod rude. Kjer pa je je kaj, premežena je z vapnencem, ki se nekako ogrodasto v njej razvejava. Svoje dni so to rudo topili v Mislinjah in blizu Vitanja, a sedaj je vse pri kraji. Tudi pri Podčetrtku se nahaja ista ruda v ziljskih skladovih, a geološke razmere so še bolj zamotane. Kar se dobiva še drugih rud, ni to, kakor smo uže omenili, skoro imena vredno. Najbolj pa pogrešamo v premogovi tvorbi premoga, katerega imamo sploh le v mlajših dobah, dočim ga je v izvenplaninskem svetu ravno tu največ.

Našega ozemlja je premalo, da bi ozbilno misliti mogli na vpliv, ki ga imajo tla do svojih prebivalcev. A vendar se ne dá tajiti, da je tudi tu neka razlika mej gorjanci in dolinci. Sevéda je treba takoj naglašati, da so po planinskem svetu razmere sploh slične in da geološke tvorbe in njih sestavine manj vplivajo na prebivalstvo, kakor pa podnebje. Povsod nahajamo močnih in plečatih korenjakov, vendar pa ženski spol v rasti nekako zaostaja. Z večine so okroglolični ter delajo na opazovalca manj ugoden vtis kakor veliki in inteligentnejši dolinci.

Zaradi nerodovitosti vapnenih tal nahajamo na njih dokaj pičlo število ljudi. Ti stanujejo v daleč narazen razkropljenih hišah, vasi so jako redka prikazen. Po skalovitih pustinjah človek lahko po več ur hodi, predno pride do kakega človeškega stanovanja. V tesni zvezi s tlemi so tudi tvarine, iz katerih se gradijo stanovanja. Res kamenja in lesa nikjer ne primanjkuje, in to sta tudi navadni tvarini, iz katerih je narejena gorska hišica. Ker poljedelstva ni mnogo, katero bi dajalo slame za pokrivanje ostrešja, nadomeščajo jo planinci ponajveč z lesom, iz katerega prirejajo skodlje.

Kedar se govori o kristalastem gorovju, radostno se spominjamo ur, ki smo jih ondi preživelj. Saj pa tudi ni bilo treba hoditi po ostrem kamenju, ampak skoro povsod se razprostira šarasta preproga raznovrstnih rastlin, ki poganjajo iz debele zemlje, katero rosijo premnogi potočki izvirajoči iz mrzlih studencev. Pa tudi iz daljave opazimo uže veliko razliko mej vapnenimi gorami in pragorjem. Raz celjskega gradu na pr. imamo tak razgled. Kako vse drugače se blišče belkaste stene in pečine Solčavskih planin, kakor temno Pohorje! Ondi ostri grebeni, čerí in prepadi, tu lepo razokroženi vrhovi, ki

se le malo dvigujejo nad celoto. Razven Pohorja prištevamo pragorju še Dravsko pogorje in južne veje Golice, kolikor je je sploh na slovenskih tleh.

Golico loči Drava od Pohorja, sockini skladovi pa od dravskega pogorja, ki se je drži po ozki progi ob cesti iz Mariburga proti Ivnici. Veliko res ni to ozemlje, a z ozirom na Spodnji Štajer vendar še precejšnje. Kot posebnost imamo omeniti še hribovja, ki se razprostira od Plešivca na zahod mej Zavodnim in Razborom čez koroško mejo. Kakor Pohorje po Dravi, tako je to po mlajših nasadih ločeno od pragorja, Venanja oblika nam je porok, da so pragorja sestavljajoče snovi po kakovosti različne od onih, katere smo srečavali po vapnenih planinah. In zarés, samó temnega kamenja je videti, le tu pa tam sedí v njem nekoliko zrnatega vapnenca. Najvažnejše sestavine so: raznih vrst kristalasti skrilavci, gnajs in na Pohorji tudi granit. Kristalaste so pa vse, to je, posamezni drobci nas spominajo bolj ali manj kristalov, kateri so časih dobro razviti, časih pa so se razvili samó na eno ali dve meri, in tako nahajamo iglice in luske v celoto zvezane.

Ako bi se ozirali na množino navedenih hribin, prisodili bi vsaki kako tretjino. Izmej skrilavcev je sljudovca največ. Njega sljuda je temnorujava, kremenjak pa rumenkastobel. Kadar preperí, postane zavoljo primešanega kršca rudečerrujavkast. Dravsko pogorje je z večine zgrajeno iz skrilavcev; tudi na Pohorji jih je mnogo na jugu in zahodu. Ostalo je pa gnajs, osrednja os Pohorjeva pa granit.

Ni najti na zemlji kamenja, ki ne bi razpadalo na vedno manjše drobce, katerih slednjič s prostim očesom niti ugledati ne moremo. Po tej lastnosti odlikuje se posebno kristalasto kamenje, čegar zlog in kemijska sestava k temu največ pripomaga.

Po preperevanji trdih hribin nastajajo rodovite zemljine, ki imajo vse sposobnosti gledé rastlinske odeje. Kristalastega kamenja navadna sestavina je živec, ki se prvi jame razsedati in razpadati. Njega rztvorbine — kremenjača, glina in kak neraztopen kalijev kremen — imajo uže same mnogo rastlinskih živil, katerim pa se pridruže še rztvorbine ostalih zmesnin. Ko se je živec omehčal in izpral, ne morejo se druge sestavine dalje ustavljati, in po nastalih špranjah in razpokah vplivajo sedaj na kamenje vzdušnine, rosa, dež in prevažna menjava toplin. Tem silam se ne ubrani nobena mešovita hribina, in preperevanje, katero osobito zmrzujoča voda najbolj podpira, sili vedno dalje v notranje skladove. Ako pa hribina nima živca, kakor sljudovec in drugi skrilavci, pomaga jej

vstlana sljuda in druge rudnine, ki se odlikujejo po skrilovem zlogu. To lahko in precej hitro vršeče se preperevanje pragorij vpliva na vnanjo obliko bolj, kakor bi si mislil kak površen opazovalec. Vsaka čer, vsaka iglica, ost in vsak ostri vrhunec se je sčasoma obrusil in razpadel. Marsikje, koder skrilavo kamenje gleda beli dan, razcepilo se je dostikrat na prav pravilne, tanke skrili, ki počasi razpadajo v prst. Ko so se zrušile prvotne, pridejo druge na vrsto in na ta način se vrši nikdar mirujoča premena zemeljske skorje. Kaj pa je posledica temu? Prva in najizdatnejša kaže se pač v gorovja venanji obliki. Vrhovi so razkroženi in odpadajo prav polagoma v nižino; mej njimi ni tistih strašanskih sotesk in visokih sten, ki dičijo vapnena tla, ne podzemeljskih votlin, v katere bi zdrčala prilično površina in napravljala lijaste udrtine. Vsega tega ne vidimo na pragorah, temveč nekako pohlevne se nam zdé uže iz daljave, in ako je pohajamo, se o tem tudi uverimo. Tako torej vpliva preperevanje kamenitega telesa na njega površje, površje pa na rastlinstvo.

Dočim kažejo višine in strmine vapnenih gorâ golo skalovje in le semtertja kako rastlino, to je po pragorah vse drugače, kajti debela prst jih pokriva in redi bujno bilinstvo. Sevêda je temu iskati vzroka v več momentih, ki pa nas vsi vodijo do kakovosti hribin in njih lahkega preperevanja. Omenili smo uže, da rastlinstvo na golih trdih skalah ne more dobivati potrebnih živil in se tudi ukoreniniti ne more, nego samo v prhlinah. V teh pa, ki so nastale od raznih skrilavcev, granita in gnajsa, nahajajo se živežu služeče snovi prav v obili meri. Ne samó, da živec ponuja koreninam tako potrebnih lužnin, nimajo raztvorbine njegove tudi nič ogljikokislega vapna, ki rastlinstvu ne ugaja. Zavaljo tega pač lahko trdimo, da je pragorski svet v nasprotju z vapnenim in da ima vse pogoje za bujno rast.

Akoprem bi zadoščali navedeni svojstvi, namreč lahko prhnjenje in obilje živil na pragorah, usposobila jih je narava gledé rastlinske odeje še na drug način. Ondi nahajamo namreč, kakor nikjer drugje, toliko vode, da se dostikrat temu pojavu načuditi ne moremo. Vrelei so po kristalastih hribinah najpravišeje razdeljeni in njih voda je razmerno najčistejša. Kakor nobena tako tudi ta prirodna prikazen ni brez vzroka. O vapneni zemlji smo uže preje govorili ter dokazali, da nje svetla barva neugodno vpliva na zračne padavine, obratno pa pragorja z večine temno površje. To vsrkava več, odbija pa manj toplote. Vsled tega zrak nad njim ni sposoben vodnih par v sebi vzdržavati in dež je pogostoma namaka. V trdno kamenje kapljevina tudi ne more hitro pronicati in tako ostaja v razrahljanem bolj na površji. Gosta rastlinska ruša jo sled-

njič zadržava, da se ne porazgubi prehitro. Pragore se torej označujejo po razokroženih likih in svežem bujnem bilinstvu, kateremu podstava je lahko sprhnevanje in množina hranečih snovij, ki se raztapljajo v toliki vodi.

Rudarstva v Štajerskem pogorji ne nahajamo, pač pa se uporablja marsikatera hribina v to ali ovo svrhu. Po vshodnih obronkih prideluje se izvrstna vinska kapljica, koje bodemo še omenjali govoreč o trijaški tvorbi. Poljedelstvo se zaradi mnogih ovir ni moglo razviti na vsem ozemlju, temveč po nižjih obronkih in dolinicah, ki segajo časih prav daleč v gorovje. Drugače pa je z gozdarstvom. Najlepši lesovi, vzlasti storžnjakov, razširjajo se po Pohorji in dajejo les daleč na okrog zlasti poljancem, katere je usoda nekako na cedilu pustila. Sevéda ni možno, vsega lesá spraviti raz gorovje in mnogo ga tam strohni, a na podrtijah vzrastó zopet mogočna debela.

Prebivalci so sploh drugim planincem podobni, a razmerje gledé števila je ugodnejše kakor na vapnenih tleh, kajti zemlje večja rodovitost in manjše potežkoče obdelovanja privabile so obilnejše prebivalstvo in je tudi laže redé. Stanovanja so prejšnim enaka, samó da se ne rabi zanja vapnec, temveč kristalaste hribine.

Na tem mestu omenim naj nekoliko gledé duševnega razvoja stanovnikov. Ne dá se namreč tajiti, da bi bila tla brez vsakega vpliva na duševno stran. Na srečo pa nimamo mnogo pragorja in s tem nedostatkom smo se odkrižali tudi tistih telesnih in na drugo roko duševnih nadlog, katere pačijo človeka in ga delajo za višjo omiko nezmožnega. Kdor je prepotoval gorenji del Štajerske in druge kristalastih hribin bogate pokrajine, uveril se je sam o tistih nesrečnikih, ki niso skoro za nobeno rabo. Njih telo je nizko, glava butasta, iz očij pa gleda neumnost. Sevéda se ne more trditi, da je temu kriva samó geološka sestava dotičnega ozemlja, marveč je mnogo vzrokov, ki skupno delujó; vendar se pa ne dá zanikavati, da vpliva tudi geološka sestava na stanovnike, kajti ináč bi se morali nahajati tudi po mlajših tvorbah taki nesposobneži, kar pa skušnja zanikava. V mislih imamo sevéda le prave kretine, in samó ti so omejeni na pragorska tla, dočim se slabourniki, glušci, nemci, in gluho-nemci ter golšci nahajajo lahko povsod. Pravo mejo tu potegniti je res težavno in časih celó nemogoče.

Zemlja ima mnogo pripomočkov, s kojimi seza v človeško življenje. Nekatero kraje imenujemo zdrave, druge ne zdrave in z večine ni lahko povedati, zakaj tako in ne drugače. Sicer pa smo ravnokar omenili, da več vzrokov skupno deluje. Ostanimo pri vodi in oglejmo si jo bliže. Novodobno zdravil

stvo povsod in neprenehoma poudarja nje vpliv na človeško zdravje ter zahteva zdrave pitne vode. Po velikih mestih, kjer je je malo, napravljajo se vodovodi, ki so sicer prav dragi, a vendar cenejši, nego zdravje ljudij. Voda pa ima do človeka veliko moč, a ni je z lahka dobiti čiste brez rudniških v njej raztopljenih solij in raznih plinov. Taka bi bila približno le dežnica, ki nam pa ne ugaja posebno in je tudi vedno imeti ne moremo. Vsaka druga, osobito pa studenčnica ima več ali manj raznovrstnih omenjenih tvarin, katerih se je navzela curljajoča po površji ali precejajoča se v raznih hribinah. Ko prišumi studenec na dan, zajemamo iz njega z vodo vred tudi raznih snovij, katere si je prisvojil na svojem potu. Ker so te različne, delujejo tudi različno na človeško telo. Nekoliko je takih vrečev, katerih voda ne ostane v njem, temveč silijo človeka na bljevanje. Več je takih, katerih tekočina napravlja tiste nerodne izrastke na vratu, ki jih imenujemo golše. Po vseh krajih, po gorah in dolinah ter istotako po najstarejšem kakor po najmlajšem svetu jih ne manjka. Vržejsko okolico na pr. delajo z večine naplavine, a vendar je ondi mnogo ljudij, ki nosijo vse „členove“, s katerimi se naši sodeželani na severu radi pobahajo. Na severnih obronkih pohorskih, sestojčih iz kristalastih hribin, jih je mestoma tudi mnogo. Torej bi mogli uže iz tega posneti, da niso odvisni od geološke starosti zemeljske skorje. No pa tla vendar niso tako nedolžna, kakor bi se nam morda dozdevalo. Mnogoletne skušnje in natančna opazovanja so namreč dokazala, da prebivalci ob morskih obalah nimajo golš in to najbrže zaradi tega ne, ker z morsko vodo dobivajo precej joda váse. Zato gre splošno mnenje, da prisotnost jodova v studenčnicah ne napihuje vratú, dočim ga njega odsotnost spači. Pisatelj teh vrst (pa tudi drugi, katerih imena bi lahko semkaj postavil) imel je priliko to opazovati na sebi. Za 9 let, ko je svetila (da govorim z besedami nekega sl. Štajerca, kojega je ista usoda zadela) njega luč v Nemcih, dobil je trikrat tak čuden izrastek, kateri je pa vsakokrat z jodovo raztopino srečno pregnal. — Voda naših studencev bila bi le tedaj povsod enaka, ko bi ne izpirala kamenja in ne luščila trohice za trohico iz njega. Ker pa to ne more biti, navzame se raznih snovij, s katerimi deluje po svojih močéh, kajti znani so tudi taki vrečci, ki odpravijo golšo.

A voda ne deluje samó s snovmi, ki so v njej raztopljene, tudi nje obilje ali nedostatek je preimenitne važnosti. Pragorij trdne hribine ne vsrkavajo vode, ampak ostajajo na površji vlažne. V njih razsélinah se zbira voda, ki daje dosti mrzlih vrečev, ki napravljajo mestoma močvirnata tla. Na vapneni zemlji pa vsega tega ni in vsled tega tudi ne kretinov.

Večina opazovalcev je tega mnenja, da se ta bolezen nahaja samó po vlažno-mrzlem pragorji, po katerega senčnatih obronkih in dolinicah, kamor tudi za poletja ne prisveti solnca dobrodejna luč in kjer vse živalsko življenje v razvoji svojem zaostaja, prime se človeka samega vsaj deloma sluzav značaj mrzlih tal. Mnogo jih je nesposobnih za višjo omiko osobito tistih, ki ostanejo na mrzli domači glebi. Od rodú do rodú podeduje se ta bolezen in dostikrat po slabi odgoji in neprimerni hrani še povekša. V dokaz, da se poraja kretinizem samo na pragorskih tleh, naj omenim Šumave južnega dela, koder je jako razširjen, dočim ima ostala dežela zdravo prebivalstvo. Po naših krajih, kjer ni mnogo takega ozemlja, so le redki slučaji, ki nam kažejo človeka v tako nesrečni obliki. Uže gori je bilo povedano, da vzroki skupno delujejo in neumestna bila bi trditev, ta ali ovi je najvažnejši. Vsakako pa je vpliv tal precejšen, kajti zemlja ima toliko sil na razpolaganje, da si tega drugače misliti ne moremo. Ako se hoče priti temu zlu v okom, uravnajo naj se rekam struge, izsušavajo naj se močvirja, posekajo naj se drevesa okoli stanovanj vsaj kakih 50m na okrog, stavijo naj se hiše na zdravi zemlji, skrbi se naj za dobro pitno vodo, ki ima vsaj nekoliko joda, prepreči naj se nezumno uživanje opojnih pijač ter zabrani ženitev duševno nepopolnoma razvitih oseb kakor tudi takih, ki nosijo očitne bezgavke (bramorje) ali kali kake druge podedovalne bolezni v sebi. Naši sodeželani na severu pa tudi s tem veliko škodujejo telesnemu razvoju in pospešujejo napominani pojav, da uživajo premastne jedi in še z nekterimi drugimi razvadami, katerim tukaj ne moremo dajati prostora.

Ozemlje, kar ga nismo niti Pohorju, niti vapnenim planinam prištevali, leži na vzhodu slovenskega Štajerja, kjer sestavlja vinorodne Sl. Gorice v najširšem pomenu ter holmovje mej Dravinjo, Sotlo in Savo, mej katero segajo uže označeni vzhodni konci južnih Solčavskih planin in vsaj nekoliko Dravo-Savskega pogorja. To skladovje se ne dá nikakor ločiti od istodobnega izven naše dežele ležečega, ki tvarka gričevje okoli ogrske nižine in radi tega moramo koj tukaj omeniti, da je samó zahodni konec imenovane kotline. Zbok tega naj še tudi pripomnimo, da niti Štajerska ni geološka celota, tem manj nje južni del. Tretjaško panonsko morje segalo je do pragor in v južnih vapnenih planinah izpiralo in izpodjedalo vapnate obronke ter zapustilo svoje sledove v nižjem ali višjem pordbji. Tako so nastala mlajša znanožja in vsaj deloma izpolnila globoke zarezne starših pogorij. Najvažnejša so: dravska, zreško-starotrška, skalska, laška, kozjanska, sevniška in breška.

Ves ta svet se prišteva 4. dobi, ali, kakor se je poprej imenovala, tretjaški tvorbi, ki je bila za prejšnjih časov, dokler

sta strašila geologe „prehodno gorovje“ in „planinski vapnenec“, tretja v številu geoloških dob. Moremo se držati tega poznamenovanja, ali samó v sedanjem pomenu.

Tretjaška tvorba se deli na staršo in mlajšo ali, kakor se veččaki izražujejo, na eocensko in neogensko. Prve je v naši deželi prav malo in je le ob Dreti dobro razvita, drugje v gorenji Savinjski dolini pa je najti v tako neznatnih plastéh, da je v kratkem spisu skoro omenjati ne moremo. Ti Gornjegraški skladovi so sestavljeni iz vapnenca, peščenjaka, laporja in strjenega peska. Mestoma so bogati okamenin, drugje se jih nahaja samó toliko, da se more njih geološka starost določiti. Tem važnejša pa je neogenska, ki se po kakovosti svojih plastij deli v spodnjo morsko-, srednjo-meševito- in gorenjo-sladkovodno.

Temelj tej tvorbi so brški skrilavci, ki so osobito okoli Mozirja in Gornjegagrada dobro razviti in se ponasajo z majhnimi ribami in rastlinami, kojih zadnje uže segajo v sockine sklade. Ti so za nas preimeditne važnosti in naše najzdatnejše gorivo, rujavi premog, ima v njih svoje sloje. Najbolj razviti so ob Pesnici od sv. Kungote do Ivnice, v zanožjih na severni in južni strani Pohorja, od Socke preko Špitaliča, Stopre do Leskovca v Halozah, semtertja v Savinjski dolini, v Laški kotlini in še marsikje manjše obsežnosti. Drug drugemu nekako vsporedno tekoč se naslanjajo na skladove prejšnjih tvorb in se dvigujejo mestoma prav visoko, kakor na pr. na Šentvidskem svetu nad Hudo Luknjo, v Halozah in drugje. Koder so pravilno razviti, sestajajo iz treh členov, katerih temeljni — lábora in peščenjak — je zlasti v obližji starših hribin kaj mogočno razvit. Gorenji sestavlja sljudovnata gomôla, brna in glinovnati lapor. Srednji pa — premogovi slojevi — je omejen na gorska zatišja, kajti samo ondi so se mogle nanaditi rastlinske snovi, ki so se polagoma pretvarjale in porudninile. Drugod pa je stopila na premogovo mesto temna bituminozna gomôla, katere mu je tudi ondi primešane, kjer je slojev debelost pičila. To je pač lahko umevno, kajti sredi tretjaškega morja ni bilo miru, ampak dostikrat silovito valovanje razburjene vode, ki je rastlinske tvarine raznašala. V zakotjih pa, kjer so se izlivale tretjaške reke in rečice v morje, navrhovatio se je toliko različnega bilinstva, da so postala od njega prav mogočna premogova ležišča, katera so mlajši skladovi pokrili. Ogljenitev te rastlinske šare, na katero vzdušnine niso mogle vplivati, vršila se je počasi in ker je bilo zemeljsko površje zdaj suho, zdaj zopet z vodo zalito, nakopičili so se slojevi drug nad drugim, kakor jih sedaj premogokopi nahajajo. Da se premog ni napravljaj v globokem morji, svedočijo tudi sladkovodne in v močvirjih živeče živali, kojih okamenine

nam spričujejo istodobnost s tem gorivom. S to trditvijo zlagajo se zares tudi nahajališča našega premoga in vsakdo vé, da ga ne kopljemo sredi Savinjske doline, kjer bi se v globini najbrž nahajali sockini skladi, temveč v postranskih kotih, kjer je bilo nekdam mirno, sedaj pa je precej živahno življenje, sevéda v drugem pomenu. Naš premog, osobito v debelih slojevih, je izvrsten in se odlikuje tudi še po tem, da daje malo pepela. Besede vredno gledé sockinih skladov je tudi še to, da jih marsikje na tretjaškem svetu pokrivajo mlajše plasti, torej se koplje premog mestoma navidezno na inačem svetu, a še enkrat bodi povedano, da ga je najti pri nas samó v mlajši tretjaški tvorbi in sicer v sockinih skladih.

V zahodnem delu Sl. Goric, osobito na obeh stranéh železnice mej Dravo in Muro ter okoli Rogaške gore razvili so se morski skladovi drugače. Tu pokrivajo zemeljsko površje laporji, opoka, pesek in peščenjaki. Dočim pa se nahaja lapor bolj na severu, opoka na jugu, sta pesek in peščenjak povsod dobiti ter delata višjo plast. Okamenin je dobiti prav malo in še te so slabo ohranjene, da jih je navadno prav težko razpoznati. Najmanj jih hrani opoka. Kjer pa se je preobrazila s tem, da si je prisvojila peska, v glinovnati lapor, dobiti jih je več. To se je dogodilo ob Dravinji in sicer na nje desnem bregu od Makol do Sv. Vida pod Ptujem. V skrajnem kotu ob Dravi in deželni meji, torej tam, kjer so segali skladovi najdalje v morje, ni najti ni peska ni peščenjaka, ampak sama opoka sestavlja vinorodno gričevje.

Najmlajši člen v nizu morskih plastij je takozvani litavski vapnenec. Največ ga je v celjskem in breškem okraji, pa tudi v Halozah in Sl. Goricah ga ne manjka. Akoravno ne tvarja tu obsežnega ozemlja, kakor med Celjem in Rogatcem, vendar so še dosti visoki hribi iz njega. Koder se nahaja pristni litavski vapnenec, povsod nam kaže večje ali manjše kepe in gomole grmičastega zloga, ki so sicer ustrojenega pa ne živalskega izvira. Ker ga niso izločale živali, ampak rastline rastoče na dnu morja, moremo ga smatrati ostankom podmorskih travnikov, in od tod tudi njega zunanja oblika. V nasprotji s triasnim vapnencem, ki dela visoke gore s strmimi stenami in obronki, pokriva on liki odeja spodnje plasti često skoro enakomerno daleč na okrog. Ob tistih bregovih tretjaškega morja, kamor je donášala voda dokaj peska, spremenil se je vapnenec tako, da ga je časih le težko razpoznati od peščenjakov raznih tvorb.

Srednji člen naše tvorbe, ki se je osobito po Sl. Goricah pa tudi drugje razvil, sestavlja peščen vapnenec rumeno-belkaste barve, rumenkasti peščenjak, katerega zrna veže vapnenolopilo in sivkasta ali rujavkasta ilovica. Ostalo pobjrje pa

krijejo tretjaške tvorbe najmlajše plasti, ki so se nanadile deloma od modrikastega ila, v posamičnih ležah s sivim sljudovnatim peskom izpremešanega, in pa prodec, katerega pretežno množino sestavljajo kremenjakove oblice in splake, ki so na površji porumenele in porjavale. Tako gričevje so nasule tretjaške reke, ki so svoje vsebine trdni del jemale daleč v pragorah. Marsikje je prišlo mej posamezne kosove kako lepilo in jih zvezalo v laboro, kakor se to zlasti ob Dravi opazuje.

Gledé 4. dobe nismo še povsem pri kraji. Severni odrastki Solčavskih planin kažejo hribino, katerih bi v takem obilji drugod zaman iskali. Njeno lice je nekako tuje in je vzbujalo uže v prvih opazovalcih sum na nekaj izvanrednega. Mej uselinami, nastavljeni po vodi, stoje njega posamezni vrhovi ter se vleko tje do Vojnika. Najvišji so na zahodu, počenši s Smrekovcem. Tudi v Celjskih hribih, pod Konjiško goro, v obližji Rogatca in drugje so enaki pojavi. To je trahit svoje vrste, ki je, ker je nadrobljenih njegovih koscev uže v litavskem vapnenci, prodiral istodobno skladovite hribine, ko so se sesedali morske skupine laporji, peščenjaki in opoke. Torej se ni zgradil našega ozemlja dotični oddelek kar tako mirno in tiho, kakor bi človek pričakoval, ampak ognjeniki so bruhali svojega osrčja žehteče snovi na površje, kjer so skrepenele in v večine kopaste gore in holme nasule.

Ta hribina je še z druge strani besede vredna. V ozki zvezi ž njo stojé namreč naše najboljše slatine, katerih ni tako umeti, da so njih izvirki v tem kamenji nastali ali kakšno njega prvino potrebovali, temveč moramo je tako tolmačiti, da prihajajo vrelni tokovi po režah in poklinah, nastavljenih v vulkanskem kamenji, na dan in da se ogljikova kislina v različni, deloma jako znatni globočini s primernim tlakom, vodi primešava.

Zdaj, ko smo označili bralcu sestavine tretjaškega površja v poglavitnih potezah, oglejmo si je kot celoto in ozrmo se po njega vplivu gledé prvotnega pridelovanja in drugih razmer, ki se dotikajo prebivalstva. Zemlja, katero sestavljajo deloma gromače (peščenjaki, labore itd.), deloma pa hribine, ki so nastale po raztvorbi raznovrstnega kamenja (glina, ilovica, lapor), odlikuje se po obilji raznih snovij in ker ta od starejšega kamenja nastala skorja laže sprsteni, nahajamo povsod črnice na debelo. Ako še tudi pomislimo, da se tretjaška tla nikjer ne vzdigujejo tako visoko nad morsko gladino, da rastje ne bi moglo prosperovati in ker je močijo mnogi potoki, dobili smo vse pogoje, ki raznovrstno vplivajo na obdelovanje zemlje in jo delajo rodovito. Pa tudi, kamor pogledamo, najdemo vsak prostorček uporabljen in, ako bi gorati kraji na severu svoje prebivalce živili, lahko bi se izvažalo iz dežele mnogo pridelkov.

Najplodnejšo zemljo imajo Sl. Gorice, kajti njih tla zavzemajo v vsej Štajerski drugo mesto; za njimi Haloze in ono brdje, kjer je malo ali nič vapnenca. V obče so tla poljščini ugodna in dajejo žitu, sočivju in detelji dobro podlogo. Kakor so pokazala zadnja leta, prijajo nekatere doline tudi hmelju, a nizka cena tega pridelka provzročuje, da se hmeljniki polagoma krčijo.

Jako važno za naše tretjaško ozemlje je vinarstvo. Sicer ne moremo trditi, da rodi vinska trta samó na omenjenih tleh, kajti tudi po prigorji raste, kolikor to sploh krajevne in podnebne razmere dopuščajo, mestoma celó prav izvrstna kapljica. Koder pa se raztezajo južnih, vapnenih gora obronki, celo ni, ali vsaj ni veliko vinogradov, in dasitudi se mora trditi, da je vinarstvo v prvi vrsti odvisno od srednje letne topline, mora se vendar v ozir jemati zemlje kakovost, kakor gledé drugih rastlin. Za to trditev naj navedem sledeče v dokaz, južne planine se razprostirajo daleč na vzhod, a porastene so navadno le z gozdi, dočim kažó med njimi ležeči tretjaški nasadi vse drugo lice. Deloma polje, deloma vinogradi živé ondotnega prebivalca, v gozd pa, kateri ima na mladih tleh zánj malo pomena, hodi po drva, les in steljo. Gozd v obližji vinograda posreduje z večine njega rast s tem, da mu daje vejnik, ki mu služi za gnoj. Vsakdo, ki se nekoliko ozira po domovini, vé, da je vinski pridelek zahodno od Savinje-Hudine le redko-kedaj kaj vreden in še dobro se spominam moža, ki nam je sedečim na šolskih klopéh ob prilikah nanašajočih se na vinsko kapljico, rad povedal, kako kislo je Laško (trg) vino. Vzhodno omenjene črte pa je mestoma prav izvrstno in znano tudi izven dežele.

Sadjarstva je tudi treba omeniti. Sicer še ni na isti stópinji, katere bi bilo želeti, a povsod se vidi napredek in ni še vse zamujeno. Z veseljem opazuje človek, kako se uporablja mestoma vsak prostorček ter zasaja z žlahtnim drevjem. Z druge strani pa bo še treba veliko besed in vzgledov, predno se naše ljudstvo popolnoma zavé in jame iskati poboljška tam, kjer mu je najbližji. Osobito po vaséh je malomarnost še velika in skrajni čas je, da se odstranijo tisti nazori, ki veljajo še dandanašnji. Ni ti treba računiti in misliti, da je prepozno. Saj so tvoji predniki sadili za tebe, sádi še ti za zanamce. No, pa še sam bodeš učakal žlahtnega sadú in se veselil v sivi starosti dela svojega. Za sadje priroma uže zdaj lepa vsota cesarskih podob v našo domovino in postane še zdatnejša, kedar se prebivalstvo z vztrajnostjo poprime sadjarstva.

O gozdarstvu smo uže prilično omenili, da ni posebne važnosti in, ako človek razmere natanko pogleda, tudi drugače biti ne more. Pradedje naši naselili so se po dolinah, kjer so

gozdove krčili in je v polje preobraževali. Uže njim je ugajal bolj nizek svet, kjer je bilo delo neprimerno lažje in zemlja boljša. Čim bolj pa je narastalo stanovništvo, tem bolj je drug drugega odrival in silil, da si dobi drugega svetá, katerega naj obdeluje. To se dogaja še za naših dnij in visoko po hribih in pogorjih rumení strn, cvete sočivje in rodi sadno drevje. „Planinskega vapnenca“ pa se ljudstvo kolikor toliko ogiblje; tu je mesto gozdu, ki ima na tretjaških tleh pomen bolj dodatka vinogradovega, nego česa drugega. Tudi o rudarstvu smo uže nekoliko izpregovorili in osobito omenjali premoga, ki se prišteva najboljšim našega cesarstva. Kar se tiče pravih rud, ni da bi govorili o njih, kajti preneznatne so. Tukaj pač treba omeniti, da rudarstvo gmotno stran našega prebivalstva sicer nekoliko podpira, v narodnem oziru pa ne rodi najboljšega sadú, kajti podjetja so navadno v tujih rokah, ki z levico delijo, desnico pa jemljejo.

Prebivalstvo po tretjaških tleh je mnogobrojnejše, nego po goratih krajih. Po vzrokih nam ni treba daleč posezati, kajti ugodnejše podnebje, večja rodovitost zemlje, lažji promet in boljši zaslužek kakor tudi kako naravno središče privabijo ljudstva, ki najde lažje svojega kruha, nego po planinah. Kako nekatere omenjenih toček vplivajo na prebivalstva število, razvidi se najbolj po številkah, ki glasno pričajo, da je zemlje kakovost ž njimi tesneje zvezana, nego se navadno misli. Tako na pr. šteje ptujskega okrajnega glavarstva jednota 4446 duš, dočim jih ima jednota mariborskega samó 4165; kristalaste hribine so tega krive. V Brežicah šteje jednota 4273, v Celji 3390 in v Slovenjemgradci 2613 duš. Številke pojemajo istotako, kakor rasto deleži na vapnenem svetu.

Ne samó število stanovalcev je na mlajših tleh znatno večje, tudi njih vnanjost je nekoliko različna. Navadno so večji in šibkejši in za marsikako delo sposobnejši od planincev, ki je pa gledé vstrajnosti pri težkem delu prekosé. Njih obraz je podolgovato okrogel in na njem se izraža več razumnosti, nego pri okrogloličnih gorjancih. Ker so bliže mest in trgov in ker pridejo bolj z ljudmi v dotiko, ne ostaja to brez vpliva nánje. Osobito ženske so tiste, ki najbolj gledajo na to, kako je moči obleko spremeniti, da ni to ne ovo. Tudi moštvo navadno potegne za njimi in radi tega ne nahajamo nobene narodne obleke. Da je to ljudstvu na kvar, je kar naravno, kajti lepa, gladka obleka mnogo stane, trpi pa kratko. Zatorej je pa tudi izginilo blagostanje in uboštvo se širi bolj in bolj. Temu pojavu so sevéda tudi mnogo krive nekatere novejšé naredbe. Po goratih krajih so ljudje na boljem in marsikje se je ohranilo kaj izza prejšnjih časov.

Pravih kretinov in bebcev na tretjaškem ozemlju ni, tembolj pa razsaja časih mrzlica; tudi nemih in gluhtonemih je več, nego po gorah. Dasi tudi temu ne vemo glasú, je vendar toliko zanimivo, da se ne sme prezreti. Mrzlica je ondi najbolj navadna, kjer se nabira mnogo vlage in so tla močvirna ter tudi poprečna letna toplina uže precej visoka. V obče pa se more vendar trditi, da so kraji po naši domovini zdravi.

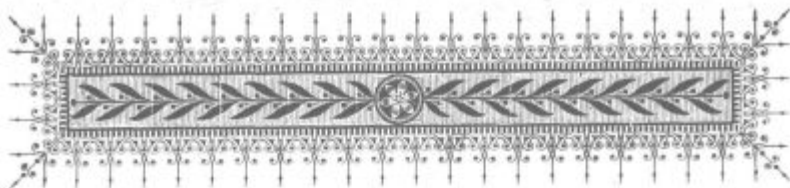
Ko smo si ogledali zemljo in človeka, stopimo še v njega stanovanje. Precej prostorno in lepo je in se kaj dobro razlikuje od gorske kočé. Tu ni kamenja in lesá na ostajanje, nekatere hribine so pa tudi tako mehke, da ne ugajajo zidarju. Torej je gledal človek po drugih sredstvih in našel ilovice, od katere je jel žgati opeko. Od opeke pa se napravljajo druge hiše, nego od kamenja ali lesá. Res, da navadna kmetška hiša tudi po teh krajih ni kaj posebnega, a vendar je dostojnejša in obširnejša od one po goratem svetu. Ker je poljedelstvo na tretjaških tleh tako rekoč domá, pokrivajo se poslopja z večine s slamo, v novejšem času pa tudi z opeko, ker so potem bolj varna požarov.

Mimo omerjenega ozemlja ga je še nekoliko, ki tvarja ob rekah in potokih večje ali manjše doline in ki se domá navadno „polje“ imenuje. Osobito ob Savi, Savinji in Pesnici imamo dokaj takega svetá. Največji kos pa je ptujsko polje, katero obrobuje Pohorje, haloški hribi in odrastki Slovenskih Goric. To zemljo tvarjajo potopnine, mimo naplavin današnjih dnij najmlajše hribine. Tu nahajamo peska, prodca, glíne, ilovice in labore. Po značaji teh hribin ni težko dokazati, kje je njih prvotna domovina, naj tudi reke same o tem ne govoré. Bolj ko so izpremešane navedene hribine, tem rodovitnejša je zemlja, dočim vsaka zá-se sploh ne ugaja našim zahtevam.

Najslabši svet je pač tist, katerega pretežna sestavina je pesek ali prodec, kajti moča ne ostaja v njem, temveč pronicuje v nižje plasti. Takega je precej na ptujskem polji, zato je pa ondi tudi največ siromaštva. Njive so slabe in se morajo dati večkrat na „prelog“, da si opomorejo in potem vsaj nekoliko rodé. Zboljšati je skušajo z borovjem, ali to počasi napreduje. Z večine manjkajo mestoma skoro vsi pogoji dobrega kmetijstva, niti kamenja ni blizu, iz kojega bi si gradili poslopja in prisiljeni so sezati po ilovici, ki jim ga nadomešča.

Največja selišča nastala so na prostorih, ki so prometu najbolj ugajali. Najvažnejša pota so bile reke, ki vežejo oddaljene kraje in seznanjajo njih prebivalstvo. Izmed mest so postala ista najimunitnejša, ki so odprta na več nego dve strani. A to sega uže na drugo polje, zatorej je opustimo najdejoč se, da najde drugje primeren odmev.

Bibliografija slovenska.

Slovensko knjigarstvo od 1. januarja 1887. leta do
1. januarja 1888. leta.

Sestavil Ivan Tomšič.

Štev. 1—147. glej v „Letopisu“ za 1869. leto od 268—281. strani; štev. 143—243. v „Letopisu“ za 1870. leto od 364—371. strani; štev. 244—351 v „Letopisu“ za 1871. leto od 346—354. strani; štev. 352—589 v „Letopisu“ za 1872. in 1873. leto od 280—301. strani; štev. 590—817 v „Letopisu“ za 1876. leto od 193—215. strani; štev. 818—925 v „Letopisu“ za 1877. leto od 324—335. strani; štev. 926—1124 v „Letopisu“ za 1878. leto od 192—213. strani; štev. 1125—1230 v „Letopisu“ za 1879. leto od 220—231. strani; štev. 1231—1362 v „Letopisu“ za 1880. leto od 326—341. strani; štev. 1363—1487 v „Letopisu“ za 1881. leto od 209—223. strani; štev. 1488—1612 v „Letopisu“ za 1882. in 1883. leto od 417—431. strani; štev. 1613—1758 v „Letopisu“ za 1884. leto od 287—303. strani; štev. 1759—1935 v „Letopisu“ za 1885. leto od 371—391. strani; štev. 1936—2094 v „Letopisu“ za 1886. leto od 211—228. strani; štev. 2095—2221 v „Letopisu“ za 1887. leto od 316—319. strani.

I. Časopisi.

2222. *Cerkveni Glasbenik*. Organ Cecilijanskega društva v Ljubljani. Letnik X. 1887. Urednik Janez Gnjezda; urednik glasbenih prilog Ant. Förster. — Tiskar R. Milic.
2223. *Cvetje z vrtov sv. Frančiška*. Mesečni list za verno slovensko ljudstvo, vzlasti za ude tretjega reda sv. Frančiška. VII. tečaj 1887. Urednik P. Stanislav Škrabec. — „Hilarijanska Tiskarna“ v Gorici.
2224. *Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko*. Leto 1887., XXVII. tečaj. (S slovenskim in nemškim tekstom.) — Tiskala Klein in Kovač v Ljubljani.

2225. *Deželni zakonik in ukazni list za vojvodino Štajersko*. V Gradci, leto 1887. v 4°. (S slovenskim in nemškim tekstom.) — Tiskar „Leykam“ v Gradci.
2226. *Dolenjske Novice*. Leto III., 1887. Založnik in tiskar J. Krajec v Novem Mestu.
2227. *Državni zakonik za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane*. Leto 1887. XXXVI. tečaj. Založnik c. kr. dvorska in državna tiskarnica na Dunaji.
2228. *Duhovni Pastir*. Urednik Anton Kržič. Leto IV., 1887. S prilogo „Apologetični razgovori“ dr. Lampéta. — Založba in tisk „Katoliške Bukvarne“ v Ljubljani.
2229. *Edinost*. Glasilo slovenskega političnega društva za Primorsko. XII. leto, 1887. Urednik Viktor Dolenc, lastnik društvo „Edinost“, tisk V. Dolenca v Trstu.
2230. *Gospodarski list*. Glasilo c. kr. kmetijskega društva v Gorici. Leto VII., 1887. — Tiskar Paternolli v Gorici.
2231. *Kmetovalec*. Glasilo c. kr. kmetijske družbe vojvodstva Kranjskega. — Leto IV., 1887. — Urednik Gustav Pirc; tisk J. Blaznikovih naslednikov v Ljubljani.
2232. *Ljubljanski Zvon*. Leposloven in znanstven list. VII. leto, 1887. — Urednik Fr. Levce. — Tisk „Narodne Tiskarne“.
2233. *Mir*. (Političen list za koroške Slovence.) VI. leto, 1887. — Izdajatelj in urednik Andrej Einšpieler; tisk „družbe sv. Mohorja“ v Celovci.
2234. *Narodna biblioteka*. Izdajatelj, založnik in tiskar J. Krajec v Novem Mestu. 24., 25., 26., 27., 28. in 29. snopič. Cena snopiču po 15 kr.
Obseg: 24. snopič: Spisje. Priredil P. Miklavec. — 25. in 26. snopič: Beatin dnevnik. Roman. Spisala Lujiza Pesjakova. — 27., 28. in 29. snopič: Grška mythologija. Posl. Lavoslav Koprivšek.
2235. *Novice gospodarske, obrtniške in narodne*. XLV. leto, — Urednik Gustav Pirc; tiskarji in založniki J. Blaznikovi nasledniki.
2236. *Popotnik*. List za šolo in dom. VIII. leto, 1887. — Urednik M. Nera t; tiskar J. Leon v Mariboru.
2237. *Rogač*. Izdajatelj in odgovorni urednik Srečko Magolič. Letnik II., 1887. V Ljubljani, po dvakrat v meseci na celi poli v 4°. — Tisk „Narodne Tiskarne“.

2238. *Slovom*. Leposloven in političen list. IV. leto, 1887. Urednik Anton Trstenjak; tisk „Narodne Tiskarne“.
(Koncem leta nebal izhajati.)
2239. *Slovenec*. Političen list za slovenski narod. Letnik XV., 1887. Urednik Jos. Jerič; tisk „Katoliške Tiskarne“.
2240. *Slovenski čebelar in sadjerejec*. Glasilo čebelarskega in sadjerejskega društva za Kranjsko. Tečaj V., 1887. Izdajatelj Janez Modic, društveni predsednik; odgovorni urednik Ant. Klein; natisnila Klein in Kovač.
2241. *Slovenski Gospodar*. List ljudstvu v poduk. XXI. leto, 1887. — Izdajatelj in založnik „Katoliško tiskovno društvo“; tiskarna sv. Cirila. — („Slovenski Gospodar“ ima vsak mesec po dve prilogi, vselej po 4 strani obsežni: 1. Cerkvena priloga, priložena od „Kat. tisk. društva“; — 2. Gospodarstvena priloga, priložena od štaj. kmetijske družbe.)
2242. *Slovenski Narod*. (Politični dnevnik.) XX. leto, 1887. Odgovorni urednik Ivan Železnikar; tisk „Narodne Tiskarne“.
2243. *Soča*. (Politični tednik.) Leto XVII., 1887. Urednik M. Koršič; tisk „Hilarijanske tiskarne“ v Gorici.
2244. *Učiteljski Tovariš*. List za šolo in dom. Tečaj XXVII., 1887. Urednik And. Praprotnik; tiskar in založnik R. Milic.
2245. *Vrtec*. Časopis s podobami za slovensko mladino. Tečaj XVII., 1887. Založnik in urednik Iv. Tomšič; tiskata Klein in Kovač v Ljubljani.
2246. *Zadruga*. List za upravo národno-gospodarskih vprašanj. Glasilo zveze posojilnic. Tečaj IV., 1887. — Urednik Maks Veršec; tisk „Narodne Tiskarne“.
2247. *Zakonik in ukaznik* za avstrijsko-ilirsko Primorje. Tečaj XXVII., 1887. V Trstu.
2248. *Zgodnja Danica*. Katolišk cerkven list. XXXX. leto, 1887. — Urednik Luka Jeran; tiskarji in založniki J. Blaznikovi nasledniki v Ljubljani.
2249. *Laibacher Diocesanblatt*. Jahrgang 1887, 4°. Urednik Martin Pogačar; tiskala „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani.

(Prinaša mnogo slovenski pisanih razprav.)

II. Društvena dela.

Čitalnica národna v Ljubljani.

2250. *Letopis národne čitalnice v Ljubljani začetkom leta 1887.* Tisk J. Blaznikovih naslednikov. 8°.

Matica Slovenska.

(1617 društenikov.)

2251. *Letopis Matice Slovenske za leto 1887.* Uredil Fr. Levec. Založila in na svetlo dala „Matica Slovenska“. V Ljubljani. Natisnila „Narodna Tiskarna“. 1887. 8°, 386 str.

Vsebina: 1. Kaj človeštvo prideluje in uživa. Spisal dr. Jos. Vošnjak. — 2. Kratka zgodovina c. kr. nižje gimnazije v Kranji. Spisal D. Karlin. — 3. Slovenske národne vraže in prazne vere. (Dalje) Spisal J. Navratil. — 4. Žiga Višnjegorski. Spisal J. Steklasa. — 5. Peter Petretič. Spisal A. Raič. — 6. Voda. Spisal I. Šubic. — 7. Trije rokopisi slovenski iz prve polovice XVII. veka. Spisal V. Oblak. — 8. Bibliografija Slovenska za l. 1886. Sestavil Iv. Tomšič. — 9. Letopis „Matice Slovenske“. Sestavil E. Lah.

2252. *Vvod v modroslovje.* Napredujočim Slovincem spisal France Lampe, doktor bogo- in modroslovja, profesor bogoslovja. V Ljubljani, 1887. Založila „Matica Slovenska“. — Tisek J. Blaznikovih naslednikov. Vel. 8°, 190 strani.

2253. *Zabavna knjižnica.* II. zvezek: Mrtve duše. Poema. Ruski spisal Nikolaj Vasilij Gogolj. Preložil L. Podgoriški. V Ljubljani, 1887. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. V 8°, 248 strani.

Družba sv. Mohora v Celovcu.

(35.010 udov.)

2254. *Koledar družbe sv. Mohora za prestopno leto 1888.* Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora. V 4°, 96 strani.

Iz vsebine: Dva soseda. Povest iz življenja štajerskih Slovencev. Spisal dr. J. Vošnjak. — Fran Erjavec. Životopisne črtice. Spisal S. Gregorčič. — Lovorika na grob možu. (Franu Erjavcu v spomin.) Zlož. S. Gregorčič. — Ljubljana. Spisal Jos. Staré. — Varujte gozde! Spisal Ivan Šubic. — Dva zlatomašnika. (Dr. Jakob Maksimilijan, knez iz škof lavantinski. — Andrej Einšpieler.) Spisal Dr. Ivan Boreski. — Strupi. Spisal Henrik Schreiner. — Črna vojska. Sestavil Anton Koder. — Razgled po svetu. Sestavil Ign. Žitnik. — Ugovor proti zatožbi. Slovenskemu ljudstvu v poduk spisal dr. K. — Iz kuhinje. Spisala Roza Kós-ova. — Zbirka gospodarskih, zdravniških in drugih skušenj. Spisal Jan. Lampe. — Zastavica v podobah.

2255. *Življenje preblažene Device in Matere Marije in njenega prečistega ženina svetega Jožefa.* Popisal Janez Volčič, duhoven ljubljanske škofije. VI. snopič. 1887. Tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. Vel. 8°, 145—284 strani.

2256. *Osmero blagrov na svetu* ali dolga pridiga za kratkočasno življenje. Spisal Anton Kržič, katehet v Ljubljani. 1887. Tiskarna družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°, 190 strani.
2257. *Franc Pirec* oče umne sadjereje na Kranjskem in apostolski misijonar med Indijani v severni Ameriki. Spisal P. Florentin Hrovat. 1887. Tiskarna družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°, 111 str.
2258. *Zgodovina sv. katoliške cerkve* za slovensko ljudstvo. Spisal dr. Ivan Križanič, stolni korar v Mariboru. III. zvezek 1887. Tiskarna družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°, 230 strani.
2259. *Slovenske večernice* za poduk in kratek čas. Jeden in štirideseti zvezek. (S podobo sv. očeta papeža Leona XIII.) 1887. Tiskarna družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°, 143 strani.

Katoliška družba za Kranjsko.

2260. *Drobtinice*. XXI. letnik. Vredil dr. Franc Lampe. Izdala Katoliška družba za Kranjsko. V Ljubljani, 1887. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. 8°, 295 strani.

Marijna bratovščina.

2261. *Letno poročilo* društva Marijne bratovščine v Ljubljani za 1886. leto. — V Ljubljani. Natisnila Klein in Kovač. 8°, 16 strani.

Društvo v pomoč bolnikom in za oskrbljevanje v Ljubljani.

2262. *Letno poročilo* društva v pomoč bolnikov in za oskrbljevanje v Ljubljani za enoindvajseto društveno leto 1886. 8°. Tiskala Klein in Kovač.

III. Pravoznanska in državoznanska dela.

2263. *Obravnave deželnega zbora kranjskega* v Ljubljani od 24. novembra 1887. do 23. januarja 1888. l. (Po stenografičnih zapisnikih). 27. zvezek. V Ljubljani. Založil deželni odbor kranjski. — Tisk Milicev. 4°. VIII., XXXV., XXXVII., 340, 630, 167 strani.
2264. *Zakoni in ukazi* za vojvodino Kranjsko. Ročna izdaja. 4. zvezek. Deželno ustavo in deželni zastop zadevajoči zakoni in druge določbe. V Ljubljani. Tiskala in založila Klein in Kovač. 1887. 8°, V., 82 + 82 strani. (V slovenskem in nemškem jeziku.)

IV. Jezikoslovje.

2265. *Jezičnik*. Knjiga Slovenska v XIX. veku. C. Spisal J. Marn, XXV. leto. Natisnil in založil R. Milic v Ljubljani 1887. V 8°, 97 strani. (Cena 60 kr.)

Opisano je v tej knjigi 81 slovenskih pisateljev — od Janežiča do Fr. S. Cimpermana poleg nekaterih pisateljskih veteranov.)

V. Zemljepisje in zgodovina.

2266. *Zgodovina farâ Ljubljanske škofije*. Izdaje A. Koblar. IV. zvezek: Zgodovina Adlešičke fare na Belokranjskem. Spisal Ivan Šašelj, administrator. Natisnila Klein in Kovač v Ljubljani 1887. 8°, 43 strani.
2267. *Zgodovina farâ Ljubljanske škofije*. V. zvezek: Zgodovina Šmarješke fare na Dolenjskem. Spisal Janez Volčič, župnik. V Novem mestu, 1887. Tiskal J. Krajec. 8°, 129 strani.
2268. *Kratka zgodovina pedagogije*. (Ponatis iz „Učit. Tovariša“.) Spisal Iv. Lapajne. Tiskal J. R. Milic v Ljubljani. 8°.
2269. *Zgodovina deželne civilne bolnice v Ljubljani*. Po naročilu deželnega odbora kranjskega sestavil P. pl. Radics. Založil deželni odbor kranjski. Tisk J. Blaznikovih naslednikov. V Ljubljani, 1887. 8°, 81 strani.

VI. Lepoznanstvo.

2270. *Jos. Stritarja zbrani spisi*. Ljubljana. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1887. 8°.
(Izhajajo v snopičih po 40 strani obsežnih. Cena vsacemu snopiču po 25 kr.)
2271. *Poezije*. Zložil Jožef Pagliaruzzi-Krilan. I. zvezek. Založil Anton Klodič-Sabladoski. V Gorici, 1887. Tiskala „Hilarijanska Tiskarna“ v Gorici. 8°, 144 strani. (Cena 1 gld.)
8272. *Mabel Vaughan*. Roman. V angleškem spisala Marija S. Cummins. Poslovenil J. Jesenko. (Ponatis iz „Sloven. Naroda“.) Natisnila „Narodna Tiskarna“. V Ljubljani, 1887. 16°, I. del 434 strani; II. del 410 strani. (Cena 1 gld.)
2273. *Ljudmila*. Roman. Nemški napisala * * *. Poslovenil Janko Leban. Tisk V. Dolenc v Trstu. 1887. 8°, 91 strani. (Cena 30 kr.)

2274. *Devanajst večerov*. Pogovori doktorja Junija z mladim prijateljem. Izdal in založil dr. Anton Mahnič, profesor bogoslovja. Tiskala „Hilarijanska Tiskarna“ v Gorici. 1887. 8°, VI.+194 strani. (Cena 70 kr.)
2275. *Logika*. Prijateljem modroslovja napisal dr. Jos. Križan, kr. gimn. profesor v Varaždinu. 1887. V založbi „Popotnika“. — Tisk tiskarne „sv. Cirila in Metoda“ v Mariboru. (Cena 75 kr.)
2276. *Zlatomašnik sv. oče Leon XIII.* Kratak opis njihovega življenja in delovanja. 8°, 40 strani. Na svetlo dala in založila Katol. družba za Kranjsko. V Ljubljani. (Tiskala „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani.)
2277. *Einspieler — zlatomašnik*. Spominska knjižica. Vredil Andrej Kalan, kapelan. 8°, 104 strani. Ljubljana. Založil slavnostni odbor. (Ponatis iz Slovenca.) Tiskala „Katoliška Tiskarna“.
2278. *Davorin Trstenjak*, slovenski pisatelj. O petdesetletnici njegovega književnega delovanja. Spisal Andrej Fekonja. V Ljubljani. Izdal in založil Anton Trstenjak. Natisnila Kleinmayr & Bamberg. 1887. 8°, 31 strani.
2279. *Pedagogiški letnik*. I. leto. Uredil Fran Gabršek. Izdalo in založilo „Pedagogiško društvo“ v Krškem. Natisnil J. R. Milic v Ljubljani. 1887. 8°, 251 strani. S priložo. (Cena 1 gld.)
2280. *Pregovori, prilike in reki*. Nabral jih Fran Kocbek. V Ljubljani. Izdal in založil Anton Trstenjak. Natisnila Klein in Kovač. 1887. 8°, 95 strani.
2281. *Šolske drobtinice*. V petindvajsetletni spomin A. M. Slomška učiteljem, odgojiteljem in prijateljem šole spisal Fr. S. Jamšek, nadučitelj in bivši c. kr. nadziratelj v Reichenburgu. Natisnil in založil J. R. Milic. V Ljubljani. 1887. 8°, 215 strani. (Cena 1 gld.)
2282. *Zvončki*. Zbirka pesnij za slovensko mladino. Nabral Anton Brezovnik, učitelj. Ljubljana. Tiskala in založila Kleinmayr & Bamberg. 1887. 8°, 356 strani.
2283. *Knjižnica za mladino*. Založilo in na svetlo dalo „Slovensko učiteljsko društvo“. Uredil Ivan Tomšič. I. zvezek. (1. Mladi dnevi. — 2. Za poklicem.) Natisnil J. R. Milic. V Ljubljani. 1887. 8°, 72 strani. (Cena 20 kr.)

2284. *Pripovedka o vetru*. Češka národna právljica. Spisala Eliška Krásnohorská, z dovoljenjem pisateljčinim poslovenil H. Podkrajšek. S sedmimi podobami. Založila „Narodna šola“. Natisnila Klein in Kovač v Ljubljani. 1887. 8°, 66 strani. (Cena 50 kr.)
2285. *Pripovedke za mladino*. I. zvezek. Spisal Fr. Hubad. II. natis. 8°, 72 strani. V Ptuj. Založil in natisnil W. Blanke.
2286. *Razne pravljice in povesti*. 8°, 54 strani. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki.
2287. *Pripovedke za mladino*. Poslovenil J. Markič. Založil in izdal M. Gerber v Ljubljani. 1887. Tisk „Narodne Tiskarne“. 8°, 68 strani. (Cena 16 kr.)
2288. *Zabavišče slovenskim otrokom*. Spisal Anton Funtek. V Ljubljani. Izdala in založila „Narodna šola“. 1887. Natisnila Klein in Kovač v Ljubljani. 8°, 55 strani. (Cena 25 kr.)
2289. *Koroške bukvice slovenskemu ljudstvu v poduk in kratek čas izdaja in zaklada Filip Haderlap Jurjev*. I. snopič. Tiska J. R. Bertschinger v Celovcu. 1887. 16°, 32 strani. (Cena 15 kr.)
2290. *Angelček*, otrokom učitelj in prijatelj. Izdal Anton Kržič. I. zvezek. Samozaložba. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. V Ljubljani. 1887. 8°, 48 strani. (Cena 12 kr.)
2291. *Angelček*, otrokom učitelj in prijatelj. Izdal Anton Kržič. II. zvezek. Samozaložba. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. V Ljubljani. 1887. 8°, 48 strani. (Cena 12 kr.)
2292. *Angelček*, otrokom učitelj in prijatelj. Izdal Anton Kržič. III. zvezek. Samozaložba. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. V Ljubljani. 1887. 8°, 48 strani. (Cena 12 kr.)
2293. *Srečolovec*. Povest onim, ki si na tujem iščejo domu, izlasti njim, ki tišče v Ameriko. Predejal H. Majar, duh. pom. v Klanjcu na Hrv. — Ljubljana. 1887. Založil in prodaja Ant. Turk, knjigovez. 8°, 84 strani.
2294. *Malostranske pripovedke*. Spisal Jan. Neruda. Iz češčine preložil L. Furlani. (Priloga k „Edinosti“.) Trst. Tiskarna V. Dolenc. 1886. 8°.

VII. Šolske knjige.

2295. *Sadjarstvo ali ovočarstvo*. I. del. Navod k umnemu izgojevanju lepega, krepkega sadnega drevja, s posebnim

ozirom na osnovo, vreditev in oskrbovanje drevesnic ljudskih šol. Spisal Rihard Dolenc, vodja deželne vinarske, sadjarske in poljedelske šole na Grmu. Vel. 8°, 71 strani in 3 nazorne table. Rudolfovo. Tiskal in založil J. Krajec.

2296. *Kmetijsko berilo*. Knjiga za nadaljevalne tečaje ljudskih šol in gospodarjem v pouk. Po nalogu visokega c. kr. kmetijskega ministerstva spisal E. Kramer, ravnatelj kmetijske šole v Gorici. S 83 podobami. Založil in tiskal V. Dolenc v Trstu. 1887. 8°, 245 strani. (Cena 50 kr.)
2297. *Drugo berilo in slovnica* za občne ljudske šole. (Tiskano brez premene po izdaji od leta 1886.) Dunaj. 1887. C. kr. založba šolskih knjig. 8°, 220 strani.
2298. *Slovenska slovnica* za ljudske šole. Spisal Peter Končnik. (Tiskana brez premene kakor 1886. l.) C. kr. zaloga šolskih knjig. Na Dunaji. 1887. 8°, 268 strani.
2299. *Slovenska slovnica* za prvence. Spisal Andrej Praprotnik. Šesti popravljeni in pomnoženi natis. V Ljubljani. 1887. Založil pisatelj. Natisnil J. R. Milic. 8°, 118 strani.
2300. *Druga nemška slovnica* za občne ljudske šole. (Tiskana brez premene kakor leta 1886.) Dunaj. 1887. C. kr. zaloga šolskih knjig. 8°, 256 strani.
2301. *Tretja nemška slovnica* za ljudske šole. (Tiskana brez premene kakor 1884 l.) C. kr. zaloga šolskih knjig. Na Dunaji. 1887. 8°, 208 strani.
2302. *Spisje v ljudski šoli*. Peti natis. (Tiskano brez premene kakor 1881. l.) Spisal Andrej Praprotnik. V Ljubljani. 1887. Založil M. Gerber. Natisnil R. Milic. 8°, 145 strani.
2303. *Navod k naučenju* italijanskega jezika za slovenske ljudske šole. I. del. Dunaj. C. kr. založba šolskih knjig. 8°, 100 strani.
2304. *Metrično računilo iz ploščic*. Sestavil Luka Lavtar, c. kr. profesor na učiteljski v Mariboru. Na Dunaji. 1887. Založil L. Lavtar. Natisnil H. Gresser. 8°, 30 strani.
2305. *Tretja računica* za slovenske občne ljudske šole. Spisal dr. vitez Franjo Močnik. XI. izdanje. (Tiskano brez premene kakor leta 1886.) Dunaj. 1887. C. kr. zaloga šolskih knjig. 8°, 39 strani.

2306. *Zgodbe svete katoliške cerkve*. Spisal Anton Lesar, bivši katehet in profesor na c. kr. višji realki v Ljubljani. 8°, 110 strani. III. popravljene natis. Založila in izdala družba sv. Mohora v Celovcu. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohora v Celovcu).
2307. *Zgodbe svetega pisma* stare in nove zaveze za ljudske šole. Po nemški spisal dr. J. Schuster, poslovenil Anton Lesar. (Tiskane z novimi podobami a dozdanjim besedilom). C. kr. zaloga šolskih knjig. Na Dunaji. 1887. 8°, 228 strani.
2308. *Veliki katekizem* za ljudske šole. (Tiskan brez premene kakor 1885. l.) C. kr. zaloga šolskih knjig. Na Dunaji. 1887. 8°, 216 strani.
2309. *Kratki katekizem* v vprašanjih in odgovorih za ljudske šole ljubljanske škofije. 8°, 96 strani. V Ljubljani. 1887. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki.
2310. *Mali katekizem*. (Tiskan brez premene po izdanju od l. 1886.) Dunaj. C. kr. zaloga šolskih knjig. 8°, 44 strani.
2311. *Pesmaričica* po številkah za nežno mladino. Sestavil Anton Foerster. III. natis. 16°, 48 strani. V Ljubljani. Založil in natisnil R. Milic. 1887.

VIII. Šolska poročila.

2312. *Jahresbericht der Staats-Ober-Realschule in Laibach für das Schuljahr 1887*.
Ima spis: Stapleton. Neznane prelagačja evangelija preložena po Stapletonu v XVII. veku. Priobčil Ant. Raič. 8°, 49 strani.
2313. *Šesto letno poročilo* deške meščanske šole s kmetijskim značajem v Krškem 1886./87.
(Ima na čelu sestavek: Naš šolski vrt (z načrtom).)
2314. *Letno poročilo* čveterorazredne ljudske šole v Krškem za šolsko leto 1886./87.
(Ima na čelu spis: Najvažnejša postavna določila o šolskem obiskovanju.)
2315. *Letno poročilo* čveterorazredne ljudske šole v Šent-Vidu nad Ljubljano.
(Ima dva spisa: 1. Pustite otročiče k meni! 2. Sadjerejem.)
2316. *Letno poročilo* čveterorazredne ljudske šole v Metliki.
(Kaže črtice iz „šolske kronike“.)

2317. *Letno poročilo* čveterorazredne ljudske šole v Postojni koncem šolskega leta 1886./87.
2318. *Letno poročilo* I. mestne peterorazredne deške ljudske šole v Ljubljani koncem šolskega leta 1886./87. Tisk R. Milicev. 8°.
2319. *Letno poročilo* II. mestne peterorazredne deške ljudske šole v Ljubljani 1886./87. Tisk R. Milicev. 8°.
2320. *Razredba učenk* mestne peterorazredne dekliške šole v Ljubljani koncem šolskega leta 1886./87. Tisk Milicev. 8°.
2321. *Letno poročilo* čveterorazredne deške ljudske šole v Rudolfovem (Novomesto) 1886./87. Tiskal J. Krajec. 8°.

IX. Molitve in poučne knjige.

2322. *Priče božjega bitja ali slučajji, ki niso slučajji*. Po dr. Kellerju z dovoljenjem poslovenil J. B. II. zvezek. 8°, 70 strani. — III. zvezek, v 8°, 72 strani. — IV. zvezek 8°, 72 strani. — Založil Dragotin Hribar. V Ljubljani. 1887. Tisk J. Blaznikovih naslednikov.
2323. *Prst božji* ali izgledi božjih kazni, oziroma slučajji, ki niso slučajji. I. zvezek 76 strani; — II. zvezek 76 strani. — Resnične dogodbe iz najnovejšega časa. (Iz nemškega „Dreihundert Strafgerichte Gottes“). Spisal dr. Jos. Ant. Keller. Z dovoljenjem pisateljevih poslovenil J. B. V Ljubljani, 1887. Založil in prodaja bukvar Jan. Giontini. Tiskal Šeber v Postojni. 8°.
2324. *Spomin romanja na sv. Višarje*. Spisal Janez Smrekar, katehet na ljubljanskih mestnih ljudskih šolah. Samozaložba. Ljubljana. (Čisti dohodek za dober namen). Tiskal Milic. 8°, 18 strani.
2325. *Duša popolna* ali molitve, prigovori in zgledi za dušo hrepenečo po popolnosti, ali dušna pomoč za pravične kristijane. Dušne pomoči četrte bukve. Na svitlo dal Janez Zupančič nekdanji duh. pomočnik v Moravčah. Drugi neprenarejeni natis. 8°, 583 strani. V Ljubljani. Založila družba sv. Vincencije. Tisk „Katoliške Tiskarne“.
2326. *Dušna pomoč* za bolnike, ali prigovori, zgledi in molitve za bolne in umirajoče kristijane. Dušne pomoči prve bukve. Na svitlo dal Janez Zupančič, nekdanji duh. pomočnik v Moravčah. Drugi predelani in popravljeni natis. V Ljubljani. Založila družba sv. Vincencija. 8°, 557 strani. Tisk „Katoliške Tiskarne“.

2327. *Getzemani in Golgota* šola ponižnosti, pokoršine in ljubezni do smrti. Poslovenil Jan. Volčič, duhoven ljubljanske škofije. Šesti natis. V Ljubljani. 1887. Založil Matija Gerber. Natisnili J. Blaznikovi nasledniki. 8°, 464 strani.
2328. *Sveta ura moliti Jezusa* v zakramentu ljubezni božje. Ali: Obiskovanje presvetega Rešnjega Telesa in počeševanje vselej neomadežane Device Marije za vse dni v mescu. Poleg sv. Alfonza Marija Ligvorijana s pristavkom mnogih družih molitev in pobožnost spisal Janez Volčič, duhoven ljubljanske škofije. V. natis. 8°, 380 strani. V zalogi pri Matiju Gerber. Tiskal J. Krajec v Novomestu.
2329. *Nebeške iskrice* za mladost pa tudi za odraslene ljudi. Spisal po najboljših molitvenih bukvah mnogih jezikov Lovrenc Pintar duhoven v Radovljici. Šestnajsti natis. Ljubljana. Založnik Matija Gerber. Natisnil J. R. Milic v Ljubljani. 1887. 16°, 186 strani.
2330. *Jezus in Marija* moja ljubezen ali nauki in molitve za pobožne Slovence. Spisal Janez Volčič, duh. ljublj. škofije. Četrti pomnoženi natis. V Ljubljani. 1887. Založil Matija Gerber. Tiskal J. Krajec v Rudolfovem. 16°, 350 strani.
2331. *Naša ljuba mati* gospa presvetega srca. Iz nemškega posnel Jan. Volčič. Tretji natis. V Ljubljani. 1887. Založil M. Gerber. Natisnila Klein in Kovač v Ljubljani. 8°, 471 strani.
2332. *Sveto opravilo očitne službe božje* za Lavantinsko škofijo. Po ukazu prečastitega kn. šk. Lavantinskega ordinarijata. Založila kn. konz. pisarna v Mariboru. Natisnila tiskarna sv. Cirila. 1887. 8°, 244 strani.
2333. *Sveta birma*. Poduk in priprava za ta sveti zakrament. (Za šolo in dom.) Z dovoljenjem prečastitega Lavantinskega knezoškofijstva. 8°, 46 strani. Maribor. 1887. Tisk in založba tiskarne sv. Cirila.
2334. *Otrok pred tabernakeljom*. Mladini za vsakdanjo porabo sestavil Simon Zupan, katehet v Loki. Z dovoljenjem prečastitega knezoškofijstva Ljubljanskega. Samozaložba. 16°, 92 strani. Tisk Milicev.

X. Različna dela.

2335. *Žlahtna rozga slovenskih goric*. Spisal Slovincem za novo leto 1888. dr. Ivan Križanič. V Mariboru. 1887, V

- zalogi pisatelja. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 8°, 50 strani.
2336. *Nauk, kako pomagati živini o porodu in kako po porodu ravnati s staro in mlado živino in ozdravljati poporodne bolezni.* Spisal dr. Janez Bleiweis. Vel. 8°, 97 strani. Ljubljana. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki.
2337. *Toplinske razmere Zagreba in Ljubljane.* Spisal Ferdinand Seidl. Pretiskano iz „Glasnika“ hrv. naravoslovnega društva (Societas historico-naturalis Croatica). Tiskarski zavod „Narodnih Novin“ v Zagrebu. 1887. 8°, 49 strani. (Z dvema podobama.)
2338. *Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda. I.* Izdaló in založilo vodstvo. V Ljubljani. 1887. Tisk „Katoliške Tiskarne“. 8°, 55 strani.
2339. *Poročilo o delovanju društva „Narodni dom“ v Ljubljani za čas od njegovega ustanovljenja dné 5. jan. 1882. do konec leta 1886.* Priobčil upravni odbor. V Ljubljani. 1887. Tisk „Narodne Tiskarne“. 8°, 17 strani.
2340. *Popotnikov koledar za slovenske učitelje 1888 s popolnim šematizmom šolskih oblastnij učiteljišč, ljudskih šol in učiteljskega osebja po Južno-Štorskem, Kranjskem, Primorskem in slovenskem delu Koroškega po stanju v začetku šolskega leta 1887./88. II. leto.* Sestavil in založil Miha J. Nerat, nadučitelj in „Popotnikov“ urednik v Mariboru. — Maribor. Tisk tiskarne sv. Cirila. 8°, 161 strani.
2341. *Velika pratika za prestopno leto 1888., ki ima 366 dni.* Na svitlo dala c. kr. kmetijska družba. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. 16°. (Cena 15 kr.)
- Vsebinska: Navadni kalendarj. — Sejmi. — Zabavno-poučno berilo: Knezoškof Anton Martin Slomšek (s podobo). — Knezoškof Anton Alojzij Wolf (s podobo). — Dr. Alojzij baron Pražak (s podobo). — Dr. Julijan vitez Dunajevski (s podobo). — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — Deset pravil, kako drevje rezati. — Pogovor pod lipo. — Naznanila.
2342. *Mala pratika za prestopno leto 1888., ki ima 366 dni.* V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. 16°. (Cena 13 kr.)
2343. *Slovenska pratika za prestopno leto 1888., ki ima 366 dni.* V Ljubljani. Natisnila in založila Kleinmayr & Bamberg. 16°. (Cena 13 kr.)
2344. *Viseča pratika za 1888. leto.* — J. Krajec v Novomestu.

XI. Muzikalije.

2345. *Glasbena Matica*. Zvezek XVII. Slovenski napevi za čvetero in petero glasov zložil Anton Nedvéd. V Ljubljani. 1887. Na svitlo dala in založila „Glasbena Matica“. Natisnila Jos. Eberle in dr. na Dunaji. Vel. 8°, 7 stranij.
Vsebina: 1. Oblakom. Besede Krekove. — 2. Na goro. Besede M. Vilharjeve. — 3. Nazaj v planinski raj. Besede S. Gregorčičeve.
2346. *Glasbena Matica*. Zvezek XVIII. Slovenski napevi za čvetero in petero glasov zložil Anton Foerster. V Ljubljani. 1887. Natisnila Jos. Eberle in dr. na Dunaji. Vel. 8°, 10 stranij.
Vsebina: 1. Ah, ni li zemljica krasna? — 2. Domovina. — 3. Naše gore.
2347. *Milotinke*. Besede dr. Gr. Krek-ove. Samospevi za visoki glas. Zložil Fran Gerbič. Op. 28. Izdala in založila „Glasbena Matica“ v Ljubljani. 1887. Natisnil Jos. Eberle in dr. na Dunaji.
Vsebina: 1. Skupaj sva pri oknu stala. — 2. Sklepala roké si bela. — 3. Želel bi, da bil bi ptica.
2348. *Predigre za orglje ali harmonijum* (tudi na klavirji izpeljivih) zložil Danilo Fajgelj. Op. 15 (b). — Na svitlo dala in založila „Glasbena Matica“. V Ljubljani. Blaznikova kjigotiskarna in kamnopoljalna. 20 stranij.
2349. *Triglav*. Slovenske pesni. Za samospev s spremljanjem klavirja uredil Ant. Förster. I. zvezek. V Pragi, nakladatelj Fr. Urbánek, český knihkupec. Vel. 8°.
Vsebina: 1. „Saj sem pravil mnogokrat“. — 2. „Rožmarin“. — 3. „Zdravijca“. — 4. „Moj spominék“. — 5. „Planinar“. (Besede in napev zložil B. Potočnik.) — 6. „Pod oknom“. (Napev J. Fleišmanov.) — 7. „Dolenjska zdravijca“. — 8. „Zadovoljni Kranjec“. — 9. „Bleško jezero“. (Napev Kam. Mašekov.) — 10. „Gorenjska zdravijca“. — 11. „Na jezeru“. (Besede in napev zložil Mir. Vilhar.) — 12. „Na zdravje“.
2350. *24 fugiranih prediger in poiger* v vseh tonovskih načinih dur in moll-a. Za orglje ali harmonij zložil in slovenskim organistom za uporabo pri službi božji namenil Danilo Fajgelj. Op. 29. Izdalo in založilo Ceciljansko društvo za goriško nadškofijo. V Ljubljani. 1887. Tisk Blaznikovih naslednikov.
2351. *Zlatomašniku svetemu očetu papežu Leonu XIII.* Besede zložil J. Krek. Vglasbil Anton Foerster. Op. 46. Založilo Ceciljansko društvo. 4°, 4 stranij. Natisnil Rudolf Milic v Ljubljani.

2352. *Slavnostna himna* zlatomašniku svetemu očetu, papežu Leonu XIII. za mešani ali moški zbor, s spremljavo orgelj zložil Ig. Hladnik. Op. 8. 4°, 4 stranij. Čisti dohodek je namenjen „Študentovski kuhinji“ v Ljubljani. Založil pisatelj. Tisk Blaznikov.
2353. *Sveta maša* za mešani zbor sè spremljavo orgelj zložil in prečastitemu gospodu Francu Hovarju, župniku udano poklonil Janez Laharnar, organist na Št. Vidski Gori. Založil skladatelj. Tiskali J. Blaznikovi nasledniki v Ljubljani. 1887. (Cena 50 kr.)
2354. *Osem Tantum ergo* za štiri glasove postavil in prečastitemu gospodu, gospodu France-tu dr. Sedej-u, profesorju v cent. semenišču v Gorici udano poklonil Danilo Fajgelj. Op. 25. 4°, 8 stranij. V Ljubljani. 1887. Tiskali in založili J. Blaznikovi nasledniki. — (Cena 30 kr.)
2355. *12 Prediger* za orglje ali harmonij po motivih pesnij iz „Cecilije“ zložil in častitemu gospodu, gospodu Feliksu Stegnar-ju, c. kr. učitelju, deželnemu poslancu i. t. d. v srčni hvaležnosti poklonil Danilo Fajgelj. Op. 26. Tiskali in založili Blaznikovi nasledniki. 4°, 12 stranij. (Cena 50 kr.)
2356. *Didaktofon*. C. kr. izklj. privileg. glasbeni instrument. Sestavil Alojzij Luznik, učitelj v Škrbini. Samozaložba. Tiskala „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani. 1887. 8°, 8 stranij.
2357. *Cantus sacri in solemnitate Corporis Christi* tam in expositione, quam in processione servientes ad IV. voces inaequales composuit Ig. Hladnik. Op. 7. Sumptibus auctoris. Pr. 80 cr. Typis J. Blasnik. Labaci, 1887.

Letopis Matice Slovenske.

Sestavil **Evgen Lah**, društveni tajnik in knjižničar.

I

Poročilo o delovanji „Matice Slovenske“

v dobi od 1. nov. 1887 do 30. sept. 1888.

78. odborova seja, v četrtek dné 24. novembra 1887.

Navzočni: Gg. J. Marn (predsednik); dr. H. Dolenc, P. Grasselli, dr. A. Jare, J. Kersnik, A. Kržič, dr. Fr. Lampe, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, A. Praprotnik, A. Raič, L. Robič, F. Stegnar, I. Šubic, I. Tomšič, I. Vavrů, A. Zupančič, V. Zupančič in dr. J. Zupaneč (odborniki). Skupaj 19.

Zapisnik zadnje odborove seje, po overovateljih pregledan in odobren, potrdi se brez ugovora. Današnjemu bodita zopet overovatelja odbornika Kržič in Šubic.

Predsednik se najpoprej spomina obilih slavnostij iz zadnjega časa (dr. Tomanove iz dné 3/7, Wolfove iz dné 15/8, Einspielerjeve iz dné 21/8 in Trstenjakove iz dné 4/9); pravi, da se je Matica vseh udeleževala in slavljencem osebno, deloma tudi še pismeno čestitala. Omenja, da zlatomašnik Einspieler, „Slov. Matici“ posebno naklonjen, želi njej najboljšega vspeha. Govornik predlaga, naj odbor izreče vsem zastopnikom pri omenjenih slavnostih (Grasselli, Stegnar, dr. Poklukar, Kržič in Pleteršnik) za njih prijaznost svojo zahvalo. Potem pozdravlja povodom njegovega vpokojenja prof. Vavrů-a, ki vstraja v odboru od prvega početka, ki si je Kranjsko izbral za drugo svojo domovino in ki ostane tako še delaven med nami. Spomina se ugodne rešitve zadeve dr. I. Tavčarja, „Mat. Slov.“ pravnega zastopnika, ter izraža o njej radost vsega odbora. Govori o pokojnem Fr. Levstiku, prvem društvenem tajniku, kateremu je Matica poklonila na rakev častni venec s trakovi. Govornik se spomina današnjega godu pokojnega dr. Bleiweisa, ki mu je pred šestimi leti na smrtni postelji priporočal Matico;

istotako bližnjega godu navzočnega odbornika Andr. Praprotnika, ki v društvenem odboru deluje od prvega začetka. Svetuje, naj se dela na to, da se ohrani Kurnikova literarna zapuščina (nad 100 pesnij in več zvezkov pregovorov in rekov), ki bi bili prav dober donesek k veliki zbirki pregovorov in rekov, kakoršno pripravlja odbornik g. Tomšič. Pravi, da je šlo iz predsedništva vprašanje, ima li pokojni Podgoričan dostojen spomenik in kaj naj bi se storilo v ta namen, kajti čuditi se moratno, če pomislimo, koliko, kako dobro, v kako kratkem času in iz kako različnih slovstev, toda le slovanskih, je prevajal Gorenjec. Omenja nekoliko knjige „Cuore“ d'Amicisove ter kaže, da se mu zdi to, da ima Matica v zadnjem času manj zborovanj, nekako dobro znamenje, da je v pravem tiru. Opozori na to, da poteče tajniku prihodnje leto prva službena doba in pozove oba odseka, naj v tej zadevi o pravem času predložita odboru primerni nasvet. Prosi odbor, naj do prihodnje seje pripravi kak nasvet o premembi osnove o bibliografiji in zavrača na imenik, kateri je po željah občnega zbora primerno skrčen. Naznanja, da sta imela odseka mej tem časom seje: književni 19. in gospodarski 21. novembra; o njiju predlogih in nasvetih se bo danes odboru posvetovati in sklepati.

Gospodarske zadeve iz zadnje seje (izročitev Vodnikovega zaklada dotičnemu odseku proti blagajnikovemu potrdilu, hišne poprave, oddaja stanovanj, odpoved dolga, kupna pogodba gledé hiše na Bregu št. 8, oproščenje vplačevanja pristojbinskega ekvivalenta) je Matica rešila v bistvu vse po odsekovih predlogih.

Tekoči računi mej Matico in njenimi hišnimi strankami se imajo poravnati po nasvetih gospodarskega odseka. Prošnja neke stranke gledé nekakošne prezidave na društvene stroške se ima odkloniti.

Tiskarski računi so večinoma v redu. Le pri jedni tiskarni se mora pri izplačevanju v poštev jemati, da tiska ni zvršila o pravem času.

Odbor vzame na znanje, da se ima Kopitarjeva zadeva tako zvršiti, da ostane truplo na Dunaji in stroške za prenesenje prevzame dotični odbor.

Tajnikovo poročilo o knjigah letošnjega leta (število, obseg, oblika, zgodovina natiskavanja, ekspedicija) vzame odbor na znanje ter določi ob jednem posameznim iztisom založno ceno, in sicer: Letopisu po 1 for. 20 kr., Vvodu v modroslovje po 1 for. in Mrtvim dušam po 80 kr.

Korekturne in pisateljske nagrade odobré se skoro brez izjeme po nasvetih književnega odseka. Odsekovega nasveta gledé posebnih odtiskov odbor v načelu ne potrdi.

Odbor pritrdi nasvetu književnega odseka gledé knjig za prihodnje leto, in sicer: Matica izda prihodnje leto tri knjige: 1.) *Letopis za l. 1888* v običajni obliki in sestavi. Obseg se ima ravnati po ostalih knjigah. Urednik mu bodi, ker je prof. Levec z drugimi deli preobložen, odbornik *dr. L. Požar*. 2.) *Slovinci in l. 1848*; spisal prof. *Jos. Apih*. 3.) *Erjavčevi pripovedni spisi*; uredil prof. *Fr. Levec* (kot III. zvezek zabavne knjižnice). Obseg se še ne da določiti; vsekako se imajo pa izdati v jednom samem zvezku. Število iztisov in tiskarski red za prihodnje leto naj se določi v prihodnji seji. Pač se mora pa dosledno delovati na to, da društveniki čim preje tem bolje vplačujejo doneske in da se novi udje oglašajo o pravem času, da pri določitvi števila iztisom ne bo nobenih bistvenih zaprek. *Letošnje knjige dobi le, kdor jih je plačal; odbor vnovič naroči tajniku, da se pri ekspediciji knjig po tem sklepu ravna.*

Tudi v zadnjem času je Matica podarila obilo založnih knjig in zemljevidov prošnjikom društvenikom in v nekaterih slučajih nedruštvenikom (učitelja *Kunstič* in *Štrukelj*; Šole v *Pirničah*, *Št. Rupertu*, *Vodicah*, na *Krškem* in *orgljarska* v *Ljubljani*, *Družba ss. Cirila in Metoda*). Za ta darila došle so Matici primerne zahvale. Prošnja akademiškega društva Slovenije za podaritev letošnjih knjig se zavrže. Naj vstraja še nadalje kot član ter prosi starejših založnih knjig; Matica jih ne bo odrekla, kakor tega tudi svoje dni o priliki ni storila.

Na znanje se vzemó premembe v poverjeništvih: *Zavrč*, *Slov. Bistrica*, *Komen*, *Vrhnika*, *Dolina* in *Ospo*. Izpraznjen je na novo *Pliberk*, še vedno pa *Cirkno*, *Kanal* in *Reka*.

Književni prirastek znaša 86 knjig, zvezkov in časopisov: 23 po darilih, 63 po zameni; 31 ruskih, 25 čeških, 11 slovenskih, 8 hrvaških, 4 rusinske, 3 srbske, 2 nemški, 1 bolgarska in 1 angleška. Darovalcem (*Hrvaška Matica*, *Dež. odbor kranjski*, *Katoliška družba*) poslalo je predsedništvo ali pa izrekel odbor primerno zahvalo.

Za letos je plačalo doslej udnino 1220 letnikov. Od zadnje seje znaša prirastek novih udov 53 in sicer: 2 ustanovnika (izmed letnikov) in 51 letnikov.

79. odborova seja, v sredo 14. marcija 1888. l.

Navzočni: Gg. J. Marn (predsednik); I. Flis, dr. A. Jarc, A. Kržič, dr. Fr. Lampe, Fr. Levec, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, A. Praprotnik, A. Raič, L. Robič, J. Šuman, I. Tomšič, I. Vavrá, A. Zupančič, V. Zupančič in dr. J. Zupanc (odborniki). Skupaj 17.

Zapisnik o 78. odborovi seji, pregledan in potrjen po overovateljih, odbornikih *Kržiči* in *Šubici*, odobri se brez ugovora; današnjemu zapisniku sta overovatelja odbornika *Kržič* in *Raič*.

Predsednik se spomina pokojnega odbornika prof. Einspielerja. Matica je položila na njegovo rakev venec s primernim napisom; pri pogrebu jo je zastopal profesor dr. J. Sket. „Umelecko besedo“ v Pragi, društvo, s katerim stoji uže nad 20 let v zvezi, pozdravila je Matica povodom praznovanja slovesne petindvajsetletnice, dné 9. t. m., pismeno. Zlatomašniku, prevzvišenemu biskupu J. J. Strossmayerju, čestitala bo Matica po svojem odborniku dr. I. Tavčarji, kateri je bil posebej naprošen, naj si v Djakovaru privzame nekaj Slovencev ter v deputaciji čestita prvemu podporniku in dejanskemu pokrovitelju „Matice Slovenske“.

Po poročilu gospodarskega odseka vzame odbor na znanje, da so bile računске zadeve iz zadnje dobe (hišni računi, nagrade) rešene po njegovih sklepih iz zadnje seje.

Računski sklep za l. 1887., proračun za l. 1889. in račun o ptujem premoženju, ki jih je gospodarski odsek pregledal in potrdil, odobré se brez ugovora.

Odbor pritrđi nasvetu gospodarskega odseka, da se ima vloga, glaseča se na Tomšičevo ustanovo, mariborski mestni hranilnici iz vzroka zelo žaljivega odpovedati in drugod naložiti. Pri tej priliki se je odboru naznanilo, da je bila vsled predsednikovega naročila blagajnica zadnje dni škontrirana in da je bilo v njej vse v pravem redu. Na hiši vknjiženi dolg 2000 for. ima se v kratkem izplačati in sodnijski izbrisati. Koekejeva zadeva se ima vnovič pospešiti in kolikor mogoče društvu na korist konečno rešiti.

Gledé letošnjih društvenih knjig pritrđi odbor popolnoma nasvetu književnega odseka. Knjige, katere Matica izda letos, so: 1. *Erjavčevi pripovedni spisi. I. del. Uredil prof. Fr. Levce.* Knjiga bo obsegala kot III. zvezek „Zabavne knjižnice“ krog 15 tiskanih pól. Izšla bo v „Katoliški tiskarni“. Določi se jej pristojna nagrada. Pravico do izdaje si je Matica kupila od varuha pokojnikovih dedičev. Zaradi premnovega gradiva izide nasproti poslednji izjavi II. del še le prihodnje leto. 2. *Letopis za l. 1888. Uredil dr. L. Požur.* Vsebina in sestava podobna lanskí. Večina spisov je uže došla, nekaj jih utegne prav kmalu priti, nekaj jih bo Matica pisateljem vrnila. Tiskala bo knjigo zopet „Narodna tiskarna“; tiskovno korekturo preskrbé pisatelji in urednik; obseg utegne znašati 18—20 tiskanih pól. 3. *J. Apih: Slovenci in l. 1848.* Kulturno-zgodovinska stvarna razprava v obsegu 16—18 tiskovnih pól, o kateri pravijo presojevalci, da je v resnici zanimljiva. Tiskali jo bodo pri Blasniku.

Na podlagi razpisa častnih daril iz obrestij „Jurčič-Tomšičeve ustanove za literarne namene“ došli sta društvu dve povesti, kateri sta uže pregledala po dva presojevalca. Odbor se odloči poslati ju še tretjemu presojevalcu. Ako bo jedna ali

druga odobrena, utegne iziti še letos kot IV. knjiga v Miličevi tiskarni, ki se je društvu ponudila za tiskarsko delo.

O številu iztisov letošnjih knjig in o nekaterih nasvetih na korist Matici naj po predsednikovem prigovoru razpravlja odbor v prihodnji seji.

Tajnik poroča: Vsled smrti (Toman, Ferčnik) ali preselitve (Petek) dosedanjih poverjenikov so izpraznjena poverjeništa: Moravče, Kanalska dolina in Pliberk.

Več društev in posameznih oseb (Bralno društvo v Pliškoviči na Krasu, knjigotržec Tarner v Gorici, Ljudska šola v Mavčičah, Meščanska šola na Krškem, Jugoslavenska akademija v Zagrebu, Ljudska šola v Pirničah, Podružnica ss. Cirila in Metoda za Beljak z okolico, Učiteljska knjižnica ptujskega okraja) prosilo je Matico tudi v zadnji dobi založnih knjig. Predsedništvo je reševalo te prošnje običajno, kakor mu nalagajo večkrat v tem oziru ponavljani odborovi sklepi. Matica dobila je v tej zadevi tudi več zahvalnih pisem. Posebej pritrди odbor še prošnji „Pedagogiškega društva na Krškem“, naj bi Matica poklonila društvu šolskih založnih knjig za nameravano permanentno razstavo učil.

Nekaj društev potrdi resnični prejem lanskih društvenih knjig. Matica jih redno pošilja vsem onim društvom, katera jih njej redno pošiljajo.

Odbor vzame na znanje, da je Matica prejela v zadnjem času več književnih daril. Knjižnica je dobila vsled tega od zadnje seje prirastek 89 knjig, zvezkov in časopisov: 13 po darilih, 76 po zameni; 27 ruskih, 22 čeških, 12 hrvaških, 11 slovenskih, 8 nemških, 6 v različnih jezikih, 2 sorbski in 1 angleško. Darovalcem so bile izražene primerne pismene ali pa ustne zahvale.

Za leto 1887. je plačalo 1291 letnikov. Lanskih dokaj hvaljenih knjig je na razpolaganje le še po 50 iztisov. Letos dohajajo plačila zelo mlačno. Odbor prosi gospode poverjenike, da pospešujejo matičino stvar, in izreka željo, da se dožene stalen red tudi gledé vplačevanja. Od zadnje seje je pristopilo na novo 23 članov in sicer: 3 ustanovniki (jeden izmed letnikov) in 20 letnikov.

Prihodnji redni veliki zbor utegne biti v sredo 18. dne aprila. Priprave zanj prepuščajo se predsedništvu, ako potreba, po dogovoru z obema odsekoma.

Mej posameznimi nasveti je omeniti, da sta gospodarski in književni odsek vzajemno predlagala odboru, naj z ozirom na njegovo izvrstno poslovanje v preteklih treh letih dosedanjega tajnika potrdi tudi za prihodnja tri leta brez razpisa, kar odbor stori soglasno v svesti, da mu bo redni veliki zbor rad potrdil to utemeljeno določitev.

XXIII. redni veliki zbor, v sredo 18. aprila 1888.

Navzočnih nad 50 društvnikov; predseduje prof. J. Marn.

Predsednik konstatuje sklepčnost ter ogovori navzočne zbornike. V svojem govoru povdarja krščansko-katoliški značaj slovenskega naroda sploh, ki je „character indelebilis“ in ki bodi takšen tudi slovstvu našemu. Krščansko-katoliška cerkev, koje člani smo vsi, je mila, dobra in prijateljica resnice. Mnogi je ne sodijo prav; mileje bi jo sodili, ako bi jo bolje poznali. Resnica je podlaga krščanstvu, resnica tudi podlaga pravemu slovstvu. Dobro in lepo neha biti dobro in lepo, ako ni resnično. Z ozirom na to skrbimo, da v slovstvu ne zabredemo v novo poganstvo, ki bi bilo hujše od prvega. Govornik se pohvali z notranjim vladanjem, katero mu je lahko z ozirom na mirno in složno delovanje v društvu samem, z ozirom na čilo in krepko podporo od strani odbora. Gledé venanjega vladanja mora pa le obžalovati, da je, kar z začudenjem opaža, neki slovenski časopis (Slovan 1887) njegove besede: „Človeka je soditi po tem, kakoršen je, ne pa, kakoršen bi moral biti“ napačno tolmačil, češ, da je on proti vsakemu napredku! Govornik dobro ve, da pri Matici ni vse popolno; to je vselej povdarjal in rekel, da stvarne kritike treba, ker je koristna. Razumno in previdno postopanje modrih mož je pri nas Slovencih preprečilo pogubno in nepotrebno borbo, kakor se v zadnjih časih neprijetno oglašá pri Čehih in Hrvatih. Govornika veseli, da slovenstvo tako dosledno in lepo povsod napreduje, da veliko njegovih bivših učencev v raznih strokah tako čilo in krepko deluje, sebi v čast in ponos, domovini v slavo in korist. Konstatuje napredek društva, gmotne in književne uspehe iz zadnje dobe. Društveno premoženje je v zadnji dobi lepo narastlo, dolg glavni se je zopet znižal. Namen društva, izražen v 1. §. dr. pravil, narodu slovenskemu pripomoči do prave omike z izdavanjem knjig, skušal je odbor v zadnji dobi po moči dosežati. Letopis pohvalno omenjajo uže razni slovanski časopisi in društva. „Vvod v modroslovje“ je knjiga, o kateri se mora Matici le čestitati. Osnova večjemu modroslovnemu delu, skupini šesterih knjig, katere nam bo podal gospod theol. & phil. dr. Lampe, ako mu bo usoda mila, da bo zdrav vstrajal, bo delo, s katerim se more malokateri narod ponašati. — Da je napredek dosleden, uspehi povoljni, zahvaliti se ima govornik skupnemu odboru, načelnikoma odsekov: gospodarskega in književnega, dalje posebno požrtvovalnemu blagajniku, ki uže šestnajst let tako vestno opravlja ta v zadnjem letu posebno težavni posel, in marljivemu tajniku, katerega je odbor, ko mu je pred kratkim potekla triletna doba, z ozirom na njegovo službovanje brez razpisa proti določbam pravičnega

reda vnovič potrdil, za kar si naknadno izprosi zborovega dovoljenja. (Se soglasno zgodi.) Dne 4. febr. 1864. l. z odlokom z Najvišjega mesta potrjena, zvršila je Matica pred kratkim svoje 24. leto in obhaja prihodnje leto svojo petindvajsetletnico, katera naj bi bila za društvo primerna, častna. Začasno treba za to skrbeti, da se dostojno zvrši; morebiti prijavi kdo pozneje v tej zadevi kak nasvet.

Računski sklep za l. 1887. in proračun za l. 1889. se odobrita brez ugovora; njuno branje se opusti, ker sta bila društvenikom uže dalj časa v pisarni in ker sta jim danes tudi tiskana na razpolaganje.

Za presojevalce letnih računov izvoli zbor po nasvetu dr. Vošnjaka z vsklikom gg. F. Bradaško, I. Valentinčiča in D. Žagarja.

Tajnik prebere letno poročilo o delovanji v dobi od $\frac{1}{4}$ 87. do $\frac{3}{4}$ 88. l. Poročilo govori najprej splošno o sestavi odbora in odsekov, našteva seje odborove in odsekov, ocenjuje delovanje odborovo v književnih zadevah; omenja knjige, ki jih je izdala Matica lani in ki jih misli izdati letos; omenja obširnejše računske in hišne zadeve, knjižnico in književno zalogo, delovanje Kopitarjevega odseka in častno rešitev Kopitarjeve zadeve, poverjeniške in društveniške razmere; različne slavnostne prilike, slovenske in sploh slovanske, vesele in žalostne; konečno se spomina izza zadnje dobe umrlih odborovnikov, sotrudnikov, ustanovnikov in letnikov. (Po prebranem poročilu pozove predsednik zbor, naj v znak sožalja vstane, kar se zgodi.) Po nasvetu dr. Vošnjaka izreče zbor odboru za njegovo povoljno, vsepošno delovanje in za marljiv trud soglasno svojo zahvalo. — Odbornik dr. Požar naglašja z ozirom na sicer povoljne, toda nikakor sijajne društveniške razmere in v zvezi z bližajočo se petindvajsetletnico, da treba večjega jedinstva, večje živahnosti v društvu, večjega zanimanja za društvo samo. Dva „Narodna Doma“ imamo Slovenci; priprostega, to je Družbo sv. Mohorja, okrog katere se zbira sedaj uže nad 40000 Slovencev, za katero nas zavida marsikateri narod; drugi „Narodni Dom“, kateremu je zdrava podlaga lepo premoženje in kateremu bodi krepka podpora razumništvo, je „Matica Slovenska“. Žalibog se omikani krogi še veliko premalo zanjo brigajo, bodisi, ker ali v resnici niso omikani, bodisi, ker jih treba še le spodbujati. Delajmo, agitujmo; število matičarjev bi se moralo z lahkim trudom podvojiti in sčasoma potrojiti. Delo je lahko, ker treba le opozarjati, ker društvo nema tudi v sedanjih, divjih političnih časih resnih nasprotnikov. Poverjeniki sami ne morejo vsega storiti; treba, da jih člani sami podpirajo in nedruštvenike za društvo pridobivajo. Govornik konstatuje preveliko mlačnost v nekaterih krajih ter navaja

drastične izgleda (Celje, Maribor, Ljubljana). Izraža željo, naj bi prodrle te misli med javni svet, naj bi jih spoznali po tu zbranih društvenikih in časnikih sploh tudi omikani nedruštveniki. Konečno sklepa s primerom: Ako je naše društvo „Matica“, bodimo ji vsi bučele in prinašajmo ji marljivo in vstrajno koristnega in sladkega sadu. — Po tem govoru, ki se z odobravanjem vzame na znanje, naznanja predsednik, da se je odbor sam uže s to zadevo bavil ter da se ima iz njegove srede osnovati agitacijski odsek v pridobitev novih udov. (Tajnikovo poročilo se potem brez ugovora soglasno sprejme.)

Vrši se dopolnilna volitev v društveni odbor. Skrutinij prevzemô gg. Stegnar, Pintar in Dežman v zvezi s tajnikom. Izid volitev je sledeč: Oddanih je bilo 188 glasovnic; nadpolovična večina znaša 95; veljavne so bile vse. Dobili so gg.: Bartel Anton in dr. Zupanec Jernej po 187, dr. Sket Jakob 186, Pleteršnik Maks 185, Vilhar Ivan in Zupančič Vilibald po 172, Šuklje Franc 171, dr. Jarc Anton in Žolgar Mihael po 169, Majciger Ivan 168 glasov, ter so tedaj izvoljeni v odbor „Maticе Slovenske“ za dobo štirih let v zmyslu §. 12. dr. pravil. Dobili so tudi še gg.: Kalan Andrej, dr. Mencinger Ivan in Žlogar Anton po 16, Fekonja Andrej, Koblar Anton in Zupan Tomo po 15 glasov, Pintar Luka 4 glasove, Einspieler Gregor, dr. Gregorčec Lavoslav in dr. Napotnik Mihael po 1 glas.

Prof. Levec poroča v imenu odborovem o spremembi §. 36. opr. r. rekoč: Odbor predlaga: Redni veliki zbor naj sklene, da se ima §. 36. opr. reda, ki se je doslej glasil: „Tajnikovo službo odbor po razpisu oddaje za tri leta“, spremeniti in glasiti v prihodnje tako: „Tajnikovo službo odbor po razpisu oddaje praviloma na tri leta (§. 13. mat. pr.). Ako se je pa odbor po večletnem tajnikovem službovanji uveril o njegovi popolni sposobnosti, sme ga tudi brez razpisa potrditi za daljšo dobo“. Poročevalec pravi, da je tajniku pred kratkim potekla triletna doba. Odbor predlaga to premembo, da se izogne nepotrebnim formalnostim, ki stvar le zadržujejo; dalje, da izrazi tajniku za njegovo marljivo službovanje od svoje strani nekako priznanje in ga ob enem na društvo bolj priklene. Društvo zategadelj nima nobenih denarnih žrtev; letna plača ostane ista, o pokojnini pa tudi ni govorjenja. (Po kratki stvarni debati, v katero posežejo gg. dr. Lampe, Levec, Kersnik in Močnik, sprejme se nasvet odborov soglasno z dostavkom g. Kersnika, naj se glasi v nasvetovani spremembi mestu „za daljšo dobo“ raje „za večletno dobo“, da ne bo nič dvoma.)

Ker se k zadnji točki dnevnega reda ne oglasi nihče k besedi, zaključí predsednik zbor sê zahvalo mestnemu zastopu za brezplačno prepustitev dvorane.

80. odborova seja, v sredo dne 25. aprila 1888. l.

Nazočni: Gg. J. Marn (predsednik); A. Bartel, I. Flis, P. Grasselli, dr. A. Jarc, A. Kržič, dr. Fr. Lampe, Fr. Levac, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, A. Praprotnik, A. Raič, L. Robič, L. Sečec, I. Tomšič, I. Vavrč, A. Zupančič, V. Zupančič in dr. J. Zupanec (odborniki). Skupaj 19.

Zapisnika LXXIX. odborove seje in XXIII. rednega velikega zbora, ki so ju pregledali in potrdili predsednik in overovatelja Kržič in Raič, odobrita se brez ugovora.

Predsednik pozdravi stare, vnovič izvoljene odbornike, in novega odbornika prof. Bartla, izražujoč nado, da bodo vsi krepko ter složno mnogo let delovali v prosep Matici. Naznanja z obžalovanjem, da se je dolgoletni blagajnik, I. Vilhar, odpovedal svojemu poslu vsled preobilo družih opravil in da bode odboru za to težavno službo poiskati danes družega odbornika. Nasvetuje, da se dosedanjemu korektorju ustreže kolikor mogoče in na posebno prošnjo naj se vezanje društvenih knjig razdeli mej dva obrtnika, kar bode, kakor pri tiskarnah, društvu le na korist. Nasvetoma odbor pritrdi soglasno.

Na to prevzame starosta dr. Zupanec predsedništvo, da se zvrši volitev predsednika. Odbornik prof. Raič predlaga, naj odbor z ozirom na dosedanjo spretno in uspešno voditev starega predsednika zopet izvoli z vsklikom, kar se tudi zgodi. Prof. J. Marn izreka, da bi rad prepustil vodstvo mlajšim in boljšim močem, zlasti o kakih venanjih svečanostih. Zahvaljuje se za skazano mu zaupanje proseč odbornikov, naj ga tudi v prihodnje podpirajo. Hvaležnost je najboljša priprošnja; pravo rodoljubje navdaja vse in misel na narod in domovino lajša žrtve v času in delu. Veseli ga, da je društvo dospelo dotlej, da domači listi o njem ne pišejo nečastno; potruditi se bo treba, da si Matica pribori tudi pri tujih dostojnega priznanja. Omenja nehvalnega, deloma napačnega poročila nekega ruskega lista, ki govori o slovstvenih razmerah slovenskih iz l. 1886. ter očita Matici, da izdaje za 2 for. premalo knjig (omenja namreč le dveh, mesto treh, ki jih je Matica v resnici izdala l. 1886.), da ne izda „Naučnega Slovarja“ in ne nadaljuje „Slovanstva“. — Treba bo, da se osnuje odsek za pridobitev novih in izstopivših članov na prosep Matici, kar se je omenjalo uže v zboru in v načelu sprejelo v zadnjem odboru. Nekaj utegne uže pripomoči, da Matica izda letos štiri knjige. Nekoliko bo vplivala 25letnica, ki naj bi se praznovala z občnim zborom o poletnem času, da bi bilo o dobi počitnic možno venanjim članom, profesorjem in odbornikom, udeležiti se slavnosti osebno. Naglašá potrebo jedne pisave v društvenih knjigah in poprosi književnike iz odbora, naj bi po končani odborovi seji pomudili se v ta namen še tu, da se v tej zadevi razgovarjajo.

Vršé se z vsklikom volitve družih upraviteljev in pa odsekov. Namestnika ostaneta prvi: prof. Levec, drugi: župan Grasselli. Blagajnik postane L. Robič; bivšemu blagajniku ima se iz odbora poslati pohvalno pismo s prošnjo, da ostane odboru in društvu še v prihodnje na pomoč, posebno v gospodarstvenih zadevah. Nehvaležnost bi bila, tako častno izvoljenega odbornika po tolikoletnem, uspešnem in trudapolnem službovanji puščati iz odbora. Novi blagajnik prevzame posel pod tem pogojem, da ga v vseh hišnih zadevah podpira gospodarski odsek, čemur odbor soglasno pritrdi. Pregledovalec društvenih računov bo odbornik dr. Zupanec, ključarja zopet A. Praprotnik in F. Stegnar, overovatelja sejnih zapisnikov A. Kržič in A. Bartel, pravní zastopnik ostane dr. I. Tavčar. Gledé odsekov, gospodarskega in književnega, ostane vse pri starem, le da se privzame književnemu še prof. Bartel. V odsek za pridobitev novih društvenikov so voljeni: gg. A. Bartel, A. Kržič, Fr. Levec, dr. L. Požar, A. Raič, I. Šubic. — Kopitarjev in Vodnikov odsek obdržita iz Matice stare zastopnike; istotako glavni odbor „Narodnega Doma“.

Gledé letošnjih knjig obvelja ta konečni sklep: Matica izda letos: 1. *Letopis za l. 1888*; urednik dr. L. Požar. V delo ga sprejme in v 1800 iztisih tiska „Narodna Tiskarna“. 2. *Slovinci in l. 1848*; spisal prof. Apih, ureduje prof. Raič, tiska v 2000 iztisih „Blasnikovih dedičev tiskarna“. 3. *Erjavčevih pripovednih spisov I. del*; ureduje prof. Levec; tisek preskrbi v 2000 iztisih „Katoliška tiskarna“. 4. *Prihajoč*, povest z nagrado iz ustanove Tomšič-Jurčičeve; tisek Miličev, število iztisov 2000.

Kedar dosedanji blagajnik izroči društvene reči, poprosijo se vsled sklepa občnega zbora izvoljeni gospodje, da pregledajo društvene račune.

Prošnja nove krške posojilnice za primerno denarno vlogo se odkloni.

Odbor je naprosil svojega mariborskega poverjenika, da potegne tamošnjo hranilniško vlogo iz Tomšičeve ustanove in jo pošlje blagajništvu semkaj.

Prošnji nekega društvenika, naj bi mu „Matica“ poslala vse rokopise iz svoje knjižnice, da jih pregleda in primerno uporablja pri zbirki narodnega blaga, odbor ne more ustreči, dokler dotičnih natanko ne zaznamuje in dokler se ne zavarujejo.

Tajnik poroča o poverjeniških, knjižničnih in društveniških zadevah. Knjižnica je narastla od zadnje odborove seje za 24 knjig, zvezkov in časopisov; 6 vsled daril, 18 po zameni; 12 ruskih, 7 slovenskih, 3 češke, 2 latinski. — Za letošnje leto plačala sta 502 letnika; od zadnje odborove seje ($\frac{14}{3}$) pristopilo je društvu na novo 42 članov, in sicer: 1 ustanovnik in 41 letnikov.

II. Računsko poročilo.

a) **R a č u n**

o ptujem premoženji v društvenega odbora oskrbi za l. 1887.

Redno štév.	I m e	Znesek		I z k a z			Znesek			Opombe:
		gld.	kr.	posamezni	skupni	gld.	kr.	gld.	kr.	
1	Valentina Vodnika spomenik	—	—	—	—	—	—	—	—	K št. 1: Ni več v draš- tveni oskrbi; dotično knji- žico je odbor izročil odseku za zgradbo Vodnikovega spomenika proti blagajniko- vemu potrdilu.
2	Miroslava Vilharja spomenik	326	60	1076	43	—	—	326	60	
3	Jurčič - Tomšičeva ustanova za lite- rarne namene	2500	39	101	11	369	—	—	—	
4	dr. E. H. Coste spomenik	1156	88	930	85	20	—	2500	39	
	Skupaj	3983	87	—	—	—	—	1156	88	K št. 3: Iz obrestij te ustanove sta bilia do 31. dec. 1887. razpisani časni nasrudi za dvoje izvir- nih poročilj.
	Skupaj	3983	87	—	—	—	—	3983	87	

V Ljubljani dne 31. decembra 1887.

Ivan Vilhar,
blagajnik.

b) **Sklep**

vseh dohodkov in stroškov „Matice Slovenske“

Tek. št.	Dohodki	V gotovini				V obligacijah po kurzni vrednosti		Opombe
		posebej		skupaj		gld.	kr.	
		gld.	kr.	gld.	kr.			
1	Imetek 31. decembra 1886. leta	—	—	1334	27			
2	Plačila društvenikov:							K št. 4.
	a) ustanovnikov	455	—					Od prostorov, ki jih ima Matica v lastni rabi, bi se dobilo 200 gld letne najemščine.
	b) letnikov	2677	—	3132	—			K št. 4b, 3c, 6 in 11b:
3	Obresti:							Omenjeno hišo je Matica prodala koncem junija za 11.000 gld. ter prejela na račun 5000 gld.; ostalina je kot dolg vključena proti 50% polletnim obrestim.
	a) od obligacij	403	—					
	b) od gotovine	131	90					
	c) od intabulacije	150	—	684	90			
4	Dohodki hiš brez društvenih prostorov, in sicer:							
	a) na Kongresnem trgu št. 7	2316	42					
	b) na Bregu št. 8 (poluletni)	474	30	2790	72			
6	Za prodane knjige	—	—	309	54			
6	Na račun prodane hiše	—	—	5000	—			
7	Razni dohodki	—	—	15	92			K št. 11 d:
8	Skupaj	—	—	13267	35			Inventar gl. 500
9	Če se odštejejo stroški	—	—	9720	80			Zaloga „ knjig „ 3500
10	ostane imetka	—	—	3546	55			gl. 4000
11	in če se k temu imetku prišteje:							Potrožiti se je smelo:
	a) vrednost hiše na Kongresnem trgu	27069	—					K št. 2b) 2677—
	b) intabulirani denar	6000	—					k št. 3 684-90
	c) vrednost v gotovini	2000	—					k št. 4 2790-72
	d) vrednost inventarja in knjig	4000	—	39069	—			k št. 5 309-54
	e) kurzna vrednost 13 obligacij	—	—	—	—	9581	25	k št. 7 15-92
12	se kaže 31. dec. 1887 stan premoženja	—	—	42615	55	9581	25	Skupaj 6478-08
				52196	80			potrožilo se je pa 9720-80
13	Stanje premoženja 31. dec. 1886. leta	—	—	44103	27	5979	—	tedaj preveč . 3242-72
				50082	27			katere je Matica porabila, da je nakupila obligacij za 4149-28 ter z njimi pomnožila glavnico za omenjeno svoto.
14	Konečni pomnožek v zadnjem letu	—	—	2114	53			

računa

za XXIII. društveno leto od 1. jan. do 31. dec. 1887. leta.

Tek. št.	S tro š k i	V gotovini				Opombe
		posebej		skupaj		
		gld.	kr.	gld.	kr.	
1	Upravni stroški:					K št. 1 b:
	a) tajniku	600	—			V tej svoti je zapodena tudi plača pošteznice v znesku 24 gld.
	b) pisarni	130	73	730	73	K št. 2 b:
2	Izdavanje knjig:					Pas. zastanek gl. 30.—
	a) spisi (nagrade in korekture)	1179	75			Tek. potreboščina 1668-20
	b) tisek	1698	20			Skupaj . gl. 1698-20
	c) vezanje in razpošiljanje	262	55	3140	50	Knjige 1887. l. tedaj stanejo:
3	Hišni stroški:					a) Nagrade in korekture gl. 1179-75
	a) davki	1013	54			b) tisek 1668-20
	b) poprave in druge potrebe	542	35	1555	89	c) vezanje in ekspedicija 262-55
4	Obresti od dolga	—	—	90	—	Skupaj . 3176-50
5	Za nakup 5 obligacij s 5000 nom. vrednosti	—	—	4149	28	K št. 3 b:
6	Razni izdatki	—	—	54	40	Povodim prememb pri hišnih strankah je bilo treba več temeljnih poprav.
7	Skupaj	—	—	9720	80	Stanje dolga glavnici: a) Preveč potroš. svota do 31. dec. 1886 8006 50 1/2
						b) Pas. zastanek 30 —
						8636 50 1/2
						Preveč potrošena svota iz l. 1887 3242-72
						Skupaj 11879-22 1/2
						Po odštetju faktičnega prirastka glavnici s nakupom obligacij v znesku 4149-28
						ostane 31. dec. 1887. l. dolga glavnici 7729-94 1/2
						Dolg se je tedaj v pretečenem letu zmanjšal za 906-56
						1886. l. za 903-78
						1885. l. za 789-30 1/2

V Ljubljani dne 31. decembra 1887.

Ivan Vilhar,
blagajnik.

III.

Poročilo o društveni knjižnici.

a) Slovenska knjižnica.

(Dalje.)

- † *Kraševski*-† *Podgoriški*: Koča za vasjo; povest. V Ljubljani 1886.
- I. Vrhovec*: Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih. Ljubljana 1886.
- Fr. Levce*: Letopis Matice Slovenske za leto 1886. V Ljubljani 1886.
- Letno poročilo čveterorazredne ljudske šole v okolici ptujski. Maribor 1886.
- J. Marn*: Jezičnik. Knjiga Slovenska v XIX. veku. B. XXIV. leto. V Ljubljani 1886.
- „*Novice*“, gospodarske, obrtniške in narodne. XLIV. in XLV. tečaj. V Ljubljani 1886 in 1887.
- I. Flis*: Stavbinski slogi, zlasti krščanski, njih razvoj in zgodovina. V Ljubljani 1885.
- Slovenska Talija, zbirka dramatiških iger:
- J. Noll*: Priročna knjiga za glediške diletante. I. zvezek. V Ljubljani 1868.
- Različni*: Zbirka raznovrstnih dramatiških iger. II.—IV. zvezek. V Ljubljani 1867.
- Različni*: Zbirka raznovrstnih dramatiških iger. V.—VII. zvezek. V Ljubljani 1868.
- Različni*: Zbirka raznovrstnih dramatiških iger. VIII.—X. zvezek. V Ljubljani 1869.
- D. Hostnik*: Marijana. (Prevod). XLVII. zvezek. V Ljubljani 1879.
- Različni*: Zbirka raznovrstnih dramatiških iger. XLVIII. zvezek. V Ljubljani 1880.
- Različni*: Zbirka raznovrstnih dramatiških iger. XLIX. zvezek. V Ljubljani 1880 in 1881.
- Različni*: Zbirka raznovrstnih dramatiških iger. L. zvezek. V Ljubljani 1881.
- Različni*: Zbirka raznovrstnih dramatiških iger. LI. zvezek. V Ljubljani 1882.

- Različni*: Zbirka raznovrstnih dramatiških iger. LII. zvezek. V Ljubljani 1883—84.
- Različni*: Zbirka raznovrstnih dramatiških iger. LIII. zvezek. V Ljubljani 1886.
- Alfieri Križman*: Filip. Žalostna igra v petih dejanjih. Trst 1886.
- Letno poročilo II. mestne peterorazredne deške ljudske šole. V Ljubljani 1887.
- P. pl. Radics*: Zgodovina deželne civilne bolnice v Ljubljani. Ljubljana 1887.
- D. Trstenjak*: Pannonica. Spomeniški listi. V Celovcu 1887.
- Dr. Franc Lampe*: Drobtince. XXI. letnik. V Ljubljani 1887.
- Zlatomašnik sv. oče Leon XIII. Zal. kat. družba. V Ljubljani 1887.
- A. Kržič*: Osmero blagrov na svetu ali dolga pridiga za kratkočasno življenje. Celovec 1887.
- Dr. I. Križanič*: Zgodovina svete katoliške cerkve za slov. ljudstvo. Celovec 1887.
- „Slovenske Večernice“ za poduk in kratek čas. XLI. zvezek. Celovec 1887.
- Franc Pirec, oče umne sadjereje na Kranjskem. Celovec 1887.
- Koledar „Družbe sv. Mohorja“ za leto 1888. Celovec 1887.
- J. Volčič*: Življenje preblažene Device in Matere Marije. Celovec. 1887.
- X. Y.*: O Slovanih, osobito o ruskem narodu. (Narodopisni načrt.) Trst 1887.
- Pastirsko pismo iz dne 26. decembra 1887.
- J. Marn*: Jezičnik. Knjiga Slovenska v XIX. veku. C. XXV. leto V Ljubljani 1888.
- dr. A. Mosché*: Slovenski Pravniki. IV. leto. V Ljubljani 1888.
- R. Šinek*: Neposredni davki za vse dežele avstro-ogerske monarhije. V Gorici 1885.
- dr. Franc Lampe*: Dom in svet. Letnik I. V Ljubljani 1888.
- A. Kalan*: Jezičnik v slovenskem slovstvu ob njegovi 25letnici. V Ljubljani 1888.
- A. Praprotnik*: „Učiteljski Tovariš“. Letnik XXV.—XXVII. V Ljubljani 1885—1887.
- R. Dolenc*: Nauk, kako zasajati vinograde z ameriškimi trtami. V Ljubljani 1888.
- Fr. Gabršek*: Pedagogiški letnik I.—II. leto. V Ljubljani 1887—88.
- dr. Mich-Gabršek*: Občno vzgojeslovje. V Ljubljani 1887.
- J. Bezlaj*: Pouk o črtežih (z 51 podobami) II. del. V Ljubljani 1887.
- Letno poročilo čveterorazredne ljudske šole v Krškem za šolsko leto 1886/7. V Ljubljani 1887.
- dr. Mich-Gabršek*: Občno ukoslovje. V Ljubljani 1888.

b) Hrvaška knjižnica.

- J. Voltiggi*: Ricoslovník illirického, italského i nimacského jezika. U Bescu 1803.
- Historia iliti pripovezt szvetoga pizma ztaroga, y novoga zakona za potrebuvanje narodnih skol horvatzkoga orszaga. Vu Budimu 1808.
- F. A. Dorotich*: Kratko iskazanje jednoga dogadjaja, u komuse nasca godine 1813. U Beču 1815.
- F. Miklóshich*: Izbor dugoványh vszakoverztnéh. Vu Zagrebu 1821.
- Fr. Gundulich*: Ariadna. U Dubrovniku 1829.
- V. J. Dunder*: Andrie Kačića razgovor ugodni národa slovinškoga. U Beču 1836.
- A. Russi*: Ugodne pripověsti pridělane iz italského u ilirski jezik. U Zagrebu i Lipsku 1838.
- Dr. D. Demeter*: Dramatička pokušenja. Dio I.—II. U Zagrebu 1838.
- I. Šear*: Ogledalo Iliriuma. I.—II. zv. „U Zagrebu 1839“ in „U Beču 1844“.
- I. Šear*: Ogledalo Ilirie. III. in IV. zv. U Zagrebu 1840 in 1842.
- I. Kukuljević-Sakcinski*: „Juran i Sofia“ ili „Turci kod Siska“. U Zagrebu 1839.
- Dragutin Seljan*: Početak, naprédak i vrědnost literature ilirske. U Zagrebu 1840.
- St. Vraz*: Djulabie. U Zagrebu 1840.
- Lj. Vukotinić*: Ruže i tárnje. U Zagrebu 1841.
- St. Vraz*: Glasi iz dubrave žeravinske (povjestice). U Zagrebu 1841.
- Razni*: Kolo. Članci za literaturu, umětnost i národní život. Knjiga II.—VIII. U Zagrebu 1842—1853.
- Domorodac*: Pogled u Bosnu. U Zagrebu 1842.
- Dragoila Jarnević*: Domorodne poviesti. Knjiga I. U Karlovcu 1843.
- Iv. Gundulić*: Osman. (Sa slikom pjesnika i riečnikom). U Zagrebu 1844.
- Lj. Vukotinić*: Něšto o školah pučkih. U Zagrebu 1844.
- I. Kukuljević-Sakcinski*: Igrokazi. U Zagrebu 1844.
- Lj. Vukotinić*: Historičké novele. Dio I.—II. U Zagrebu 1844.
- Grabanciaš djak*: Zvekan opet na svietu. U Zagrebu 1844.
- Mirko Bogović*: Ljubice. U Zagrebu 1844.
- St. Vraz*: Gusle i tambura. Knjiga I. Zlatni Prag 1845.
- L. Ilić*: Baron Fr. Trenk i slavonski panduri. U Zagrebu 1845.
- Pr. A. Mažuranić*: Skladanja Hanibala Lucića. U Zagrebu 1847.
- I. Kukuljević-Sakcinski*: Pěsme. U Zagrebu 1847.
- Lj. Vukotinić*: Pěsme. U Zagrebu 1847.
- Cottin-Zuzun*: „Elizabeta“ ili „Prognani u Sibirii“. U Zagrebu 1847

- Dr. Rakovec*: Kolendar za puk. Godina I i III. U Zagrebu 1847 i 1849.
- Krasicki-Tkalčević*: Pan Podstoli ili dobar domaćin. U Zagrebu 1848.
- A. Nemčić*: Političke pjesme pokojnoga Tome Blažeka. U Zagrebu 1848.
- N. Tommaseo*: Iskrice. U Zagrebu 1848.
- X.*: Slavjanke. U Zagrebu 1848.
- L. Župan*: Narodne pjesme. U Zagrebu 1848.
- L. Župan*: Wakefieldski župnik. U Zagrebu 1848.
- Nauk za temeljito i što se može najbrže djeloređno i službeno izobraženje pešaka polag c. k. pešačkog naredbenika za službu. U Beču 1848.
- Gesnerove „Seljanke“. Prevod iz nemačkoga. U Zagrebu 1848.
- Zapisnik sabora trojedne kraljevine Dalmatinske, Hrvatske i Slavonske. U Zagrebu 1848.
- M. Bogović*: Domorodni glasi. U Rēki 1848.
- X.*: Slavjanke, sa historičkim primetbami. U Zagrebu 1848.
- J. M. Špor*: Kastriota Škenderbeg. Tragedija u pet izvedah. U Zagrebu 1849.
- P. Stoos*: Sokò hrvatski i slavski mati. U Zagrebu 1849.
- L. Nenadović*: Slavenska vila. U Zagrebu 1849.
- O. Počić*: Talianke. U Zagrebu 1849.
- F. Pintarić*: Knjiga bogoljubnosti kārštjanske. U Beču 1849.
- Kako trēba da čovēk živi u svakom stališu. U Zagrebu 1850.
- M. Stojkov*: Poslanica svetog Petra biskupima Pijemonta-Talije. U Trstu 1850.
- B. Šulek*: Austrijski dāržavni ustav (II. izdanje). U Zagrebu 1850.
- A. Kuzmanić*: Pravdonoša. Broj I. U Zadru 1851.
- A. Razlag*: Zvézdice. U Gradcu 1851.
- I. Kukuljević-Sakcinski*: Arkiv za povestnicu jugoslavensku. Knjiga I.—III. U Zagrebu 1851—1854.
- M. Bogović*: Pēsme A. Nemčića. U Zagrebu 1851.
- E. Sladović*: Uputa u pjesmenu umjetnost. U Zagrebu 1852.
- M. Ban*: Dubrovnik, cvēt narodnoga knjižtva. III. svezak. U Zagrebu 1852.
- I. Bérlić*: Kraljodvorski rukopis. U Zlatnom Pragu 1852.
- R. Razlag- I. Vinković*: Zora, jugoslavenski zabavnik za godinu 1852. U Gradcu.
- M. Bogović i dr.*: Neven, zabavan, poučan i znanstven list. Tečaj I.—II., IV.—V., VII. U Zagrebu 1852—1853, 1855—1856. Na Rieci 1858.
- G. Palmotić*: Kristiada, to jest život i djela Isukristova. U Zagrebu 1852.
- J. Macun*: Kratko krasoslovje o pēsničtvu. U Zagrebu 1852.

- Serassi-Zlatarić*: Torkvata Tassa Ljubmir, igra pastierska. U Zagrebu 1852.
- Zlatarić-Kukuljević*: Sofoklova Elektra. U Zagrebu 1852.
- I. Kukuljević-Sakcinski*: Pjesme Dominka Zlatarića. U Zagrebu 1853.
- D. Rakovec*: Gospodarske novine. Godina I. U Zagrebu 1853.
- M. Mrazović*: Pravnik. Časopis za pravne i državne znanosti. I. tečaj. Zagreb 1853.
- M. Vetranić*: Hekuba i posvetilište Abramovo. U Zagrebu 1853.
- Imenik utemeljiteljah „Matice ilirske“. God. 1853. U Zagrebu 1854.
- B. Šulek*: Njemačko-hrvatski rječnik. III.—IV. sv. U Zagrebu 1854.
- B. Šulek*: Biljarstvo. Uputa u poznavanje bilja. I.—II. Dio. U Beču 1856, u Zagrebu 1859.
- M. Bogović*: Matija Gubec, kralj seljački. Drama u 5 činah. U Zagrebu 1859.
- M. Bogović*: Pripovjesti. U Zagrebu 1859.
- Svetoga Franje Saleskoga „Filotea ili Bogomila“. U Zagrebu 1859.
- A. Tkalčević*: Put na Plitvice. U Zagrebu 1860.
- Glas hrvatsko-slovenski iz Dalmacije. U Zagrebu 1860.
- I. Perkovac*: Pojavi u zraku. U Zagrebu 1860.
- I. Kukuljević-Sakcinski*: Slovník umjetnikah jugoslavenskih. Sv. IV. U Zagrebu 1860.
- A. Tkalčević*: Prevodi klasikah latinskih. U Zagrebu 1860.
- Vladislav Bistrić. Pripovjeka za puk. U Zagrebu 1861.
- Lj. Vukotinović*: Leptir. Zabavnik za godinu 1861. U Beču 1861.
- M. Bogović*: Vinjage. I.—III. Sv. U Zagrebu 1861—1864.
- Romani-Dr. Demeter*: Norma. U Zagrebu 1861.
- L. Botić*: Biedna Mara. (Pripoviest). U Zagrebu 1861.
- J. Šviglin*: Ljutovid, župan posavskih Hèrvatah. Povjèstnička pripovjèst iz IX. veka. U Zagrebu 1861.
- B. Šulek*: Hrvatsko-ugarski ustav ili konstitucija. U Zagrebu 1861.
- Freudenreich-Müller*: Magjari u Hèrvatskoj. U Zagrebu 1861.
- I. F. Jukić*: Bosanski prijatelj. Časopis. Svezak III. U Zagrebu 1861.
- E. Kvaternik*: Politička razmatranja. Svježčić I. U Zagrebu 1861.
- dr. Fr. Rački*: Pismo slovjensko. U Zagrebu 1861.
- Saborski govor Mirka Bogovića. U Zagrebu 1861.
- Saborski govori Ivana Vončine u 22., 40. i 53. sjednici. U Zagrebu 1861.
- Saborski govor Antuna Stojanovića. U Zagrebu 1861.
- Adresa sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. U Zagrebu 1861.
- A. Tkalčević*: Listovi o Italiji. U Zagrebu 1861.
- Dr. J. Kavanjin*: Bogatstvo i ubožtvo. (Velepjesan u 30 pjevanjah). U Zagrebu 1861.

- Spomenica duhovne mladeži sjemeništa nadbiskupije zagrebačke I. Kukuljeviću-Sakcinskemu prigodom njegova naimenovanja za velikoga župana zagrebačkoga. U Zagrebu 1861.
- Pravila slavjanske narodne čitaonice u Trstu. 2 zv. 1861 ip 1862.
- J. H. Kampe - B. Bradnjački*: Crstice iz Kolumbova života. Dio I. U Zagrebu 1862.
- J. H. Kampe - T. Smičiklas*: Kortesi. Dio II. U Zagrebu 1862.
- J. H. Kampe - B. Budnjački*: Pizar. Dio III. U Zagrebu 1863.
- J. Jurković*: Izabrana djela. Svezak I.: Šaljivi spisi. U Zagrebu 1862.
- Zchokke-Gaj*: Kreol; novela. U Zagrebu 1862.
- Kušlan - dr. Šuhaj*: Spisi saborski. Sv. I.—IV. U Zagrebu 1862.
- Dr. J. Vranjican*: Sveobče izložbe za obrtnost i ratarstvo. U Karlovcu 1862.
- J. Sundečić*: Vršidba (pjesma). U Karlovcu 1862.
- Životopis Ivana Mužuranića. U Karlovcu 1862.
- Pjesne Meda Pucića. U Karlovcu 1862.
- L. Botić*: Petar Bačić; historička pripoviest. U Osieku 1862.
- M. Krešić*: Hrvatski koledar za rimokatolike i pravoslavne. Tečaj I.—III. U Zagrebu 1862—1864.
- B. L. H.* Misli o socialnoj politici u Austriji. U Zagrebu 1862.
- Program kraljevske gimnazije u Varaždinu koncem š. godine 1862. U Zagrebu 1862.
- Pogled na Bosnu sa vojenog i strategičkoga vida. U Zagrebu 1862.
- Haf*: Nekoliko spisah o pučkoj zadrugi u Hrvatskoj i Slavoniji. U Zagrebu 1862.
- Djela Stanka Vraza: I. Dio: Djulabije. U Zagrebu 1863.
- II. Dio: Glasi iz dubrave žerovinske i gusle i tambura. U Zagrebu 1864.
- III. Dio: Razlike pjesme (izvorne). U Zagrebu 1866.
- IV. Dio: Razlike pjesme (prevodi). U Zagrebu 1868.
- V. Dio: Pjesme, pabirci, proza i pisma. U Zagrebu 1877.
- E. Z. J. Asanger*: Hrvatski glumač. — Sv. I. — U Karlovcu 1863.

(Dalje prihodnjić.)

IV.

Opravništvo „Matiče Slovenske“

za leto 1888.

Predsednik: Marn Josip.

Namestnika: I. Levec Franc,
II. Grasselli Peter.

Blagajnik: Robič Luka.

Tajnik in knjižničar: Lah Evgen.

Pregledovalec društvenih računov: dr. Zupanec Jernej.

Ključarja: Praprotnik Andrej,
Stegnar Feliks.

Overovateljja sejnih zapisnikov: Bartel Anton,
Kržič Anton.

Pravdni zastopnik: dr. Tavčar Ivan.

Odbor:

a) Ljubljanski odborniki:

1. Bartel Anton, (1888)	15. Robič Luka, (1887)
2. dr. Dolenc Hinko, (1886)	16. Stegnar Feliks, (1883)
3. Flis Ivan, (1887)	17. Šubic Ivan, (1887)
4. Grasselli Peter, (1885)	18. Šuman Josip, (1883)
5. dr. Jarc Anton, (1888)	19. dr. Tavčar Ivan, (1886)
6. Kermavner Valentin, (1886)	20. Tomšič Ivan, (1886)
7. Kržič Anton, (1887)	21. Vavrū Ivan, (1883)
8. dr. Lampe Franc, (1885)	22. Vilhar Ivan, (1888)
9. Levec Franc, (1887)	23. Vodušek Matej, (1885)
10. Marn Josip, (1885)	24. Wiesthaler Franc, (1887)
11. Pleteršnik Maks, (1888)	25. Zupančič Anton, (1883)
12. dr. Poklukar Josip, (1886)	26. Zupančič Vilibald, (1888)
13. dr. Požar Lovro, (1887)	27. dr. Zupanec Jernej. (1888)
14. Praprotnik Andrej, (1885)	

b) Unanji odborniki:

1. Cigale Matej, (1885)	7. Senekovič Andrej, (1887)
2. dr. Gregorčič Anton, (1887)	8. dr. Sket Jakob, (1888)
3. Gregorčič Simon, (1886)	9. Svetec Luka, (1888)
4. Hubad Franc, (1887)	10. Šuklje Franc, (1888)
5. Kersnik Janko, (1886)	11. dr. Šust Ivan, (1885)
6. Majciger Ivan, (1888)	12. Žolgar Mihael. (1888)

Odseka:

a) Gospodarski odsek:

1. dr. Dolenc Hinko,	4. Robič Luka (načelnik),
2. Grasselli Peter,	5. Vilhar Ivan.
3. dr. Jarc Anton,	

b) Književni odsek:

1. Bartel Anton,	6. Šubic Ivan,
2. Kržič Anton,	7. Tomšič Ivan,
3. Levec Franc (načelnik),	8. Zupančič Anton,
4. Pleteršnik Maks,	9. Zupančič Vilibald.
5. dr. Požar Lovro,	

V.

Imenik

udov „Matiice Slovenske“ leta 1888.*)

A) Častni društveniki.

1. grof HARRACH IVAN, graščak, veleposestnik, itd. v Pragi (1883)^{**})
2. dr. JAGIĆ IGNACIJ VIKENTIJEVIĆ, c. kr. vseučiliški profesor, itd. na Dunaji. (1886)
3. dr. KVIČALA IVAN, c. kr. vseučiliški profesor, itd. v Pragi. (1882)
4. LEGO JAN, uradnik češkega muzeja, itd. v Pragi. (1885)
5. dr. vitez MIKLOŠIČ FRANC, c. kr. vseučiliški profesor v p., itd. na Dunaji. (1872)
6. dr. RAČKI FRANC, kanonik, itd. v Zagrebu. (1869)
7. dr. RIEGER FRANC LADISLAV, drž. in dež. poslanec, itd. v Pragi. (1869)
8. TRSTENJAK DAVORIN, župnik, itd. v Starem Trgu na Štajerskem. (1878)

B) Ustanovniki in letniki.

I. Ljubljanska škofija.

1. Dekanija Ljubljana. Poverjenik: Lah Evgen.

a) Mesto:

*Arcè Rajko, c. kr. p. oficijal in hišni posestnik.	*dr. vitez Bleiweis Karol, primarij, dež. poslanec, m. odbornik in hišni posestnik.
*Auer Jurij, tovarnar in h. posestnik.	*Bučar Franc, zasebnik in posestnik.
*Blaznik Frančiška, posestnica in solastnica tiskarne.	*Bušič Josip, posestnik, itd.

*) Kdor vsled odboru nenaznanjane spremembe svojega imena ne najde natisnenega v kraji, kjer biva sedaj, naj išče svojih knjig pri onem poverjeniku, kateremu je plačal društvenino. Za take spremembe ne moremo biti odgovorni.

***) Letnica pomeni, kedaj je bil dotični izvoljen za častnega društvenika.

- *dr. Čebašek Andrej, kanonik, prelat, itd.
- *Čitalnica národna.
- *Detela Oton, dež. poslanec in odbornik, itd.
- *dr. Dolenc Hinko, c. kr. dež. sodnije tajnik.
- *Dolenc Oroslav, svečar, h. posestnik, m. odbornik in trg. zbornice svētnik.
- *Dreo Aleksander, veletržec, h. posestnik, vit. žel. krone III. reda, itd.
- *Fabian Ivan, trgovec in hišni posestnik.
- *Fabiani o. Placid, gvardijan.
- *vitez Gariboldi Anton, zasebnik.
- *Globočnik Anton, c. kr. vladni svētnik, itd.
- *Grasselli Peter, m. župan, hišni posestnik, dež. gl. namestnik, vit. žel. krone III. reda, itd.
- *Heidrich Karol, misj. duhoven kongregacije sv. Vincencija Pavlanskega.
- *Hranilnica kranjska.
- *Hren Franc, veletržec, trg. zborn. svētnik in hišni posestnik.
- *Jamšek Ivan, trgovec in hišni posestnik.
- *dr. Jare Anton, prošt, c. kr. d. š. nadzornik v p., vit. Fr Jos. reda, zlatomašnik, itd.
- *Jeraj Ivana, zasebnica.
- *Jeran Luka, msgr., kanonik in urednik.
- *Jereb Josip, župnik v p.
- *Kadilnik Franc, trg. denarničar.
- *Klemenčič Josip, c. kr. priprav. profesor in katehet.
- *Klun Karol, kanonik, drž. in dež. poslanec.
- *Knjižnica frančiškanska.
- *Knjižnica c. kr. učiteljišča.
- *Kokalj o. Rajnerij, frančiškan.
- *Kosler Ivan, tovarnar in graščak.
- *dr. Kosler Josip, tovarnar in posestnik.
- *Kotnik Ignac, drd. jur. in hišni posestnik.
- *Kreč Matej, dež. tajnik.*
- *Križnar Miroslav, kanonik in st. župnik.
- *Kušar Josip, trgovec, hišni posestnik, vit. Fr. Jos. reda, itd.
- *dr. Lampe Franc, vodja „Marijanišću“, sem. profesor in urednik.
- *Lukman Jakob, c. kr. rač. svētnik v p., itd.
- *Mahkot Ivan, c. kr. okr. glavar.
- *Marn Josip, c. kr. gimn. profesor, konz. svētnik, itd.
- *Martinak Josip, c. kr. sodnijski svētnik, vit. Fr. Jos. reda.
- *dr. Missia Jakob, knezoškof, itd.
- *Močnik Matej, m. učitelj v p.
- *dr. Munda Franc, odvetnik in hišni posestnik.
- *Murnik Ivan, ces. svētnik, vit. Fr. Jos. reda, dež. poslanec in odbornik, trg. zborn. tajnik, itd.
- *Petričič Vaso, podžupan, trg. zborn. svētnik, trgovec in h. posestnik.
- *Pfeifer Franc, c. kr. višji rač. svētnik.
- *Pleteršnik Maks, c. kr. gimn. profesor, itd.
- *Pogačar Martin, knezošk. kancelar in č. kanonik.
- *dr. Poklukar Josip, dež. glavar, drž. poslanec, posestnik, solastnik tiskarne, vit. žel. krone III. reda, itd.
- *dr. Pongraz Oskar, zasebnik in posestnik.
- *Prosenc Josip, gl. zast. „Aziende“.
- *Ravnihar Franc, dež. knjigovodja, m. odbornik in graščak.
- *Robič Luka, c. kr. v. davk. nadzornik v p. in dež. poslanec.

- *Rohrman Zmagoslav, tovarnar in posestnik.
- *Rozman Ivan, m. župnik, duh. svētnik in m. odbornik.
- *Skubic Anton, c. kr. gimn. profesor v zač. p.
- *„Sokol“, telovadno društvo.
- *Souvan Ferdinand, veletržec in graščak.
- *Souvan Franc Ks, veletržec, trg. zborn. svētnik in posestnik.
- *dr. Starè Josip, c. kr. fin. prok. pristav, m. odbornik in h. posestnik.
- *dr. Suppan Josip, hran. ravnatelj, itd.
- *dr. Suppantšitsch Franc, odvetnik.
- *dr. Svetina Ivan, c. kr. gimn. profesor.
- *Šuman Josip, c. kr. gimn. ravnatelj.
- *Tavčar Ivan, h. pos. sin.
- *dr. Tavčar Ivan, odvetnik, mestni odbornik in h. posestnik.
- *dr. Valenta Alojzij, c. kr. vl. svētnik, h. posestnik, primarij in ravnatelj dež. bolnici.
- *Vavrù Ivan, c. kr. g. profesor v p.
- *Vilhar Ivan, ravnatelj m. užit. zakupu in posestnik.
- *dr. Vošnjak Josip, primarij, dež. poslanec in odbornik, m. odbornik in h. posestnik.
- *baron Winkler Andrej, c. kr. dež. predsednik, vitez železne krone II. reda, itd. itd.
- *Zamejic Andrej, st. kanonik, itd.
- *Zupan Tomo, c. kr. gimn. profesor, konz. svētnik, ravnatelj „Alojzijevišču“, itd.
- *dr. Zupaneč Jernej, c. kr. notar, h. posestnik, not. kom. predsednik, itd.
- *Žagar Karol, dež. blagajnik, m. odbornik in h. posestnik.
- *Žlogar Anton, mestni kaplan. Ahčin Jera, hišna posestnica.
- Aljančič Valentin, m. kaplan.
- Alojzijevišče, knezošk. dij. zavod.
- dr. Ambrožič Franc, m. zdravnik.
- Avšič Jakob, zav. uradnik.
- dr. Babnik Janko, c. kr. avskultant.
- Ban Franc, faktor „Kat. tiskarne“.
- Bartel Anton, c. kr. gimn. profesor.
- Belar Leopold, vodja II. m. lj. šole.
- Bezenšek Arnošt, uradnik „Slavije“.
- Birek Franc, bogoslovec.
- Bizovičar o. Josip, frančiškan.
- Bohinec Žiga, semeniški podvodja, ekonom in konz. svētnik.
- Bonač Ivan, knjigovez.
- Borštner Vincenc, c. kr. gimn. profesor.
- Bradaška Ferdinand, m. blag. kontrolor.
- Brešar Josip, bogoslovec.
- Celestina Josip, c. kr. priprav. prof.
- Cestnik Anton, bogoslovec.
- Dežman Franc, knjigovez.
- Didak Gustav, hran. pristav.
- Drahsler Paul, vodja trgovine.
- Dralka Josip, c. kr. vl. svētnik, itd.
- dr. Drč Josip, c. kr. tab. tov. zdravnik.
- Drenik Franc, glavni zastopnik „Fonçiere“.
- Društvo kranjskih tiskarjev.
- Družba rokodelskih pomočnikov.
- Elbert Sebastijan, sem. pristav.
- Endlicher Rudolf, c. kr. okr. tajnik.
- Eppich Ivan, c. kr. vadm. učitelj.
- Erker Josip, stolni vikar.
- dr. Ferjančič Andrej, c. kr. drž. pravdn. namestnik in drž. poslanec.
- Fik Franc, bogoslovec.
- Flerè Josip, c. kr. poštni uradnik.
- Flis Ivan, sem. spiritual in konz. svētnik.
- dr. Fux Franc, ces. svētnik, primarij in h. posestnik.

- Furlan Jakob, m. učitelj.
 Gnjezda Ivan, c. kr. r. profesor in katehet, itd.
 Gogola Ivan, c. kr. notar in m. odbornik.
 Goričnik Franc, trgovec.
 dr. Gregorič Vinko, zdravnik in mestni odbornik.
 Grkman Franc, c. kr. vadn. učitelj in okr. šolski nadzornik.
 dr. Gross Franc, c. kr. sodn. pristav.
 Guttman Emil, c. kr. fin. prok. pristav.
 Hafner Jakob, vodja priv. učilišča.
 Hofbauer Ana, deželnega tajnika vdova, itd.
 Hohn Hugon, c. kr. p. kontrolor in h. posestnik.
 Hribar o. Angelik, frančiškan.
 Hribar Dragotin, faktor „Národne tiskarne“.
 Hribar Ivan, glavni zastopnik „Slavije“ in mestni odbornik.
 Hrovath Blaž, c. kr. pripr. ravnatelj in okr. š. nadzornik.
 dr. Hudnik Matija, odv. koncipijent.
 Hudovernik Aleksander, not. kandidat.
 Izobraževališče za učiteljice.
 dr. Janežič Ivan, sem. profesor.
 dr. Jenko Ludovik, zdravnik.
 Jentl Anton, trgovec.
 † Jerič Josip, župnik v p.
 Juvanec Ivan, zasebnik.
 Kalan Andrej, trnovski kaplan.
 Kalan Ivan, bogoslovec.
 Karlin Andrej, m. kaplan.
 Karun Franc, trnovski župnik itd.
 Kaspret Anton, c. kr. g. profesor.
 Katoliško društvo.
 Kaučič Jakob, c. kr. zemlj. knjigovodja v p.
 dr. Kavčič Jakob, c. kr. drž. pravdn. namestnik.
 Kermavner Valentin, c. kr. gimn. profesor.
 Klein Anton, solastnik tiskarne, m. odbornik, itd.
 dr. Klofutar Leonhard, st. prošt, st. ravnatelj, itd.
 Knjižnica bogoslovska.
 Knjižnica gimnazijska.
 Knjižnica realna.
 Knjižnica učit. ljublj. okolice.
 Kočevar Franc, c. kr. dež. sodn. predsednik.
 Kolar Matija, stolni vikar.
 Kolman Franc, trgovec, h. posestnik, itd.
 Koscec Matija, bogoslovec.
 Košir Franc, bogoslovec.
 Kovač Ivan, solastnik tiskarne.
 Kremžar Andrej, deželne bolnice oskrbnik.
 dr. Krisper Valentin, odv. koncipijent.
 Kržič Anton, nunski kaplan in katehet, itd.
 dr. Kulavic Ivan, sem. ravnatelj, kanonik in prelat.
 Kunc Matej, krojač, itd.
 Lah Evgen, tajnik „Matici Slovenski“.
 Lassnik Peter, trgovec in hišni posestnik.
 Lavrenčič Josip, posestnik, itd.
 Lavrič Mihael, vodja trgovine.
 dr. Leben Matija, č. kanonik in sem. profesor v p.
 Ledenik Alfred, trgovec in trg. zborn. svetnik.
 Lederhas Ludovik, aprob. gimn. suplent.
 Lenarčič Anton, c. kr. fin. komisar.
 dr. Lesar Josip, knezoškof. tajnik.
 Levec Anton, c. kr. sodn. pristav.
 Levec Franc, c. kr. r. profesor, nadzornik in urednik.
 Lozar Josip, trgovec in trg. zborn. svetnik.
 Macàk Ivan, c. kr. nadz. kat. uradov.

- Mahr Ferdinand, cesarski svêtnik, h. posestnik, itd.
- Maier Josip, m. učitelj.
- Majaron Danilo, odv. koncipijent.
- Majntinger Ivan, c. kr. predstojnik dež. deske.
- Malenšek Martin, m. kaplan.
- Mantuani Josip, velikošolec.
- Martov Josip, zasebnik.
- Medič o. Kallist, fr. župnik in vikar.
- Mikuš Anton, cand. prof.
- Modić Josip, c. kr. rač. oficijal.
- dr. Mosché Alfonz, odvetnik, m. odbornik in dež. poslanec.
- Mulej Andrej, c. kr. rač. revident v p.
- „Národna tiskarna“, deln. društvo za tisk. podjetja.
- Nedeljko Franc, zav. uradnik
- Nemanič Davorin, bogoslovec.
- Novak Franc, aprob. gimn. suplent.
- Obreza Anton, tapetnik in hišni posestnik.
- Obreza Josip, brivec.
- Pakič Mihael, trgovec, trg. zborn. podpredsednik, m. odbornik, h. posestnik, itd.
- dr. Papež Franc, odvetnik in dež. poslanec.
- dr. pl. Pauker-Glanfeld Henrik, kanonik in stolni dekan.
- Pavlin Alfonz, c. kr. gimn. profesor.
- Pavločič Andrej, uradnik c. kr. drž. železnice v p. in h. posestnik.
- Petelin Martin, aprob. gimnazijski suplent.
- Pfeifer Josip, dež. tajnik.
- Pichler Josip, c. kr. gimn. profesor.
- Pintar Luka, aprob. gimn. suplent.
- Pirc Gustav, c. kr. kmet. družbe tajnik in popotni učitelj.
- Pleiweiss Karol, cand. jur. in h. posestnik.
- Pleško Karol, c. kr. dež. sodnije svêtnik.
- Poljanec Alojzij, dež. pris. delavnice oskrbnik.
- Potočnik Mihael, konz. svêtnik in nunski spovednik.
- Povše Franc, veleposestnik, m. odbornik, itd.
- dr. Požar Lovro, aprob. g. suplent.
- Praedica Jakob, c. kr. pripr. profesor.
- Praprotnik Andrej, vodja I m. lj. šoli, itd.
- Premk Anton, c. kr. p. kontrolor in h. posestnik.
- Pristov Josip, bogoslovec.
- Ravnikar Vekoslav, pom. uradnik.
- Rešič Prostoslav, žel. uradnik.
- Rodè Ivan, trgovec in h. posestnik.
- Roshnik Anton, c. kr. sodnijski pristav v p.
- Safran Franc, m. cerkovnik.
- Schuendelen Božidar, poslovodja (2 iztisa).
- „Slavec“, delavsko pevsko društvo.
- Smolej Jakob, c. kr. dež. šolski nadzornik.
- Smrekar Ivan, m. katehet.
- Smrekar Josip, sem. profesor, konz. svêtnik, itd.
- Staudacher Ferdinand, č. kanonik in c. kr. gimn. profesor v p.
- Stegnar Feliks, c. kr. kazn. učitelj in dež. poslanec.
- Sterbenc Josip, duhovnik v p.
- Steska Viktor, bogoslovec.
- Suhač Matej, aprob. gimn. suplent.
- Svetek Anton, c. kr. rač. oficijal.
- Šarabon Mavrilič, stolni vikar.
- Šašel Feliks, c. kr. okr. glavar.
- Šega Karol, aprob. gimn. suplent.
- Šesek Ivan, odv. koncipijent.
- Šiška Josip, dvorni kaplan.
- Škofic Josip, c. kr. avskultant.
- Škrabec o. Stanko, frančiškan.
- Šmid Anton, bogoslovec.
- Šubic Ivan, c. kr. ravnatelj obrtne šole.

- Šumi Franc, konditor in arheograf.
 Tauzher Johana, h. posestnica, itd.
 Tavčar Alojzij, aprob. gimn. suplent.
 Toman Helena, h. posestnica.
 Tomažič Ferdinand, c. kr. poštni ošcijal.
 Tomažič Ivan, c. kr. kazn. kurat.
 Tomec Jakob, I. m. komisar.
 Tomšič Ivan, c. kr. vadniški učitelj, itd.
 Tratnik Antonija, soproga c. kr. v. davk. nadz. v p.
 Tratnik Leopold, pasar.
 Trstenjak Anton, pisatelj, itd.
 Tschurn Karol, hran. uradnik.
 Turk Hugon, trgovec.
 Učiteljsko društvo slovensko.
 Urbas Leopold, c. kr. rudniški uradnik v p.
 Valenčič Ivan, dijak.
 Valentinčič Ignacij, m. odbornik, h. posestnik, itd.
 Vencajz Ivan, c. kr. dež. sodnije svetnik.
- Vodušek Matej, c. kr. g. profesor.
 Vončina Ivan, I. mag. svetnik.
 Wascher Rajko, hran. knjigovodja.
 Wester Avguštin, c. kr. gimn. profesor.
 Wiesthaler Franc, c. kr. gimn. ravnatelj.
 Zagorjan Anton, not. koncipijent.
 Zakrajšek Ivan, bogoslovec.
 Zamida Matija, II. mag. svetnik.
 Zupan Ivan, bogoslovec.
 dr. Zupanc Franc, c. kr. vl. koncipist, itd.
 Zupančič Anton, sem. profesor, konz. svetnik, itd.
 Zupančič Vilibald, c. kr. priprav. profesor.
 Žakelj Miroslav, c. kr. g. profesor.
 Železnikar Ivan, urednik „Slov. Narodu“ in m. odbornik.
 Žitnik Ignacij, stolni vikar in urednik „Slovenca“.
 Žumer Andrej, m. učitelj in c. kr. okr. šolski nadzornik.

Št. 78 + 195 = 273.

b) Okolica:

- Babnik Jernej, župnik na Dobrovi.
 Čitalnica v Spodnji Šiški.
 Čitalnica v Št. Vidu.
 Čuk Julij, kaplan na Igu.
 Derčar Martin, župnik v Preski.
 Dolenc Jakob, župnik na Igu.
 Finec Anton, župnik v Sostrem.
 Gams Ivan, posestnik v Loki.
 Govekar Franc, nadučitelj v Sp. Šiški.
 Hribar Franc, kaplan na Brezovcu.
 Juvančič Ivan, trgovec in posestnik v Sp. Šiški.
 Knez Anton, trgovec in posestnik v Sp. Šiški.
 Kobilar Ivan, župnik v Črnučah.
 Marešič Franc, kaplan v Sostrem.
- Mekinec Franc, kaplan v Št. Vidu.
 Porenta Franc, župnik v Sori.
 Potočnik Ivan, župnik na Brezovcu.
 Povše Franc, župnik na Ježici.
 Praprotnik Franc, učitelj v Preski.
 Primožič Anton, pos. sin v Sostrem.
 Skul Valentin, župnik pri sv. Jakobu.
 Sterlè Franc, nač. postaje v Zalogu.
 Šola narodna v Št. Vidu.
 Štrukelj Franc, duhoven v p. na Šmarijini Gori.
 Tomec Miroslav, slikar in posestnik v Št. Vidu.
 Trošt Franc, nadučitelj na Igu.
 Vagaja Ludovik, učitelj v Pirničah.

Št. 27.

2. Dekanija Bistrica Ilirska.

a) Bistrica Ilirska. Poverjenik: Vesel Ivan.

*Brinšek Ivan, trgovec v Trnovem.	Bile Ivan, duhoven v p.
*Jenko Aleksander, trgovec v Trnovem.	Križaj Nikolaj, župnik v Premu.
*Ličan Aleksander, trgovec v Trnovem.	Ogrin Peter, kaplan v Trnovem.
*Štrucelj Jurij, c. kr. okr. sodnik.	Škerjanec Ivan, kurat v Harijah.
*Valenčič Ivan, posestnik v Trnovem.	Tomšič Ivan, posestnik.
*Vesel Ivan, dekan v Trnovem.	Zalokar Josip, kaplan v Trnovem.
	Zarnik Martin, nadučitelj v Trnovem.
- Št. 6 + 7 = 13.

b) Zagorje. Poverjenik: _____

*Česnik Jurij, trgovec v Knežaku.	Kacin Anton, kaplan v Šmihelu.
*Domicelj Alojzij, trgovec v Zagorji.	Ponikvar Anton, župnik v Knežaku.
Bralno društvo v Knežaku.	Strnad Ivan, kaplan v Košani.
Bralno društvo v Zagorji.	Torkar Matija, župnik v Košani.
- Št. 2 + 6 = 8.

3. Dekanija Cirknica.

a) Cirknica. Poverjenik: Kunstelj Franc.

Čibašek Ivan, župnik pri Sv. Vidu.	Kunstelj Franc, dekan.
Dolinar Franc, provizor v Planini.	Šafer Ivan, župnik v Grahovem.
Jan Simon, župnik pri Sv. Trojici.	Šerko Franc, posestnik.
Kljun Matej, ekspozit v Begunjah.	Žirovnik Josip, učitelj v Begunjah.
- Št. 8.

b) Lož. Poverjenik: Lah Gregor.

*Kaplnek Ivan, župnik na Blokah.	Planinec Ivan, trg. pomočnik v Starem Trgu.
Kovač Franc, trgovec in posestnik.	Rozina Julij, not. uradnik in posestnik v Poddobu.
Lah Gregor, c. kr. poštar, župan in posestnik.	Volčič Jurij, c. kr. sodn. pristav.
Lenček Blaž, župnik v Starem Trgu.	Žerjov Gregor, c. kr. okr. sodnik.
Ogorek Andrej, c. kr. sodn. pristav.	
- Št. 1 + 8 = 9.

4. Dekanija Idrija.

a) Idrija. Poverjenik: _____

*Občina mestna.	Cizej Ivan, c. kr. sodn. pristav.
*Vidmar Josip, župnik v Žirèh.	Čitalnica mestna.
Belar Josip, župnik na Vrhu.	Delavsko bralno društvo.

- Goli Franc, trgovec in posestnik.
 Kogej Josip, m. dekan.
 Kos Franc, trgovec in posestnik.
 Koser Maks, c. kr. notar.
 Kroupa Gustav, c. kr. rudniški pristav.
 Lapajne Franc, trgovec in posestnik.
 Lapajne Štefan, m. župan, trgovec in posestnik.
 Lapajne Valentin, trgovec in posestnik.
- Lavrič Josip, kaplan v Žirèh.
 Leskovic Sebastijan, zasebnik v Sp. Idriji.
 Svoboda Karol, c. kr. ingénieur.
 Šola c. kr. rudniška.
 Treven Valentin, trgovec in posestnik.
 Vončina Franc, pom. uradnik.
 Žgur Anton, župnik na Ledinah.
- Št. 2 + 19 = 21.

b) Črni Vrh. Poverjenik: Domicelj Anton.

- Ambrož Ivan, kaplan.
 Čitalnica národna.
 Domicelj Anton, vikar.
- Majnik Mihael, posestnik v Mrzlem Logu.
 Rudolf Gašpar, posestnik v Lomih.
 Št. 5.

5. Dekanija **Kamnik**.

a) Kamnik. Poverjenik: dr. Samec Maks.

- *Starè Alojzij, adm. na Rovi.
 *Stranjska fara.
 Belec Ivan, župnik v Lahovičah.
 Benkovič Josip, bogoslovec.
 Bralno društvo v Mengiši.
 Čenčič Jernej, nadučitelj in ravnatelj.
 Čitalnica národna.
 Kljun Ivan, župnik v Sp. Tuhinji.
 Knjižnica okr. učiteljska.
 Mejač Andrej, pos. sin v Komendi.
 Murnik Ivan, trgovec in posestnik.
- Novak Martin, c. kr. poštar.
 Oblak Ivan, dekan.
 Paternost Henrik, učitelj v Mengiši.
 Pečnik Valentin, adm. na Vranji Peči.
 dr. Samec Maks, zdravnik, dež. poslanec, posestnik, itd.
 Svetlin Andrej, posestnik v Komendi.
 dr. Šmidinger Karol, c. kr. notar.
 dr. Zbašnik Franc, c. kr. okr. komisar.
- Št. 2 + 17 = 19.

b) Brdo. Poverjenik: Kersnik Janko.

- *Jare Jernej, župnik v Dolu.
 *Kersnik Janko, c. kr. notar, dež. poslanec, veleposestnik, itd.
 *Rožič Alojzij, župnik v Krašnji.
 Detelja Karol, trgovec in posestnik v Dobu.
 Dolžan Ivan, župnik v Ihanu.
 Nemanič Ivan, adm. v Št. Ožbaltu.
 Polec Julij, c. kr. okr. sodnik.
- Potočnik Tomaž, kaplan v Dobu.
 Sakser Ivan, župnik na Goričici.
 Škofic Jurij, župan in posestnik v Št. Vidu.
 Škufca Ludovik, župnik v Blagovici.
 Vrhovnik Ivan, župnik v Št. Gothardu.
 Zorko Matija, c. kr. cestni mojster.
- Št. 3 + 10 = 13.

6 Dekanija **Kočevje**. Poverjenik: Komljanec Ivan.

- *Lampé Josip, c. kr. zemlj. knji-
govodja. Komljanec Ivan, c. kr. g. profesor,
Krese Josip, dekan. itd.
- *Lovšin Simon, župnik v Fari. Kunauer Ivan, mestni kaplan.
- Berčič Peter, adm. v Starem Logu. Mušič Ivan, c. kr. davk. pristav.
- Gerzin Matija, župnik v Banji Loki. Rott Gothard, adm. v Sp. Logu.
- Kette Avgust, c. kr. sodn. pristav. Zbašnik Franc, župnik v Topli
Rebri. Št. 2 + 10 = 12.

7. Dekanija **Kranj**. Poverjenik: Šavnik Karol.

- *Bartol Baltazar, župnik v p. v
Cerkljah. Knjižnica okr. učiteljska.
- *Debeljak Ivan, župnik v Pred-
dvoru. Koblar Anton, kaplan v Št. Jurji.
- *Globočnik Edvard, zdravnik v
Cerkljah. Kos Mihael, učitelj v Velesovem.
- *Majdič Vinko, veletržec. Krčon Josip, župnik, itd. v Pre-
dosljih.
- *Mežnarec Anton, dekan, itd. Krisper Rajmund, trgovec in po-
sestnik.
- *Omersa Franc, trgovec in po-
sestnik, itd. Kržič Josip, posestnik v Trbojah.
- *Pirc Matej, trgovec, posestnik, itd. Kukelj Anton, mestni kaplan.
- *Prevec Valentin, posestnik, itd. Lavrenčič Ivan, kaplan v Cerkljah.
- *Ross Matej, trgovec. Likozar Anton, učitelj v Goričah.
- *Sajovic Ferdinand, trgovec, itd. Mayr Peter ml., posestnik, itd.
- *Šavnik Karol, lekar, župan in
posestnik. Merčun Rok, kaplan in katehet
v Trziči.
- *Urbančič Alojzija, graščakinja na
Turnu. Müller Ivan, kaplan v Smedniku.
- *Zarnik Anton, župnik, itd. v
Naklem. Novak Ivan, župnik v Smedniku.
- Ahačič Leopold, fužinar v Trziči. Pavlin Alojzij, trgovec in posestnik
v Podbrezji.
- Blagné Anton, posestnik v Št. Jurji. Pavlin Franc, trgovec in posestnik
v Podbrezji.
- Bohinc Ivan, zas. uradnik. Povše Martin, župnik v Št. Jurji.
- Bralno društvo slovensko. Preželj Matej, župnik v Mavčičah.
- Brodnik Anton, kaplan v Šmartnem. Rakovec Ivan, zasebnik.
- Čitalnica národna. Rihar Franc, kaplan v Podbrezji.
- Dolenc Franc, trgovec in posestnik. Rihar Josip, c. kr. okr. komisar.
- Einspieler Tomaž, c. kr. sodnijski
pristav. Robič Simon, adm. na Šenturški
Gori.
- Florijan Karol, zasebnik. dr. Šavnik Edvard, c. kr. okr.
zdravnik.
- Globočnik Viktor, c. kr. notar. Špendal Franc, adm. v Trziči.
- Gregorič Ignac, župnik v Trsteniku. dr. Štampihar Valentin, odvetnik.
- Hubad Josip, c. kr. g. profesor. Tavčar Franc, ekspozit v Besnici.
- Karlin Martin, c. kr. g. profesor. Žužek Alojzij, kaplan v Križih.
- Žužek Franc, c. kr. okr. ingénieur. Žužek Franc, c. kr. okr. ingénieur.
Št. 13 + 40 = 53.

8. Dekanija **Leskovec**.

a) Krško. Poverjenik: dr. Šterbenc Jurij.

- *Grivic Franc, kaplan v Leskovci.
 *Knjižnica okr. učiteljska.
 *Šola ljudska v Št. Jerneji.
 *dr. Šterbenc Jurij, dekan in dež. poslanec v Leskovci.
 *Štrobelj Franc, v Št. Jerneji.
 Bezlaž Josip, mešč. učitelj.
 Borštner Josip, kaplan v Škocijanu.
 Brulec Franc, župnik v Dolini.
 Cepuder Jakob, učitelj v Leskovci.
 Črnovšek Ivan, um. uradnik.
 Dolinar Ivan, župnik na Raki.
 Gabršek Franc, nadučitelj-vodja lj. šole.
 Gregorič Franc, posestnik.
 Gregorin Alojzij, c. kr. okr. sodnik.
 Janež Alojzij, posestnik.
 Kalan Janko, c. kr. davk. uradnik.
 dr. Kersnik Josip, c. kr. okrajni zdravnik.
 Knavs Ivan, mestni vikar.
 Kobal Bogdan, c. kr. sodn. pristav.
 Lapajne Ivan, mešč. šole vodja in c. kr. okr. š. nadzornik.
 Lavrič Matija, župnik na Studenci.
 Lebar Jakob, kaplan v Boštajnu.
 Maurer Gašpar, posestnik na Raki.
 dr. Mencinger Ivan, odvetnik in posestnik.
 Nagodè Ivan, kaplan v Št. Jerneji.
 Pfeifer Viljem, župan, posestnik, drž. in dež. poslanec.
 dr. Pučko Jurij, c. kr. notar.
 Ravnikar Jernej, m. učitelj.
 Romih Tomaž, mešč. učitelj.
 Šola trirazredna v Leskovci.
 Tekster Konrad, kaplan v Čateži.
 Varl Tomaž, kaplan na Raki.
 Vovk Ivan, župnik v Št. Jerneji.
 Zadnik Simon, župnik v Čateži.
 Št. 5 + 29 = 34.

b) Kostanjevica. Poverjenik: —————

- Abram Lavoslav, nadučitelj.
 Novak Mihael c. kr. okr. sodnik.
 Pavlič Damijan, župnik v Kostanjevici.
 Šega Ivan, mestni kaplan.
 dr. Wurner Josip, c. kr. polk. zdravnik v p., itd.
 Št. 5.

9. Dekanija **Litija**.

a) Litija. Poverjenik: Svetec Luka.

- *Nabernik Ivan, c. kr. okr. sodnik.
 *Sajè Mihael, župnik v Štangi.
 *Svetec Luka, c. kr. notar, dež. poslanec in posestnik.
 *Šusteršič Franc, kaplan v Šmartnem.
 Golmajer Josip, župnik v Javorji.
 Grill Matija, c. kr. okr. glavar.
 Jeločnik Anton, tov. knjigovodja.
 Jeretin Martin, c. kr. okr. tajnik.
 Molek Martin, župnik na Savi.
 Okrajna učiteljska knjižnica.
 dr. Pavlič Ignac, c. kr. okrajni zdravnik.
 Podkrajšek Franc, nač. postaji na Savi.
 Rus Jakob, dekan v Šmartnem.
 Starič Josip, c. kr. sodn. pristav.
 Turk Avgust, župnik na Jančem.
 Vončina Valentin, c. kr. sodn. kancelist.
 Vrančič Ivan, žel. uradnik.
 Zdražba Ivan, župnik na Prežganji.
 Št. 4 + 14 = 18.

b) Radeče. Poverjenik: Zagorjan Ivan.

*Krisper Valentin, tovarnar in posestnik.	Požar Anton, nadučitelj.
Česen Andrej, kaplan.	Ramovš Andrej, župnik v Svibnem.
Gmeiner Karol, župnik v Širji.	Vidregar Ivan, župnik v Št. Jurji.
	Zagorjan Ivan, župnik.
	Št. 1 + 6 = 7.

10. Dekanija Loka. Poverjenik: Kožuh Matej.

*Debeljakova hiša v Poljanah.	Dolinar Anton, adm. v Lučini.
*Dolinar Ivan, župnik v p. na Trati.	Erzar Matija, mestni kaplan.
*Kožuh Matej, dekan v Stari Loki.	Jamnik Anton, župnik v Sorici.
*Šranc Stanko, župnik v Retečah.	Justin Blaž, adm. v Novi Oslici.
*Tušek Gregor, posestnik na Martinjem Vrhu.	Mrak Jakob, župnik v Železnikih.
dr. Arko Anton, okr. zdravnik.	Oblak Ivan, mestni kaplan.
Bralno društvo v Selcih.	Peterlin Primož, adm. pri Sv. Lenartu.
Bralno društvo na Trati.	Rožman Lovro, ekspozit v Žabnici.
Bralno društvo v Železnikih.	Sušnik Ivan, župnik v Selcih.
Čebašek Ivan, kaplan v Poljanah.	dr. Škofic Franc, c. kr. okr. sodnik.
Čitalnica mestna.	Šoklič Blaž, mestni župnik.
dr. Dolenc Josip, kaplan v Stari Loki.	Vavpotič Ivan, kaplan v Selcih.
	Št. 5 + 19 = 24.

11. Dekanija Metlika.

a) Črnomelj. Poverjenik: Kupljen Anton.

*Koenig Juri, župnik na Vinici.	Okrajna učiteljska knjižnica.
Dobida Josip, c. kr. davk. nadzornik.	Pokorn Jakob, mestni kaplan.
Fertin Ignacij, kaplan v Starem Trgu.	Režek Peter, župnik v Starem Trgu.
Juvanec Franc, učitelj na Vrhu.	Schweiger Ivan, posestnik.
Kunc Avgust, posestnik.	Šašel Ivan, adm. v Adlešičih.
Kupljen Anton, c. kr. notar.	Šola farna v Starem Trgu.
	Št. 1 + 11 = 12.

b) Metlika. Poverjenik: Navratil Anton.

Aleš Anton, dekan v Semiči.	Romè Josip, župnik n. r. v Podzemlji.
Bulovec Mihael, kaplan v Semiči.	Schweiger Franc, župnik na Radovici.
Dovgan Franc, prošt n. r.	Stajer Franc, c. kr. notar.
Guštin Franc, posestnik.	Šola mestna.
Hayne Edvard, c. kr. davkar.	Šola narodna na Radovici.
Navratil Anton, zasebnik.	Tanšek Ivan, not. koncipijent.
Pavlič Ivan, mestni kaplan.	Št. 15.
Premer Anton, zasebnik.	
Prosenik Anton, trgovec.	

12. Dekanija **Moravče**. Poverjenik: Kajdiž Tomaž.

*Preša Josip, župnik v Pečeh.
 Brcè Anton, župnik v Št. Lam-
 brehtu.
 Kajdiž Tomaž, dekan, itd
 Kepec Franc, adm. v Čemšnjicah.
 Kušar Franc, kaplan.
 Lažar Mihael, c. kr. gimn. prof.
 v. p. v Čemšeniku.

Letnar Lovro, nadučitelj.
 Oblak Lovro, kaplan.
 †Poklukar Josip, kaplan na Vačem.
 Romè Franc, župnik v Čemšeniku.
 Volk Ivan, kaplan v Čemšeniku.

Št. 1 + 10 = 11.

13. Dekanija **Novo Mesto**. Poverjenik: Poljanec Ivan.

*Babnik Ivan, župnik v Toplicah.
 *dr. Gestrin Karol, c. kr. sodn.
 svètnik.
 *Krčon Anton, župnik v Šmarjeti.
 *Romè Ivan, župnik v Št. Petru.
 *dr. Vojska Andrej, c. kr. sodn.
 svètnik.
 *Vrhovec Ivan, c. kr. gimn. prof.
 Bergant Valentin, župnik v Brus-
 nicah.
 Brežnik Franc, c. kr. gimn. prof.
 Čitalnica mestna.
 Dev Edvard, c. kr. dež. sodn.
 * svètnik in dež. poslanec.
 Dovič Ivan, župnik v Mirni Peči.
 Fajdiga Ignacij, c. kr. gimn. prof.
 Francišškanski samostan.
 Frank Rihard, kanonik.
 Hočevar Josip, kanonik.
 Hrovat o. Florentin, frančiškan
 in vodja m. lj šoli.
 Kastelic Franc, posestnik.
 Kastelic Franc, trgovec.
 Knjižnica c. kr. višje gimnazije.
 Knjižnica okr. učiteljska.
 Krajec Ivan, lastnik tiskarne.

dr. Marinko Josip, c. kr. g. pro-
 fesor, itd.
 Mervec Ivan, župnik v Stopičah.
 Mohar Martin, c. kr. vodja sodn.
 pom. uradov.
 Oblak Valentin, trgovec.
 Pec Viljelmina, učiteljica.
 Perko Franc, trgovec.
 Perušek Rajmund, c. kr. g. profesor.
 Picigas Leopold, kaplan v Mirni
 Peči.
 Poljanec Ivan, c. kr. g. profesor.
 dr. Poznik Albin, c. kr. notar in
 župan.
 †Rizolli Dominik, lekar.
 Rohrman Josip, not. koncipijent.
 Senekovič Andrej, c. kr. gimn.
 ravnatelj.
 Skalè Otmar, c. kr. okr. živino-
 zdravnik.
 Šmidovnik Anton, župnik v Prečini.
 Urh Peter, proš, itd.
 Videmšek Matija, župnik pri Beli
 Cerkvi.
 Vindišar Viljem, frančiškan.
 Zavodnik Feliks, stolni vikar.

Št. 6 + 34 = 40.

14. Dekanija **Postojina**.

a) Postojina. Poverjenik: Hofstetter Ivan.

*Bolè Martin, profesor na Ruskem.
 *Sajovic Ivan, župnik v Slavini.
 Bezeljak Paul, c. kr. notar.

Čitalnica národna.
 Dekleva Franc, trgovec.
 Dimnik Jakob, učitelj.

Ditrich Anton, trgovec.
 Gaspari Ferdinand, c. kr. okr. ži-
 vinozdravnik.
 Grossman Gustav, učitelj pri Sv.
 Ivanu.
 Hofstetter Ivan, dekan in č. kan-
 onik.
 Jurca Franc, trgovec.
 Knjižnica okr. učiteljska.
 Korošec Ivan, posestnik v Št.
 Petru.
 Kraigher Alojzij, trgovec.
 Kraigher Peter, trgovec.
 Kraigher Peter, posestnik v Hrašah.
 Lavrenčič Maks, trgovec.
 dr. Pitamic Ivan, odvetnik.

Podboj Ivan, kurat v Št. Petru.
 Puc Alojzij, župnik v Hrenovicah.
 vitez Schwarz Friderik, c. kr. okr.
 glavar.
 Strupi Jakob, kaplan v Slavini.
 Šeber Rihard, lastnik tiskarne.
 dr. Šegula Jakob, odv. koncipijent.
 Šola v Hrenovicah.
 Vernik Peter, mesar in posestnik.
 Vičič Miroslav, nadžupan in po-
 sestnik.
 Vodopivec Anton, c. kr. poštar.
 Zakotnik Andrej, gostilničar.
 Zakrajšek Franc, kaplan.
 Žužek Leopold, c. kr. okr. sodnik.
 Št. 2 + 29 = 31.

b) Senožeče. Poverjenik: Okorn Ignacij.

*Kržič Gregor, c. kr. okr. sodnik.
 *Občina razdrška.
 Fettich-Frankheim Anton, župnik
 v Vremah.
 Kavčič Hinko, posestnik in dež.
 poslanec na Razdrtem.

Okorn Ignacij, župnik.
 Senčar Josip, c. kr. sodn. pristav.
 Suša Franc, posestnik.
 Šola štirirazredna.
 Zelen Josip, posestnik.
 Št. 2 + 7 = 9.

15. Dekanija Radovljica.

a) Radovljica. Poverjenik: Roblek Aleks.

*Plantan Ivan, c. kr. notar.
 Andolšek Franc, c. kr. sodn. pristav.
 Berlic Ivan, kaplan v Mošnjah.
 Bizjan Ivan, c. kr. kazn. kurat v
 Begunjah.
 Bric Ivan, c. kr. okr. sodnik.
 Bulovec Ivan, trgovec in posestnik.
 Čarman Franc, c. kr. voj. duhov-
 nik v p., itd. na Otoku.
 Eržen Valentin, m. kaplan
 †Hofmann Hubert, c. kr. notar.
 Homann Friderik, trgovec in po-
 sestnik.

Klinar Matija, krčmar in posestnik.
 Kumer Franc, župnik v Mošnjah.
 grof Margheri Rudolf, c. kr. okr.
 komisar.
 Marovt Marija, m. učiteljica.
 Roblek Aleks, lekar, župan in
 posestnik.
 Sittig Theodor, civ. geometer in
 posestnik.
 Teran Ivan, župnik v Ljubnem.
 Št. 1 + 16 = 17.

b) Grad. Poverjenik: Trojar Ivan.

Bohinjec Peter, kaplan v Srednji
 Vasi.

Bralno društvo v Gorjah.
 Bukvarna okr. učiteljska.

- Čitalnica bistriška.
 Hudovernik Anton, posestnik na Bledu.
 Mesar Ivan, župnik in duh. svetnik na Boh. Bistrici.
 Mrak Matija, kaplan v Gorjah.
 Murnig Franc, c. kr. stotnik v p. na Bledu.
 Pretnar Jakob, nadučitelj v Srednji Vasi.
 Razboršek Josip, dekan na Bledu.
 Ropret Anton, posestnik na Bledu.
 Schrey Ribard, c. kr. poštar in posestnik na Bledu.
 Strlè Rezika, učiteljica v Gorjah.
 Trojar Ivan, c. kr. poštar, nadučitelj in posestnik na Bledu.
 Zarnik Matija, župnik v Srednji Vasi.
 Žirovnik Janko, nadučitelj v Gorjah.
 Žumer Jakob, župan in posestnik v Gorjah. Št. 17.

c) Jesenice. Poverjenik: Keršič Ivan.

- Ažman Ivan, župnik na Dovjem.
 Bernik Valentin, kaplan v Kranjski Gori.
 Keršič Ivan, župnik.
 Molj Ivan, župnik v Beli Peči.
 Pokorn Franc, kaplan.
 Robič Matija, rudn. uradnik.
 Treven Anton, župan in posestnik na Savi. Št. 7.

d) Kamna Gorica. Poverjenik: Bernik Lovro.

- *Bernik Lovro, župnik.
 Aljaž Jakob, župnik na Dobravi.
 pl. Kapus Adolf, c. kr. poštar in posestnik.
 Pavlin Franc, kaplan v Kropi.
 Pesjak Mihael, trgovec in posestnik. Št. 1+4 = 5.

16. Dekanija Ribnica.

a) Ribnica. Poverjenik: Skubic Martin.

- *Kljun Marija, posestnica v Slatniku.
 *Lesar Ivan, posestnik v Hrovačah.
 *Lesar Martin, posestnik v Sušji.
 *Lovšin Marija, posestnica v Jurjevici.
 *Skubic Martin, dekan in častni kanonik.
 Aljančič Ivan, kaplan v Ribnici.
 Brencè Ivan, župnik pri Sv. Gregorji.
 Fajdiga Franc, trgovec v Sodražici.
 Jaklič Josip, župnik v Dolenji Vasi.
 Kadunec Franc, adm. v Dragi.
 Merher Josip, trgovec v Dolenji Vasi.
 Prijatelj Matija, župnik v Strugah.
 Rotner Josip, c. kr. sodn. pristav.
 Višnikar Franc, c. kr. okr. sodnik in dež. poslanec.
 Voglar Josip, župnik v Sodražici.
 Vrhovšek Franc, kaplan v Sodražici. Št. 5+11 = 16.

b) Lašče. Poverjenik: Šuflaj Daniel.

- Bregar Franc, posestnik na Robu.
 Hočevnar Matija, c. kr. poštar.
 Kosec Jernej, župnik v Škocijanu.
 Lavtižar Mihael, župnik na Robu.

Murgelj Julij, c. kr. sodn. pristav.
Šuffaj Daniel, c. kr. okr. sodnik.

Tramtè Anton, kaplan v Dobrepoljah.

Št. 7.

17. Dekanija **Šmarije**. Poverjenik: Drobnič Andrej.

Borštnik Ivan, nadučitelj v Šmariji.
Bralno društvo v Šmariji.
Drobnič Andrej, dekan v Šmariji.
Jenčič Alojzij, c. kr. okr. sodnik
v Zatičini.
Jenko Ljudevit, kaplan v Šmariji.
Kregar Franc, kaplan v Št. Vidu.

Lukan Jakob, zdravnik v Št. Vidu.
Pipan Andrej, župnik na Polici.
Smodej Josip, not. koncipijent v
Zatičini.
Trček Mihael, kaplan v Šmariji.
Urbanija Lovro, župnik v Žalini.
Vrančič Ignacij, župnik v Zagradci.
Št. 12.

18. Dekanija **Trebnje**. Poverjenik: Frelj Matej.

Bralno društvo v Žužemperku.
Frelj Matej, dekan v Trebnjem.
Golia Ljudevit, c. kr. okr. sodnik.
Grčar Josip, župnik pri Sv. Trojici.
Hočevar Anton, župnik pri Sv.
Lovrenci.
Hofer Karol, župnik v Čateži.
Iovski Albin, kaplan pri Sv. Križi.
Jarc Franc, župnik na Mirni.
Jerše Alojzij, nadučitelj v Trebnjem.
Karin Ivan, župnik v Dobrnicačah.
Košir Alojzij, župnik, itd. v Št.
Rupertu.

Levec Ivan, učitelj v Mokronogu.
Marolt Jakob, župnik pri Sv. Križi.
Mikuš Franc, c. kr. sodn. pristav
v Mokronogu.
Nemec Anton, kaplan v Trebnjem.
Pfefferer Adolf, c. kr. okr. sodnik
v Mokronogu.
dr. Smolej Gustav, c. kr. sodn.
pristav v Trebnjem.
Ščinkovec Avgust, kaplan in
Tavčar Mihael, župnik v Žužem-
perku.
Virant Ivan, župnik v Mokronogu.
Št. 20.

19. Dekanija **Vipava**. Poverjenik: Erjavec Matija.

*Erjavec Matija, dekan, itd.
*Kavčič Franc, c. kr. poštar in
posestnik v Št. Vidu.
*Koder Matej, župnik na Slapu.
*Nakus Jos., župnik, itd. na Planini.
Arko Mihael, kurat v Šturiji.
Ažman Simon, kaplan v Vipavi.
Bratož Franc, posestnik v Podragi.
Bukvarna okrajna učiteljska.
Čitalnica kmetijska v Podragi.
Čitalnica národna v Vipavi.
Dejak Hinko, župnik v Vrhpolji.
Ditrich Andrej, trgovec v Vipavi.

Habè Josip, posestnik na Gočah.
Hladnik Ivan, župnik na Gočah.
dr. Kenda Josip, okr. zdravnik.
grof Lanthieri Karol, graščak, itd.
Lavrenčič Matej, posestnik in dež.
poslanec v Vrhpolji.
Lenasi Anton, župnik na Colu.
Lukanec Josip, benef. v Lozicah.
Mavrič Ivan, župnik v Ustiji.
Primožič Jernej, župnik v Vrabčah.
Rudolf Ivan, učitelj v Vrabčah.
Silvester Franc, trgovec v Vipavi.
Skvarča Ivan, župnik v Budanjah.

Št. 4 + 20 = 24.

20. Dekanija **Vrhnika**.

a) Vrhnika. Poverjenik: Koprivnikar Ivan.

*Kotnik Franc, tovarnar in posestnik v Verdu.	Jelovšek Gabriel, trgovec in posestnik.
*Zupan Mihael, župnik v Polhovem Gradci.	Koprivnikar Ivan, dekan, itd.
Bralno društvo v Polh. Gradci.	Kurent Karol, adm. v Črnem Vrhu.
Čitalnica vrhniška.	Laznik Josip, kaplan.
Dolar Franc, župnik v Horjulu.	Lenarčič Josip, posestnik, itd.
Gruden Ivan, c. kr. davkar.	Levstik Vinko, nadučitelj in c. kr. okr. š. nadzornik.
Hladnik Ivan, kaplan v Polhovem Gradci.	Sitar Matej, kaplan.
Hočevar Anton, župnik pri sv. Joštu.	Tomšič Ivan, usnjar in posestnik.
	Vidic Ivana, učiteljica.
	Vonča Anton, kurat v Bevkah.
	Št. 2 + 16 = 18.

b) Borovnica Poverjenik: Oblak Ivan.

*Oblak Ivan, župnik v Borovnici.	Papler Franc, nadučitelj.
Borštnik Franc, c. kr. profesor v Raguzi.	Podobnik Ignacij, župnik v Preserji.
Borštnik Ivan, posestnik v Dolih.	Rozman Jurij, župnik v Rakitni.
	Št. 1 + 5 = 6.

c) Logatec. Poverjenik: Arko Franc.

Arko Franc, krčmar in posestnik.	Mikš Ivan, kaplan.
Bergant Lovro, župnik.	Mulley Adolf, c. kr. poštar in posestnik.
Bralno društvo dolenjelogaško.	Nagodè Josip, čevljar.
Bralno društvo gorenjelogaško.	Petrič Martin, posestnik.
Ferjančič Jakob, župnik v Zavraci.	Pollak Josip, c. kr. vl. uradnik.
Gerdadolnik Franc, posestnik.	Puppis Karol, trgovec.
de Gleria Anton, trgovec.	Ravnihar Aleksander, c. kr. sodn. pristav.
Gostiša Mihael, posestnik.	Ribnikar Vojteh, nadučitelj in vodja lj. šole.
Gruntar Ignacij, c. kr. notar.	Rihar Ivan, krčmar in posestnik.
Hladnik Ivan, trgovec in posestnik.	Siherl Ivan, posestnik.
Hladnik Matija, posestnik.	Smolè Josip, posestnik.
Jeglič Josip, c. kr. davkar.	dr. Sterger Stanko, c. kr. okrajni zdravnik.
Kavčič Gašpar, posestnik v Rovtih.	Tollazzi Tomaž, trgovec.
Kogoj Marija, posestnica.	dr. Trauner Martin, c. kr. sodn. pristav.
Kovač Martin, nač. postaje.	Učiteljska okrajna knjižnica.
Kranner Andrej, c. kr. okr. tajnik.	Št. 34.
Levičnik Valentin, c. kr. davk. nadzornik.	
Marguč Josip, trgovec.	
Martinčič Matej, posestnik na Jezeru.	

II. Lavantinska škofija.

1. Dekanija **Bistrica Slovenska**. Poverjenik: Lendovšek Mihael.

*Hajšek Anton, dekan, itd.	Pihljar Simon, kaplan v Makolah.
*Ratej Franc, c. kr. notar.	Potočnik Anton, kaplan v Slov. Bistrici.
Bizjak Vinko, župnik v Laporji.	Povh Ivan, učitelj pri sv. Venclji.
Brezovšek Davorin, župnik pri Sv. Martinu.	Presečnik Gregor, kaplan v Poličanah.
Brumen Anton, c. kr. sodn. pristav.	Sotljar Davorin, župnik v Manjšbregu.
Heržič Josip, župnik v Sp. Polskavi.	Stepišnik Lovro, posestnik.
Hitrek Adolf, spiritual v Studenicah.	Stiplovšek Valentin, župnik v Ločah.
Košar Jakob, župnik v Zg. Polskavi.	Škerjanec Rok, nadučitelj v Makolah.
Lenart Janko, župnik v Htinju.	Vrunkar Radoslav, učitelj v Makolah.
Lendovšek Mihael, župnik, itd. v Makolah.	
Mahor Feliks, učitelj v Makolah.	
Petan Franc, župnik pri Sv. Venclji.	

Št. 2 + 19 = 21.

2. Dekanija **Braslovče**. Poverjenik: Balon Anton.

*Balon Anton, župnik, itd. na Vranskem.	Gabršek Ivan, okr. tajnik.
*Bohinc Jakob, dekan, itd.	Kolarič Josip, župnik na Paki.
Bralno društvo v Braslovčah.	Križnik Gašpar, posestnik v Motniku.
Čitalnica narodna na Vranskem.	Prislan Franc, pos. v Parižlah.
Fekonja Andrej, kaplan v Št. Pavlu.	Šorn Franc, nadučitelj v Št. Jurji.

Št. 2 + 8 = 10.

3. Dekanija **Brežice**.

a) Brežice. Poverjenik: dr. Firbas Franc.

*dr. Firbas Franc, c. kr. notar.	Črnoša Simon, župnik v Pišecah.
*Gomišek Josip, žel. uradnik v Vidmu.	Dekort Josip, kaplan v Brežicah.
*Knjižnica okr. učiteljska.	Klepač Franc, kaplan na Bizejskem.
*Repič Andrej, župnik v Kapelah.	Kranjc Josip, kaplan v Pišecah.
*dr. Srebrè Gvidon, odvetnik.	Stanič Josip, not. koncipijent.

Št. 5 + 5 = 10.

b) Sevnica. Poverjenik: Veršec Franc.

*Slomšek Iv., župnik pri Sv. Lenartu.	Jerman Franc, ces. svetnik, itd. v Rajhenburgu.
Bratuša Alojzij, kaplan v Rajhenburgu.	Kunstič Ivan, učitelj.

- Lenček Franc, veleposestnik na Starkl Mio, c. kr. kancelist.
Blanci. Veršec Franc, c. kr. notar.
Prešern Ivan, župnik v Koprivnici. Št. 1 + 7 = 8.

4. Dekanija Celje.

a) Celje. Poverjenik: Žolgar Mihael.

*Čitalnica mestna.	Baš Lovro, c. kr. notar.
*Krušič Ivan, c. kr. g. profesor.	dr. Dečko Ivan, odv. koncipijent.
*Lipold Franc, odv. koncipijent.	Detiček J., c. kr. notar.
*Podružnica kmetijska.	dr. Filipič Ludovik, odvetnik.
*dr. Sernec Josip, odvetnik, itd.	dr. Gelingsheim Karol, c. kr. dež.
*Teharska občina.	sodn. pristav.
*Topljak Josip, posestnik.	Jerman Ivan, trgovec.
*Vošnjak Mihael, ingénieur, posestnik, drž. in dež. poslanec.	Knjižnica gimnazijska.
*dr. Vrečko Andrej, c. kr. gimn. profesor.	Kosi Anton, c. kr. g. profesor.
*Žuža Ivan, zasebnik.	dr. Matek Martin, n. propovednik.
Ambrožič Blaž, c. kr. okr. š. nadzornik.	Veršec Maks, tajnik posojilnice.
	dr. Vrečko Josip, odv. koncipijent.
	Žolgar Mihael, c. kr. g. profesor.
	Št. 10 + 13 = 23.

b) Žalec. Poverjenik: Kocbek Franc.

*Arzenšek Matija, župnik v Grižah.	Kocbek Franc, učitelj v Žalci.
*Janežič Jakob, posestnik v Grižah.	Nendl Franc, kaplan v Grižah.
*Jeraj Josip, župnik v Žalci.	Petfiček Anton, učitelj v Žalci.
Grušovnik Adam, kaplan v Žalci.	Roblek Franc, posestnik v Žalci.
Hausenbichler Ivan, posestnik v Žalci.	Supanek Josip, nadučitelj v Grižah.
Klemenčič Josip, učitelj v Galiciji.	Širca Ernst, posestnik v Grižah.
	Št. 3 + 9 = 12.

5. Dekanija Dravsko Polje. Poverjenik: Rath Franc.

*Sorglechner Josip, župnik v Cir-kovcah.	Golob Andrej, učitelj pri Sv. Marjeti.
*Stranjšak Martin, dekan, itd. v Hočab.	Hren Anton, nadučitelj pri Sv. Janži.
Antolič Ivan, župnik na Ptujski Gori.	Rath Franc, župnik pri Sv. Lovrenci.
	Št. 2 + 4 = 6.

6. Dekanija Gornji Grad.

a) Gornji Grad. Poverjenik: Potočnik Lovro.

*Kuralt Ivan, c. kr. sodn. pristav.	Pajmon Anton, župnik pri Novi Štiffi.
*Potočnik Lovro, dekan, itd.	
*Strnad Matija, župnik v Ljubnem.	Pečnik Franc, kaplan v Ljubnem.

Presečnik Anton, posestnik.
Šola narodna v Novi Štifti.

dr. Vovšek Franc, c. kr. okr. sodnik.
Zdolšek Franc, župnik v Solčavi.
Št. 3 + 6 = 9.

b) Mozirje. Poverjenik: Lipold Josip.

*Lipold Josip, posestnik.

Šola ljudska na Rečici.
Št. 1 + 1 = 2.

7. Dekanija **Jarenina**. Poverjenik: Flek Josip.

*Lajh o. Korbinijan, vikar pri Sv.
Jurji.

Jančič Franc, posestnikov sin.
Pavec Ivan, kaplan pri Sv. Jurji.
Rešek o. Henrik, kapltular in
oskrbnik.

*Vagaja o. Rudolf, župnik v Svičini.
Černko Jernej, učitelj.

Slekovec Josip, nadučitelj.

Flek Josip, dekan.

Stuhec Marko, kaplan.

Freiham Franc, posestnik v Št. Ilji.

Št. 2 + 8 = 10.

8. Dekanija **Konjice**. Poverjenik: Mikuš Franc.

*Bezenšek Jurij, župnik v Čadramu.

*Škerbec Martin, vikar.

*Knjižnica nadžupnijska.

*Verlič Franc, župnik v Stranicah.

*Kovač Josip, posestnik v Žrečah.

dr. Prus Karol, zdravnik.

*Mikuš Franc, dekan, itd.

dr. Rudolf Ivan, odvetnik.

*Modic Ivan, župnik na Prihovi.

Žnidar Mihael, župnik v Žrečah.

Št. 7 + 3 = 10.

9. Dekanija **Kozje**. Poverjenik: Bosina Ivan.

*Knjižnica okr. učiteljska.

Kronvogel Josip, c. kr. sodnijski
pristav.

Bosina Ivan, dekan, itd.

Cilenšek Blaž, župnik v Zagorji.

Lednik Anton, župnik v Podsredi.

Dvoršek Anton, župnik pri Sv. Vidu.

Rakoše Mihael, župnik na Bučah.

Gršak Vinko, župnik v Podčetrtku.

dr. Rausch Franc, odvetnik.

Korošec Franc, kaplan pri Sv. Vidu.

Tomazič Marko, kaplan v Pilštajnu.

Št. 1 + 10 = 11.

10. Dekanija **Laško**. Poverjenik: Žuža Ivan Ev.

*Vrečko Matej, kurat v Jurijklostru.

Khern Rudolf, c. kr. okr. sodnik.

Cizej Franc, kaplan.

Raktelj Rudolf, kaplan v Dolu.

Elsbacher Andrej, trgovec.

Žuža Ivan Ev., dr. c. p., konz.

Fischer Anton, kaplan.

světnik, dekan in nadžupnik.

Hrastelj Franc, kaplan.

Št. 1 + 7 = 8.

11. Dekanija **Št. Lenart**. Poverjenik: dr. Leščnik Janko.

*Arnuš Franc, kaplan pri Sv. Rupertu.

*Čolnik Dominik, živinozdravnik pri Sv. Benediktu.

*Lapuh Martin, župnik pri Sv. Barbari.

Bohanec Ivan, kaplan.

Ješovnik Simon, nadučitelj pri Sv. Rupertu.

Kranjc Simon, zdravnik pri Sv. Urbanu.

dr. Leščnik Janko, odvetnik-Petrovič Ivan, c. kr. sodn. pristav. Rop Josip, posestnik.

Simonič Franc, kaplan pri Negovi. dr. Suhač Anton, župnik, itd. pri sv. Ani.

Šijanec Anton, kaplan pri Sv. Jurji. Wenger Karol, c. kr. okr. sodnik.

Št. 3 + 10 = 13.

12. Dekanija **Ljutomer**.

a) Ljutomer. Poverjenik: Horvat Josip.

*Skuhala Ivan, dekan, itd.

Božič Anton, posestnik pri Mali Nedelji.

Cvahte Simon, nadučitelj pri Mali Nedelji.

Čitalnica narodna.

Freuensfeld Josip, učitelj.

Fridav Peter, trgovec v Noršencih.

Gomilšek Josip, uradnik.

Hoechtl Barbika, učiteljica.

Horvat Josip, nadučitelj.

Ivančič Josip, c. kr. davk. pristav.

Karba Ivan, učitelj pri Sv. Križi.

Kralj Ivan, posestnik v Ilijaševcih.

Kukovec Ivan, posestnik in dež. poslanec.

dr. Lebar Josip, zdravnik pri Sv. Križi.

†dr. Mravljak Anton, odvetnik.

Osenjak Martin, kaplan.

Pušenjak Tomaž, učitelj na Cvenu.

Schneider Franc, učitelj na Cvenu.

Sever Franc, uradnik.

Sršen Franc, tržan.

Šlamberger Anton, c. kr. notar.

Šostarič Ferdinand, kaplan.

Vavpotič Ivan, gostilničar.

Vedernjak Franc, c. kr. sodn. pristav.

Št. 1 + 23 = 24.

b) Radgona. Poverjenik: Belšak Anton.

*Jančar Franc, duh. v p. pri Sv. Petru.

*Meško Martin, župnik pri Kapeli.

*Simonič Ivan, kaplan pri Sv. Jurji.

Belšak Anton, župnik pri Sv. Petru.

Hecl Franc, mestni kaplan.

Lacko Anton, župnik pri Sv. Križi.

Lasbaher Franc, pos. sin pri Sv. Jurji.

Zver Alojzij, mestni kaplan.

Št. 3 + 5 = 8.

13. Dekanija **Maribor pri Dravi**. Poverjenik: Majciger Ivan.

*Čitalnica mariborska.

*dr. Dominkuš Ferdinand, odvetnik, itd.

*Dovnik Franc, sem. profesor.

*Ferk Feliks, zdravnik in posestnik.

*Knjižnica gimnazijska.
 *Knjižnica semeniška.
 *Kosar Franc, kanonik, itd.
 *Majciger Ivan, c. kr. g. profesor.
 *Ogradi Franc, kanonik, itd.
 *Orožen Ignacij, stolni dekan, itd.
 *dr. Pajek Josip, c. kr. gimn. profesor, itd.
 *dr. Radaj Franc, c. kr. notar, itd.
 *dr. Sernec Janko, odvetnik, itd.
 *Šinko Božidar, župnik pri Sv. Kungoti.
 Borsečnik Anton, mestni vikar.
 Brglez Svoimir, bogoslovec.
 Caf Jakob, kaplan pri Sv. Magdalenii.
 dr. Feuš Franc, sem. profesor, itd.
 dr. Glančnik Jernej, odvetnik.
 Haubenreich Alojzij, duh. v p.
 Hebar Franc, stolni kaplan.
 Herg Lovro, kanonik, itd.
 Knjižnica c. kr. učiteljska.
 Koprivnik Ivan, c. kr. gl. učitelj.

dr. Križanič Ivan, kanonik in profesor.
 dr. Kukovič Avgust, sem. podvodja, itd.
 Lavtar Luka, c. kr. pripr. profesor.
 Majeen Gabriel, c. kr. vadm. učitelj.
 Meško Alojzij, mestni kaplan.
 Miklošič Ivan, c. kr. vadm. učitelj.
 dr. Mlakar Ivan, vodja dij. semenišča in profesor.
 Morič Maks, trgovec.
 Nerat Mihael, nadučitelj.
 Pavlič Franc, c. kr. poštni oficijal.
 dr. Pekolj Ivan, c. kr. sodn. pristav.
 Plepelec Josip, bogoslovec.
 Rakovec Alojzij, žel. uradnik.
 Ribar Anton, podvodja dij. semenišča in profesor.
 Rošker Franc, nadučitelj v Lembahu.
 Veternik Anton, bogoslovec.
 Višnar Franc, bogoslovec.
 Št. 14 + 27 = 41.

14. Dekanija Maribor za Dravo.

a) Ruše. Poverjenik: Wurzer Matija.

Bralno društvo v Rušah.
 Cerjak Franc, kaplan v Rušah.
 Cinglak Jakob, kaplan v Selnici.
 Kapler Ivan, provizor v Ribnici.

Knjižnica šolska.
 Koren Matija, župnik v Selnici.
 Tominc Blaž, učitelj v Rušah.
 Wurzer Matija, župnik v Rušah.
 Št. 8.

b) D. M. v Puščavi. Poverjenik: Praprotnik Franc.

Glaser Ivan, posestnik v Činžatu.
 Korman Josip, pos. sin v Humenu.
 Korman Peter, pos. sin v Humenu.
 Kralj Josip, župnik.
 Lampreht Luka, posestnik v Činžatu.

Pajtler Ivan, kaplan pri-Sv. Lovrenci.
 Pavelšek Ivan, učitelj v Račjem.
 Praprotnik Franc, nadučitelj.
 Schatz Josip, učitelj.
 Št. 9.

15. Dekanija Marnberg. Poverjenik: Jazbec Anton.

Jazbec Anton, dekan, itd.

Munda Jakob, c. kr. okr. sodnik.
 Št. 2.

16. Dekanija **Nova Cerkev**. Poverjenik: dr. Gregorèc Lavoslav.

- *Gajšek Karol, dekan, itd. na Doberni. Ferenčak Franc, župnik v Vojniku.
Fideršek Matija, kaplan v Vojniku.
*dr. Gregorèc Lavoslav, kanonik, Šijanec Alojzij, kaplan.
drž. in dež. poslanec. Žičkar Josip, župnik v Vitanji.
*Kos Alojzij, župnik v Črešnjicah. Št. 3+4 = 7.

17. Dekanija **Ptuj**. Poverjenik: Kunstek Luka.

- *Hrtiš o. Benko, min. župnik. Kunstek Luka, d. g. profesor.
*Kukovec Josip, župnik pri Sv. Majcen Ferdo, d. g. veroučitelj.
Andraži. Mihelič Josip, c. kr. sodn. pristav.
*Meško Jakob, župnik pri Sv. Oschgan Simon, c. kr. notar.
Lovrenci. Planinšek Mihael, meščan.
*Modrinjak Matija, inf. prošt. dr. Ploj Jakob, odvetnik.
*Trstenjak Jakob, župnik pri Sv. dr. Schiffrer Ivan, c. kr. polk.
Marjeti. zdravnik.
*Zmazek Eranc, župnik pri Sv. Slekovec Matej, župnik pri Sv.
Urbanu. Marku.
Aleksič o. Fidelij, em. gvardijan. Sok AnTON, veleposestnik v Mož-
Cilenšek Martin, d. g. profesor. gancih.
Černko Marko, mestni vikar. Strelec Anton, m. učitelj.
dr. Čuček Josip, odvetnik. Suhar Franc, m. učitelj.
dr. Fraidl Josip, c. kr. sodn. pristav. Šijanec Franc, nadučitelj pri Sv.
Grebenec Ivan, učitelj pri Sv. Lovrenci.
Hirti Franc, benef. in katehet. dr. Triller Karol, odv. koncipijent.
dr. Jurtela Franc, odvetnik in Učiteljsko društvo ptuj. okraja.
dež. poslanec. Zupančič Dragotin, m. učitelj.
Klobučar Anton, c. kr. sodn. pristav. Železinger Franc, d. g. profesor.
Št. 6+25 = 31.

18. Dekanija **Rogatec**. Poverjenik: Tombah Josip.

- *Knjižnica okrajna učiteljska. Stoklas Vinko, učitelj v Žitalah.
*Sovič Josip, župnik v Stopercah. Šalamun Martin, učitelj v Sto-
*Vraz Ivan, kaplan v Rogatci. percah.
Kozinc Ivan, kaplan pri Sv. Križi. Tombah Josip, dekan v Rogatci.
Merkuš Anton, župnik v Žitalah. Ulčnik Martin, kaplan pri Sv. Križi.
Sparhakl Ivan, župnik pri Sv. Petru. Vezjak Franc, učitelj v Slatini.
Št. 3+8 = 11.

19. Dekanija **Šaleška Dolina**. Poverjenik: Kačič Ivan.

- *dr. Lipold Ivan, župnik pri Sv. Govedič Ivan, župnik v Šoštajnu.
Martinu. Kačič Ivan, c. kr. notar v Šoštajnu.
Čitalnica v Šoštajnu. Skubic Franc, zdravnik in župan
Frecè Matija, župnik v Belih Vodah. v Velenji. Št. 1+5 = 6.

20. Dekanija Šmarije.

a) Šmarije. Poverjenik: Ivanc Martin.

*Uлага Josip, župnik, itd. v Št. Vidu.	Janžekovič Vid, kaplan na Sladki Gori.
Aškerc Anton, kaplan.	Knašlič Radoslav, učitelj.
Ivanc Martin, dekan, itd.	Št. 1 + 4 = 5.

b) Št. Jurij. Poverjenik: dr. Ipavic Gustav.

*dr. Ipavic Gustav, zdravnik, itd.	Sket Alfonz, trgovec v Dramljah.
	Št. 1 + 1 = 2.

21. Dekanija Šmartin. Poverjenik: dr. Hrašovec Jurij.

*dr. Šuc Josip, dekan, itd.	Ostrožnik Anton, župnik v Pamečah.
*Trstenjak Davorin, župnik, itd. v Starem Trgu.	Purgaj Jurij, kaplan v Šmartinu.
Čiček Josip, kaplan v Starem Trgu.	Rogina Ivan, posestnik, itd. v Podgorji.
dr. Hrašovec Jurij, odvetnik v Slov. Gradci.	Rous Karol, kaplan v Sp. Drauburgu.
Klavžar Franc, župnik pri Sv. Ilji.	Šmid Miloš, kaplan v Starem Trgu.
Kocbek Franc, kaplan pri Sv. Ilji.	Št. 2 + 10 = 12.
Košar Ivan, župnik pri Sv. Florijanu.	

22. Dekanija Velika Nedelja. Poverjenik: Jesih Anton.

*Okrajna učiteljska knjižnica.	Nedeljko Ivan, odv. uradnik v Ormoži.
*dr. Petovar Ivan, odvetnik v Ormoži.	Petek Martin, pri Veliki Nedelji.
*Pirnat Andrej, uradnik v Ormoži.	Rakuša Franc, nadučitelj pri Sv. Bolfenku.
Čitalnica v Ormoži.	Skuhala Peter, župnik pri Veliki Nedelji.
dr. Geršak Ivan, c. kr. notar v Ormoži.	Venedig Vilibald, župnik v Središči.
Jesih Anton, oskrbnik n. reda.	Vrtnik Ivan, not. koncipijent v Ormoži.
Kosi Ivan, učitelj pri Sv. Lenartu.	dr. Žižek Anton, zdravnik v Ormoži.
Kranjc Vekoslav, not. koncipijent v Ormoži.	Št. 3 + 13 = 16.
Mikl Vekoslav, trgovec v Ormoži.	

23. Dekanija Vozenica. Poverjenik: Mraz Tomaž.

*Držečnik Luka, župan v Ribnici.	Petek Anton, kaplan v Ribnici.
*Mraz Tomaž, dekan, itd.	Strajhar Filip, krčmar itd. v Ribnici.
Cernko Josip, kurat v Vuhredu.	Št. 2 + 3 = 5.

24. Dekanija **Zavrč**. Poverjenik: Šuta Ropert.

*Rajsinger Franc, trg. in pos. v Dobravi.

*Sovič o. Aleks., župnik pri Sv. Trojici.

*Šuta Ropert, dekan v Zavrči.

Čiček o. Bonaventura, kaplan pri Sv. Trojici.

Št. 3 + 1 = 4.

III. Goriška nadškofija.

1. Dekanija **Bolec**. Poverjenik: Sorč Alojzij.

Božič Peter, vikar v Trenti.

Gregorčič Simon ml., vikar v Logu.

Kranjec Franc, provizor v Soči.

Kurinčič Ivan, vikar na Serpenici.

Mlekuž Tomaž, c. kr. okr. c. nadzornik.

Moškát Franc, kaplan.

Sorč Alojzij, c. kr. poštar.

Širca Ivan, nadučitelj-vodja.

Štrukelj Mihael, vikar v Čez-Soči.

Št. 9.

2. Dekanija **Črniče**. Poverjenik: Gibič Anton

*Čitalnica v Ajdovščini.

Bralno društvo v Šempasu.

Gibič Anton, dekan v Črničah.

Frfolja Andrej, kaplan v Kamenjah.

Kersnik Leopoldina, učiteljica v Ajdovščini.

Klobovs Ivan, kaplan v Šempasu.

Kodrè Ivan, vikar v Oseku.

Kodrič Franc, kaplan v Črničah.

Krkoč Štefan, vikar v Lokavci.

Mesar Andrej, kaplan v Križi.

Poljšak Alfonz, vikar pri Sv. Tomaži.

Šimuc Ivan, vikar v Velikih Žabljah.

Št. 1 + 11 = 12.

3. Dekanija **Gorica**. Poverjenik: dr. Gregorčič Anton.

*Bensa Štefan, kanonik, itd.

*Budal Bernard, ingénieur v Bosni.

*Ferfila Franc, uradnik v plinarni.

*Grča Blaž, vikar v Čepovanu.

*Kavčič Josip, c. kr. notar.

*Knjižnica bogosl. semenišča.

*Knjižnica c. kr. studijska.

*Marušič Andrej, c. kr. gimn. profesor, itd.

*dr. vitez Tonkli Josip, odvetnik, itd. itd.

*Vales Marko, vikar v p.

*Wolf Ivan, mestni župnik.

Bajec Josip, vodja gluhonemnice.

Bajt Franc, nadučitelj v Štandreži.

Berbuč Ivan, c. kr. r. profesor.

Božič Anton, vikar v Batah.

Bralno in podporno del. društvo.

Bratina Anton, vikar v Doberdobu.

Brezovšček Andrej, župnik v Rifenbergu.

Čenčič Mihael, vikar v Desklah.

Čerin Tomaž, sem. profesor.

Čitalnica v Solkanu.

Eržen Anton, c. kr. uradnik.

Faganelj Štefan, kaplan v Renčah.

Gaberšček Simon, vikar v Štandreži.

dr. Gabrijelčič Josip, sem. ravnatelj.

Gerbec Ivan, knezonadškofijski tajnik.

Godnič Josip, vikar v Kronbergu.

Goljevšček Franc, župnik v Batujah.

Golob Josip, vikar v Podgori.

dr. Gregorčič Anton, sem. profesor, itd.

- Gregorčič Anton, vikar v Št. Ferjanu.
 Hmelak Franc, trgovec in posestnik.
 Izobraževališče učiteljsko.
 dr. Jakopič Josip, odvetnik.
 Jenko Ivan, c. kr. gimn. profesor.
 Juvančič Lovro, župnik v Št. Lovrenci.
 Kafol Štefan, kanonik.
 Knjižnica gimnazijska.
 Knjižnica realna.
 Knjižnica učiteljska goriške okolice.
 Kocijančič Nikolaj, kaplan v Cirknem.
 Kokošar Ivan, kaplan v Cirknem.
 Kolavčič Ivan, župnik v Solkanu.
 Kragelj Andrej, c. kr. g. profesor.
 Kumar Valentin, c. kr. vadm. učitelj.
 Kuštrin Ivan, kurat v Kožbani.
 Leban Andrej, vikar v Grgarji.
 Leban Ignacij, bogoslovec.
 dr. Lisjak Andrej, zdravnik.
 dr. Mahnič Anton, sem. profesor.
 Marušič Josip, č. kanonik.
 Mercina Ivan, c. kr. vadm. učitelj.
 Pahor Anton, kaplan v Rifenbergu.
 Pavletič Goth., kaplan v Kojškem.
 Pavletič Josip, župnik v Benčah.
 dr. Pavlica Josip, duhovnik v Rimu.
 Pezdič Mihael, poštar v Solkanu.
 Pirjevec Ivo, c. kr. uradnik.
 Podgornik Franc, pisatelj, itd.
 Poniž Benedikt, c. kr. vadm. učitelj.
 Rott Antonija, učit. pripravnica.
 Rudež Anton, učitelj v gluho-nemnici.
 Rutar Lovro, ravnatelj na Sv. Gori.
 Seidl Ferdinand, c. kr. r. profesor.
 Semenišče nadškofijsko.
 Skubin Anton, c. kr. vadm. učitelj.
 Smrekar Franc, vikar v Medani.
 Spinčič Alojzij, c. kr. šolski nadzornik, itd.
 Šantelj Anton, c. kr. g. profesor.
 Štubelj Leopold, kaplan v Ročinji.
 (2 izt.)
 Štubelj Vinko, vikar v Podsabotinu.
 Terpin Anton, vikar v Zapotoku.
 Toman Ema Albina, c. kr. vadm. učiteljica.
 dr. Tonkli Nikolaj, odvetnik.
 Vicentini Jakob, vikar v Gabrijah.
 Vodopivec Franc, c. kr. okr. š. nadzornik.
 Waller Elodija, c. kr. vadm. učiteljica.
 Zega Mihael, nadučitelj v Kanalu.
 Žepič Franc, v. dež. kmet. šole.
 Žigon Franc, m. kaplan.
 Žnidarčič Andrej, vikar v Gradnem.
 Št. 11 + 70 = 81.

4. Dekanija **Kobarid**. Poverjenik: Dominko Franc.

- Dominko Franc, nadučitelj-vodja.
 Gabersček Andrej, učitelj na Livku.
 Jare Ivan, vikar na Ljubušnjem.
 Kenda Josip, učitelj na Ljubušnjem.
 Kumar Ivan, vikar v Lozèh.
 Marinič Franc, vikar na Livku.
 Murovec Ivan, vikar v Sedlu.
 Pavša Anton, vikar v Prosnidu.
 Pipan Anton, kaplan v Kobaridu.
 Št. 9.

5. Dekanija **Komen**. Poverjenik: Štrekelj Edvard.

- Dettoni Josip, c. kr. sodn. uradnik.
 Harmel Adolf, dekan, itd.
 Kodolja Josip, kaplan v Dornbergu.
 Kramer Filip, župnik v Dornbergu.
 Leban Anton, nadučitelj.
 Štrekelj Edvard, kaplan v Komnu.
 Št. 6.

6. Dekanija **Št. Peter**. Poverjenik: Poljšak Josip.

Gregorčič Simon st., vikar v p., itd. na Gradišči.	Orel Josip, učitelj v Prvačini. Peršič Franc, okr. tajnik v Vrtojbi.
Jug Anton, vikar v Vrtojbi.	Poljšak Josip, župnik v Prvačini. Št. 5.

7. Dekanija **Tolmin**. Poverjenik: Kragelj Josip.

*Čitalnica v Tolminu.	Grželj Ivan, ravnatelj pri Sv. Luciji.
*Knjižnica okr. učiteljska.	Ivančič Josip, c. kr. notar.
Bralno društvo pri Sv. Luciji.	Kovačič Ignacij, veleposestnik pri Sv. Luciji.
Bratina Kristijan, ravn. v Tolminu.	Kragelj Josip, dekan, itd. Št. 2 + 7 = 9.
Carli Alojzij, župnik pri Sv. Luciji.	

8. Posamezniki.

Kanal: *Vidic Franc, dekan. Št. 1.

IV. Tržaško-koperska škofija.

1. Dekanija **Buzet**. Poverjenik: Benkovič Josip.

Benkovič Josip, kaplan.	Sajovec Jakob, kurat v Račicah.
Kalac Anton, dekan, itd.	Št. 3.

2. Dekanija **Dolina**.

a) Dolina. Poverjenik: Jan Jurij.

*Jan Jurij, dekan, č. kanonik, itd.	Pavli Alojzij, kaplan v Borštu.
*Notar Anton, ekspozit v Plavijah.	Sancin Josip, župnik v Predloki.
Jereb Franc, učitelj.	Učiteljsko društvo kop. okraja.
Kovač Ivan, kaplan.	Vončina Filip, dekan v Ospem.
Mikuš Josip, župnik v Kubeđu.	Št. 2 + 7 = 9.

b) Brezovica. Poverjenik: Benedik Ivan.

Benedik Ivan, župnik v Brezovici.	Zupan Josip, župnik v Rodiku.
Stržinar Josip, kaplan v Klanci.	Št. 3.

3. Dekanija **Jelšane**. Poverjenik: Jenko Slavoj.

Dolžan Jurij, kaplan v Hrušici.	Rogač Anton, dekan v Hrušici.
Jenko Slavoj, trgovec, itd. v Pod- gradu.	Vajšel Franc, učitelj v Hrušici. Št. 4.

4. Dekanija **Kaštav**. Poverjenik: Jelušič Rajmund.

Čitalnica narodna v Beršecu.
Jane Josip, kaplan v Opatiji.

Jelušič Rajmund, župnik v Beršecu.
Kotarska učiteljska knjižnica.
Št. 4.

5. Dekanija **Koper**. Poverjenik: Glavina Blaž.

*dr. Kos Franc, c. kr. priprav. profesor, itd.
Černivec Anton, c. kr. priprav. profesor.
Glavina Blaž, c. kr. kazn. kurat.

Knjižnica okr. šolskega sveta.
Kožuh Josip, c. kr. priprav. profesor.
Markelj Ivan, c. kr. priprav. profesor.
Ravnateljstvo c. kr. učiteljskega.
Št. 1 + 6 = 7.

6. Dekanija **Pazin**. Poverjenik: Križman Josip.

Bukovec Franc, župnik v Trviži.
Knavs Josip, kaplan v Žminji.
Kos Ivan, c. kr. gimn. profesor.
Križman Josip, c. kr. g. profesor.
Malloyer Maks, c. kr. fin. straže komisar.

Miklavčič Karol, župnik v Žminji.
Okretič Ivan, c. kr. sodn. pristav.
Turk o. Efreem, franč. vikar.
Zavادلal Mihael, c. kr. g. profesor.
Št. 9.

7. Dekanija **Pičan**. Poverjenik: Stariha Jakob.

*Stariha Jakob, dekan, itd.
*Volčič Jakob, župnik v p. v Cerovlju.

Št. 2.

8. Dekanija **Tomaj**. Poverjenik: Leban Franc.

*Črne Anton, veleposestnik v Tomaji.
Cazafura Břetislav, c. kr. sodn. pristav v Sežani.
Črne Franc, c. kr. stotnik v p. v Tomaji.
dr. Gregorin Gustav, odv. koncipijent v Sežani.
Gulič Franja, posestnica v Sežani.
Kantè Matej, učitelj v Sežani.
Knjižnica okrajna učiteljska.
Leban Franc, c. kr. vodja zemljišnice v Sežani.

Mahorčič Evfemija, c. kr. poštarica v Sežani.
Mahorčič Rajmund, nadžupan, itd. v Sežani.
Narobe Ivan, župnik v Divači.
Pavlin Leopold, učitelj v Vatovljah.
Podgornik Peter, trgovec v Sežani.
Praprotnik Avgust, trgovec v Lokavci.
Sila Matija, župnik v Repentabru.
Škerl Josip, kaplan v Sežani.
Štrukelj Janko, nadučitelj v Barki.
Tomšič Josip, učitelj v Skopem.
Št. 1 + 17 = 18.

9. Dekanija **Trst**. Poverjenik: Jereb Gregor.

*Cegnar Franc, c. kr. v p. kontrolor.

*Černè Ivan, kurat v Barkovljah.
*dr. Glavina Ivan, vladika, itd.

- *Gorup Josip, veletržec.
 *Kastelic Franc, trgovec.
 *Kenda Anton, zav. uradnik.
 *vitez Klodič-Sabladoški Anton,
 c. kr. dež. š. nadzornik, itd.
 *Komar Vekoslav, gl. dež. blag.
 uradnik.
 *Semenišče mladeniško.
 *Vovk Ivan, kurat na Bazovici.
 Bartelj Srečko, knjigovodja.
 Cvetnič Lavoslav, c. kr. p. oficijal.
 Čenčur Jakob, nadučitelj v Škednji.
 Čitalnica slovanska.
 Čok Andrej, učitelj na Proseku.
 Dekleva Franc, trgovec.
 Delavsko podporno društvo.
 Dolinar Ivan, c. kr. mešč. učitelj.
 Dovgan Anton, žel. uradnik.
 Ferluga Štefan, učitelj na Opčinah.
 Flego Peter, škofijski kaplan.
 Furlan Vekoslav, c. kr. rač. uradnik.
 Gašperčič Aleks, kaplan v Rojanu.
 dr. Glaser Karol, c. kr. g. profesor.
 Gombač Marija, učiteljica v Rojanu.
 Gomilšak Jakob, n. propovednik.
 Hrovatin Anton, duh. pri Sv.
 Antonu.
 Huber Avgust, c. kr. sodn. svétnik.
 Jagodec Mihael, katehet.
 Jančar Josip, učitelj na Katinari.
 Jereb Gregor, c. kr. brz. uradnik.
 Kalister Vekoslav, zas. uradnik.
 Kjuder Anton, vikar pri Sv. Justu.
 Kržè Davorin, trgovec.
 Kompare Josip, kaplan v Škednji.
 Koren Josip, učitelj na Proseku.
 Kosovel Valentin, c. kr. car. uradnik.
 Legat Edvard, c. kr. kaplan v
 Lipici.
 Legat Ivan Nep., c. kr. g. profesor.
 Macher Ivan, gimn. učitelj.
 Mankoč Josip, trgovec.
 Michelli Iv, učiteljica na Katinari.
 Muha Josip
 Mušič Andrej, zas. uradnik.
 Nabergoj Ivan, veleposestnik, itd.
 na Proseku.
 Paternost Dragoslav, c. kr. rač.
 uradnik.
 dr. Pertot Simon, zdravnik.
 Pfeifer Jurij.
 Pogorelec Ivan, c. kr. p. oficijal.
 Pokorn Ignacij, gimn. učitelj.
 Polley Oskar, c. kr. obrtni nad-
 zornik.
 Sinkovič Davorin, c. kr. okr. š.
 nadzornik.
 Slavec Ivan, vikar pri Sv. Justu.
 Stefič Josip, fin. nadz. na Opčinah.
 Straus Josip, c. kr. rač. uradnik.
 Šabec Ivan, zasebnik in vlastelin.
 Šilec Ivan, trgovec.
 Škrabec Bogdan.
 Štepančič Gracijan, trgovec.
 dr. Šust Ivan, stolni prošt, itd.
 Tosti Ivan, zas. uradnik.
 Trnovec Bogdan, c. kr. sodnijski
 svétnik.
 Truden Mihael, veletržec.
 Tržaško podporno in bralno dru-
 štvo.
 Turk Rudolf, trg. pomočnik.
 Urbanija Jakob, c. kr. p. oficijal.
 Urbas Viljem, c. kr. profesor.
 Valenčič Ivan, trgovec.
 Valentič Anton, učitelj na Opčinah.
 Vičič Ana, m. učiteljica.
 Vilišič Hinko, c. kr. car. uradnik.
 Vračko Oskar, c. kr. pol. komisar.
 Wartho Julij, duh. pr. Sv. Antonu.
 Zavnik Leop., ravnatelj na Proseku.
 Žbena Andrej, žel. p. podnačelnik.
 Žitko Anton, trgovec.
 Živec M. V., ingénieur, itd.
 Žužek Josip, c. kr. pol. komisar.
 Št. 10 + 68 = 78.

10. Posamezniki.

Paz: *Požar Anton, župnik.

Št. 1.

V. Krška škofija.

1. Dekanija **Beljak**. Poverjenik: Lendovšek Josip.

Amschl Ivan, provizor v Št. Jakobu.	Kraut Valentin župnik na Brnci.
Dulfar Franc, m. živinozdravnik.	Kržič Mihael, trgovec v Podkloštru.
Einspieler Gregor, župnik, itd. v Podkloštru.	Lendovšek Josip, c. kr. g. profesor.
✓ Eller Franc, učitelj na Zili.	Pihač Franc, trgovec.
Filipsky Anton, c. kr. profesor.	Podboj Anton, c. kr. poštni uradnik.
Jerman Jurij, župnik v Štabnji.	Podružnica ss. Cirila in Metoda.
Kandut Filip, v Podkloštru.	Schiffner Ivan, c. kr. poštni uradnik.
Knafič Jakob, župnik v Ločah.	Stoeckl Simon, župnik v Št. Lennartu.
✓ dr. Košmelj Franc, c. kr. polk. zdravnik.	Strojnik Josip, župnik na Zili.
	Št. 18.

2. Dekanija **Celovec**. Poverjenik: Janežič Simon.

*Janežič Evgen.	Kajžnica dijaška v Marijanišči.
Einspieler Lambert, kanonik in kancelar.	Rosbacher Bernard, trgovec.
Hren Jakob, c. kr. dež. sodn. svetnik, drž. in dež. poslanec.	Semenišče duhovniško.
Hutter Ivan, c. kr. realski katehet.	dr. Sket Jakob, c. kr. g. profesor.
Janežič Josip, posestnik v Lešah.	Sokolšek Štefan, bogoslovec.
Janežič Simon, c. kr. nadporočnik v p.	Treiber Franc, mestni kaplan.
dr. Janežič Valentin, c. kr. v. št. zdravnik.	Wieser Ivan, župnik in n. spovednik.
	Zadnikar Franc, trgovec.
	Zupan Josip, poobl. grof Eggerjev.
	Št. 1 + 15 = 16.

3. Dekanija **Doberla Ves**. Poverjenik: Šervicelj Matej.

*Šervicelj Matej, komendator, itd. na Reberci.	Peterman Josip, župnik, itd. v Št. Vidu.
Boštijančič Ivan, župnik v Kamnu.	Škerbinc Josip, župnik v Ogerčih.
Mihl Franc, provizor v Želinjah.	Št. 1 + 5 = 6.
Muden Simon, župnik v Železni Kaplji.	

4. Dekanija **Kanalska Dolina**. Poverjenik: Ineko Simon.

✓ Globočnik Ivan, župnik na Pontablu.	Mikuluš Anton, ekspozit v Rablu.
✓ Ineko Simon, dekan v Žabnicah.	Selnik Luka, župnik v Ovčji Vesi.
	Št. 4.

5. Dekanija **Rož Spodnji**. Poverjenik: Ambrož Matija.

Ambrož Matija, dekan v Kaplji.	Simonič Ivan, župnik v Št. Janži.
Gradičnik Sebastijan, župnik v Bilčovsi.	Št. 3.

6. Dekanija **Tinje**. Poverjenik: Bizer Andrej.

Bizer Andrej, dekan, itd. v Grabštajnu.	Ogriz Ivan, administrator v Medgorjih.
Marinič Franc, administrator pri Sv. Tomaži.	Premru Franc, kaplan v Tinjah. Serajnik Lovro, prošt v Tinjah.
Miklav Urban, kanonik pri Gospe-sveti.	Štiberc Ivan, župnik v Timenci. Št. 7.

7. Dekanija **Velikovec**. Poverjenik: Hočevar Jakob.

Centrih Franc, župnik pri Sv. Petru.	dr. Kulterer Jurij, odvetnik. Petek Franc, župnik v Grebinji.
Hočevar Jakob, mag. pharm. in trgovec.	Sirnik Ivan, kanonik. Volavčnik Ivan, župnik na Rudi. Št. 7.
Karpf Valentin, župnik v Kloštru.	

8. Posamezniki.

Labod: Žerjav Matej, župnik.

Špital: *Hrašovec Franc, c. kr. okr. sodnik.
Kremenšek Janko, c. kr. vl. koncipist.

Št. Paul: *Pirc Franc, prefekt. Št. 2 + 2 = 4.

VI. **Sekovska škofija**.1. Dekanija **Admont**. Poverjenik: Pivec o. Maksimilijan.

*Matevžič o. Eginhard, g. profesor.	Trček o. Egid, redovnik.
*Pivec o. Maksimilijan, redovnik.	Št. 2 + 1 = 3.

2. Dekanija **Cmurek**. Poverjenik: Pavalec Jurij.

Lopič Ivan, kaplan v Cmureku.	Pavalec Jurij, kaplan v Cmureku. Št. 2.
-------------------------------	---

3. Dekanija **Gradec**. Poverjenik: Hauptmann Franc.

*Bradaška Franc, kr. gimn. ravnatelj v p.	dr. Čamer Anton, vseuč. docent. Dolenc Franc, c. kr. p. oficijal.
*dr. Ipavic Benjamin, m. zdravnik.	Goršič Ivan, učitelj v Karlovi.
*Komel pl. Sočebrianski Andrej, c. kr. major v p.	dr. Gregl Josip, zobozdravnik. Hauptmann Franc, c. kr. profesor.
*dr. Krek Gregor, c. kr. vseuč. profesor, itd.	dr. Hoffer Edvard, d. r. profesor. Hubad Franc, c. kr. g. profesor.
*dr. Muršec Josip, c. kr. r. profesor v p., itd.	dr. Klemenčič Ignacij, vseučiliški docent.
*Švajgar Gabrijel, mtn. gvardijan.	Lavrič Josip, m. učitelj.

- Novotny Emanuel, c. kr. okrajni sodnik v p.
 grof Pace Anton, c. kr. nam. svetnik.
 Papež Ivan, dež. r. profesor.
 dr. Purgaj Jakob, c. kr. g. profesor.
 Reich Anton, c. kr. fin. oficijal.
- Rutnik Rajko, c. kr. poštni sluga.
 „Triglav“, akad. društvo.
 Turkuš Anton, dež. r. profesor.
 Verbošek Josip, zast. uradnik.
 Wallner Peter, ces. svetnik in priprav. katehet.
 dr. Žižek Franc, zdravnik.
- Št. 6 + 20 = 26.

4. Posamezniki.

- Liebenau: dr. Zupančič Franc, c. kr. polk. zdravnik.
 Seegraben: Sedej Andrej, delovodja.
 St. Gallen: Wendler Sigmunda, c. kr. okr. sodnika soproga.
 Strass: dr. Miglič Peter, c. kr. polk. zdravnik. Št. 4.

VII. Razne druge pokrajine.

1. Nižjeavstrijska.

a) Dunaj. Poverjenik: Navratil Ivan.

- *dr. Babnik Miroslav, odvetnik.
 *Cigale Matej, c. kr. vl. svetnik.
 *baron Conrad-Eybesfeld Žiga, bivši minister, itd., itd.
 *Kandernal Franc, c. kr. g. profesor.
 *dr. vitez Miklošič Franc, c. kr. vseuč. profesor v p., itd. itd.
 *Napret Teodor, c. kr. dvorni svetnik, itd.
 *Novak Peter, terez. prefekt.
 *Sežun Žiga, c. kr. blag. uradnik.
 *dr. Simonič Franc, c. kr. uradnik v vseuč. knjižnici.
 *baron Schwegel Josip, c. kr. sekc. načelnik v p., itd. itd.
 *dr. Turner Paul, zasebnik.
 *Zelenik Josip, odgojitelj.
 Ciperle Josip, mešč. učitelj.
 Jančar Franc, duhovnik n. reda.
 dr. Jelenc Josip, odgojitelj.
- Levičnik Albert, c. kr. sekc. svetnik.
 Lukančič Ivan, c. kr. nadingenieur v p.
 Luzar Ivan, žel. revident.
 dr. Murko Matija, prof. kandidat, itd.
 dr. Napotnik Mihael, c. kr. dvorni kaplan, itd.
 Navratil Ivan, c. kr. ravn. predstojnik pri najv. sodišči.
 Oblak Franc, c. kr. poštni uradnik.
 dr. Ploj Miroslav, c. kr. fin. prok. koncipist.
 Polak o. Alojzij, min. provincijal.
 Pukl Radoslav, odv. koncipijent.
 Rybař Otakar, stud. jur.
 Štritar Josip, c. kr. g. profesor.
 dr. Štrekelj Karol, vseuč. docent.
 Šuklje Franc, c. kr. g. prof., itd.

b) Dunajsko Novo Mesto. Poverjenik: Poznik Radivoj.

- *Poznik Radivoj, c. kr. ingenieur. dr. Detela Franc, c. kr. g. profesor.
 Št. 13 + 18 = 31.

2. Ostala Primorska.

Krk: Šorli Ivan, c. kr. okr. komisar.

Lošinj: Šinek Rajko, c. kr. davkar.

Pulj: Kuralt Ivan, c. kr. nam. kaplan I. r.

Št. 3.

3. Tirolska s Predarlško.

Bolcan: Schreiner Henrik, c. kr. priprav. profesor.

Inomost: Škofic Lovro, c. kr. blag. ravnatelj.

Trident: Jaklič Anton, c. kr. vojni kaplan.

Št. 3.

4. Češka.

a) Praga. Poverjenik: Lego Jan.

*Češko-slovenski spolek.

Občina mestna v Melniku.

Hora Jaroslav, dijak.

Slavia, literarni a řečnický spolek.

Lego Jan, uradnik č. muzeja, itd.

dr. Volkar Andrej, c. kr. okr. ko-

Mašek Ignacij, c. kr. g. profesor.

misar v Karlinu.

b) Drugi kraji.

Gostrna: Artel Anton, c. kr. gimn. profesor.

Jindřichov Hradec: Lego Franc, mešč. učitelj.

Valč: Trobec Matej, odgojitelj.

Železni Brod: dr. Havliček K., odvetnik.

Št 1+10 = 11.

5. Moravska.

Iglava: dr. Primožič A., c. kr. gimn. profesor.

Novi Jičín: Apih Josip, d. realski profesor.

Št. 2.

6. Šlezija.

Belsk: *Makuc Ivan, c. kr. obrt. profesor.

Št. 1.

7. Galicija.

Tarnopol: Kopytzak Bazil, c. kr. gimn. profesor.

Št. 1.

8 Dalmacija.

Benkovac: Namar Franc, c. kr. kot. tajnik.

Dubrovnik: Pavlica Andrej, c. kr. nam. profesor.

Orebić: *dr. Čuček Lovro, c. kr. polk. zdravnik v p.

Spljet: Rutar Simon, c. kr. gimn. profesor.

Št. 1+3 = 4.

9. Ogerska.

Košice: *Kranjc V. J., c. kr. žen. major.

Pečuh: Prelec o. Probo, redovnik.

Rozman o. Robert, redovnik.

Št. 1 + 2 = 3.

10. Hrvatska s Slavonijo.

a) **Karlovec.** Poverjenik: Steklasa Ivan.

*Steklasa Ivan, kr. gimn. profesor.

Lipež Viktor, kr. g. ravnatelj v
Rakovcu.

Podgoršek Josip, kr. g. profesor
v Rakovcu.

Vamberger Mihael, kr. g. profesor
v Rakovcu.

b) **Varaždin.** Poverjenik: dr. Križan Josip.

*Francelj Jernej, kr. r. prof. v p.

dr. Križan Josip, kr. g. profesor.

Raič o. Ivan, kap. vikar.

c) **Zagreb.** Poverjenik: dr. Celestin Franc.

*dr. Celestin Franc, kr. gimn. pro-
fesor, itd.

*Kastelic Franc, c. kr. stotnik v p.

*dr. Kopač Josip, odvetnik.

*Mažuranič Anton, kr. gimn. rav-
natelj v p.

*Starè Josip, kr. realski profesor.

*Veber Adolf, kanonik.

Badalić M., kr. gimn. profesor.

Baneković Gregor, klerik.

Barlè Janko, klerik.

dr. Bauer Anton, kr. g. veroučitelj.

Benigar Ivan, kr. g. profesor.

Bučar Viktor, bogoslovec.

Budinščak Paul, klerik.

Cajnko Valentin, bogoslovec.

Čaić Koloman, klerik.

dr. Dočkal Jurij, lic. profesor.

Filipec Mijo, bogoslovec.

dr. Fon Josip, primarij, itd.

Frzić Miljutin, klerik.

Gabrić Vekoslav, klerik.

Gudek Dominik, klerik.

Juratović Anton, klerik.

Knjižnica kr. gimnazije.

dr. Kosirnik Ivan, zdravnik, itd.

Kučak Štefan, kr. gimn. profesor.

pl. Kukuljević-Sakcinski Ivan, pred-
sednik „Matice Hrvatske“, itd.

Kuralc Franc, tajnik gosp. društva.

Magdić Franc, kr. r. profesor.

Marn Franc, kr. gimn. profesor.

Miholić Stanko, kr. g. profesor.

dr. Mušić Avgust, kr. g. profesor.

Pasarić Josip, kr. gimn. profesor.

Penko Lovro, umetni vrtlar.

Posavec Andrej, bogoslovec.

Slukić Andrej, klerik.

Smičiklas Tadej, kr. vseuč. profesor.

Stožir Ivan, kr. realski profesor.

Strunjak Štefan, klerik.

dr. Suk Feliks, kr. vseuč. profesor.

Šuller Franc, kr. š. nadzornik.

Švarić Anton, bogoslovec.

Tkalčić Ivan, knjižničar jugoslav.
akademije, itd.

dr. Tomić Peter, kr. g. profesor.

Tomšič Ljudevit, šolski ravnatelj.

Torbar Josip, kr. r. ravnatelj, itd.	dr. Weingerl Josip, primarij, itd.
Trbuljak Blaž, klerik.	Zagorac Štefan, klerik.
Valjavec Matija, kr. g. profesor.	Zbor duhovniške mladeži.
dr. Vidrič Lovro, odvetnik in posestnik.	Zupan Ivan, kr. g. profesor v p.

d) Ostali kraji.

Bednja: Vojska Lavoslav, župnik.
Djakovo: *Strossmajer dr. Josip Jurij, škof bosenski in sremski, itd. itd.
Konščina: *Košiček Ubaldo, župnik.
Križevci: Lenarčič Andrej, d. gozd. profesor.
Novi Marof: Koželj Anton, odgojitelj.
Osjek: *Jelovšek Martin, kr. gimn. ravnatelj.
Požega: *Kos Anton, viečnik sodb. stola.
 Bošnjak Ivan, opat.
 Mazek Anton, kr. gimn. ravnatelj.
Slunj: *Zor Lovro, okr. zdravnik.
Trsat: Majar o. Hrizogon, redovnik. Št. 13 + 57 = 70.

11. Bosna in Hercegovina.

a) Sarajevo. Poverjenik: dr. Jeglič Anton.

dr. Jeglič Anton, kanonik.
 Nemanič Davorin, c. kr. gimn. ravnatelj.
 Žnidaršič Jakob, c. kr. gimn. profesor.

b) Ostali kraji.

Dolnja Tuzla: Maselj Franc, c. kr. rač. častnik. Št. 4.

12. Rusija.

*Slavj. dobrodelni komitet v St. Petersburgu. Št. 1.

13. Italija.

Ušeničnik Franc, bogoslovec v Rimu. Št. 1.

14. Angleška.

Morfill W. R., kr. vseuč. profesor v Oxfordu. Št. 1.

15. Amerika.

*Jeram Peter, duhovnik v Shakopee.
 Bilban Matija, bogoslovec. Št. 1 + 1 = 2.

Pregled vseh društvenikov.

Vrsta	Imena škofijam	Število društvenikov			
		častnih	ustanovnih	letnih	skupno
I.	ljubljska	—	150	700	850
II.	lavantinska	1	86	258	345
III.	goriška	—	15	117	132
IV.	tržaško-koperska	—	17	121	138
V.	krška	—	4	61	65
VI.	sekovska	—	8	27	35
VII.	razne druge	7	32	106	145
	Skupaj	8	312	1390	1710

VI.

Z „Matico Slovensko“ zamenjujejo knjige.

1. Matica srbska v Novem Sadu. (1864)
2. Matica gališko-ruska v Lvovu. (1865)
3. Akademija cesarska v St. Petersburgu. (1866)
4. Matica češka v Pragi. (1866)
5. Beseda umetniška v Pragi. (1866)
6. Družba sv. Mohorja v Celovci. (1866)
7. Društvo pravniško v Pragi. (1866)
8. Srbsko učeno društvo v Belem Gradu. (1868)
9. Društvo sv. Jeronima v Zagrebu. (1869)
10. Matica moravska v Brnu. (1869)
11. Prvo društvo gabelsb. stenografov v Pragi. (1870)
12. Universiteta imperatorska v Varšavi. (1872)
13. Universiteta imperatorska v Moskvi. (1872)
14. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti v Zagrebu. (1874)
15. Knjižnica slavj. komiteta v Moskvi. (1877)
16. Hrvatski pedagogijsko-književni sbor v Zagrebu. (1878)
17. „Smithsonian Institution“ v Washingtonu. (1879)
18. Bolgarsko književno društvo v Sredci. (1882)
19. Matica srbska v Budišinu. (1882)
20. Universiteta imperatorska v Kijevu. (1882)
21. Jednota čeških matematikov v Pragi. (1884)
22. Kr. češka společnost náuk v Pragi. (1884)
23. Spolek arhitektov in inženieurjev v Pragi. (1884)
24. Spolek čeških filologov v Pragi. (1884)
25. Matica hrvatska v Zagrebu. (vnovič 1886)
26. „American philosophical society“ v Philadelphiji. (1886)

VII.

Zaznamek književne zaloge „Matiče Slovenske“
in kupna cena posameznim iztisom.

1. Narodni „Koledar in Letopis“ za l. 1867	—	gid.	20	kr.
2. Narodni „Koledar in Letopis“ za l. 1868	—	„	50	„
3. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1871. Uredil dr. E. H. Costa.	—	„	50	„
4. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1872—1873. Uredil dr. E. H. Costa	—	„	50	„
5. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1874. Uredil dr. E. H. Costa	—	„	50	„
6. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1875. Uredila I. Tušek in M. Pleteršnik	—	„	50	„
7. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1876. Uredil M. Pleteršnik	—	„	50	„
8. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1877. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	50	„
9. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1878. I. in II. del. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	25	„
10. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1878. III. in IV. del. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	25	„
11. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1879. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	50	„
12. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1880. Uredil dr. J. Bleiweis	—	„	50	„
13. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1881. Uredil dr. J. vitez Bleiweis-Trsteniški	—	„	50	„
14. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1884. Uredil E. Lah	1	„	—	„
15. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1885. Uredil Fr. Levec	1	„	50	„
16. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1886. Uredil Fr. Levec	1	„	—	„
17. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1887. Uredil Fr. Levec	1	„	20	„
18. Letopis „Mat. Slov.“ za l. 1888. Uredil dr. L. Požar	1	„	—	„
19. J. Trdina: Zgodovina slovenskega naroda	—	„	60	„
20. J. Krsnik: Zgodovina avstrijsko-ogerske monarhije. (II. popravljene natis)	—	„	20	„
21. Erben-Rebec: Vojvodstvo Kranjsko	—	„	20	„
22. Erben-Rebec: Vojvodstvo Koroško	—	„	20	„
23. Slovenski Štajer. Spisali rodoljubi. I. snopič	—	„	25	„
24. dr. Ivan Gršak: Slovenski Štajer. III. snopič	—	„	30	„
25. Majeiger-Pleteršnik-Raič: Slovanstvo. I. del.	—	„	50	„
26. J. V.: Grmanstvo in njega vpliv na Slovanstvo v srednjem veku	—	„	10	„
27. J. Jesenko: Prirodnozanski zemljepis	1	„	—	„
28. Rossmassler-Tušek: Štirje letni časi	—	„	40	„
29. Felloecker-Erjavec: Rudninoslovje	—	„	40	„
30. Pokorny-Tušek: Prirodopis rastlinstva s podobami	—	„	85	„
31. Pokorny-Erjavec: Prirodopis živalstva s podobami	1	„	16	„
Knjiga prirode:				
32. I. snopič — Schoedler-Tušek: Fizika	—	„	40	„
33. II. snopič — Schoedler-Ogrinec-Erjavec: Astronomija in Kemija	—	„	40	„
34. III. snopič — Schoedler-Zajec: Mineralogija in Geognozija	—	„	40	„
35. IV. snopič — Schoedler-Tušek-Erjavec: Botanika in Zoologija	—	„	50	„

36. J. Znidaršič: Oko in vid	—	gld. 25	kr.
37. J. Vesel: Olikani Slovenec	—	"	40 "
38. Nauk o telovadbi. II del. (S podobami)	—	"	40 "
39. Jules Verne-Hostnik: Potovanje okolo sveta v 80 dneh	—	"	40 "
40. dr. M. Samec: Vpliv vpijančljivih pijač	—	"	10 "
41. Fr. Levstik: Vodnikove pesni	—	"	50 "
42. J. Vesel-Koseski: Raznim delom dodatek	—	"	20 "
43. A. Praprotnik: Dr. Lovro Toman (s podobo)	—	"	40 "
44. V. Urbas: Dr. Etb. H. Costa (s podobo)	—	"	40 "
45. J. Marn: Kopitarjeva spomenica	—	"	40 "
46. M. Cigale: Znanstvena terminologija	1	"	— "
47. Fr. Marn: Slovnica češkega jezika	—	"	60 "
48. J. Šuman: Slovenska slovnica po Miklošičevi pri- merjalni	1	"	50 "
49. Woldfich-Erjavac: Somatologija	—	"	75 "
50. L. Lavtar: Geometrija za učitelje-ča	1	"	20 "
51. Dr. S. Šubic: Telegrafija	—	"	30 "
52. I. Tomšič: Slovenska bibliografija (Let. za l. 1881)	—	"	20 "
53. F. M. Štifter: Pavel M. Leontijev	—	"	10 "
54. P. Kosler: Imenik mest, trgov in krajev	—	"	20 "
55. Turgenjev-† Remec: Lovčevi zapiski II. del	—	"	50 "
56. Spomenik o šeststoletnici začetka habsburške vlade	3	"	— "
57. dr. Fr. Kos: Spomenica tisočletnice Metodove smrti	—	"	80 "
58. I. Vrhovec: Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih	1	"	— "
59. Kraševski-Podgoriški: Koča za vasjo (Povest)	1	"	— "
60. Gogolj-Podgoriški: Mrtve duše (Roman)	—	"	80 "
61. dr. Fr. Lampe: Vvod v modroslovje	1	"	— "
62. Jos. Apih: Slovenci in l. 1848	1	"	— "
63. Fr. Levec: Erjavčevi pripovedni spisi (I del)	—	"	70 "
64. Fr. Dolinar: Prihajač (Povest)	—	"	30 "
65. dr. E. H. Costa: Statistični pregled vseh čitalnic	—	"	10 "
66. dr. J. Pajek: Črtice duševnega žitka štajerskih Slo- vencev	1	"	20 "
67. Zemljevidi: Azija, Amerika Severna in Južna, Afrika, Avstralija, Rusija, Turčija, Britanija z Irsko, Skan- dinavija, Švica, Španija s Portugalsko, Francija, Nizozemska z Belgijo, Italija in Nemčija, vsak	—	"	10 "
68. Narodopisni zemljevid slovenske in hrvatsko-srbske zemlje	—	"	5 "

VIII.

Gg. poverjenikom in udom „Matice Slovenske“ na znanje in ravnanje.

Ud „Matice Slovenske“ postane, kogar sprejme društveni odbor: a) ako se kot *ustanovnik* zaveže plačati 50 gld. a. v. ali takoj, ali pa v petih letnih obrokih; b) ako kot *letnik* plačuje po 2 gld. udnine na leto. (§ 2. dr. pravil.) Člane, ki ne plačujejo

redno v prvi polovici vsacega leta doneskov, katere so se zavezali plačevati, sme odbor iz društva izbrisati. (§ 3. dr. pravil.) Vsak društvenik ima pravico podajati društvu po odboru nasvete, udeleževati se letnih velicnih zborov in njih razgovorov, glasovati, odbornike voliti in sam voljen biti, prejeti poročilo o društvenem delovanji in gospodarstvu z novci in dobiti imenik vseh društvenikov. (§ 4. dr. pravil.) Društvo ima namen slovenskemu narodu pripomoči do prave omike s tem, da primerne knjige v slovenskem jeziku na svetlo daje ali vsaj podpira, da se izdadô. (§ 1. dr. pravil.) Le častni in ustanovni društveniki imajo brezpogojno pravico do vseh knjig, ki jih društvo da na svetlo. Običajno daje Matica vse knjige tudi letnikom, akoravno odboru pristojna pravica, dajati jim le nekaj teh knjig. Vendar mora njih vrednost vsaj polovico toliko znašati, kolikor bi znašala prodajalna cena vseh ob društvenih stroških istega leta na svetlo danih knjig. (§ 5. dr. pravil.) *Stroške za razpošiljanje knjig mora plačati vsak društvenik sam. (§ 7. dr. pravil.)*

VSEBINA.

	Na strani:
1. dr. K. Glaser: Božidar Raič	1—46.
2. dr. J. Vošnjak: Kaj človeštvo prideluje in uživa (Drugi del)	47—100.
3. Anton Trstenjak: Ivan Franjin Gundulić	101—131.
4. J. Navratil: Slovenske narodne vraže in prazne vére (Dalje)	132—189.
5. Iv Steklasa: Jožef Lamberg	190—204.
6. M. Cilenšek: Kakšnih odnošajev nahajamo na slovenskem Štajerji gledé zemlje in njenih prebivalcev	205—223.
7. I. Tomšič: Bibliografija slovenska (Dalje)	224—238.
8. Evgen Lah: Letopis „Maticе Slovenske“:	
I. Poročilo o delovanji „Maticе Slovenske“ v dobi od 1. novembra 1887 do 30. septembra 1888	239—248.
II. Računsko poročilo	249—252.
III. Poročilo o društveni knjižnici (Dalje)	253—258.
IV. Opravništvo „Maticе Slovenske“ za l. 1888.	259—260.
V. Imenik udov „Maticе Slovenske“ leta 1888.	261—295.
VI. Društva, ki z Matico zamenjujejo knjige	295.
VII. Društvena književna zaloga	296—297.
VIII. Naznanilo gg. poverjenikom in članom	297—298.

19339

10758

180-